

244/74

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
53

MINNEN FRÅN

PRIVATLÄROVERK

OCH OM LÄRD UNDERVISNING I HEMMEN M. M.

AV

*Ragnh. Brolinson Viola Chambert Gerda v. Friesen
Esther Jacobson Thérèse Lagerwall Arvid Liander
Eleonore Odenchrants Selma Siösteen Anna Uggla m. fl.*

LUND 1938 / AKTIEBOLAGET SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET

PRIS KRONOR 3:50

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[1938] BOKSERIE MED UNDERSTÖD AV [ÅRG. XVIII]
FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[Serievolym 53] UTGIVEN AV B. RUD. HALL [Årsvolym 1]

MINNEN FRÅN
PRIVATLÄROVERK

OCH OM LÄRD UNDERVISNING I HEMMEN M. M.

AV

*Ragnh. Brolinson Viola Chambert Gerda v. Friesen
Esther Jacobson Thérèse Lagerwall Arvid Liander
Eleonore Odencrants Selma Siösteen Anna Uggla m. fl.*

DISTRIBUTION: U T G I V A R E N (S T O C K H O L M)

Västerås läroverk, Welanda internatskola och Uppsala universitet 1813—1825.

Av grosshandlaren brukspatron *W. Langenberg*, Sthlm o. Västerås.

Grosshandlaren
Erik Wilhelm Langenberg
(1805—1888).

LUND 1938

Aktiebolaget Skånska Centraltryckeriet

Författaren var son till handlanden Fredrik Langenberg i Västerås och h. h. arrendatorsdottern Catharina Lovisa Schältz, föddes 1805 samt gick tre år i stadens trivialskola. 1816 intygar vice pastorn komministern L. A. Kihlstedt att gossen »läser väl innan och likaså utan hela Svebilii förbättrade Cateches. . . . Han har alltid visat ett beskedligt och dygdigt uppförande.» Efter 5 1/2 års studier i Welanda internatläroverk erhöll han på den tryckta latinska studenteden följande intyg: »Er. Guil. Langenberg Vestm. examinatus et ut futuris studiorum civilium cultor adprobatus. Ups. d. 7 Mart. 1822. *Sam. Grubbe. Fac. phil. h. t. Dec.*» — Teol. fakulteten intygar 3/5 s. å. att L. »afgifvit de prof af erforderlig kunskap uti Wår Christeliga Religions HufvudLäror och Kyrkohistorien, att han blifvit *Approberad*». Den 30/11 1822 ådagalägger han, enligt prof. Jöns Svanbergs mening, sig hava »i Aritmetik och Elementerna af geometrie innehafva någorlunda goda och försvarliga kunskaper». Den 17/5 1823 får han facile admittitur för »Specimen Stili Latini pro Examine Juridico». Den 9/12 1824 erhåller han Testimonium Academicum till Rikets Kammar och Räkenverk med »God och försvarlig insigt i Arithmetiken och Cameral-Lagfarenheten, tämmeligen god och försvarlig insigt i Grunderne för Natur-rätt och Sedolära». Den 2/12 1825 erhåller han i samma syfte betyg om »God och försvarlig insigt i Historien Jus Naturæ, samt så väl Allmänna Lagfarenheten som Allmänna HushållningsLagfarenheten». — Var sedan auskultant i hovrätten, e. o. kammarskrivare i kammarkollegium samt anställd vid landskontoret i Västerås och e. o. kanslist i borgarståndet. Efter »3:ne års engagement på Herrar G. & C. Johansons Contoir» vann HandelsBokhållaren L. 1832 »burskap å Grosshandel» i Stockholm. Sedan fadern avlidit, lämnade L. huvudstaden och övertog dennes fastigheter i Västerås 1860. Sina hägkomster (»Minnen och återblick på min tillryggalagda lefnad») har han nedskrivit åren 1878—1879 samt möjligen dessförinnan. — Manuskriftet innehas nu av författarens äldsta levande dotterdotter Fröken Ebba Hult, Staby, *Högsby* och har till mig förmedlats av hennes bror Överste G. Hult, *Stockholm*.

Anföras må följande ur borgmästaren Jakob Julius Fredrik Ahlbergs historik över Ahlbergska släkten, vilket tillstälts mig välvilligast 1933 av Provinsialläkaren D:r Henrik Böhme, Söderhamn. (Hans fru är sonsons dotter till privatskolerektorn på Welanda.)

Clas Ahlberg, son till LandsCamrer Nils Ahlberg *1719 19/1 †1791 20/8 och hans hustru Eva Maria Skraggensköld *1720 †1809, föddes 1753. Jemte sina bröder uppväxte han på Asbräcka och bibringades der, under skicklig ledning, grunden till det mångsidiga vetande, som sedermera under hela hans lefnad beredde honom egen tillfredsställelse och välförtjent aktning hos andra. Han blef student i Uppsala, erhöll sedan plats såsom informator för sonen till den för sin patriotism och industriösa verksamhet bekante Friherre Jonas Alströmer. Företog med sin elev åtskilliga resor, tillbragte med honom någon tid

vid universitetet och stiftade derefter en enskild läroanstalt på Säteriet Welandia i Väne härad af Elfsborgs Län. (Tjenstgjorde antagligen som magister i Skara någon tid, innan han öppnade egen skola). I denna inrättade privatskola, som för sin utmärkta ledning såväl af dess föreståndare som ock af utvalde, skicklige akademister snart tillvann sig allmänare uppmärksamhet, samlades ett begränsat antal lärjungar, synnerligast af adel och framstående embetsmän. Från denna skola, som ej nedlades förr än efter Cl. A:s död, utgingo tid efter annan ynglingar som sedermera beklädde högre såväl civila som militära embeten, och hvilka i framskriden ålder alltid i tacksamt minne förvarade denna fridfulla och lärrika period af deras barndom. Genom sin ställning som föreståndare för denna läroanstalt stod A. i beröring med ett antal betydande personer och åtnjöt af hög och låg odelad högaktning, hvartill hans kunskaper, hans visa och vettiga sätt att vara och hans redbara och fasta karakter gäfvö honom ett berättigadt anspråk. Såväl enskilda livvets omsorger som värden af skolans elever och den vidlyftiga ekonomi, hvilken blef en följd af sjelfva anstaltens beskaffenhet, underlättades af hans hustru, Anna Elisabeth Olbers, hvilken med outtröttlig ifver räckte till att kunna utöfva en öm moders plikter ej allenast mot egna barn utan ock mot alla de små främlingar, som åt hennes närmaste omvårdnad blifvit anförtrödda.

Det väckte ett allmänt deltagande, då Cl. A. efter att vid hösttiden 1822 hafva haft ett anfall af lefversjukdom 22/2 1823 slutade sina dagar på Welandia. Budet om detta dödsfall emottogs med djup saknad och sorg uti den vidsträckta kretsen af hans släkt, vänner och bekanta.

Privatundervisning. Vid 6 års ålder börjades min läsning uti Westerås hos en fru Wibecker, boende å tomten der Rådman Karlssons nya hus nu är uppfört (vid Wasaparken). På den tiden var den första barnundervisningen anförtrödd åt äldre välkända fruntimmer som dermed försörjde sig, och nog är min öfvertygelse att barnen hos dessa barnkära och gudfruktiga gummor fingo inhämta mera christligt sinnelag och dygd än i de nu mera af Communerne med stora uppoffringar underhållna Småbarns och folkscolor. Aldrig kan jag förgäta min första Abedbok med en stor Tupp på sista sidan och min förvåning då den efter ett par dagars vistande i scolan värpte ett stort stycke bröstsocker, samt hvilka bittra tårar jag gret då den snälla gumman efter helt kort tid slutade sin läsning och sitt lif. Derefter kommo jag och min syster i en större barnscola hållen af en Enkefru Petterson med 2:ne fullväxta döttrar och belägen vid Stallhagen i ett nu mera nybyggdt hus midt emot trädgårdsföreningen men sedan flyttad till Stora gatan i det sedermera ombyggda hus som nu kallas det Berglindska (nedanför Bergstrand-ska gården).

Samtidigt fingo vi äfven undervisning i den ädla danskonsten af en från Stockholm hitkommen dansmästare, vid namn Rosengren, en mycket fin och städad äldre man som lefvat med i stora verlden och gifvit danslectioner hos de förnämsta familjer i hufvudstaden. — Dansen räknades på den tiden till de sköna konsterna och talangerne, och utfördes med mera smak och finness än det fläng och de bocksprång som nu benämnas dans. De vanliga danserne voro Anglais med flere variationer, Quadrille & vals — äfven fingo vi lära dansa Gavotte, hvori jag och min syster vunno stor färdighet så att vi rätt ofta fingo uppträda vid sällskapsbjudningar så hemma som hos bekanta att roa sällskapet med gavottdansning.

Efter slutad scola hos Fru Petterson fick jag till lärare en mycket fattig Gymnast Östlings, som försörjde sig med att läsa med scolgossar och bebodde en liten, mycket enkel kammar in på gården med ett fönster till ån i Factor Hellbergs gård vid Köpmansgatan (nu mera handlanden Tillbergs). Efter någon tids förlopp antogs han till min informator och inflyttade i mina föräldrars hus och bröd. Jag läste Strelings grammatica latina som lär pojkarne att grina, med hvad mera som erfordrades för inträdet i Prima underscola.

Läroverket i Västerås. Der intogs jag om hösten 1813. Handplaggor och lugg utdelades dagligen, och odygd lärdes af kamraterne som voro äldre än jag. I Prima underscola quarsatt jag i 2:ne år; derefter fick jag flytta upp i Secunda der jag förblef i ett år. Under hela denna tid var Östlings min informator och Mester och om han såsom sådan icke var den bästa var han dock icke bland de sämsta.

Till sidokamrater i scolan hade jag en Son af Landshöfding Liljencrantz och en dito af Landssecreteraren Lagman Almgren, nu mera Sidenfabrikören och Riddaren Knut A. Almgren i Stockholm. Öfriga Classkamrater voro bland många flere nu mera Majoren Gedda, Professor Böttiger, Auditören Schenström. Class Läraren var en Magister Odelberg, tillika informator i Landshöfdingehuset (död för ett par år tillbaka såsom Prost & kyrkoherde i Haraker). Läraren i Secunda hette Reuterström, en förläst fantast som gaf pojkarne orimligt långa läxor. Dessa kunde de icke hinna inlära, och derföre tracterade han dem med ständiga handplaggor och lugg, och var jag i synnerhet utsatt för hans frikostighet i den vägen. Rector scolæ var sedermera Pros-

ten och kyrkoherden i Söderbercke Daniel Arosenius, en hedersman som ingaf pojkarne mycken respect.

Pænalssystemet florerade i sin höjd; pojkarne i de högre Classerne Tertia och Quarta voro despoter mot dem i de lägre, hvilka sednare för att undvika stryk måste på alla sätt förödmjuka sig, ödmjukt hållsa med blottat hufvud, utträtta ärenden m.m., så fick icke läras något annat nog fick man lära att vara höflig och uppmärksam mot förmän och de äldre.

Läsningen bestod hufvudsakligast nästan uteslutande afläxor i Cathekesen med språk, i Latinska gramatikan, i latinsk Elementarbok och Liber Memorialis, hvilket allt skulle upprabblas utantill. Både latinsk och svensk styl öfvades. Gymnastik som nu mera anses så nödvändig och hållsbringande, fanns icke ens till namnet och likväl voro pojkarne lika och kanske mer friska och hurtigare än hvad de nu äro.

Scolhuset, endast en pygmé mot nu varande Elementarläroverkets slottslika palats, var en långsträckt, fristående 2 vånings byggnad af sten vid Östra hörnet af kyrkan med långsidan till Österlånggatan; närmast dess norra hörn var ingång till förstuga med trappauppgång till Gymnasium — och derefter 4 isolerade, efter hvarandra belägna rum eller classer, hvarje rum med 1 fönsterluft åt kyrkogården till och en dörr till en långgång utefter alla classerne med fönster till förenämnde gata. — Quarta var ett större rum som upptog byggnadens hela södra gafvel. Genom alla classerne gick svartmålade dubbla luckor från Quarta, hvilka öppnades vid bönestunderne, dervid en quartan förrättade bön från en midt emot luckorne befintlig catheder. — Vid större förbrytelser uppkallades delinquenten i Quarta att af Rector erhålla *Stut för öppna luckor*, hvilket dock under min scoltid ingen gång inträffade. Deremot hände ofta att någon pojke blef upkallad till quarta att handplaggas af Rector, hvilket missöde äfven en gång vederfors mig; — — förbrytelsen påminner jag mig ej. I alla classer var tillfinnandes björkris sammanflätade och hopbundna på ett sätt att dermed kunde utdelas både stut och plagg.

Gymnasium bestod af ett rum, upptagande hela öfre våningen, med en Catheder i fonden och med sittbänkar på sidorne om den genom hela rummet sig sträckande gången. Vid prestmöten och andra Högtidsfester hållas här Orationer och minnestal m.m. på både Latin och Svenska. — Midt på husets tak var ett mindre

torn som kallades Proban och tjenade till arrest för vanartiga pojkar. Alla lärarne i scolan voro yngre graduerade magistrar och prester, som derföre räknade tjenste år, hvilket hade den fördel med sig att scolan alt emellanåt recryterades af nya och yngre lärarekrafter, alt eftersom de afgående erhöllo pastorater. Lectorerne, äldre män och gubbar, voro mera stationära och bebodde sina tjenstegårdar, hvaraf 2:ne voro belägna på den plats der Element. Läroverkets byggnad nu finnes uppförd. Bland äldre Lectorer under min scoltid påminner jag mig Professor Scheringson, hvilken uppnådde öfver 90 års ålder; Professor Stamberg, stor Latinare med en skärande gäll stämma som hördes öfver hela församlingen under afsjungandet af Psalmerne i Kyrkan; Doctor Gottmark med sin trogna stora svarta hund som korrt efter gubbens begrafning befanns liggande död på hans graf i Balund; Doctor Fellenius, en hedersman, var något halt, mycket närsynt och litet döf.

Oagtadt handplaggarne i scolan och örfilar af Östlings gick det mycket trögt med läsningen. — — — — Deremot excellerade jag i sådane idrotter som slagsmål med Lärpojkar, kälkbacks- och skridskoåkning, att bombardera bönder med snöboll, byta och kyta med andra pojkar med flera dylika pojkestreck, men sådane cardinal fel, som lögn och förställning voro för mig alldeles främmande. Mine föräldrar blefvo alt mer betänkta uppå att sända mig till Gefle elementarscola som då stod i stort anseende och dit en af mine föräldrars närmaste bekanta, kort förut aflidne handlanden Björling sändt en sin med mig jemnårig Son (död d. 20 Jan 1884 af hjertslag). Ingen kunde väl då ana att denna medellösa gosse skulle en gång i framtiden bekläda Biskopsstolen i Westerås, då så många andra jemnåriga gossar med bättre lefnadsvillkor och framtida utsigter slutat sin bana på samhällets lägsta trappsteg. Här af synes huru mycket och för mer än alt annat egen flit, omtanke och bemödande från yngre åren bidraga till fortkomst i verlden och framtida välstånd. Denna mine föräldrars plan blef dock förändrad, då min fader genom en af sine vänner Grosshandlaren Paul Melin i Götheborg under rättades derom, att några mil derifrån hölls af Herr Clas Ahlberg på Weland en välkänd pension för gossar, dit flere Götheborgsfamillier och äfven Melin sändt sine söner. För mig blef en plats i denna Pension beredd, och dermed slutade jag våren 1816 min scolgång i Westerås på andra året i Secunda.

Hemmet. Jag återkallar i minnet hemlifvet hos mina föräldrar under mine barndomsår. Der voro flit och arbetsamhet ständigt rådande. Med biträde af en hushållsmamsell, vanligen en yngre flicka, förestod min moder sjelf sitt stora hushåll, bestående af 5 à 7 handelsbokhållare, 2:ne drängar och 3 pigor förutom informatorn och oss barn; bak, bryggd, slag, tvätt och ljusstöpning m. m. förrättades af husets personal. tidigt på morgnarna hördes spinnrockarnes surring från köket, som var ett stort och rymligt rum med en stor spis försedd med spett hvarå uppträdde fogel och annat kött som vid hettan af elden långsamt kringvändes och stektes. Till denna tålmodsofvande operation var jag som oftast anlitad.

Min salig fader hade blifvit egare till ett bondhemman i Kumla by i St. Ilian. Der anlades ett efter tidens förhållanden storartadt Bränneri, uppbyggdes ett större 2 våningars Corps de Logie med 2 flygel byggnader och trädgårdsanläggning, ny Ladugård, Logar och uthus m. m., så att stället blef från en förfallen bondgård förvandlad till Herresäte med namnet Fredriksberg som det ännu denna dag bibehåller (min faders namn var Fredrik). Der vistades vi barn tillika med Östlings och en hushållerska under sommarmånaderna. Föräldrarna voro tätt och ofta på korrt besök der ute men deras många göromål och stora hushåll i Staden hindrade dem att der tillbringa längre tid.

Folktukt. På norra gafveln af det forna rådhuset i Vesterås var spöpålen med halsjern upprest och många tjufvar och skälmar fingo der slita spö. Förra tidens strafflagar, ehuru betydligt mildrade af Gustaf III, voro ännu ganska stränga och afflictiva straff tillämpade. De voro afsedda att skydda den redliga och laglydige medborgaren så till lif som egendom. Med röfvere, skurkar och bedragare hade man föga eller ingen misskund. Sådane brott, såsom knifskärning, falsarier och bedrägerier, för snillning af allmänna och anförtrödda medel, mordbrand, Poströfverier m. m., hvilka nu mera höra till ordningen för dagen, voro då högst sällsynta och uppväckte stor fasa och indignation. Ingen, huru fattig och behöfvande han än månne varit, bekände sjelfmant på sig brott som han ej föröfvat. Ej heller begick han sådana, såsom nu för tiden ofta sker, endast i afsigt att under vintermånaderna få tak öfver hufvudet i Cellfängelset och föda på Kronans bekostnad. Spöstraffet och den tidens svåra underjordiska fängelsehålur i förening med köld och ofta svält voro dertill

alt för mycket afskräckande. Utanför Kyrkodörren var den så kallade Stocken placerad, hvilken begagnades till straff för mindre förseelser, såsom osedligt uppförande, tjenares uppstudsighet mot husbönder, vårdslöshet med eld, hvartill räknades att gå med bart ljus på vindar, i skafferier och andra uthus m. m. Ännu voro alldeles okända de, efter Napoleons fall och allmänna Europeiska freden, af fru Krüedener predikade, af Kejsar Alexander den I. hyllade filantropiska idéer, hvilka efter den så kallade Heliga Alliansen funno alt mera terain innom de högre och mera sentimentala kretsarne samt äfven snart innom Sverige spriddes, utvecklades och gjorde sig gällande serdeles på *högre* ort och bland de tongifvande damerne, så att Sveriges brottmålsagstiftning, förut byggd på Detentions Systemet började öfvergå till det så kallade Æmendations Systemet, hvarmed början gjordes genom anläggning de första åren på 1820-talet af Correctionshuset på Långholmen vid Stockholm. Detta var afsedt att förbättra och omvända sådane yngre förbrytare som första gången beträdt brottets bana, men många tycktes där lära sig ännu mera brottslighet. — Samtidigt härmed började ordas och agiteras vid Riksdagarna om folkupplysning och folkscolor, med anläggning hvaraf på åtskilliga ställen innom landet början gjordes, men det var först under Konung Oscar I, som Systemet vann en större utveckling och gjorde större framsteg, ty under hans regering afskaffades Spöstraff och bysättning, uppbyggdes i alla provinser Slottlika Cellfängelser och decreterades obligatorisk förbindelse för Communerne att uppbygga och underhålla folkscolor samt aflöna dess lärare. — Sanning är, att, då i forna tider 7/8delar af nationen icke kunde skriva, och mer än hälften deraf icke läsa innantill, kan nu hvarje bonddräng och piga skriva bref och läsa romaner. — Men! hvart har väl tagit vägen de enkla, anspråkslösa seder i lefnadssätt och klädsel, den hörsamhet och lydriad för husbönder och religionens förkunnare, den vörriad och undergifvenhet för Konung, Öfverhet och förmän, den försakelse och den förnöjsamhet med små och ringa behof, hvarföre alt det Svenska folket var så kändt och ansedt i forna tider?

Welanda. Sedan mina föräldrar, Östlings och jag skjutsat min syster till fru Ramströms stora flickpension vid Drottninggatan i Stockholm midsommaren 1816, börjades med min utrustning

för längre tid. Bland annat påminner jag mig nya mörkblåa kläder, frack och byxor, den förra med förgyllda blanka knappar samt en kapprock af grön fris. Afresan hemifrån företogs en dag i andra veckan af Juli — dertill hade min fader inbjudit såsom sällskap förste Comministern i församlingen Pastor Kihlstedt, en from och välmenande prestman i ordets fulla betydelse, och Östlings (död mot slutet af 50-talet såsom Kyrkoherde i Torr-tuna) fick äfven medfölja i egenskap af kusk. Tidigt på morgonen stod den nya gulmålade Berlinervagnen framkörd jemte häst och kärra, på hvilken var placerad den rödmålade Coffert, som altsedan åtföljt mig öfveralt der jag vistats och varit på många-hundra sätt använd, såsom till förvaringsrum för Dufvor, Har-, Korp-, Glad- och Uggelungar under Welandatiden, till förvaring af medhafvande matförråd under Upsalatiden m. m. och hvilken Coffert jag ännu eger quar i bibehållet oförändrat skick. Glad som en Lärka och icke anande den långa tid som skulle åtskilja oss och de förändringar som derunder kunde inträffa, tog jag afsked af min moder och husets öfriga personal (1816).

Lifligt quarstår för mitt minne det afskräckande intrycket som vid färden öfver Tiveden på mig förorsakades af 2:ne der på stegel och hjul upphängda missdådare — 2:ne stolpar upp-buro bålen och 2:ne högra hand och hufvudet. — Korpar och rof-fåglar kretsade deromkring...

Emellan Forss och Gerdhems gästgifverier aftager en genom ängar och löfklädda hagar gående väg af c:a 1½ fjerdingstvågs längd till Weland herrgård, hvilken i anseende till trädens mängd ej på afstånd var synlig utan först vid en vinkelrät böjning vid vägens slut presenterade sig mycket fördelaktigt och inbjudande och gjorde på oss ett angenämt intryck. Från denna vägböjning gick en lång, rak och tät granallé fram till gårdens i rött och hvitt målade prydliga dubbelgrindar. I rak linie från dessa grindar var corps-de-logiet beläget, bestående af en gul-målade tvåvåningsbyggnad med frontespis af 3 fönsterluffer.

Weland egendom utgjordes af ett större säteri med många underlydande hemman och dagsverkstorp samt stor skogsareal. Den hade i forna tider tillhört Soopska familjen samt egdes och beboddes gemensamt af domhafvanden i orten lagmannen Bengt Julius Ahlberg och hans broder Herr Clas Ahlberg. Tvenne scol-gossar, som sett vagnen i allén, öppnade grindarne, och när vi

kommo in på gården mottogos vi af Herr och Fru Ahlberg, som ledsagade oss in i den af Herr Clas bebodda flygeln, skolbygg-naden kallad till åtskillnad från den andra flygeln, skrifvarbygg-ningen. — Det var stor middagsbjudning hos Lagmans; gossarne, tio till antalet, voro äfven bjudna och högtidsklädda...

Min bekantskap med gossarne var snart gjord. På aftonen anställdes dans, hvori jag oförskräckt deltog, utrustad i min nya blåa frack med blanka knappar och till fleres förnöjelse utförde mine battiments till höger och piruetter till venster. Följande dag erhöills scolläf på förmiddagen och på eftermiddagen afreste min fader efter ett af mig taget korrt afsked, ty hela min uppmärksamhet var riktad på en vild andunge som vi uppfångat, och en vild Dufunge. Pappa gaf mig vid samma tillfälle i handpenningar ett par Riksdaler i den tidens 12-skillingar. — Vid den vanliga lästimmen kl ½ 5 intogo samtliga gossar sine platser i scolan och äfven jag fick mig en anvisad. Men nu utbyttes den förre glädtigheten mot ledsnad, saknad och hemlängtan. Jag föll i en häftig nästan convulsivisk gråt och förblef flere dagar otröstlig oagtadt allt bemödande som gjordes för att lugna mig, serdeles af den goda och hjertliga Fru Ahlberg. Småningom i den måhn jag blef mera bekant med min nya omgifning och vand i mine nya förhållanden försvann min hemlängtan.

Herr Clas Ahlberg var en mångsidigt kunnig och bildad man vid 62 års ålder, med gråsprängt långt hår, tillbakakammat och såsom vanligt hos den tidens äldre män, sammanbundet i en hårpiska i nacken. Han var alltid klädd i gråa kläder med åtsittande byxor och stöflar utanpå samt bredskörtad frack med fickor på sidorna.

Fru Ahlberg född Olbers, var ett bildadt och älskvärdt fruntimmer, 22 år yngre än sin man. Hon tog mycken vård om oss gossar; hvarje söndag deltog hon i vår tvättning och kamning m. m.

Rector Ahlbergs egde 3:ne barn. Äldsta Sonen Nils vistades i Upsala (blef sedermera Rector Scolæ i Skara, † 1872 eller 1873), andra Sonen Jacob med mig jemnårig, blef Borgmästare i Skara. Dottern Maria blef 1823 gift med Capitainen L. Kylberg på Sättnäs och dog 1876 såsom Enka.

Informatorn hette *Tholér*, ende son till borgmästaren i Filipstad, var en lång och smärt ung man med fördelaktigt utseende, samt gladt och muntert lynne. De första dagarne af 1817 tog

han vid sin afflyttning ett ömt och rörande afsked af oss gossar med ömsesidig gråt och omfamning samt inställde sig i Upsala för att fullända sin kurs som läkare (men tog ingen examen).

Någon af de första dagarne på nyåret 1817 ankom vår nye informator, studenten af Bottniska nationen i Upsala *Chr. Jac. Boström*, sedermera lärare för prinsarne och professor i filosofi. Derefter återkommo de gossar som rest hem till helgen, och läsningen återtog på sedvanligt sätt. Kl. 6— $\frac{1}{2}$ 7 väcktes vi, stego upp och bäddade upp våra sängar, som gjorts enkom för oss och voro försedda med lock att fällas ned. Därpå gjordes morgonbön, hvarvid någon af oss, turvis, läste några böner. Till $\frac{1}{2}$ 9 lästes sedan för Herr Clas Ahlberg kristendom, geografi, aritmetik, astronomi m. fl. ämnen. Derefter fingo vi frukost som vanligen bestod omvexlande af kokt eller stekt palt och paltbröd med lingon, varm välling, vattgröt med mjölk samt sur mjölk. Till kl. 12 lästes i flere lexlag för informatorn. Mellan 12 och 1 var skriftimme för Herr Clas; han var mycket nogräknad, så att alla gossarne fingo lära skriva en redig och vacker styl. Mellan klockan 1 och 2 var gemensam middagsmåltid som bestod af 3 rätter. Annan dryck än vatten kom aldrig i fråga.

Softimmen räckte till kl. 5, då läsning för informatorn åter började och fortsattes till kl. 8. Under denna mellantid erhöles till aftonvard en smörgås eller ett stycke hemgjord ost med hårdt bröd. Klockan 9 serverades aftonmåltid med en rätt mat och öhlost på tallrik och derefter gingo vi till sängs.

Onsdags- och lördags eftermiddagar voro fria.

Våra tidsfördrif på lediga stunder bestodo sommartiden af att spela boll, slå trissa samt framför allt att uppsöka fogelbon och uppföda har-, kråk- och korp-ungar, igelkottar m. m. Också hade vi en hop dufvor; äfvenså silkescharar. En särskild inhägnad med bärbuskar och fruktträd under namn af Gossarnes trädgård var uteslutande för vår räkning; en hvar af oss egde der sina land för sättning af rädisor, potates m. m. Vintertiden roade vi oss med kalkbacksåkning och skridskogång på en ej långt från gården belägen större mad eller kärr. Att gå till sjöar eller andra större vatten var oss strängt förbjudet och straffades med arrest, bestående deri att delinquenten icke fick lemna skolsalen under en eller flere dagar. Den enkla födan i förening med rörelse i fria luften bidrog till allas vår hälsa och sundhet, så att under hela min scoltid ingen sådan sjukdom inträffade,

som påkallade Läkarevård med undantag af en gång, då några gossar voro insjuknade i lindrig messling. Också härleder jag från denna tid den goda hälsa, hvaraf jag under hela min långa lefnad fått vara i åtnjutande.

Sommaren 1817 ankom en ungersk violinspelare, Hanotti. För honom lärde flere af oss spela violin; deribland äfven jag. Herr Clas hade i sin ungdom idkat musik och innehade flere instrument, såsom violiner, altviol och basviol. Ett par gossar blåste flöjt. Vi hade öfvat oss att spela dansmusique och så ofta främmande ungdom besökte Welandan blefvo vi anmodade att spela till dans. Orchestern blef också ganska fulltalig och bestod af liten eller vanlig fiol, alt- och basviol samt flöjt, hvartill kom triangel. —

Under detta år (1817) afflyttade af de äldre gossarne en till Upsala, två till Carlberg, en till kontor i Hamburg och en till sin hemort. De ersattes snart af nykomna.

Vid julen infunno sig som vanligt slägtingar att öfvervara Helgen. Den firades med dans, sällskapslekar, musique och sång. Glädtheten ville dock ej taga rätt upp sig förr än vid v. Häradshöfdingen Carl Olbers oväntade ankomst. Han var en yngre broder till fru Ahlberg; var alltid munter, glad och uppfinningsrik på skämt (blef sedermera Borgmästare i Marstrand). Genast började inöfningen till en Theaterpiece på den befintliga Sällskaps Theatern. Piecen var Tyska Baron; hufvudrollerne spelades af fru Rabe, Mamselle Alida (Lagmans yngsta dotter) samt Carl Olbers m. fl. Äfven jag uppträdde på tiljan, såsom betjent, men hade endast några få ord att yttra. Piecen utfördes till allas belåtenhet.

Solan recruterades år 1818 med flere nya gossar: 2 baroner Hay, en baron Düben, 4 grosshandlarsöner Lamberg, Widerberg, Malm och Wahlberg. Från detta år eger jag många glada minnen. Vid Hayarnes ankomst voro de åtföljda af föräldrarne, Chefen för Bohusläns regemente General Hay och hans friherrinna, född Platen, syster till den store Amiral Platen, Götha Canals förnämsta grundläggare och byggnads Chef. Båda dessa höga personer omfattade oss gossar med mycken välvilja och godhet; bland annat sände de oss flere par utmärkt vackra dufvor jemte en hel Tunna Ärtor till deras föda; en annan gång fingo vi från deras boställe Castellgården ett par Tunnor Äpplen till fördelning oss emellan.

Hos general Haij var engagerad såsom kammartjenare eller i annan underordnad egenskap en fransos, som under sommaren fick vistas på Welanda för att underhålla Haijarnes conversation i fransyskan och äfven bibringa oss andra gossar kunskap deri. Det blef ett allmänt fransyskt parlerande bland både äldre och yngre. Han var en medelålders man, stor och grof till växten, med tunt och på ett eget sätt uppkammat gråsprängt hår. Han hade tjenat så väl i Republikens som i Napoleons arméer och deltagit i dennes stora drabbningar samt hade många historier och händelser från den tiden att berätta. Han lärde oss exercera efter fransyskt commando, stående framför fronten rak och stel. Vid slutet af exercisen kommenderade han »attaque!» och sjelf i tēten rusande framåt mot den imaginerade fienden åtföljdes han af oss. Någon respekt kunde han icke ingifva oss, tvärtom: han blef ett föremål för vår drift, vårt skratt och våra glåpord.

Herr Clas' äldste son Nils hade antagit informatorsplats hos Major Palmstruch på Ransta i Vestmanland och kom denna sommar tillika med sina 2 disciplar för att vistas någon tid på Welanda. Vi voro då ej mindre än 16 gossar tillsammans och förde ett ganska muntert och gladt lif.

Major Düben, sedermera Chef för Westmanlands regemente med friherrinna ankommo att besöka sin Son. 2:ne unga glada flickor från Göteborg gjorde påhälsning hos sin broder Malm, son till Commercerådet Malm. På en egendom Fredstorp c:a en mil från Welanda hos en Öfverste Leuitnant von Kotsboth voro flere unga flickor i pension med Mamselle Beata Afzelius till Guvernante. Vi hade besök af desse likasom af Hofmarskalken Zelows på Gräfsnäs döttrar, hvaraf en sedermera blef den bekanta romanförfattarinnan Fru Knorring. — Vid alla desse tillfällen erhöles scollof och tillställdes dans och lekar. Julhelgen detta år passerades på sedvanligt sätt; bland andra tidsfördrif inöfvades och upfördes en Theaterpiece: »Ordensband köpes ej så lätt, men ingen är fri från repet», en mycket rolig piece som satte skratt-musclerne i rörelse.

En af dessa jular rådde en ovanligt sträng vinter med stora massor af snö. Vargar kommo fram ända till gården och stora skaror af orrfågel beklädde björkträden. Stora hopar skötos ned, så att man fick smörja sig med stekt orre. Men Lagman som var mycket fördomsfull, tordes icke äta deraf.

Strax på nyåret 1819 afflyttade vår informator Boström. Han var en kunnig och skicklig churu något sträng lärare, deltog

mycket ringa i ungdomens nöjen och förlustelser samt tillbringade sin mesta tid med studier på sin kammare. Han tilltalade oss vanligen med orden »oss» och »vi», t. ex. hvar ha vi varit? Hvad är det som roar oss? Vid middagsbordet bjöd Fru Ahlberg alltid mer, så långt maträtten räckte; började med Boström, som ofta refuserade; derefter gick ordningen till oss gossar, som med griga ögon åsågo utportioneringen, beräknande hur långt den kunde sträcka sig. Men ganska ofta gjorde Boström slut på beräkningen, då han, när sista portionen återstod, räckte fram sin tallrik under yttrande »jag tror jag ångrar mig», hvilket vi sedermera fingo till ordspråk. Af honom fick jag emottaga många örfilar och lugg, så hårtstarne rykte om hufvudet. Hans afflytning förorsakade ingen saknad; likväl kan jag ej förgäta hans yttrande till mig vid afskedet: »farväl med oss, Langenberg, han torde kanske vara den bästa af dem». Vi sammantråffade sedermera många gånger i Upsala och Stockholm.

Efter Boström tillträdde informatorsplatsen af *C. M. Akerblom* (* 1795 † 1864), student i Upsala af Norrlands nation, blef sedan prov. läkare i Vesternorrlands län. Äfven han var en kunnig och duglig lärare, men med mera gladt och sällskapligt lynne än Boström. Han hade en liten och knubbig figur samt bemödade sig att exellera i dans och lekar.

Detta år (1819) började vi och fortsatte länge att läsa grekiska, så att jag blef temmeligen bevandrad deri. Hade genomgått en större del af Dahls Chrestomathi, äfvensom explicerat *Novum Testamentum*, då jag öfvergaf detta för mig onödiga ämne. Har sedan totalt glömt det.

Efter 4 års frånvaro fick jag år 1820 aflägga besök i hemmet i Västerås. Och några dagar efter midsommar företogs återresan till Welanda. Under min hemmavaro blef min temmeligen utslitne garderob något upphjelp, bland annat af en ljusgrön surtoute och ett par gula byxor af engelsk manchester samt ett par nya Suvorow-stöflar. Jag upphörde nu med läsningen af grekiska och latin; studerade i stället lefvande språk, äfven engelska, samt blef under fortsättningen af sommaren beredd till H. H. Nattvard af Kontraktsposten Norrman i Tunhem, dit jag ridande gjorde flere besök och fick om hösten i förening med Ahlbergska familjen och öfrige nattvardsgäster första gången begå denna heliga act i Gerdhems kyrka.

Julen 1820 firades på vanligt sätt. Mascerafer, som efter Gustaf III:s mord kommit alldeles ur bruk och varit så godt som

förbjudna, började nu åter komma på modet, och den talrika ungdomen beslöt att anställa ett dylikt nöje. Dertill erfordrades dock många förberedelser för costümer och masker. De sednare fingo vi under helgen quarvarande gossar uppdrag att tillverka af papper. Litet hvar voro under flere dagar sysselsatta med tillrustningarne som bedrefvos med mycken hemlighetsfullhet. Herr Ahlberg uppmanade oss gossar att maskera oss och sade: »Låna hvarandras kläder och vänd ut och in på dem; låtsas vara halta och puckelryggiga, så bli Ni oigenkännliga». Hans son Jakob gjorde sig en målad pappersmask med brinnande lågor och ormar kring ögonen, och han hade horn på hufvudet och knäna för att spela rôlen af sjelfva Lucifer. Akerblom hade sömmat tidningar öfver sin lilla figure, föreställande tidningspressen. Jag var utklädd till sjöman på så sätt att jag i stället för frack påtog en större skjorta och om lifvet bands ett rött bredt band. Samlingen skedde i Lagmans stora sal och blef brokig nog, när alla hunnit ankomma. Lagmanskan hade ordentlig mask och domino. Damerna föreställde bondflickor och herdinnor i olika costumer och hufvudparüre; några af herrarne voro utklädda till torgfruar med korgar; Carl Olbers föreställde Justitia med vågskålar och pappersluntor under armen. Snart nog igenkände man hvarannan, men tillställningen var så till vida lyckad att man hade mycket nöje deraf och fortsatte dansen till sent på natten.

I stället för att vid min ankomst ha varit den yngste, var jag 1821 äldst bland Pensionärerne. Näst mig i ålder var Hugo Gallander; vi voro särdeles goda vänner och sällskapade utslutande med hvarandra. — Som min afflyttning var bestämd till början på 1822 och jag ansett mig böra välja den juridiska banan började jag för den nybakade magister Nils Ahlberg åter läsa latin såsom ett behöfligt ämne för både Student- och Hofrättsexamen.

En af de första dagarne i Februari 1822 företogs min afflyttning. Sedan jag med beklämt hjerta under tårar tagit afsked af samtliga innevånare på Welanda, af scolkamrater samt af Herr och Fru Ahlberg, dessa goda och välvilliga personer hos hvilka jag kommit i en så outplånlig tacksamhetsskuld för de nyttiga råd och förmaningar, jag fått mottaga, begaf jag mig på väg pr skjuts.

Herr Ahlbergs sista ord till mig voro: »Vi träffas aldrig mer; jag lemnar snart den verld, hvori du nu inträder. Var alltid sta-

dig och förständig och kom ihåg de lärdomar jag gifvit, så kommer det nog att gå dig väl! Och förgät ej att fagna mig med bref och underrättelser om dig!» Han var sannspådd, ty på våren 1823 lade han samman sina ögon till den sista hvilan. Derefter upplöstes pensionen. Under tiden hade flere bref vexlats mellan mig, honom och Fru Ahlberg, hvilka jag ännu har i behåll såsom ett kärt minne. Fru Ahlberg blef sedermera omgift med domprosten Knös i Skara. Ahlberg ligger begrafven på Åsbräcka kyrkogård och hon i Skara. Deras hviloplatser besöktes 1871 af mig under en resa som sedermera Landshöfding Curry Treffenberg och jag företogo till dessa trakter.

Härmed tager jag nu afsked från den sorgfriaste, i mitt minne bäst bibehållna och oftast återkallade tid.

Författaren har därefter lämnat *uppgifter om sina pensionskamraters* namn och kortare curricula vitæ, varur följande må återgivas.

Fyra bröder Brusewitz, justitieborgmästaresöner från Göteborg: expeditionssekreterare Carl, storköpmän Elis, rådmän Jonas och tjänsteman Adolf B. Ryttmästaren Jonny Lamberg, kommerserådsson från Göteborg.

Överstelöjtnant Svante Silfverhjelms vid Västgöta regemente.

Juristen Edv. Smith från Strömstad, bror till förf. Emilie Flygare-Carlén.

Affärsmännen Gust. Sjöholm, Theodor Melin och Gustaf Edvard Garling.

(Dessa voro lärjungar på Welanda vid författarens ditkomst. Sedan anlände följ.)

Baronerna Wolrath och Philip Baltzar Haij, den förre innehavare av Onsvi.

Brödratrion, militärerna Harald och Lars samt (den tidigt avlidne) Carl Reenstjerna från Halla.

Rådmän Billy Lamberg i Göteborg, stadsmäklareson därifrån.

Förrådsförvaltaren Hugo Daniel Gallander vid Göta artilleri.

Kaptenen, kammarherren och bränneriöverkontrollören G. G. G. Lindcrona.

Militären och lantbrukaren Fredrik Wideberg från Göteborg.

Överstesonens fänriken på Västmanl. regemente friherre Henric Düben.

En militär brödratrio Virgin, söner till överstelöjtnant V. på Torpa.

Kassören Fredrik Malm i Göteborg, son av kommerserådet M. därstädes.

Militären Christian Staaf från Kristinehamn.

Apotekaren Johan Wahlberg, dödad på upptäcktsresa i Afrika.

Överstesonens Adolph Pålman från Lidköping, kapten, affärs- och järnvägsman.

And. Herm. Boman från Västerås, kontorist i Sthlm o. Dalarne.

Ahlbergs yngre son Jacob Julius, borgmästare i Skara.

Att döma av författarens anteckningar kan man om vissa av dessa svårligen säga: han upprätt stod och brottades mot ödet.

Bland författarens omsorgsfullt bevarade betyg återfinnes följande avgångsbetyg, dvs. *handskrivna uppgifter om pensa på Welanda ht. 1816—ht. 1821.*

Herr Wilhelm Langenberg har under den tid han hos mig vistats läsit och öfvat följande:

Christendoms Kunskap.

Religionen har med den omsorg, dels genom utanläsning af Lindbloms Cateches, dels genom Samtal och mundteliga undervisningar så blifvit öfvad och förehållen, at Herr Wilhelm af Pastor i Församlingen blifvit examinerad och admitterad til den heliga Natvardens begående, som med hjertats bevekelse och alfvarligt begjær begicks här förleden Höst.

Geographien.

Efter flera Geographiska Handledningar har denna Kunskap med noggrannhet blifvit öfvad, så väl i de almänna Mathematiska och Physiska delar, i afseende på Circlar och Indelningar, Longitud och Latituds beräkning m. m., som i Locala och Politiska förhållander i afseende på Hafven och alla Wattens belägenhet med Öar, Sund och Orter m. m.

Mathematique.

De 5 första Böckerne af Euclides Elementa äro med noggrannhet igenomlästa, samt 2:dra Boken genom Räkning demonstrerad och bevisad. I den Practiska Delen af Mathematiquen har Wickströms Inledning till Geometrien blifvit öfvad och följd

Algebra.

Efter Forssells anvisning har denna Wetenskap til Grunder och Sammanhang blifvit Studerad, samt de flesta Exempel igenomräknade til och med 2:dra Graden.

Arithmetique.

Hela Beckmarks Räknebok, har med noggrannhet blifvit igenomgången flera gånger och de flesta Exempel igenomräknade.

Historien.

Utom Bibliska Historien har almänna och Svenska Historien blifvit Studerad och öfvad, och det efter Hübner, Regner och Fants Läro-Böcker.

Grekiska Språket.

Läsit utantil Declinationer och Conjugationer, explicerat igenom Johannis Evangelium och 3:dje Delen af Dahls Chrestomathi, men ej vidare öfvadt detta Språk på 1½ År

Latinska Språket.

Hela Grammatican til Syntaxis Ornata har flere gånger blifvit igenomläst. Explicerat Elementar-Bok för Begynnare i Latinska Språket, Cornelius Nepos 2:ne gånger, Cicero de Senectute et Amicitia 3:ne gånger; Bellum Catilinarium 3:ne gånger. Öfvat flitigt Stil-Skrifning, samt skrifvit de flesta Themata utur Rabens Septuaginta Latini.

Franska Språket.

Med noggrannhet läsit Stridsberg och Pepliers Grammaticor, samt Stridsbergs Chrestomathi. Explicerat Telemaque 2:ne gånger. Skrifvit något Franska.

Tyska Språket.

Utom öfning af Declinationer och Conjugationer explicerat en gång igenom Stridsbergs Chrestomathi samt tvenne de första afdelningar af Gessners Schriften

Engelska Språket.

Läsit Kraaks Engelska Grammatica til det mästa samt blifvit öfvad i

detta Språks rätta uttal; explicerat så väl öfningarne därstädes, som Gedikes-Läse-Bok; äfven explicerat något af John Fox de Christnas Förföljelser. *Latinska större och mindre Stilarne* samt *Siffror* hafva med all noggrannhet blifvit öfvade, äfven Svensk Stil har ej blifvit försummad. —

Uti *Bokhålleriet* har ock en början blifvit gjord under copierande af därtill hörande Contours-Böcker, hvarigenom öfning vunnits så väl i Lineering och Siffre-Stil, som i noggran afcopiering af Räkningar med deras olika Tittlar och Uppställningar.

Musiquen har ock varit under öfning och börjades med Violin, hvarunder Noters kännedom och någon färdighet i Violin Spelning inhämtades, men som hvarken hug el. fallenhet visade sig härföre aflades denna öfning och i stället börjades med Fleut-Blåsning, hvaruti *Herr Langenberg* funnit mer nöje och vunnit större färdighet.

Welanda d; 25 Jan. 1822.

Clas Ahlberg

Universitetet. Under de circa 14 dagar jag nu — efter Welandatiden — vistades hemma, blef jag försedd med mine första svarta kläder, en kapprock af grått kläde m. m., hvarefter jag i sällskap med året förut blifne Studenten Gustaf Ekholm (som var son till dåvarande borgmästaren och som blef hans efterträdare i tjensten) reste till Upsala, utrustad med en större matsäck för terminen, bestående af en större bytta smör, 1 cumminost, 1 rökt skinka, 1 kagge Sill, malet caffe och Socker, Sängkläder m. m. Bostad erhöles mot 15 kronor för terminen hos en Krigs Commisarie Wahrenberg på Ågatan i samma gård, som nu mera eges och bebos af Landshöfdingen Cramer. Af Ekholm blef jag presenterad för Westm. och Dahla Nations dåvarande Curator Isac Nordström (numera prost i Stora Husby och nu 1879 äldsta prestman i Stiftet). För att anmäla oss till Studentexamen fick jag och nu mera förre Auditoren B. August Schenstrom åtfölja honom till Rector Magnificus Professor Samuel Grubbe hvilken utsatte examen till 8 å 10 dagar derefter. Under denna mellantid läste jag mycket flitigt till sent inpå nätterna i föreliggande ämnen. Också gick min examen temmeligen bra, så jag erhöles betyget Aprobatur, då deremot Schenström fick åtnöja sig med facile admittitur. Derefter gjordes cour hos Nationens Inspector Professor Rabenius med några flere professorer, deribland äfven gamla Botanice Professor Eremitus Thunberg. — Till midagar hämtade Ekholm & jag mat tillsammans för 16 k:r i månaden och till mornar och aftnar lefdes på medhafvande matsäck. Efter tagen Studentexamen fortsattes ej så mycket med läsningen utan uppsöktes gamla och gjordes nya bekantskaper, serdeles i Götheborgs nation.

Vid vårterminens slut (3/5 1822) tog jag den så kallade lilla Theologiska examen för Professor Lundblad (sedan Biskop i Skara).

Följande termin logerade jag hos en Major Axelson (med hvars Son jag gjordt förtrolig bekantskap) på Islandskatan i ett ännu oförändradt hus med många vindskupor (kallades sjuhelfvetes gluggar), åt middagar hos en Mamsell Walin mot 12 kr. i månaden, läste ganska flitigt på det tidsödande latinnet, samt tog i sällskap med en Nationskamrat Baron Rudbeck Mathematisk examen för Professor Löns Svanberg (30/11 1822). Gubben Svanberg var för tillfället af dåligt humeur och yttrade bland annat att vi uttydde Euclides likasom fan bibeln, samt afvisade oss med betyget »admittitur».

Vid vårterminens början (1823) infann jag mig åter i Upsala och logerade i ett stort gulmålat hus på Kungsängsgatan tillhörigt en Enkefru Lindroth. Denna termin var jag temmeligt flitig med latinläsning och criaskrifning, samt aflade Gramaticalisk examen för Professor Lundvall (sedan kyrkoherde i Munktorp), skref latine cria pro gradu juridico på Consistorium samt tog den så kallade Nationsexamen, och dermed hade jag nu undanjordt alla praeliminaira examina. Härmed aflades också all vidare läsning af det tidsödande latinnet, och huru ringa nytta jag deraf haft visar tillräckligt det förhållande att jag nu mera ej kan översätta de af mig sjelf författade, ännu i behåll egande crior. — Oförklarligt är, att vid de allmänna elementar Läroverken så stor vikt skall läggas allt fortfarande på detta döda, till ingen användning tjänande språk, då det redan för mer än 150 år sedan upphördt att vara det diplomatiska språket, och då alla de vetenskapliga böcker som förut voro skrifna uteslutande på latin, nu mera äro öfversatta på alla lefvande språk. Vore det icke af ousägligt större nytta och framtida fortkomst för den studerande ungdomen att, i stället för det myckna tidsödande läsandet af Latin, som sedermera i de flästa fall lägges på hyllan och förglömmas, få vid Läroverken mera sysselsätta sig med läsning, tal- och skriföfning i lefvande Språk, hvilket hvad tal och skriföfning beträffar nära nog alldeles försummas.

Denna sommar (1823) vistades jag hos mine föräldrar, sysselsatte mig med att läsa med mine yngre Syskon samt att biträda med göromålen på min faders Contor. Följande hösttermin 1823 studerade jag och tog afskrift af collegier för Professor Biberg, dock utan synnerlig flit.

Vårterminen 1824 flyttade jag (i Upsala) till Borgmästar Olanders gård, hörnet af Svartbäcks och gatorne; denna gård till största delen sedermera ombyggd, var en riktig Student Casern och beboddes af många Studenter af olika Nationer. För mitt rum betaltes 7 R. Banco eller 10. kr. 50. I samma hus & förstuga bodde Ekholm och Boman, Trana och Areén, med hvilken sednare jag hämtade mat för 12 kr. i månaden och läste till Kameralexamen, ehuru läsningen blef mycket eftersatt för Viraspel och andra tidsfördrif. Areén var dock flitigare än jag, hvarföre han vid terminens slut gick igenom i examen, då jag blef kuggad för Biberg.

Vårterminen 1825 liksom följande Hösttermin bodde jag hos en Fru Wiberg på Slottsgatan, snedt emot Posthuset, mot 15 kronor i terminen och hämtade middagsmat med en Landsman Holmgren (död förledne år såsom Bergsgevärds i Sala) mot 12 kr. i månaden, deraf vi båda, boende i samma hus, spisade. Den juridiska professionen hade någon tid stått ledig och uppehållts af Vicarier, men nu var dertill utnämnd Professor Sven Tempander, som blef en mycket sträng examiner, så att af 12 å 15 eller flere som anmälde sig till Hofrättsexamen endast 3 å 4 lyckades gå igenom. För att hädanefters kunna genomgå förenämnde examen erfordrades mera flit och läsning än hvad förut varit händelsen; också började jag bättre inse fördelen af att så fort möjligt afsluta den academiska kursen, hvarföre jag hela terminen liksom under sommaren i Westerås läste mycket flitigt juridik och Svensk historia, med undantag af de 14 dagar å 3 veckor jag i egenskap af kusk fick åtfölja mine föräldrar på en resa i Dahlarne.

Höstterminen 1825 läste jag mycket flitigt samt anmälde mig vid närmandet af dess slut till Examen. Den första tentamen var för Professor Rabenius, den andra i sällskap med en Stockholmare Kolmodin för Professor Geijer, hvilka tentamina aflöpte lyckligt. Men de svåraste återstodo, neml. för Professor Tempander och d:o Biberg. En eftermiddag klockan 3 infann jag mig med en landsman Porath hos Tempander boende i ett gulmålat hus i Odenslund. (Han blef kort derefter utnämnd till Justitieråd.) Sedan tentamen fortgått en halftimme eller mera, derunder Porath stakat sig på åtskillige frågor, som jag var lycklig nog kunna nöjaktigt besvara, reste sig Porath med tillkännagifvande att han fann det Professorn ej kunde blifva med honom

nöjd, hvarefter han sig aflägsnade. Med mig ensam fortsattes tentamen under det härligaste månsken, så ljus ej behöfde tändas, till fram mot 7 på quällen, dervid alla Balkarne i Lagen och Grundlagarne genomgicks, då slutligen Professorn yttrade, att han fann det jag flitigt och grundligt läst och approberade mig till examen. Med hvilken känsla af glädje jag emottog denna förklaring låter sig lättare tänkas än beskrivas. Vid min utkomst till Odenslund anträffades Porath tillika med några flere juridiska studenter, som hela tiden der postat i afvaktan på utgången af min tentamen som de nästan voro öfvertygade om skulle slutas med kuggning. Men då nu motsatsen inträffat slapp jag ej med mindre än bjuda dem på en liten sexa, för hvars incorporerande vi begäfvoo oss till Tidlunds källare, som kallades Seylla till åtskillnad från den snedt emot liggande Hjertmans som benämndes Carybdis.

Nu återstod endast tentamen för Professor Biberg, utsatt till Klock. 9 för-midd. 2:ne dagar derefter. Alltsedan min föregående år tagna Kameralexamen hade jag ej medhunnit läsa ett ord för Biberg, hvarföre desse 2:ne dagar och nätter uteslutande flitigt dertill användes. Dock måste jag erkänna att jag i mine stycken ansåg mig mäga svager med föga hopp att kunna lyckas, men var bestämd att försöka min lycka och drilla mig igenom så vidt någon möjlighet dertill förefanns. På utsatt tid inställde jag mig i sällskap med 5 a 6 andra Studenter hos Biberg, som nyligen inköpt egen gård i Fjerdingsgen och hade en mycket trefflig och vacker bostad, emot hvad förut varit händelsen. Han var vid ett ovanligt gladt och skämtsamt lynne, en fullkomlig motsats mot hvad han förut varit. — Tentamen började på sedvanligt sätt dermed att Biberg föredrog en hop lärda frågor och spørsmål hvilka han till största delen sjelf besvarade och utvecklade så vi ej hade annat att göra än endast höra på samt någon gång yttra oss med »ja» eller »nej» eller huruvida det ena eller andra af de framställda höglärda alternativen af oss föredrogs. Efter 2 a 3 timmars på dyligt sätt fortsatt tentamen yttrade Biberg: »Vill Herrarne följa mitt råd, så uppskjuta de ännu en eller tvänne terminer med examen; något mera lärdt böra väl Herrarne föra med sig från Academien. Mot Herr Langenberg har jag dock minst att anmärka. Men professor Temptander är klippan i denna examen, och lyckas det Herrarne att öfverstiga denna klippa, vill jag ej lägga mig emot Herrarnes examen». Som

jag var den enda bland oss som öfverstigit klippan blef jag till examen permitterad. Denna aflades också några dagar derefter offentligen på Consistorium. Derefter gjorde jag i glädjen ett examens calas eller sexa för mine närmare umgängesvänner inom olika Nationer.

Förutom Academi Staten, de civila och ecclesiastiska myndigheterna samt borgerskapet, funnos inga sådane inflyttningar af enskilda familjer som nu till stor del bebo Upsala och åt societetslifvet gifvit en ny prägel. Professorerne, till största delen äldre män, enklingar och ogifta, förde ett mycket enkelt och indragat lefnadssätt, likaså Stadens öfrige innevånare. Något gladt och underhållande societetslif fanns icke. Nationsssalar som nu existera, der Studenterne kunna sammanträffa hvilken tid på dagen som häldst med de älldre inom Nationerne och med lärare för att samspråka om dagens händelser så i vetenskapligt som politiskt ämne m. m., voro ej tillfinnandes. — Theater saknades och Theatersällskapet liksom de flästa offentliga nöjen förbjudna. Den enda allmänt firade högtid var Wahlborgsmässöafton, hvilken hvarje Nation för sig i förhyrda localer firade med sexa och som för det mästa slutades med att studenterna söpo sig fulla. Några framstående tal eller intelligenta föredrag kommo icke i fråga. Studenterne voro helt och hållet öfverlemnade åt sig sjelfva och egde inga andra förströelser än att besöka hvarandra, sammanträffa på värdshus, källare samt på torg och gator, hvilket ofta gaf anledning till rummel och nattliga upp-tåg, såsom att aflyfta och bortbära fönsterluckor, att ropa och skråla lampan ut, att attackera och ofta på det mäst förnärmande sätt bemöta fruntimmer och Stadens quinliga betjening, så att efter mörkret sådane knappast torde visa sig på gatorne, att besöka så kallade Muffbaler och der komma i collision och gräl med Stadens handtverksge-säller, att infinna sig vid bröllop för att skåda bruden och hålla oväsande m m.

På Svartbäcksgatan bodde en hökare vid namn Nyman, en allmänt illa känd personlighet. En Student af Götheborgs Nation hade att af honom uppbära pengar. Gång på gång uppsköt Nyman liquiden. När slutligen Studenten, hvars namn jag glömt, dermed förklarade sin ovilja, blef han af Nyman, som var en stor och stark karl, örfilad och utkastad på gatan med sönder-rifna kläder. Ett så stort crimen læsæ majestatis som att våldföra sig på en så betydlig person som en student, kunde ej

ostraffat få passera. Flere af den förolämpades vänner och kamrater, serdeles innom Götheborgs nation med hvilka jag och Ekholm mycket umgicks, beslöto att, som det hette, kugga Nyman. Till den ändan samlades en stor mängd sammansvurne en höst-afton på torget utklädda med ut och invända kapprockar, färgade ansigten, lösskägga med mera, och snart nog uppgick samlingen till 70. 80 personer. Led formerades och under sång vandrades till Nymans bostad der halt gjordes. Först träffades en quinnsperson som sade att Nyman ej vore hemma, men af en bodgosse, som hotades med stryk, fingo vi veta att Nyman var en trappa upp i sine rum. Nu hojtades och ropades på Nyman att utkomma, men då sådant ej åtlöddes uppsparkades dörren till salen der quällbordet ännu stod oafdukat med sine talrickar, fat och glas. — Nyman hade tagit sin retrait till rummet innanför salen och dertill reglat dörren. Med sparkningar och slag af Stolarne i salen sprängdes snart dörrspegeln till rummet, då Nyman med en sabel i handen visade sig i dörren med hot att nedhugga den första som vågade försöket att nalkas. Flere af Studenterne, försedda med grofva käppar, parerade hugg, under det han af oss andra bombarderades med talrickar och glas, med sönderslagna stolar och meubler samt slutligen med stearne från den nedrifna kakelugnen, så att alla fönstren i våningen blefvo sönderslagne och största delen af hans meublement dels skadat dels alldeles förstört. Slutligen måste Nyman gifva vika, och utkomma samt nedfalla på knäna och göra afbön. Der-efter aflägsnade vi oss och smögo oss hem hvar till sitt. Händelsen väckte ett oerhördt uppseende, och stora skaror af Staldens innevånare voro följande dag och derpå följande på vandring till Nymans bostad, för att skåda den förhärjelse som der skett. Nyman reste genast till Stockholm för att anmäla förlöppet hos Konung Carl Johan, hvilken lærer blifvit mycket förgrymmad mot hela academien men troligen tillfredsställdt Nyman på det scandalen måtte hållas hemlig och ej kringspridas så innom som utom landet, ty märkvärdigt nog blef ingen ransakning derom utan alt med tystnad begraft. —

Efter att hafva afslutat min cours och uppgjort mine små affairer i Upsala reste jag i medio af Decemb till Stockholm för att inskrifvas i Kongl. Hofrätten, der äfven en sorts examen anställdes för en Assessor Grefve Snollsky, hvarefter jag antogs till Auscultant.

A. V. Lundbergs barn- och ungdomsminnen.

Förf:s far var häradssekreterare i Södertörns fögderi med bostad först å Anneberg i Sorunda, sedan (från 1860) i Stockholm; tog avsked 1868 och avled i Uppsala 1889. Förf. föddes 1836 och skrev sina levnadsminnen vid c:a 60 års ålder.

Om Schmidt: ASU 47 s. 4—9; Wadner: ASU 52 s. 100; Petri: Strengnäs stifts herdaminne 3 s. 12.

Arf. Af våra föräldrar ärfde vi inga timliga rikedomar, men fingo hvad långt bättre är: tidig delaktighet i det heliga dopet samt en god kristelig uppfostran och många nyttiga kunskaper. Sist fingo vi af dem den utomordentligt kostbara perlan, föredömet af ett helgadt lif i kärlek, tro och hopp, föredömen, hvilkas slutsumma heter: kärlek af ett rent hjärta, af ett godt samvete, af oskrymtad tro. Må vi väl vårda och förkofra detta dyrbara arf.

Första pedagoger. Det tidigaste barndomsminne, som inpräg-lats i min själ, var bokhållaren Törnblads ankomst till oss vid Anneberg (i Sorunda) 1839. Jag var då endast tre år gammal. Att jag från en så tidig ålder kan i minnet bevara denna tilldragelse, måste bero på det intryck af föga angenäm art, som hans företeelse gjorde på min vid den tiden lifliga själ. Ty han var helt olik alla andra människor, som jag dittills sett. Hans obetydliga, sneda, puckelryggiga gestalt, enögda och koppärriga ansigte måste hafva hos mig ingifvit en ganska hög grad af räddhåga för denna ovanliga individ af släktet Homo, då han första gången uppträdde. Jag kan icke på annat sätt förklara, att denna i sig själf så föga märkvärdiga händelse kunnat fortlefva i mitt minne.

Icke desto mindre blef Törnblad snart min bästa vän, näst föräldrar och syskon, och han utöfvade på mig ett ganska stort och ingalunda ofördelaktigt inflytande. Jag kan säga att han var min förste pedagog, ty sitt lilla vetande satte han icke för mig under skeppan. Och i hans rena barnafromma väsende låg något sympatiskt, som likt en magnet drog barnen till honom. I synnerhet var det jag, som lyckades företrädesvis vinna hans gunst och han omfattade mig med mycken välvilja, hvarföre han också från min sida åtnjöt det största förtroende, och till tacksamhet för hans oförtrottade välvilja lærer jag tidigt hafva lofvat, att när jag en gång »blefve stor», skulle jag åt honom köpa en barometer; att min tacksamhet skulle just på detta sätt uttryckas, berodde nog på

min iakttagelse, att han mycket intresserade sig för detta instrument. Tyvärr har jag aldrig infriat detta löfte, ehuru det, då det gafs, helt visst var fullt allvarligt menadt. (T. dog 1863.)

Min moder, som jag har att tacka för så mycket annat godt och nyttigt, har äfven lärt mig de första grunderna af bokvett, i det hon satte abc-boken i min hand, hvilket skedde i min ålders 5:te å 6:te år. På insidan af bakre pärmen hade min fader ritat en ståtlig tupp, hvilken ägde förmågan att värpa pepparkakor åt barnen, då de voro läraktiga; i samma bok fingo äfven syskonen lära läsa. Samtidigt härmed gaf min fader mig lektioner i skrifning och räkning, ty han var väl förfaren i båda dessa konster och att jag tämligen tidigt kunde skriva en någorlunda läslig handstil räknar jag såsom hans förtjänst. Jag var således icke helt och hållet nybörjare, när jag vid fyllda 6 år sattes i skola för första gången.

Flickpension. Mina äldre systrar gingo samtidigt i flickskolan på Ottersta, beläget nära en fjärdedelsmil från Anneberg på en höjd, ej långt från kyrkan. Prostinnan Brita Chr. Örbom, änka efter kyrkoherden, prosten A. G. Örbom på Mörkö (f. 1753 † 1794), inrättade på Ottersta en »pension» för flickor, mest från Stockholm och denna läroanstalt öfvertogs efter hennes död af f. hattmakaren M. Öngren, f. 1763 † 1841 eller egentligen af hans fru Brita Christina f. Wanselius (f. 1770 † 1849) med biträde af ett par lärarinnor Sofia Storm, Ulla Magnusson och sist Maria Asklund. Sofie Storm, ett storväxt korpulent fruntimmer, vistades också någon tid på Anneberg för att bibringa mina systrar bokliga idrotter, innan de började begagna skolan på Ottersta.

Folkskolan. Min vän Törnblad, som jag mer än en gång fått följa på hans vandringar i bygden, då han som ofta hände, utförde några föräldrarnes uppdrag, ledsagade mig också då jag första gången gjorde mitt inträde i Sorunda folkskola, belägen en fjärdedels mil från Anneberg, eftersommaren 1842. Jag erinrar mig att den minnesvärda dagen var solig och vacker samt att jag med en viss undran besteg tröskeln till detta för mig ditills främmande rum, som tillika var sockenstuga och såsom skolsal, efter nutidens begrepp, altför trångt och lågt. Vi kommo något sent, ty undervisningen hade redan börjat, hvilket kunde märkas redan utanför af de högljudda rösterna därinifrån. Undervisningen, ledd af den unge skolläraren, klockaren och organisten Erik Eriksson, bedrefs efter den s. k. lancastermetoden, som då ansågs ega företräden

framför äldre lärosätt. Barnen ordnades gruppvis i halfcirklar omkring hvar sin »monitör», som med en pekpinne i handen utvisade bokstäfverna och orden på de å väggarne upphängda tabellerna. Hvarje bokstaf eller ord lästes nu unisont och ljudeligt af hela kretsen och då i rummet funnos flere kretsar kan man förstå hvilket disharmoniskt ljud häraf skulle uppkomma, rentaf bedöfvande för den därvid ovane och i hög grad störande för de äldre, mera försigkomne barnen, som samtidigt arbetade i samma rum med läsning i bok, räkning och skrifning.

Efter en helt kort presentation för min förste, helt gemytliga lärare ställes jag genast i en krets, där jag gjorde mitt bästa, att följa monitörens pekpinne och instämma i kamraternas ba, bi, bo, by etc. Törnblad försvann snart genom dörren, och jag lemnades åt mitt öde.

Men detta var ändå ganska drägligt, ty jag fattade snart situationen och mamma hade utrustat mig med en förträfflig matsäck i en för detta ändamål anskaffad korg, som Törnblad första gången hjälpte mig att bära, men som jag sedermera bar själf på armen till och från skolan. Och denna korg innehöll, — det visste jag, — flere goda saker, som icke voro att förakta, smörgåsar, ägg, en flaska mjölk m. m.

Min första bekantskap med skolan var således gjord. Snart lärde jag äfven känna kamraterna, hvilka mestadels voro allmogebarn, iklädda den då ännu brukliga ganska klädsamma sockendrägten, gossarne gula korta skinnbyxor, röd väst, blå rock eller jacka med försilfrade knappar, blåa strumpor, som gingo upp öfver knäna och fasthöllos med ett rött band, slutande i en dito tofs, skor med silfverspännen. Wintertiden begagnades likväl i stället för skor höga stöflar. Hufvudet betäcktes antingen med en röd stickad toppmössa med en röd tofs, som hängde ned på ryggen eller på axeln, eller ock med en skinnkaschett. Flickorna buro korta randiga kjortlar, röda yllelif och strumpor, skor samt på hufvudet en grann röd s. k. bindmössa, hvilken slätt omslöt hufvudet med undantag af ansigtet samt öfver bindmössan en vit duk. Denna gamla folkdräkt lärer nu vara aflagd.

Denna skola, där barnantalet under min skoltid sällan uppgick till 30, men ofta utgjorde blott hälften, var den enda i socknen, utom en vid Fällnäs, hvilken underhölls af gårdens egare. Och dock hade socknen på 1840-talet omkring 2000 invånare. (Först 1850 ordnades skolväsendet efter den nya folkskolestadgan, två

nya skolhus bygdes, det ena vid kyrkan, och det andra nära Fagersjön, en half mil från kyrkan, det sednare försedt med ny lärare. Jag hade då flere år förut lemnat folkskolan.)

De kunskaper, som då kunde inhemtas i Sorunda folkskola voro hvarken stora eller många. Dock var denna folkskola icke sämre än de flesta andra på den tiden. Men lärarnes utbildning var ännu alltför otillräcklig i de ännu knappast ordnade seminarierna, där några månaders kurs ansågs tillräcklig. Ingen god lärometod och ingen normalplan fanns, ej heller undervisningsmateriel i vår tids mening. Skollokalerna voro trånga, obekväma, osunda och, kanske det värsta af allt, skolgången, öfver hvilken ännu i våra dagar och med skäl höjas så många klagovisor, var då långt mindre regelbunden än nu.

Lyckligtvis voro läroämnena få, så att det lilla, som lästes, med allvar och noggrannhet kunde genomgås och läraren saknade icke intresse och god vilja. Stafning, innanläsning (från tabeller) katekes, biblisk historia, räkning, välskrifning och, för de äldre, Sveriges och Norges geografi och historia i kort sammandrag, utgjorde hela undervisningsschemat. Några af de äldre, däribland jag, fingo äfven läsa allmän fysisk geografi samt Europas politiska geografi. Utanläsning af katekesen betraktades såsom skolans hufvuduppgift, på det att barnen på husförhören måtte flytande kunna besvara prästens frågor.

Denna utanläsning, man må i öfrigt bedöma den huru som helst, hade emellertid det goda med sig, att minnet uppöfvades, till icke ringa vinst för den följande undervisningen.

Under fristunderna och middagstimman fördes ett ganska muntert kamratlif och öfvades hvarjehanda lekar. På berget ofvanför och norr om huset stod den fyrkantiga, tornlika, spånklädda klockstapeln och omkring denna hade vi mycket roligt. Wi fingo där springa så mycket vi ville, till ock med, när dörren öppnades, vågade vi klättra på de branta trapporna upp till klockorna, af hvilka den största var mer än 300 år gammal, förskrifvande sig ända från den katolska tiden.

Tre hemlärare. Under den tid jag gick i folkskolan fick jag också genom min fars bemedling undervisning i svenska språket af hans och min mors vän, kyrkoherde Daniel Danelius, hvilken var en mycket lärd man, när det gällde döda och lefvande språk. Han hade utarbetat en ny språklära med nya konstord, hvilka användes under explicationsöfningarne i stället för de latinska.

Substantiv kallades sålunda *ämne*, adjectiv *vulne*, verb *göre*, adverb *bivulne*, conjunction *binde*, activt verb *åverkande* göre, passivt verb *icke åverkande* göre, o. s. v.

Min bror Ivar fick några år sednare äfven läsa svensk grammatik för Danelius. Under en lektion kunde han icke nöjaktigt uppgifva till hvilken ordklass ett läst aktivt verb hörde. När Danelius, i afsigt att framkalla det rätta svaret: »åverkande göre», nöp Ivar i örat, svarade discipeln genast och utan långt betänkande: *nype*, ett svar, som naturligtvis väckte mycken munterhet hos läraren.

På nyåret 1846 kom till Anneberg en Westgötastudent C. E. Hallgren, f. 1820, hvilken sedermera blef tjänsteman i K. Krigskollegium och slutade som revisionskommissarie i K. Kammar Rätten o. R. W. O. Han behöfde för sin kameralexamen betyg om tjänstgöring på häradsskrifvarekontor och var villig att ett halft år blifva informator för mig och de äldre systrarne. Jag ansågs nu mogen för lärda studier, fick sluta i folkskolan och börja i »gröna», senare i »blåa Kammaren» på Anneberg. Informatorn bodde i skolrummet.

Hallgren var en fint bildad man med goda kunskaper, angenämt umgängessätt och godmodigt lynne. Hans blida väsen gjorde honom mycket omtyckt af både föräldrar och barn och den vänskap han förvärfvade på Anneberg fortfor allt framgent.

Med hans ankomst började en ny period af min skoltid, hvori Sjögrens latinska grammatika intog en förherrskande ställning. Jag fick nu börja med att deklinera Mensa och konjugera Amo, läsa Lyths tyska språklära och Dahms svenska historia samt svensk språklära, förutom de vanliga folkskoleämnena räkning, skrifning, katekes och biblisk historia. Hallgren förstod att använda metod i sin undervisning och att hos eleverna väcka kärlek till studierna. Timmarne gingo fort under hans ledning, ett bevis på, att han kunde intressera barnen för sina ämnen. Wi triffades väl i skolkammaren och någon aga behöfde han aldrig, så vidt jag kan minnas, använda.

Till vår stora saknad lemnade Hallgren sommaren 1846 Anneberg för att börja sin tjänstgöring i Stockholms embetsverk.

Någon tid efter Hallgrens afresa, närmare hösten, kom till Anneberg en annan katedralist, också Westgöte, vid namn Rydberg. Äfven han behöfde tjänstgöringsbetyg från häradsskrifvarekontor och åtog sig, att ett helt år vara informator på Anneberg.

Under julen vistades han hos sin moder i Westergötland, men återkom i Januari 1847. Rydberg, som sedermera lärar hafva blifvit länsman i sin hemort, men dött tidigt, var i flere afseenden en motsats till Hallgren. Hade den sednare ett flegmatiskt, så var däremot den förre af ett sangviniskt lynne. Hallgren var godmodig och lugn, Rydberg, hetsig och orolig, förifrade sig ofta, hvilket vi i skolan ej sällan fingo erfara, ty han luggade flitigt och kanske icke alltid med fullgiltig anledning. Han saknade Hallgrens förmåga att göra sig omtyckt af sina elever. Wi mera fruktade än älskade Rydberg.

Emellertid kan jag icke annat än göra rättvisa åt Rydbergs nit och drift i undervisningen. Han fordrade med rätta af oss, att vi skulle kunna våra läxor och han utkräfd med stränghet sin rätt af oss, men i synnerhet af mig. Flickorna behandlades med mera skonsamhet. Läsningen drefs med allvar och flit, så att jag fick ett begrepp om hvad studier ville säga och härigenom lades grunden till ett fruktbringande skolarbete. Hufvuddelarne af den latinska och tyska grammatiken inpräglades under detta år, likaså den svenska. I jämbredd härmed arbetades på öfversättningar från de främmande språken till svenska och explicationsöfningar. Ehuru de rent svenska ämnena icke försummades, ej håller kristendomsundervisningen och aritmetiken, intogo språkstudierna främsta rummet i undervisningen. Geometri lästes icke. Stilskrifningar förekommo ej heller, så vidt jag nu kan minnas. I aritmetik hade jag hunnit till och med bråk och regula de tri.

Petris privatläroverk. Ehuru mitt vetande vid denna tid i flere afseenden var fragmentariskt, så var likväl nu en god grund lagd, på hvilken studierna med framgång kunde hafva fortsatts, hälst jag icke saknade håg och förmåga därtill. Hade jag nu fått komma i ett högre allmänt läroverk och planmässigt fullfölja studierna, så hade jag, mänskligt att se, blifvit delaktig af högre allmänbildning, än som fallit på min lott samt bättre kunnat gagna samhället genom de grundligare kunskaper, hvilka jag då kunnat förvärfva.

Med denna reflexion har jag långt ifrån velat uttala något klander emot mina kära föräldrar för uraktilåtenhet, att tillgodose mitt bästa, så mycket mindre, som jag känner den innerligaste tacksamhet och den lifligaste beundran för de stora uppoffringar, som de, oakadt deras små tillgångar, icke skydde, att göra för mig och mina syskon.

Men det fanns ett slags högre läroverk inom socknen och det var nog i den allra bästa afsigt, som mina föräldrar satte mig uti detta hösten 1847. Komminister J. E. Petri hade nämligen, för att bereda sig och sin stora familj något förbättrade lefnadsvillkor, på sitt boställe Blista inrättat en skola för inaccorderade gossar, och då mina föräldrar voro synnerligen goda vänner med denna mycket aktningsvärda prästfamilj, så var det ju helt naturligt, att de kommo att tänka på denna för fortsättning af mina studier — tills vidare. De hade där sin gosse i goda händer i sin närhet och han kunde emellanåt få besöka sitt föräldrahem, skäl, som vägde tungt för Petris skola.

Och så kom jag till Blista, som låg ungefär $\frac{3}{4}$ mil söderut från Anneberg, en regnig dag vid början af hösten.

Boningshuset innehöll en stor sal med två fönster i midten och i hvardera ändan två rum, nämligen i norra ändan sängkammare och förmak, i den södra kök och en kammare, i hvilken bodde Petris gamla svärmoder och husets äldsta dotter. Salen dugde till mycket: 1:mo) utgjorde den sofrum icke blott för husets egne halfwuxne söner, utan ock för alla de främmande gossarne 8 à 10 st., stundom flere, hvilket tillgick så att hvarje afton inflyttades ett stort antal tältsängar, hvilka åter utrymdes följande morgon. Sängarne ställes tätt till hvarandra, för att få plats i rummet. 2:o) matsal. 3:o) skolsal. I sängkammaren bodde pastorn, hans fru och alla de yngre barnen. Förmaket var högtidsrum, begagnades i hvardagslag endast af pastorn, då han någon gång skref en ny predikan, eljest fanns där ett stort förråd på gamla sådane, ordentligt instuckne i sina pappfodral, färdige att när som hälst begagnas.

Lärare i skolan var i allmänhet ingen annan än pastorn själf, hvilken dessutom hade att sköta sitt embete, resa på husförhör och »sockenbud», och tillse sitt åkerbruk. Endast under ferierna hade han vid undervisningen biträde af sin äldste son Arvid, som på den tiden var gymnasist i Strengnäs, numera kyrkoherde i Helgesta. Han betraktades af gossarne dock mera såsom en äldre kamrat, än såsom lärare.

Hvarje morgon kl. 6 trädde husets äldsta dotter Augusta Petri genom kammardörren uti salen, att väcka gossarne ur deras ljufva slummer med anmaning att stiga upp. En och annan sölare behöfde ibland två kraftiga uppmaningar. Omsider blefvo sängarne tomma och utflyttades. Under tiden fingo gossarne studera väderleken i

det fria på gården eller i bygatan. Några passade på att vitja sina fågelsnaror i hagarne, andra att hälsa på drängarne i stallet.

Salen var nu städad och frukosten uppdukad på det stora fällbordet midt i rummet. Gossarne samlades från flere håll och matlusten var förträfflig, ty gossarne voro allesamman friska och lefnadsglada.

Nu gälde det att lära läxorna, ty snart skulle lektionen börja. Öfverläsningen skedde högljudt, för att bättre inpräglade läxan och den ene sökte öfverrösta den andre.

Om en stund kom pastorn, att börja lektionen, om han ej hade något hinder, hvilket ofta inträffade. Det blef någorlunda tyst i rummet och alla satte sig kring det stora bordet, läxorna hördes och nya utdelades, dagens ämnen genomgingos. Med dem, som läste latin och tyska, anställdes explikations öfningar i Cornelius Nepos och Lyths läsebok, någon del af grammatiken genomgicks — om tiden medgaf, ty nu skulle bordet dukas till middag. —

Hvarje Torsdag serverades pannkakor, ärter och fläsk, och som gossarne hade en frisk matlust, så hade husmodren ett styft arbete hela förmiddagen, att laga i ordning betydliga kvantiteter middagsmat, isynnerhet pannkakor.

Af eftermiddagarne voro i regel två timmar anslagne till lektioner, hvilka likväl, ännu oftare än förmiddagarnes, måste inställas, till följd af ett eller annat hinder. Men Onsdags och Lördags e. m. lästes icke.

Om således ingen behöfde befara att blifva öfverlastad, hvarken med klassisk eller annan lärdom i denna lärdomsskola, så lefdes där ett så mycket friskare lif utom hus och under den korta tid jag vistades där, öfvades säkerligen mera lek än under hela min öfriga skoltid tillsammans. Af hvad jag lärde i denna skola har jag knappast något minne, men så mycket mera af lekarne.

Det är fast otroligt huru uppfinningsrika unga lefnadsglada pojkar kunna vara, lemnade åt sig själfva i frihet på landet. Den ena leken, det ena upptåget aflöste det andra, i oafbruten följd, så länge fritiden varade och den blef ofta längre än den bort vara, därmed var ecke så noga, Någon trötthet kändes aldrig, huru mycket vi än sprungit i skog och mark, var det ock bland snö och is. Vid sjön Styrans stränder hade vi utomordentligt roligt. Där hade vi vårt badställe, våra fiskeplatser om sommaren, våra skridskobanor om vintren. I hagarne, närmare byn, bland dess

gamla grafhögar från hednatiden, lekte vi »kungar», där hvarje grönskande grafkulle utgjorde ett fräjdadt kungadöme, värnadt af hvar sin hird träsvärd-beväpnade kämpar och träffsäkra bågskyttar. Där »förklarades krig» kungarne emellan och där ådagalades vapenbragder, jämförliga (tyckte de) åtminstone med dem som utkämpades i »Brävalla slag», om ej mera sagovärda än de. De sedan mer än ett årtusende hänsofne hedniske Blista-borne, hvilkas bleka hamnar osynlige sväfvade kring deras skogbevuxna ståtliga grafhögar och mossbelupne bautastenar, klappade troligen i förtjusning sina magra händer öfver det unga friska slägte, som så dräpeligt och dådstort värnade förfädrens aska. — Men den allranyaste tiden, som skonslöst nivellerar allt, som »jämjar höjderna och fyller djupen» (Tegnér), har förmodligen också utjämnat detta urgamla fornsköna graffält med yxa, plog och mullskopa, strött fädernas aska för vinden och sått chevalier-korn eller probsteierhafre i den ny-eröfrade stembundna åkren och, — i bästa fall — magasinerat de tomma, sönderskärfvade urnorna, de förrostade svärderna, de ergiga sköldbucklorna i en brädlåda, att till domens dag gömmas i K. riksmuseets källare. — »Sic transit gloria mundi». —

I närheten af graffältet fanns en vidsträckt, men grund fördjupning i marken, troligen en följd af, att i forntiden jord där tagits till de många ganska stora grafhögarne. Höst och vår fylles denna fördjupning med vatten och liknade då en liten oregelbunden insjö, som af gossarne kallades »bäckarne». Med tillhjälp af en liflig fantasi förvandlades denna lilla vattensamling till ett världshaf, hvars stränder bekransades af de stora väl bekanta hufvudstäder, i hvilkas befastade hamnar flottor af barkbåtar löpte in och ut.

I skogen lektes »röfvare och fasttagare», Och ve den, som lät fånga sig. Han inspärrades utan dom och ransakning i fångelse, hvartill användes boställets källarsvale. Slapp dock snart ut vid löfte om bättring och var således långt lyckligare än skogens domherrar, sidensvansar och talgoxar, hvilka också fångades, men inspärrades i trädburar utan hopp att komma ut. De matades med rönnbär, oxelbär och hampfrö, som fanns att tillgå i byn. Jag fritager mig dock från all delaktighet i denna sistnämnda grymhet och har öfverhufvud aldrig förvärfvat rykte som sportsman. —

Af kamraterna i denna skola erinrar jag mig ännu de fleste. Och ehuru jag icke känner allas lefnadsöden, så är jag dock viss om, att ingen enda blifvit ryktbar på lärdomens höjder.

— Skolan i Blista upphörde småningom nästan af sig själf, inga nya elever anmälades eller emottogs i de afgåendes ställe. Den siste var troligen Carl Hult, som afgick 1852. Petri blef allt sjukligare, hade länge lidit af podager, onaturlig fetma m. m. och måste 1853 söka Serafimerlazarettet i Stockholm, där han dog s. å. Han var då utnämnd kyrkoherde i Björnlunda, efterlemnande enka och många barn i mycket bekymmersamma omständigheter, hvilka ingalunda förbättrades därpå, att hon nu måste aflöna vice komminister. Men, »när nöden är som störst, är hjälpen närmast». Prosten Gravallius i Kungsholms församling, där lazarettet är beläget, och hans fru (förf. af »Högdals prostgård» m. m.) läto i tidningarne utgå uppmaning till allmänheten, att bispringa den nödställda familjen, hvarigenom C:a 7000 kronor insamlades. Hon kunde nu köpa ett litet trähus i Strengnäs, där hon bodde under många år med sina båda döttrar och minsta söner, af hvilka biskop Annerstedt upptog en till fosterson. De öfrige kommo tidigt ut i världen att försörja sig själfve.

Af Petris söner blef Arvid kyrkoherde i Helgesta; Axel köpman och rådman i Eksjö samt riksdagsman; Alfred, Vilhelm och Hjalmar handlande i Stockholm, Vetlanda respektive Växjö; Otto handelsbokhållare (död ung); Herman fil. d:r, konsistorienotarie i Linköping.

Öfriga kamrater vid skolan voro följande: sedermera handlanden Vilhelm Berg i hufvudstaden, blifvande bokförläggaren Fredrik Skoglund därstädes, sjökapten A. Viktor Vogt (sedermera morbror till krigsminister Crusebjörn och död i Hudiksvall), lantbrukaren Teodor Edman, smeden Carl Hult, lantbrukaren, senare slagaren i Stockholm Vilhelm Stafhell samt följande, hvilkas öden äro förf. okända: Axel Bergman, Isidor Bjuggren, Emil Elmgren, Teodor Mallander och Bernhard Mosell.

»Noaks ark». Hittills hade jag fått vistas dels hemma, dels i det närbelägna Blista och sålunda lefvat och uppfostrats under föräldrarnes ögon. Jag hade nu uppnått tolf års ålder och skulle nu få intagas i ett ordnad läroverk i hufvudstaden. Detta gaf en helt ny riktning åt mina tankar, nya vyer åt min själ, huru mycket nytt och storartadt skulle jag icke hädanefter få se och upplefva. Nu skulle jag få lefva i den stora, ryktbara hufvudstaden och få taga dess många märkvärdigheter, som jag hittills kände hufvudsakligen endast genom Dahlbergs stora Svecia-verk i Fituna bibliotek, i ögonsigte på ort och ställe. Nu skulle jag komma i en »rigtig» skola, läsa för »rättiga» magistrar och få många nya kamrater. Allt detta fylde min fantasi med herrliga, ljusa bilder dag och natt och mina gamla kamrater, som gerna hade velat dela min lycka, betraktade mig med en viss afund.

Min fader, som intresserade sig för allt framåtskridande, hade nämligen tagit kännedom om en blott ett eller ett par år gammal privatskola i Stockholm, grundad af norrmannen fil. kand. August Arcander efter mönstret af den några år äldre »nya elementar-

skolan» därstädes. »Privata nya elementarskolan på söder» skulle alltså arbeta med fri ämnesläsning utan klasstväng. Hon var inrymd i ett hus, som kallades Noaks ark och låg snedt i hörnet af Maria Högbergs- och Repslagaregatorna. En gymnastikställning stod fritt på gården, ty där hade förut varit privatskola.

Min fader, som ömmade för mitt bästa, vidtalade Arvid Petri att under sommaren 1848 komma till Anneberg och förbereda mig till inträde följande höst i det nya läroverket. Så skedde, och under ett par månader fick jag en ganska god undervisning i flere ämnen, ty läsning, icke lek, blef nu åter hufvudsaken. Arvid var en flitig botanist och samlade växter till sitt herbarium. Genom honom och på vissa botaniska ströftåg fick jag någon aning om växtvärlden och dess studium, särskilt om sexualsystemet.

Mamma hade en lång tid mycket att göra, för att utrusta sin gosse med nya kläder af alla slag, ty de gamla ansågs till större delen obrukbara i hufvudstaden. Hon ville icke, att mina nya Stockholmskamrater skulle drifva gäck med hennes gosse för klädedrägtens skull. Och pappa hade redan aftalat med Maria Asklund, som öfvertagit flickskolan på Ottersta samt flyttat den till Stockholm, att jag skulle få bo hos henne vid Stadsträdgårdsgatan straxt på andra sidan om Katarina kyrka.

Så var då allt färdigt och inpackadt i en stor kappsäck i slutet af Juli, ty den första Augusti skulle höst-terminen börja i skolan. Ett par dagar förut spändes hästarne för den stora vagnen, jag tog ett långt farväl af syskonen och vännen Törnblad, mamma slöt mig i sin famn och gaf mig många goda förmaningar och råd med afseende på mitt förhållande i de nya kretsar, där jag nu skulle göra mitt inträde samt rörande vården af mina nya kläder och så anträddes den långa färden, på hvilken pappa själf var mig följaktig.

Jag installerades hos Maria Asklund; kappsäcken flyttades upp på vinden. Jag fick bo i själfva skolsalen, ty Maria Asklund hade äfven ett par flickor från Trosa, vid namn Dalbom, inaccorderade, dessutom gamla fru Öngren och mamsell Wahlström. Huset var således fullt af fruntimmer, jag den ende manlige invånaren, om jag undantager husvärden, en gammal kardmakare Westman, och bagarne, som bodde i undre våningen.

Sedan denna introduktion försiggått hos Marie Asklund förde pappa mig till min blifvande skola, för att visa mig vägen dit, som gick öfver Katrina kyrkogård och ett stycke af Högbergsgatan

tvärs öfver Götgatan, samt för att presentera mig för föreståndaren »magister» Arctander och betala skolafgiften. Arctander var en medelålders man af medellängd med svart stripigt hår, långt dito skägg, på näsan satt ett par guldbågade glasögon. Ehuru hans utseende och norska munart icke verkade sympatiskt, voro dock hans vänliga tilltal och uppmuntrande samspråk egnade att aflägsna alla farhågor. —

Den 1 Augusti började skolan, där jag infann mig i rätt tid och fick en plats ganska långt ned, — — — hvilken jag efter några dagar fick utbyta mot en något högre, sedan mina kunskaper hunnit prövas.

I skolan funnos i det närmaste så många gossar, som lokalen kunde rymma. Jag antager att antalet närmade sig hundra. Till lokalen, som var belägen en trappa upp i »Noachs ark», hörde 3 rum, den stora skolsalen, lång och smal med 3 fönster på s. v. långsidan och 1 fönster i hvardera ändan. Genom långsidans fönster hade man en fri utsigt öfver den då ännu befintliga Fatbursjön till bergen vid Årstaviken och Tanto, ty huset låg högt på en klippa. De mindre rummen användes dels till sång-öfningar och förvaring af skolmateriel, dels till afbasning af straffdömda lärjungar. Trappuppgången var från den ganska rymliga gården och ingången i skolsalen midt på dess n. ö. långvägg. Wid ingången till venster stod rektorns kateder på en upphöjning, hvarfrån han öfvervakade undervisningen och elevernas flit. På vinden funnos två eller tre rum och kök, där bodde rektor Arctander och hans unga fru.

Skolborden, svartmålade, voro långa och smala och stodo i tre rader. De äldre gossarne sutto framför den långa ytterväggen, på hvilken funnos små skåp för lärjungarnes böcker och saker. De som sutto vid detta bord vände således ryggen mot rektor, hvilket icke var lämpligt eller passande. Wid långbordet nedanför katedern till venster sutto alla nybörjarne, hvilkas undervisning leddes af en ung folkskolelärare vid namn Allard. Wid detta bord hade jag de första dagarne min plats, men fick snart flytta till högra sidans fristående bord och följande år till väggbordet i rummets vestra del, där jag till sist satt ungefär midt på den långa bänken. Belysningen vid denna väggbänk var klen. Förmodligen var det brist på utrymme, som vållade denna ofördelaktiga anordning. I annat fall hade det tydligtvis varit riktigare att ställa sittbänken mellan bordet och väggen, hvarigenom lärjungarne fått ljuset bakifrån och sina ansikten vände åt läraren.

Om jag minnes rätt, började skolan hvarje morgon kl. $\frac{1}{2}$ 8 med bön, som förrättades af rektor själf. Bönen var vanligen kort, men hvarje måndags morgon läste han den i vår psalmbok förekommande långa bön: »Dig gode Gud och himmelske Fader! prisar och tackar jag» etc., hvilken bön han hade framför sig i afskrift på ett halft pappersark. Efter bönen sjöngs unisont värser »Jesu låt mig städse börja», hvarefter följde bibelläsning, då hvarje lärjunge fick läsa en eller flere värser. Under någon del af min skoltid leddes denna bibelläsning af rektorn vid folkskolelärareseminariet, Schmidt, sedermera kyrkoherde, som under läsningen förklarade textinnehållet.

Efter bibelläsningen följde ämnesläsningen efter schemat med en timme till hvarje ämne och vid hvarje timmes slut en kort raststund, utom frukostrasten, som var en half timme. Middagsrast var 1—3, därefter läsning 3—5. Sista timmen användes till gymnastik och sång. Sist bön, som förrättades af rektor Arctander. Den var vanligen kort, men hvarje lördags middag läste han därjämte hela psalmen: »Gud lär mig dock besinna, hur snart mitt lif förgår» etc. Efter bönen sjöngs värser: »Gif, att jag icke saknar, i morgon när jag vaknar» etc. och så var skolarbetet för dagen slut.

En betänklig brist, som vidlåder privatskolor i allmänhet, är saknaden af en fast aflönad lärarekår. Man hjälper sig med tillfälliga ämneslärare, som läsa en eller flere terminer mot något öfverenskommet arvode och när tiden är ute vidtalas en annan. Följden häraf blir ett alltför ofta återkommande ombyte af lärare, hvarigenom kontinuiteten i undervisningen försvinner, hvilken dock är nödvändig för skolarbetets jämna gång. Detta torde vara en af hufvudorsakerna, hvarföre eleverna i privatskolor i allmänhet få en mindre gedigen bildning än den, som vinnes i de allmänna högre läroverken.

Denna brist fanns också i Arctanders skola. Där var ofta ombyte af lärare, hvilket är orsaken därtill att jag minnes så få bland dem, och detta må ursäktas mig. Endast några, som arbetade där flere terminer, kan jag ännu erinra mig. Främst bland dem bör nämnas läraren i historia och geografi L. A. Wadner, fil. mag., sedermera rektor vid Ladugårdslands l. allmänna läroverk. Han var en utmärkt lärare med stor förmåga att intressera pojkarne för sina ämnen. Hans personlighet var också af det slag, att han åtnjöt alla sina elevers aktning, kärlek och förtroende. Det kändes rentaf såsom en högtidsstund att få tentera för honom, och det kunde ej komma ifråga annat än att man *väl* kunde de läxor han

gaf, voro de än så svåra. Häldre stiga upp med solen och grundligt studera och inlära dessa läxor, än att icke kunna dem och stå svarslös inför Wadner. Att jag sedermera haft så stor förkärlek för historiska studier, härleder sig säkerligen från det intresse för ämnet, som Wadner hos mig väckte, ett intresse, som aldrig slocknat, om det än tidtals trängts åt sidan af yrkesstudier och arbetet för lefvebrödet. Det var en lefvande kunskap, som Wadner inplantade.

Detsamma gäller också om hans undervisning i geografi, ett ämne, som *kan* blifva tråkigt nog, om läraren saknar förmåga att väcka lärjungarnes håg för dess studium. — — — Under Wadners ledning blef studiet både lätt och kärt. Mitt sista arbete för Wadner i detta ämne var att rita kartor till gamla tidens historia, ett arbete, som roade mig mycket.

Det dyrbaraste verket i min faders bibliotek var Beckers världshistoria i många band. Detta verk, som jag några år sedan fick af honom till julklapp, bidrog äfven, att hos mig fästa kärlek till historien, i hvilket ämne jag sedermera förskaffat mig många och dyrbara verk, af äldre och nyare författare.

Wadner, som blifvit kollega vid Katarina l. elementarläroverk, efterträddes i Arctanders skola af en (kammarskrifvare?) Ekström, hvilken var den förre betydligt underlägsen i undervisningsskicklighet, förmodligen också i kunskaper. Jag hade förut läst och kunde Jacob Ekelunds gamla välkända lärobok. Nu sattes i våra händer G. H. Mellins »lärobok i fäderneslandets historia för fruntimmer», ett historiskt kåseri utan nästan allt vetenskapligt värde, hvarföre boken snart lär hafva försvunnit ur skolorna. Den bekantskap med författaren, som jag fick göra i skolan, föranledde mig att en söndag gå till Kungsholms kyrka, där han då predikade; han var vid den tiden bataljonspredikant vid Svea lifgarde. Men något religiöst intryck fick jag icke af hans föredrag, hvilket icke vitnade om någon större förmåga på detta område. Han var kåsör i det ena som det andra och för sin befordran till Norra Wrams pastorat hade han säkerligen endast att tacka det rykte han vunnit såsom framstående novellförfattare.

Kristendomsundervisningen i skolan leddes af föreståndaren själf, men han var icke teolog. Vid mitt inträde kunde jag den Lindblomska katekesförklaringen, hvilken repeterades, hvarjämte jag fick lära hustaflan och Davids sju botpsalmer utantill. Någon mera dogmatisk kunskap fick jag ej. — Biblisk historia lästes

mera, särskilt ur Nya testamentet. Därjämte fingo vi läsa en bok, som skulle kallas Kyrkohistoria, men som hufvudsakligen innehöll martyrhistorier, t. ex. berättelser om de 7 sofvare, 40 martyrer o. s. v. i den legendariska stilen, men ingen verklig objektiv historia. Författarens namn har jag glömt och detta tror jag icke vara någon förlust. Arctander tycktes vara personligen berörd af kristendomen, om man fick döma efter hans tal och uppträdande, men för den, som icke kände hans antecedentia i hemlandet, tedde sig hans uppträdande och tal mera lika en nykristens än den i kristendomen från ungdomen mogne och erfarna mannens. I hvarje fall saknade han förmåga att föra oss framåt i det teologiska studiet. Och detta var skada, särskilt för mig, som hade rätt mycket intresse för detta ämne.

I svenska språket och litteraturen hade vi ett par terminer en utmärkt lärare i gotländingen filos. magister Hans Peter Gustafsson, sedermera konsistorie notarie i Wisby efter C. Ahlberg, sist kyrkoherde i När, död för många år sedan. Han hade en stor förmåga att undervisa, en välljudande, klangfull stämma och ett särdeles behagligt väsende. Hans undervisning i satslära var redig, klar, instruktiv och i innanläsning var han en mästare som få. Wi fingo bland annat uppläsa Tegnér's Axel, och själf läste han de första 10 eller 12 stroferna och detta gjorde han på ett så mäterligt sätt, att jag aldrig glömmet den lektionen. Till skada för Arctanders skola fick han snart anställning vid skolan i sin födelsestad Wisby, där jag 1865—1870 lärde närmare känna denne utmärkte man, som äfven varit lärare för min andra hustru, Hedda Thomson, i fru Längstadii flickskola i Wisby, där han i slutet af 1850-talet undervisade i kristendom. Han var äfven en god predikant och en utmärkt sångare samt, det bästa af allt: en älskvärd, rättskaffens och förträfflig människa.

I botanik undervisade komministern i Maria, Ruus. Äfven han var en förträfflig lärare, som förstod att intressera pojkarne för sitt ämne. Wi läste Arrhenii lärobok, hvilken var ganska utförlig och under Ruus' ledning företogo vi hvarje sommar flere excursioner, bland hvilka jag särskilt minnes en till Djurgården, tidigt på våren, en till Löhholmen och Winterviken utom Hornstull, ett par utom Danviks tull, en till Zinkens damm. Under dessa vandringar samlades och undersöktes växter, förklarades deras olika delar till beskaffenhet och ändamål. I dessa utflykter, hvilka emotsågos med liflig längtan, deltog vanligen hela skolan, äfven de yngsta nybörjarne, hvarför deras lärare Allard alltid äfven med-

följde och då var sånganföreläsare, när vi marcherade i takt på landsvägarne. Då sjöngs med fröjd: »Upp genom luften» m. fl. bekanta sånger. Arctander medföljde icke sällan äfven och då kunde det hända, att han bjöd hela skolan på mjölk och hvetebröd, om sådant kunde erhållas och han ansåg oss behöfva sådan vederqwickelse.

Ruus var en undersätsig man med milda rena anletsdrag, hvilka afspeglade ett fridsamt godmodigt sinnelag. Han dog som komminister i Maria vid hög ålder, dock ej så gammal som brodern, hvilken var komminister vid S:t Nicolaikyran.

Lärarne i matematik minnes jag ej, troligen af ofvan uppgifne skäl. Framstående förmågor eller personligheter voro de i alla händelser icke. Om de det varit skulle de säkert hafva kvarstått i mitt minne. Jag läste två böcker Euclides efter Bråkenhielms upplaga, något algebra efter Björlings lärobok och genomgick det mästa af v. Zweigbergks räknebok.

Tyska språket läste Arctander vanligen själf, men ådagalade ingen ovanlig insigt däri, ej heller någon större undervisningskicklighet. Lyths lärobok samt en mindre läsebok användes. Skriföfningar förehadades.

Äfven i franska språket undervisade Arctander, efter Oldes lärobok, men denna undervisning försummades, timmarne indrogos ej sällan och resultatet blef klent.

Till lärare i engelska språket hade vi någon tid en liten spenslig, sprättig herre, William Wählin, hvilken denna tid var mycket anlitad och hade utgifvit en kort lärobok, som naturligtvis lästes i skolan. Att han hade godt om pänningar kunde vi förstå däraf, att han vanligen begagnade riksbankssedlar till penntorkare. Han ägde god undervisningsförmåga och lärde oss på kort tid det svåra uttalet. Vi läste äfven grammatik och öfvade oss litet att skriva detta språk. Långt kom jag dock icke, men fick genom Wählin intresse för ämnet.

Latin fick jag aldrig läsa i denna skola. Endast ett par af de äldste, Lindberg och Elliot fingo däri undervisning på min tid, om jag minnes rätt, af Arctander. Grekiska lästes icke.

Ehuru denna skola egentligen ville räknas såsom realläroverk, lärdes där hvarken zoologi, fysik eller kemi. Vid ett tillfälle, då föreståndaren hade hos sig en kvällsstund samlade några af gossarne, däribland jag var en, visade han några fysiska fenomen, klangfigurer, huru ljud uppkommer genom vibration o. s. v. Ett par

gångar fick jag och några andra följa honom på en föreläsning i d. v. de la Croix' Salon vid Brunkebergs torg, där ämnet var fysik. Detta var allt.

Aterstår nu att nämna något om öfningsämnen teckning välskrifning, sång och gymnastik.

Teckning roade mig mycket och vi hade i detta ämne en god lärare i artisen Löfvengren, agréé af K. Konstakademien, äfven lärare i välskrifning. Han undervisade i dessa ämnen hela den tid jag gick i Arctanders skola, men antogs sedermera till teckningslärare vid h. elementarläroverket i Wisby, där jag flere gånger sammanträffade med honom sedan jag blifvit länsarkitekt på Gotland. Löfvengren, en lång mager man med smalt skäggigt ansigte, var en gemytlig välvillig människa, som gjorde sig stor möda att intressera och uppmuntra sina elever och detta lyckades så bra med mig, att jag använde många fristunder hemma till teckning både efter plancher och efter naturen. Och jag förvarar ännu flere af de teckningar, som jag utförde i skolan, af hvilka Löfvengren påtecknat en med sitt högsta betyg: A. Hade jag fått vidare utbildna mina anlag för frihandsteckning, så torde jag hafva uppnått ganska god färdighet i denna konst. Nu har jag aldrig blifvit mer än dilettant.

Sånglärare i skolan var under min skoltid, eller en del däraf, kammarskrifvaren Lars Gustaf Linde, hvilken skötte sitt kall mycket förträffligt. Vi öfvades i unison, två- och trestämmig sång, men icke kvartett, hvartill erforderliga resurser torde hafva saknats. Linde blef 1869 advokatsfiskal i Kgl KammarKollegium och har gjort sig bemärkt såsom författare på Kamerallagfarenhetens område.

Skolans gymnastiklärare var den förut omnämnde folkskoleläraren Allard. Sista halftimmen hvarje e. m. öfvades fristående kroppsrörelser och marscher, då så lät sig göra, sommartiden på skolgården, eljest i skolsalen. Lördagsmiddagarna under någon del af året marscherade vi till folkskolelärareseminariets vid Björngårdsgatan belägna gymnastiksal, där appareljgymnastik öfvades, vi klättrade på masterna, i stegarne, på linorna, hoppade på hästen m. m. Dessutom hade vi frihet att på frikvarterna så mycket vi ville roa oss i den enklare gymnastikställning, som fanns på vår skolgård. —

Jag bör äfven ägna några minnesord åt dem bland kamraterna, hvilka voro mina jämnåriga, och hvilkas vänskap jag förvärfvade.

Många af dem lefva ännu och hafva förvärfvat en aktad samhällsställning.

Min sidokamrat länge var Gustaf Brisman, son af sadelmakare B. vid Götgatan, en synnerligen snäll och bra gosse. Han blef jurist och är nu rådman i Stockholm. Hans yngre broder Emanuel, kallad Manne, är grosshandlare i födelsestaden. — Bröderna Axel och Reinhold Cederberg, länsmans söner från Wärmdön, voro ock ett par flitiga välartade gossar. Den förre är nu Öfverstelöjtnant i Wäg- och Wattenbyggnads kåren och distriktschef i Norrland samt ledamot af riksdagens första kammare och har flere andra förtroendeuppdrag, den sednare häradskrifvare i Stockholms län. — Gustaf Adolf Desireé Ekholm, apotekareson från Stockholm, blef militär, deltog och blef sårad i danska kriget 1864, ingick sedan vid Statens järnvägar och är nu stationsinspektör vid Knifsta i Uppland. — Hampus Elliot, numera öfverstelöjtnant i K. Fortificationen. — Emil Frisch f. 1836, under skoltiden ifrig sigillsamlare, sedan känd såsom framstående heraldiker och C. A. Kling-spors medarbetare vid utgifvandet af hans vapenbok, har nyligen erhållit afsked från kommissarietjänst i telegrafverket i Stockholm. Och då jag på den tiden äfven ägde en sigillsamling, hvartill pappa såsom grundstomme skänkte mig en sådan, hvilken i lifstiden tillhört J. S. Weijgang, så kommo vi härigenom i rätt mycken beröring med hvarandra. — Carl Gustaf Pauli blef sedermera språklärare vid K. Krigshögskolan m. fl. st. — Helge Bagge, sedermera svåger till R. F. Berg i Malmö, blef landtbrukare. — Baron Carl Axel Duwall blef tjänsteman i Riksbanken, likasom fadren. Baron Axel Kasimir Trolle Löwen kom från Nyköpings skola till Arctanders, blef student 1855, sedermera tjänsteman, kammarjunkare m. m., var en lång ståtlig och liflig yngling. — Wilhelm Sixten Aminoff, f. 1838, blef kammarherre, legationssekreterare i Florens o. Köpenhamn m m död 1875. — Erenfrid Silfverhjelms, från Fågelbro på Wärmdö, en föga begåfvad yngling, blef landtbrukare och fideicommissarie. Han var en för sina år ovanligt storväxt och groflemmad pojke, som ensam kunde försvara snöfästningen på skolgården mot en hel svärm angripare. Lugn stod han där, likasom Sven Dufva på Wirta bro, midt i kulregnet. Med sina starka armar vände han i en hast upp och ned på den ena anstormande hopen efter den andra och gick alltid segrande ur striden. Men i examen hade han otur. Han var då alltjämt bland de sämste.

Hallström, en liten plirögd liflig gosse från Katrina Högbergsgata, var skolans främste kalligraf. Han skref en för sin ålder alldeles ovanligt vacker och ledig handstil.

Bröderna Looströms, Högbergs, Löfgrens, Odins, Schützer-crants med fleras lefnadsöden äro mig till det mesta obekanta. Några äfven bland dem hafva blifvit »män i staten», andre, som vanligt, egnat sig åt borgerliga yrken.

Efter några års arbete och en kort glansperiod gick skolan mer och mer tillbaka. Den upplöstes in på 1850-talet. Lärjungarne skingrades; en del ingingo i andra skolor; Föreståndaren lär hafva återvänt till sitt hemland och så slutade efter ett kortvarigt lif »privata nya elementarskolan på Söder».

Synminskning och händighet. Skolans upphörande fick jag icke bevittna. Jag hade redan ett par år förut (1850) till följd af ögonsjukdom måst afbryta mina studier och denna händelse kom att i hög grad hämma fortgången af min bildning.

Jag måste en längre tid hela dagen sitta inne i mörkt rum, ty ögonen tålde icke ljuset. Den plåga, som sjukdomen medförde, var svår, men kunde med tålmod fördragas. Wårre var sysslösheten, mörkret, ensamheten. Dessa förorsakade en dyster, hopplös sinnesstämning, onaturlig för en 14-årig yngling. Jag sökte emellertid fördrifva tiden så godt jag kunde med mekaniska funderingar och dessa räddade mig från slöhet och förtviflan. Jag hade sett min far arbeta på ett slags maskin. Detta gaf mig anledning att i min ensamhet uppgöra i mitt lilla hufvud plan till ett miniatyrtröskverk och en såg, att drifvas med vatten eller vindkraft och så snart mina ögon blefvo något bättre, så att jag kunde om dagarne vistas ute, började jag äfven med egna händer arbeta på realiserandet af mina planer, som småningom utfördes. —

Konfirmationen. Jag biträdde med hvad jag kunde på fältet och kontoret våren, sommaren och hösten 1851, då konfirmandundervisningen började för v. pastor Erik Malmborg.

Det gifves väl icke någon, som icke med innerlig rörelse eller åtminstone med glädje tänker tillbaka på sin konfirmation och första nattvardsgång. Dessa högtidsstunder stå i en kristens erinring såsom de ljufvaste, de skönaste minnen, hvilka han visserligen icke för något pris vill hafva utplånade. Detta vitnar mer än något annat om den oskattbara andeliga välsignelse, som dessa handlingar medföra åt individen och därmed också åt hela kyrkosamfundet och kristenheten.

Min lärare Erik Malmborg räknades på sin tid såsom en af stiftets dugligaste präster och mest erfarne själasörjare. Hans minnestecknare kyrkoherden K. A. Hagström säger om honom, att »aldrig någon kunde varit bättre danad för sitt kall än han», ett vitnesbörd, hvare alla, som gjort hans bekantskap, torde instämma. Också har väl aldrig Sorunda kyrka hvarken förr eller sednare varit så full af andäktigt lyssnande skaror, som då han uppträdde under de tvänne år han var församlingens tillförordnade herde.

Undervisningen började alltid med bön och bibelläsning, hvarvid täkten förklarades. Hufvuddelarne af den bibliska historien genomgingos, dess egenskap af helig historia, frälsningshistoria, betonades och utvecklades på ett lefvande, kraftigt och öfvertygande sätt. Löftena, profetiorna och förebilderna framhölls. För innehållet af och ändamålet med de olika heliga skrifterna både i det gamla testamentet och det nya redogjordes i korthet på ett enkelt och lättfattligt sätt. I sammanhang med läsningen af Apostlagerningarne redogjordes för Pauli omvändelse och hans missionsresor.

Vid den dogmatiska undervisningen användes såsom grund Luthers och Schartaus små katekeser, hvilkas innehåll utvecklades enkelt och klart, hvarvid hufvudvigten lades på ett rätt förstående af det lästa, mindre på ett ordagrant uppreparande af bokens ord. Vid läsningen af tredje trosartikelen redogjordes utförligare för nådens ordning. Sakramentens ställning, betydelse och rätta begagnande utvecklades och framhölls. Bönens vigt och rätta bruk inlärdes. Endast en psalm, n:r 16, lästes utantill, men flere andra genomgingos och förklarades.

Malmborgs uppträdande var värdigt och allvarligt, men tillika vänligt, hjärtevinande. Ur hans rena anletsdrag framlyste en helgad själ, blicken ur hans bruna lifliga ögon ingaf vördnad, men ingen fruktan. Hans personlighet väckte sådan aktning att ingen, icke ens i hans frånvaro, kunde tillåta sig något otillbörligt.

Undervisningen var så omfattande och grundlig som den korta tiden af ett halft år medgaf. Bland mina kamrater därunder må nämnas Knut Bellander, numera kronofogde i Salbergs fögderi af Westerås län, samt Blista-kamraterna Alfred Petri och Carl Hult.—

Ju mera tiden närmade sig konfirmationen, desto mera erfor och kände jag medvetandet af dess betydelse och sökte i stillhet och umgänge med Gud i bön bereda mig till de högvigtiga hand-

lingarne. Stundom kände jag det så, som jag icke vore värdig att möta Herren, och detta var nog riktigt, ty hvem är väl i sig själf annat än ovärdig till ett sådant möte. Jag hade en långvarig strid att utkämpa inom mig själf innan jag kom till full, klar insigt däröf, att min stora ovärdighet fullständigt skyldes af Guds syndaförlåtande nåd för min Frälsares skull. Sedan detta blifvit klart för min ängslande själ, blef jag småningom lugn, än skönt flere detaljfrågor ännu syntes mig dunkla, men äfven dessa spörsmål klarades sedermera af min faderlige vän Malmborg, med hvilken jag några gånger skriftvexlade och från hvilken jag alltid fick vänliga, upplysande och uppmuntrande svar.

Jag hade således att genomgå samma andeliga procedur som tusende andra före mig, till och med kyrkofadren Luther själf och min egen lärare. Jag anser mig därföre icke behöfva blygas för att i detta sammanhang berätta äfven denna episod i mitt lif, hvilken visserligen haft en afgörande betydelse för hela min lifsåskådning.

Konfirmationen firades i Sorunda kyrka 1:sta söndagen efter påsk den 18:de April 1852. Konfirmationstalet, som jag äger i original jämte många andra Er. Malmborgs manuskript, inleddes med de bekanta orden ur Eph. 3:16, 19: »Att I begripa mågen hvad bredden och längden och djupet och höjden är, och därmed känna Christi kärlek, den all kunskap öfvergår; på det I mågen uppfyllde varda med allehanda Guds fullhet». I talet utredde han i korthet, så vidt möjligt är med menskligt förstånd och mänsklig tunga, hela omfattningen och djupet af Kristi kärlek till oss, och han slutade sitt tal efter förhöret med en kraftig uppmaning, att »bedja till Herren, att Han ville gifva eder kraft efter sin herrlighets rikedomar, att starke varda genom Hans anda till den invärtes människan, att Christus må bo genom trona i edra hjärtan, stadeligen rotade och grundade i den kärlek, som Han hafver till Eder och I därigenom skickade varden till att i kärleken till Honom bära sådan frukt, som kan vitna om ett nytt lif i edra hjärtan» etc. etc. — Dessa ord voro för mig såsom »gyllene äpplen i silfverskålar». De förde mina tankar bort från mig själf och min egen ringhet och skröplighet till honom, som allt förmår och äfven det, att med sin öfversvinneliga kärlek, sin död och rika förtjänst täcka all min brist och de tännde trons ljusa vissa förhoppning i min frågande längtande själ.

Följande söndag, den 2:dra efter Påsk, den gode Herdens ljufliga dag, som var den 25 April, fick jag jämte alla mina kamrater högtidligen åtnjuta Herrans heliga nattvard. De känslor, som därunder rörde sig i mitt unga hängifna barnahjärta, kunna icke beskrivas, men de förstås utan svårighet af de många bröder och systrar, som fått lugnt och fridfullt hvila i den gode Herdens famn.

Denna dag predikade Malmborg om den berömmelse, som lärare och åhörare kunna hafva af hvarandra på Jesu Christi dag, och hans tal till nattvardsbarnen från predikstolen, som tyvärr icke finnes i behåll, hade ett djupt allvarligt och gripande innehåll.

Söndagen därefter, den 3:dje efter Påsk tog Malmborg afsked af församlingen för att tillträda komministerstjensten i Strengnäs. I sin afskedspredikan talade han om »de andeliga förmonerna af en lärares arbete, som kan tillfalla åhörarna vid hans skiljsmässa ifrån dem och således bibehålla honom i deras åminnelse». Många tårar fälles vid hans afsked, och han lefde länge och lefver ännu hos många i tacksamt minne.

Fadern förklarade sig sakna råd att understödja vidare studier; därför kunde bl. a. hans önskan att söka in vid Strängnäs läroverk icke realiseras. En tid försökte sig därför förf. såsom målareelev i Stockholm och som lantbrukslärling å Sanda i Österhaninge. Under nära tre år var han materialbokhållare å Ramnäs bruk. Under dessa vistelser på landsbygden framletade han och avtecknade runstenar samt gjorde då — och även under senare perioder av sitt liv — långa resor i antikvariskt och konsthistoriskt forsknings- och avteckningssyfte. En mängd ritningar av olika slags fornlämningar samt av nejder, kyrkliga ex- och interiörer, arkitektplaner etc. finnas dels inströdda i anteckningarna, dels, i större utförande, bevarade i Vitterhetsakademiens samlingar.

Fornminnen. I Sorunda gjorde jag den iakttagelsen, att de största grafflockarne, de väldigaste grafhögarna och de fleste stensättningarna finnas vid byarne omkring »dyarne», hvilka måste betraktas såsom igenvallade forntida insjöar. Att dyarne likväl redan före den kristna tidens begynnelse i Södertörn upphört att vara insjöar bevisas genom fyndet 1888 af 2 hittills okända runstenar nedanför kyrkan vid dyarnes kant just på det ställe, där spången öfver dyan från Tibble träffar fast mark. Då runstenar alltid restes invid vägar, så visar detta fynd, att spången öfver dyan begagnades redan för 800 år sedan och kanske ännu tidigare. Det blir här af troligt att dyarne, som nyligen blifvit utdikade och odlade, redan under hednatiden begagnades till hötägt och att de egendomliga, tvåarmade handsläpor, som ännu i min ungdom af

bönderna begagnades för att transportera det i den våta marken huggna gräset upp till »landmaden» att där torkas, voro af en urgammal redskapstyp i denna ort.

Mina ögon voro 1853 så mycket bättre, att jag kunde använda mina lediga stunder till studier. Men mitt bibliotek var klen och jag hade ej pänningar att därför köpa böcker. För att tillfredsställa min läslust lånade jag böcker i Westerhaninge sockenbibliotek, som förvarades hos komminister Stagnell. Bland dem studerade jag med stor fröjd C. G. Brunii konstanteckningar under en resa i Sverige 1849, hvaraf jag fick värdefulla upplysningar om en mängd äldre och nyare svenska byggnadsverk.

Med biträde af skogvaktare Ward vid Sandemar, som hade landtmäteriinstrumenter, uppmätte och kartlade jag det stora fornminnesfältet på Prästmalm och norr om Westerhaninge kyrka, ett bland de största och märkvärdigaste i hela vårt land.

Sommaren 1854 reste den framstående forskaren Richard Dybeck i Södertörn och han kom äfven till Österhaninge. Han hade i Sorunda prästgård hört talas om mig och uppsökte mig under sin resa. Vi blefvo snart de bästa vänner, ehuru han var 25 år äldre än jag. Mina arbeten och ritningar vunno hans fulla bifall.

Dybecks välvilja ökades ännu mer, sedan jag lyckats uppdaga ännu flere ditills okända runstenar och lämnat honom trogna ritningar af dem. Och min upptäckt af runskrift på den stora stenen i skeppssättningen vid Tuna i Westerhaninge väckte på den tiden icke ringa uppmärksamhet. Ty många, och bland dem äfven Dybeck själf, hade visserligen betraktat det ståtliga monumentet bland grafhögar och andra fornminnen, men icke kunnat upptäcka någon runskrift därpå. Nu fick Dybeck af mig ritning till en stor dubbelplansch af en bland de vackraste runristningarna i hela Södertörn. Skada, att sjelfva inskriften blott delvis kunnat läsas.

Under vintren 1855 besökte jag den fräjdade forskaren ett par gånger i Stockholm och fick hos honom och hans fru, Leontine Forsbom, tillbringa några synnerligen angenäma uppfriskande stunder och till belöning för mina tjänster fick jag af Dybeck flere af hans egne, Sjöborgs och Liljegrens arbeten i nordisk fornkonst, hvilkas studerande ännu mer ökade min kärlek till fäderneslandets häfder och fornminnen. Och Dybeck var icke den, som afkylde min håg. Därom bära hans många ännu bevarade bref vittne.

Förf. reste till Falun för att söka komma in vid dess högre bergsskola och att dessförinnan förbereda sig till inträdet genom trägna förstudier i mate-

matik och fysik etc. Men omedelbart fann han sig ha allt för ringa skolunderbyggnad för att på kort tid hinna med den dryga förberedelsekursen, varför han fortsatte till Filipstads högre bergsskola. I denna stad fick han bo hos elementarskoleföreståndarinnan och konstväverskan Karin Norrman, änka efter bergsbruksidkaren C. E. N-n vid Nordmarkshyttan (och död 1862, 50-årig). Hennes dotter Hellvid hade varit elev i Palinska flickskolan i Karlstad och biträdde nu modern i skolarbetet samt gav pianolektioner. Med henne blev förf. senare gift. — Av kamraterna beskriver förf. blivande föreståndaren för Bessemervärdet vid Borgviks bruk Carl Vilhelm Akerlund från Lundås i Roslagen; västgöten Thorsell som avled sinnesrubbad 1860 i Filipstad; studenten Carl Carlsson från Lervik, som inköpte Nordmarkshyttan; kameralisten Carl Quennerstedt från Småland, sedan anställd å ledande platser vid Kärn och Lenna masugnar samt i Wattholma bolag, landstingsman; blivande förvaltaren A. Nyberg vid Edskens masugn i Gästrikland, bessememetodens inarbetare under konsul Göransson's ledning; Kull, förrädsförvaltare vid Statens järnvägar; officerssönerna Carl Erik Lagerberg och Roderik Lindencrona, kavallerer som kommo att undergå skiftande öden; Chalmeristen Edgren från Värmland, blev handlande i Nya Kopparberget. För författaren okända öden genomgingo Loftman, Winberg, Gylling, norrmannen Peder Bredesen samt finländarna Malm och Lindegren.

Bergsskolan, hvilken underhölls och ännu underhålls af Järnkontoret och statsverket, inrymdes i ett tvåvånings brädfodradt trähus vester om den lilla å, som från norr till söder genomflyter staden och utfaller i Daglösen. Skolans föreståndare och förste lärare var grufingenjören, sedermera bergmästaren och riksdagsmannen filos. dokt. Carl Herman Lundström, en kunskapsrik samt både såsom lärare, medborgare och människa synnerligen utmärkt man. Han föreläste kemi, mineralogi, bergartslära eller geognosi, hytte- och smideskonst. Han hade en reslig gestalt, ljust slätt hår, långlagt, allvarligt intelligent ansigte, ett blidt vänligt väsende. I sitt uppträdande föreföll han slutet och tillbakadragen, men vid närmare bekantskap fann man snart, att han egde ett hjärta, öppet för det största och bästa i världen, ömmande för medmänniskors behof och icke minst för hans elevs, hvilka han gerna hjälpte med råd och dåd, när de förtroendefullt vände sig till honom.

Andre lärare var August Forsberg, filosofie magister, en liten låghalt, mager, till kroppen obetydlig person. Men i den oansenliga gestalten bodde en rikt begåfvad ande. Son af en fattig grufarbetare i Falun hade hans lofvande anlag tidigt blifvit bemärkt af lyckligare lottade medmänniskor, genom hvilkas understöd tillfälle bereddes honom att genomgå Falu skola och Westerås gymnasium samt att blifva student i Uppsala, där han under stora

umbäranden nådde magistergraden. Oaktadt sin sjuklighet och många försakelser i ungdomen uppnådde han likväl en ganska hög ålder och först 1894 läste jag i en tidning om hans död. Han undervisade på ett lefvande och åskådligt sätt i de matematiska vetenskaperna, där han var väl bevandrad.

Forsbergs gemytliga väsende och oförargliga skämtsamma lynne tillvunno honom elevernas odelade sympatier.

Efter två månaders flitigt arbete under Forsbergs dagliga ledning hade vi genomgått de kurser i geometri och algebra, som fordrades för inträdet. Såsom läroböcker användes Alreiks geometri och Björblings algebra och vid inträdesexamen i början af November blefvo alla kandidaterna godkände. Forsberg hade en eminent förmåga att intressera eleverna för sina ämnen, och jag kan säga att jag har honom till största delen att tacka för de kunskaper, som jag i dem inhemtat.

Elevkursen var egentligen endast ettårig och omfattade oorganisk kemi med kvalitativ analys, mineralogi och geognosi, matematik (trigonometri, logaritmer och serier), fysik, mekanik samt linearritning. Men för de elever, som åstundade, var tillfälle beredt, att under ännu ett år fortsätta sina studier vid skolan och de fingo då under vintren arbeta på laboratorium med kvantitativa kemiska analyser samt på ritsalen vidare utbilda sig i ritkonsten. Sista halfåret användes till praktiska öfningar i masmästeri vid Storbroyttan och i smideskonst vid Hellefors. Nära hälften af elevantalet, hvilket jag vill minnas var 14 eller 15, begagnade sig af den 2-åriga kursen, däribland äfven jag, dock deltog jag icke i smideskursen vid Hellefors, emedan jag på våren 1860 fick anställning på konstmästare Steffanssons ritkontor vid Falu grufva.

För Lundström genomgicks fullständigt Berlins lärobok i oorganisk kemi och samme författares handledningar i analys, Erdmanns mineralogi och geognosi, i sammanhang hvarmed företogos exkursioner till gruffälten vid Persberg, Långban, Taberg, Nordmarken, Finnsyttan m. fl., hvilka utfärder under Lundströms ledning blefvo ganska instruktiva, ty han var en ovanligt framstående mineralog. Under denna tid bildade jag en liten vackert mineraliesamling, hvilken jag medförde både till Falun och Wisby, men hvilken jag sålde vid flyttningen från Wisby 1871. Bland arbeten, hvilka jag andra året utförde på laboratorium, var analys af mineralet Cerit, som innehåller de sällsynta och svårskilda grundämnen Cer, lantan och didym.

Wid den teoretiska undervisningen i masmästeri användes handskrifna kollegier af Fahlström och i smideskonst sådane af Gustaf Ekman, hvilka jag ännu förvarar i egna afskrifter likasom kompendier i kemi, hvilka jag antecknade efter Lundströms förtäffliga föreläsningar.

För Forsberg lästes Wiemers fysik, Lindmans trigonometri och Morins mekanik i Bagges berömda bearbetning, på grund af hvilken lärobok på ritsalen utfördes mekaniska konstruktionsritningar, hufvudsakligen till vattenhjul.

För att medhinna ett ordentligt inlärande af de ganska långa läxorna, och sålunda förvärfva ett verkligt vetande, hvartill ett hastigt genomgående af kurserna icke var nog, behöfde jag väl använda nästan all den tid, som blef öfrig efter arbetet i skolan. Läsningen hemma upptog därför minst lika lång tid, som skolarbetet, åtminstone vinterhalfären. För att stärka mig till detta hemarbete företog jag vanligen, när väder och väglag tilläto, i kvällsskymningen en längre promenad på endera af de fyra landsvägar, som utgingo från staden i olika riktningar och kunde där efter i några timmar med framgång arbeta i studiekammaren. De få lediga stunder, som blefvo öfrige, tillbragtes helst under samspråk med den familj där jag bodde.

Läroböckerna i matematik, fysik, kemi och mineralogi repeterades under höstmånaderna och emedan kurserna voro dryga och måste väl inläras, på det att eleven med heder skulle kunna bestå i examen, så gällde det att väl använda tiden. Om jag minnes rätt, så arbetade jag långt ut på kvällarne vid mina böcker och deltog föga eller intet i några samkväm. Men mina ögon voro svaga och tyckte ej om detta forcerade arbete, hvarföre jag måste börja begagna glasögon. Någon »förstå-sig-påare» menade, att ögonen skulle stärkas genom snusning och så lydde jag hans råd och förskaffade mig en liten snusdosa med vederbörligt innehåll, till föga behag för fruntimren, som icke trodde på snusets underbart nyttiga verkan på ögonen, hvilka emellertid därefter någorlunda fördrogo den ansträngande läsningen, utan att jag vågar skriva detta på snusdosans förtjänstkonto. Jag har emellertid allt sedan dess förblifvit snusare och de försök jag i en sednare tid gjort, att bortlägga denna osed, hafva icke lyckats. —

I slutet af Oktober hölls i bergsskolan afgangsexamen, hvilken bivistades af Inspector bergmästaren Franz von Schéele, iklädd uniform och alla sina ordnar, begge lärarne och alla eleverna, iklädda frackkostymer. Salen var nyskurad och uppsnyggad. Några in-

tresserade åhörare syntes ock närvarande, men många voro de icke. De elever, som nu afgingo efter ettårig kurs, fingo därefter betyg, men de som kvarstod vid läroverket, bland hvilka jag var en, fingo ej betyg förr än ett år sednare. Bergmästaren i egenkap af inspektor höll efter examen ett litet tal, aftackande lärare och lärjungar och uppmanade de sednare till vidare förkofran i kunskaper och att genom gagnande verksamhet hedra bergsmannayrket och fäderneslandet.

Studierna under hösten 1859 och följande vinter fortgingo efter förut bestämd plan, men med mindre tvång af läxläsning. För dem, som ägde förmåga och lust till själfstudium, var denna större frihet en fördel, som kunde användas till själfständig utveckling enligt hvars och ens böjelse och anlag i olika riktningar. Sålunda delade jag min tid mellan laboratorium och ritsalen under dagarne. Kvällar och morgnar använde jag till repetitioner och renskrifning af föreläsningar.

Den 1 $\frac{3}{4}$ år långa lärotiden i bergsskolan hade hastigt förflutit under ihärdigt och framgångsrikt arbete, en tid, som efterlemnade endast angenäma minnen. Kostnaden hade visserligen något öfverskridit den beräknade, så att min skuldsättning ökats till omkring 1900 kronor, men inom fyra år hade jag godtgjort min fader både kapital och ränta. Hvarken skolarbetet eller kostnaderna därför voro sålunda förfelade. De buro goda frukter och skulle hafva blifvit ännu mera fruktbringande och för mig själf mera tillfredsställande, om mina förkunskaper och min allmänbildning varit grundligare, en brist, som omöjlig kunde ersättas genom den största flit i fackskolan, och hvilken allt fortfarande kändes med tung saknad af den sannings- och kunskapssökande anden.

Vid examen 1860 erhöill författaren högsta betyget i alla ämnen utom ett. Ej minst på grund av sin lysande förmåga att rita erhöill han genom Forsbergs bemedling plats hos den framstående konstruktören konstmästaren vid Falu gruva Håkan Steffansson. Snart blev han dennes närmaste tecknare och stundom vikarie, och på dennes förord utnämndes han, 26-årig, till stadsbyggmästare i Falun 1862. Tre år senare blev han stads- och länsarkitekt på Gotland; 1871 tekniskt biträde och 1872 förvaltare vid Skånska Cement AB:s bruk i Lomma. Avsked 1896. Avled i Lund 1907.

Exempel på hans utomordentliga samvetsgrannhet och skicklighet lämna bland annat de förenämnda anteckningarna samt de i familjearkivet hos sonen kyrkoherde T. Lundberg, Glimåkra, befintliga avskrifterna av intressanta brev till honom rörande arkitektur, arkeologi, geologiska undersökningar samt ej minst släktforskning, åt vilken han ägnade ett framgångsrikt arbete under sitt sista årtionde. I detta arkiv förvaras jämväl originalmanuskriptet till föreliggande levnadsteckning.

Rektor
Arvid Liander
 (född 17/4 1894).
 (Jfr ÅSU 47—48).

Ingenjör
A. V. Lundberg
 (1836—1907).

Bollnäs privata samskola 1907—1908.

Av Rektor A. Liander, Söderhamn.

Den högre undervisningen i Bollnäs har genomlöpt trenne stadier: den privata samskolan, den kommunala mellanskolan och samrealskolan. Den sistnämnda är den därstädes ännu bestående skoltypen.

När jag genomgått seminariets övningsskola och där fullgjort skolplikten inom folkskolan, skulle jag i olikhet mot mina äldre syskon börja de högre studierna på hemorten, vid Bollnäs privata samskola. Mina bröder hade omedelbart övergått till elementarläroverk, ty vid en tidigare tidpunkt hade privatskolan ej haft samma lärokurser som statsläroverken. Övergången hade då varit besvärligare. Alltså, jag slutade folkskolan 1906 och nu skulle man trimmas för högre studier. Jag fick några månader gå i den då icke obligatoriska fortsättningsskolan, där det var goda tillfällen att öva sig i räkning. Därjämte sattes jag i privatundervisning för en fröken Olsson, en f. d. elev vid privatskolan, och undervisades av henne i tyska. Med hjälp av den gruvligt tråkiga men lika nyttiga Calwagens läsebok inhämtade jag nu på detta sätt de båda första årskurserna i tyska. Därjämte fick jag privatundervisning av pastor Plengier i biologi och historia, och så blev väl omsider vetandets mått så rågat, att jag kunde sändas till inträdesprövningen.

Det var i augusti 1907 som jag första gången stod ansikte mot ansikte med privatskolans föreståndarinna, Fru Anna Heden-dahl. Hennes person och uppträdande var respektingivande men hade en rik fond av vänlighet, som var välgörande vid detta betydelsefulla initium av skollivet. Hon förhörde själv i geografi och historia, vilket gav en föraning av en drivande och fordrande lärare. Då den lille tentandens kunskaper i dessa och övriga ämnen voro prövade, befanns han värdig att inträda i skolans tredje klass. Där funnos förut ett tiotal elever, vilka redan under två år inhämtat skolans maner och voro redo att lära novisen vad stället fordrade. Man fick en trea av silver i mössan, och spelet kunde börja. Skolan var denna tid femårig. De tre nedre klasserna följde samma kurser som läroverken, under det att fjärde och femte klasserna i stort sett läste flickskolornas lärokurser på motsvarande stadium. (På detta sätt fick skolan dubbel anslutning: till läroverken och till flickskolorna.)

Skolan var inrymd i allt annat än ändamålsenliga lokaler. Det var en villabyggnad (Claesro), som låg vid stranden av sjön Varpen, inom Bollnäs köping. Denna byggnad hade icke undergått någon förändring som gjorde den tjänligare till skollokal. De forna bostadsrummen med tapeter på väggarna i gröna, gula och blåa färger utgjorde klassrummen. De allra flesta saknade egen ingång. Särskilt de avdelningar, som voro instängda och måste passera ett annat klassrum för att komma ut, hade det besvärligt vid rasternas början och slut. Vi i trean hörde till den kategorien, ty på ena sidan hade vi 2:ans och på andra sidan 4:ans klassrum. Och fönstren fingo icke användas som utgång; vi blevo disciplinerade att ta hänsyn till andra, en lärdom som också nutidens ungdom kunde ha nytta utav att grundligare lära sig. Något specialrum för naturkunnighetsundervisning fanns det inte vid denna tid, om jag minns rätt. Ämnet var ju icke så empiriskt inriktat som nu och tillmättes väl inte heller så stor betydelse på lågstadiet. Men inte saknades ett materialrum för kartor och annan undervisningsmateriel, som förresten var av mycket blygsamt slag. Likaledes fanns det ett samlingsrum för lärarinnorna. Alla dessa lokaliteter utom ett klassrum voro inrymda på nedre botten. En trappa upp låg detta klassrum och föreståndarinnans bostad. Uppvärmningen skedde i nästan alla rum medelst kakelugnar. När man kom om vintermorgnarna, var det eldat och skönt och kakelugnen jämte tapeterna på väggarna gjorde det trivsamt och hemlikt. För oss som kommo från fotogenlamporna i hemmen, utgjorde den rödglödande elektriska koltrådslampan en främmande lyx.

I dessa lokaler undervisades ett 50-tal elever vid ifrågavarande tid. Att det icke alltid var så lätt för skolans ledning att bedriva arbetet under dessa förhållanden, är självklart. Och ändå måste i brist på bättre läroverksbyggnad denna villa användas ännu ett 25-tal år. Både såsom kommunal mellanskola och såsom samrealskola intill 1933 har läroverket haft sin verksamhet förlagd till detta hus. Skolans ledning och dess lärare äro väl värda en honnör för att de med stor framgång kunnat fullfölja sin uppgift under så pass svåra yttre förhållanden.

Enär ingen samlingssal fanns, förrättades morgonbönen dels i klassrummen, dels gemensamt i det största lärorummet, som torde haft en golvyta av 6×7 m. Då öppnades dörrarna till ett intilliggande klassrum, och stolar och bänkar placerades där och

i tamburen, vilken för övrigt tjänade som avklädningsrum för klasserna på nedre botten. Trängseln var ändå aldrig så stor som vid årsavslutningen. Därvid var avslutningsakten med premieutdelning förlagd till nyssnämnda klassrum. Åhörarna fingo ta plats så gott de kunde i klassrummets nederända, i tamburen och i intilliggande klassrum. Därjämte slogos dörrarna upp till en stor och rymlig veranda utanför. Även härifrån kunde man ta del av vad som skedde.

Det är självklart, att vi elever aldrig ledo av att lokalerna inte voro de bästa. Tvärtom, de uppfyllde alla våra önskemål ifråga om trivsamt och utrymme. Man får lika mycket läxor och lika litet ledighet i ett nytt skolhus som i ett gammalt. Skillnaden mellan gamla skolhus och nya är för eleven den, att i det nya krävs så ofantligt mycket mera av honom, när det gäller att vara rädd om saker och ting. Nej vi funno oss nog tillrätta i våra enkla förhållanden. Särskilt älskade vi lekplatsen bakom skolan. Där låg en mindre parkanläggning med gräsmattor och gångar, prydnadsträd och buskage. Den erbjöd ett ypperligt tillhåll för lekar och upptåg av alla upptänkliga slag. När det regnade eller eljest vid dåligt väder hade vi den täckta verandan på baksidan av villan att hålla till på. Dess balustrad tjänade utmärkt att göra vigheter på och klänga i.

Skolan saknade givetvis egen gymnastiksal likasom i övrigt varje specialrum för undervisning i övningsämnena. Man fick under gymnastiklektionerna hålla till i folkhögskolans nybyggda gymnastiklokal. Denna låg omkr. 1 km. från vår skola. Dit fortskaffade sig eleverna, såsom var och en kunde, till fots eller per cykel. Gymnastiktimmarna voro förlagda till slutet av arbetsdagen och på så sätt behövde man aldrig springa fram och tillbaka mellan skolorna. Här, i den för våra förhållanden imponerande gymnastikbyggnaden, svängde vår gymnastiklärare, fil. kand. J. Brant, sin färla med nit och skicklighet. Han var lärare vid folkhögskolan, en skåning utan den skånska flegman och med en kommandostämman som hemskt rullade på r-ljuden i Framåt marsch! Hans auktoritet och den respekt han ingav var ofantlig. En helt annan sida visade han som ämneslärare. Då var hans hållning den blide och kunnige humanistens, som med stor kring-synthet meddelade goda kunskaper.

Icke mindre respekt hade vi elever för skolans föreståndarinna. Hela hennes väsen verkade energimättat. När hon gick

in i klassrummet till en lektion, märkte man att hon gick till en arbetsprestation, med en bestämd föresats att föra vetandets gränslinjer ytterligare en bit framåt. Klassen stod uppställd, ljudlös. Absolut tystnad skulle råda, tills hon intagit sin plats vid lärarebordet och ordningsmannen givit uppgift om läxan för dagen. Läroboken skulle ligga uppslagen. Om läxan omfattade flera partier i boken, måste det finnas snyggt hopvikta pappersremсор i dem för att utmärka, var boken skulle slås upp. Sedan haglade frågorna och det gällde att kunna sin sak. Ett dåligt svar kommenterades med en skarp anmärkning, ofta i en sarkastisk ton. En hel del både i modersmål, historia och geografi skulle vara inlärt utantill, och uppräknningar av geografiska namn hörde till regeln. Men allt detta gav en säker kunskap, som var ovärderlig vid en kommande inträdesprövning vid läroverken.

Vi mindes med tacksamhet hennes undervisning långt sedan vi lämnat skolan. Detta gäller i nära nog lika hög grad den fostran hon meddelade. Hon tillhörde inte den typ, som sitter på en expedition och skriver ordningsregler. Formalism låg ingalunda för henne. Var som helst, i klassrum eller ute på skolgården, kunde man vända sig till henne i ett ärende. Hennes besked kom rappt och bestämt, och hon hade ett gott minne för olika ordningsfall. Det rådde god tukt och ordning under detta matriarkaliska regemente.

Lärare i språk var Marianne Lundbäck. Vi beundrade hennes kunnighet och hennes välklingande fransyska diktning. Redan på nybörjarstadiet övade hon sina elever i att parlera och använda grammatikens franska termer. Stor noggrannhet var utmärkande för all hennes undervisning. Hon tog om och tog om till dess en sak gick perfekt. De svenska översättningsstyckena i läseboken fingo vi översätta ända till tre gånger med kortare mellanrum.

Bland övriga lärare kunna nämnas Elsa Olin och Signe Carlén. Den förra undervisade bl. a. i biologi. Hon var en mild och en smula vek natur som för oss representerade det goda och moderliga i dess mest tilldragande form. Och jag har mig icke bekant att hennes godhet någonsin missbrukades. Fröken Carlén undervisade bl. a. i teckning och handarbete. Hon var vår klassföreståndarinna och samlade varje måndag med enastående långmodighet in våra anmärkningsböcker, där hon vid sidan av blanka eller ifyllda anmärkningsrader skrivit sitt namn med prydlig

piktur. Det var veckans början. Och när en arbetsvecka gått till ända, delade hon på lördagsmiddagen ut samma anmärkningsböcker igen för att vi över söndagen skulle med föräldrarnas hjälp begrunda våra synder eller vår oskuld.

Av eleverna voro ett 25-tal gossar och flickorna ungefär lika många. Jag har endast de bästa minnen av alla mina kamrater. Vi kände inte till alla de pro et contra som diskussionen om samundervisningen senare vältrat fram. Vi svävade i lycklig okunighet om såväl det manliga som det kvinnliga psykets inverkan på det motsatta könet. Vi kände oss rätt och slätt som kamrater i arbetet samt i lek och idrott. Och därmed är jag inne på frågan om hur de lyckliga fristunderna från skolan utnyttjades.

Någon elevförening fanns det icke vid skolan. Förmodligen saknades det initiativ både hos lärare och elever att bilda en eller annan förening för att stimulera intresset för författarskap, naturstudium e. d. Inte heller hade de stora ideella rörelserna sökt kontakt med skolorna vid denna tid. Alltnog: med den kamratliga samvaron inomhus var det klent beställt. Så var det i stället sporten, som enade. Då hösten lagt det första tunna is-täcket över vikarnas vatten, måste skridskorna på och prövas. Det var en dristig lek. En och annan fick böta för sin djärvhet med att komma hem dyblöt. Och vid åtskilliga tillfällen kunde det vara fråga om verkliga drunkningstillbud. Mest gouterad av oss norrländska ungdomar var förstas skidåkningen, både backhoppning och terrängåkning. Framstående skidlöpare voro våra idoler; de beundrades, och man sökte med större eller mindre lycka efterlikna deras stil. — Den enda gången under hela läsåret, som vi fingo bedriva idrott under skolans ledning, var på fettisdagen, då vi åkte skidor ut till gamla Hobergsbacken, föregångaren till den nya skidbacken i Säverstaberg. Här prövade vi färdigheten i backåkning. En härlig dag som slutade förtjusande med semlor och mjölk. Och dagen efter var det läxfritt. Nutidens ungdom med alla sina idrottslov torde knappast ha något begrepp om den lyckokänsla, som vi erforo vid detta högst ovanliga avbrott i det enformiga skolarbetet.

Nöjen och förströelser var det kanske inte så gott om. Tiden har gått fort ifråga om utveckling av nöjesindustrin. Så mycket mer intensivt njöt man av det som fanns att tillgå av icke förbjudna nöjen. En föreläsning med ljusbilder var alltid en upp-

levelse. Man gick långa vägar för att höra och se. Ibland kunde det gå för sig utan ljusbilder också. Så t. ex. då skriftställaren Emil Svensén föreläste över historiska ämnen. Han behövde aldrig tala inför halv salong. En händelse av ovanliga mått var, då bion gjorde sin entré i Bollnäs. Förevisning av levande bilder hade förekommit mera sporadiskt, men nu fick samhället en särskild biograflokal. Den var lång som en kugelbana och längst bort försedd med upphöjda bänkar. Där kunde man om lördagskvällarna njuta av och beundra stumfilmens första trevande steg fram till en erkänd konstart. Jag glömmer inte lätt, när jag för 35 öre åsåg Resan till månen. Det var fantastiskt och hemskt alldeles som Jules Verne väl ville ha det. Den föreställningen krossade många fantasier men skänkte nya i stället.

Så fanns lånbiblioteket att tillgå, om händelsevis en kväll räckte till för något mera än sporten och läxorna. Nere i sockenstugan lånade bibliotekarien Hedman ut böcker för en billig veckopenning. Boksamlingen hade inte stora anslag, och det var si och så med bokbeståndet. Den tidens biblioteks rörelse var som så mycket annat en pionjärverksamhet. En honnör för vad den uträttat. Här satt bibliotekarien inom talgdankens dunstbleka ljuskrets alldeles som en av forntidens mager och vaktade vetandets brunn. Till det yttre var den ett gammalt bokskåp med tätta dörrar. Han öppnade dem, och vi fingo själva gräva och leta på hyllorna för att bland de smutsiga och väl använda luntorna finna reda på godbitarna. Vi letade efter Cooper och Karl May och någon gång bland facklitteraturen efter en bra källa till vår hemuppsats. Och med den lånta boken kilade man hem i kvällsmörkret för att få en rolig stund vid brasan eller fotogenlampan.

Blott ett år fick jag tillhöra Bollnäs samskola. Vid följande läsårs början sändes jag till inträdesprovning vid allmänna läroverket i Sundsvall och fortsatte där skolstudierna i läroverkets fjärde klass.

Annotationer till förestående minnesteckningar.

Av B. Rud. Hall.

Första antalet i början på ett stycke hänvisar till sida; andra antalet till rad; n betyder nerifrån.

Till W. Langenbergs »Minnen och återblick».

5 14 Lars Östlings föddes 1790, blev komminister i Medåker 1825; kyrkoherde i Berg 1836. Själv skraddare till 1807 blev han (1828) gift med en dotter till skraddarmästaren Lythberg i Visby.

5 31 K. A. Almgren, 1806—1884, började 1832 sidentillverkning i Stockholm. Stadsfullmäktig. Riksdagsman. Jfr artikeln »100-årigt sidenväveri» i Svenska Dagbladets söndagsnummer 16/1 1938.

5 34 C. G. Odelberg (1789—1865) kyrkoherde i Haraker från 1827 (vald 1825). Kontraktspäst 1840. Riksdagsman. Jubeldoktor 1863.

5 36 Enligt Munckells herdaminne III s. 384 blev Magister Pehr Gustaf Reuterström (1785—1824) vik. rektor i Arboga 1811 och v. Collega i Västerås 1815 samt konrektor 1821 (1820). Han uppges ha haft goda kunskaper och undervisningsförmåga. Var spökrädd och visionär. En tjänsteman, som ville komma åt hans hyreslägenhet, lagade så att det spökade, varför R. strax flyttade.

6 3 o. f. Om pennalismen jfr Årsböcker (ASU) 34, 37, 40 passim.

6 16 Collegium sapientiarum; jfr bild och text Hall Rudbeckius I s. 155 o. f.; E. Billing m. fl. Camenæ Arosienses 1923 s. 29, 33, 92. — Revs 1855.

6 20 Om ett sådant korridorsystem även i Maria, Sthlm jfr ASU 37 s. 3.

6 25 o. f. Om dessa luckor, stutamöten och väldiga björkris jfr Böttigers självbiografi! Jfr Sam. Ödmams Hågkomster! Efter den förres beskrivning har jag låtit göra och till Svenska Skolmuseet i Stockholm överlämna två dylika slagris.

7 9 o. f. Reinhold Scheringsson, född 1759, fil. mag. 1788. Eloquentiar Docens 1791 och e. o. adjunkt vid Uppsala universitet 1806. Överflyttade till Västerås läroverk 1808; lektor i eloquens och poesi 1832; avsked 1838.

Anders Henric Stenberg (1759—1840), Metaphysices Docens i Uppsala 1784; lektor i Västerås i värtalighet och poesi 1797, i teologi 1810; teol. doktor 1818; avsked 1828.

Johan Gottmarck (1726—1812); teologie docent 1756 och s. å. utnämnd till lärare vid den nya kadettkåren i Karlskrona; jfr Wilhelm Sjöstrand Kadettkolan i Karlskrona 1756—1792. Karlskrona 1937 sid. 40—65. Blev lektor i logik och metafysik i Västerås 1768, i teologi 1772; teol. d:r 1778. Stor bokdonator till gymnasiebiblioteket. Han gifte sig andra gången vid så framskriden ålder (84 år), att han stundom icke kände igen sin hustru (fastän hon varit hans ungdomskärlek). Det var väl då en lisa och hjälp att ha en sådan hund, vars trohet förf. beskriver. På tal om dess trohet in i döden må meddelas, att något motsvarande ägde rum i Uppsala, när boktryckeriägaren Harald Wretman nyss avlidit. Hans hund åt intet under ett par dagar; gick sedan omkring och slickade alla familjemedlemmarnas händer samt lade sig i köket och dog. Jag bodde i familjen och kan intyga riktigheten av det sagda.

Jonas Reinhold Fellenius (1761—1834); gymnasienotarie och lärare i naturkunnighet i Västerås 1795, lektor i logik och metafysik där 1807, i historia 1808; prost 1811; teol. d:r 1818; domprost 1829 (utnämnd 1827); riksdagsman.

7 24 Jfr Årsböcker i svensk undervisningshistoria (= ÅSU) 32 s. 23—33, 153.

7 26 Sonen Carl Otto Björling, född 1804; biskop från 1866.

9 7 Barbe Julie de Krüdener, baronne de Wietinghoff: Valerie, ou lettres de Gustave de Linar à Ernest de G... T. 1—2. Mitau 1804 (Anonym). Utkom i anonyma översättningar på svenska: 1808 i Nyköping (av A. J. Grill) och 1816 i Petersburg. På ett känslofyllt sätt skildrar hon natur- och människokärleken samt påvisar dess betydelse och makt i världen.

9 13 Att hålla varje förbrytare avspärrad från andra människor — alltså medelst enrums- eller cellstraff.

9 14 Att lägga an på att få brottslingen förbättrad. — Jfr i övrigt t. ex. Läsning i blandade ämnen 1798, 1799; Erik Sparre Om penitentiär-systemet. Sthlm 1848; S. Wieselgren Sveriges fängelser och fångvård. Sthlm 1895; Paul Barth Uppfostringslärans grunder. I. Sthlm 1915 s. 62; Oscar I Om straff och straffanstalter Sthlm 1840 (anonym); utgiven även på åtminstone norska och engelska.

10 4 Grovt tjockt ylletyg, mer långhärgt än doffel.

10 8 Också på färden till Stockholm hade Östlings tjänstgjort som kusk; jfr 9 3n. Även informatorn Lindblad tjänstgjorde såsom kusk på »turistfärd»: ÅSU 52 s. 18. Jfr här 21 14n.

10 21 Jfr F. Cederborghs Anmärkaren 14/3 1818: om Pombals i Portugal sätt att hänga 200 tjuvar på en gång, varigenom stöldernas antal minskades, vore rätta förfaringssättet mot brottslingar. Jfr aa 28, 31/1, 14/2 1818, 13/1 1819 om tortyren i Sverige, ej minst i Bergslagen. Jfr Bök Cederborgh s. 253—261.

10 26 Velandas gård ligger i Gärdhems socken i Väne härad och kontrakt; är jämte Norra Björke och Väne-Åsaka annex till Västra Tunhem i Skara stift. Jfr O. Sjögren Sverige IV, Sthlm 1933 s. 169—171. Trollhättan ligger ej långt därifrån.

11 23 Rektor Ahlberg var nära befryndad med Olbers, Rabe o. a., om vilka jfr ÅSU 52 s. 53—82; 193—200. Om hans barn och Kylberg: aa s. 57, 194. Om Skararektorn Ahlberg jfr dels flera artiklar i Skaradjäknens, dels Nat. Beckman Vår skola.

11 3n »Herr E. Th. Tholér är inskriven bland Juniores i Wermelands Nation... Vår-terminen 1817». Vt. 1818 är den sista han omtalas i tryckta katalogen. Före 1817 nämnes han där icke men har tydligen varit inskriven, eftersom han sistnämnda år var junior och det fanns två »lägre» grupper: Recentiores och Recentissimi.

12 17—18 Ahlbergs handskrivna redogörelse för förf:s studier är ett kalligrafiskt mästestycke. (Här avtryckt sid. 18—19.)

12 31—33 En sådan anordning var rekommenderad redan 1758 i göteborgskomministern Hammars Tankar om svenska barn. Detta, senare tryckta häfte torde komma att omtryckas i ÅSU, om och när pengarna räcka till.

13 24 A. v. Kotzebue Den tyska baron eller Nöd utan bekymmer och bekymmer utan nöd. Komedi i fem akter. Fri översättning [af Märten Altén].

Sthlm 1813. 109 sidor. Den rike köpmannen Bebefrost vet inte vad han skall göra av alla sina pengar. »Ingen natt kan jag sova, af fruktan för röfware». Tre ihåliga ekar har han fyllt med penningpåsar och kastar nu 1000 dukater i ett annat träd. Två unga män se det; den ene är en galgfågel och vill stjåla pengarna men hindras därifrån av den andre som är ärlig och »litar på Guds försyn, sina krafter och goda människor». Den senare blir slutligen förmäld med den rike köpmannens dotter och arvinge, och den förre får gifta sig med hennes sällskapsdam, — allt sedan de genom en lustig serie av historier (om den utfattige tyske Riksbarons stormrika men obefintliga fränder på vissa söderhavsöar) lyckats locka den förstnämnda damen ur den mer än lovligt anstolte och inskränkte Riksbaronens klor. Denne hade prompt velat gifta sig med henne för hennes kontanta egenskapers skull, vilka syntes honom göra henne värdig denna ära. Och dock hade han i ett ögonblicks vemod efter hennes resoluta motstånd yttrat: »Fastän jag är Tysk Riksbaron, så är jag ändå på sätt och vis en människa», — alltså hade t. o. m. han börjat förnimma den mänskliga vägdelaren i människans (inre) kultur, ehuru ordet och delvis saken människa var då (och länge därefter) nära nog att öknamn och fattigdomsbevis på åtskilliga håll.

Även vissa andra dåtida företeelser gisslas; sålunda är den nämnde galgfågeln Poet (som gör vers i den nya mystiska genren), Filosof (som anser varandet utgöra alltings urbegrepp och väsensenhet; både poesien och filosofien höra tydligen hemma inom nyromantiken), Hufvudskälsprofessor, Bensoppkokare och (Potates-)Brännvinsbrännare (sid. 34). Hos en baronens lärde vän sticker alltid latinets och eftersägeriet fram: Han yttrar sig mest på latin men säger vanligen bara sådant som andra förut sagt på modersmålet; »den lärde skolfuxen menar alltid hvad annat folk ha ment för ett par tusen år se'n».

Följande gamla tänkespråk (av Martialis) citerar förf.: En fattig bör icke förundra sig över att hans vänner försvinna. (Om denna tänkvärda sats påminner Fredrik Cederborghs tolkning av prof. Sjöbergs motivering för att S. lät C. svälta i tro att C. var handlande, icke student: »Dig kan jag aldrig hafva nytta af. Således må du svälta.» Avtryck i Sv. Akad. handl. efter år 1886: 35, Sthlm 1925 s. 42. —

Rörande de medspelande vid pjäsens uppförande å Velandas må lämnas nedanstående uppgifter, som kanslirådet Fr. W. E. Sandberg haft vänligheten framsöka ur sina rikhaltiga släktregister.

Fru Rabe = Maria Anna Gordon Ahlberg, f. 1792 30/9 på Velandas, † 1857 13/10. Gift 1) 1816 med v. Häradshövding Lars Reinhold Rabe, f. 1768, † 1826 6/5; 2) 1831 med sin kusin v. Häradshövding Jan Nicolaus Olbers, f. 1793 † 1859. — Mamsell Alida = Alida Margareta Lovisa Ahlberg, f. 1803 8/12. Avled ogift.

14 26 Flera personer med namnet von Kosboth funnos i svenska officerskåren; någon överstelöjtnant K. torde dock icke varit i tjänst under ifrågasvarande år, av Rang-Rullan att döma. — Ofta uppdyker i källskrifter den lärda guvernanten Beata Afzelius' namn. Att man dock i stort sett vet alltför litet om denna säkerligen märkliga kvinna beror tydligen därpå att, såsom Fröken Elin Afzelius haft vänligheten meddela, hon lär ha bett sin väninna fröken Modenswärd bränna hennes dagbok.

14 29 Jfr Doktorinnan Barbro Nelsons förtjänstfulla arbete Sophie von Knorring, Sthlm 1927.

14 32 Sedan en pjäs med denna övertitel fåfängt eftersökts i *G. E. Klemming Sveriges dramatiska litteratur t. o. m. 1875 Bibliografi*, Sthlm 1863—1879, har eftersökandet övertagits av Bibliotekarien Fil. D:r *Sven Agren*, Uppsala. Utgående från att det kunde vara en undertitel fann han att det såsom sådan nämnes där (för år 1816) sid. 206 och att priset var 16 skilling. Såsom författare uppgavs F. Cederborgh — alltså författaren till de lustiga, delvis självbiografiska och informatorshistoriska skildringarna Uno von Trassenberg, Ottar Tralling och Grefve Jaques Pancrace von Himmel och Jord.

Den anonyma pjäsens övertitel är Riddare-kandidaten. En bränneriinspektör vill nämligen skaffa sig en vasaorden och ger en galonerad bedragare pengar i förskott därför. Därvid betalar han med sedlar från en annans postrov, dem han fått vid växling. Misstänkt för poststölden skall han sålunda hängas; men han går dock fri, sedan han på den galonerade bedragarens order fördelat allt, vad han hade på sig, mellan köpenickaren själv, fiskalen och övriga närvarande och sedan han avstått en eftertraktad mö åt hennes hjärtans kär. Själv fick han såsom behållning den lärdom, som anges i teaterstyckets undertitel. — Farsen omtrycktes senare i *Ungdoms Tidsfördrif*.

Om författaren: läs *F. Böök Minnestekning*; i *Sv. Akad. handl.* Sthlm 1925 s. 17—356. Där behandlas ifrågavarande pjäs å sid. 213—222, jfr 280, 343. Enligt aa s. 214 har C. uppgett sig ha författat den på en krog från kl. 10 f. m. till aftonen. Ryktesvis och av Rydqvist har påståtts att den spelats i landsorten (s. 217); av Langenberg ha vi här fått svart på vitt på att den uppförts i en from och kulturvakna familjekrets (— trots det den nedgjorts av *Palmsblad* i *Sv. Literatur-Tidning* 2/11 1816, en avrättning som skämtaren Cederborgh kvitterade genom att i *Anmärkaren* 26/11 s. å. trycka av recensionen med alla tryck- o. a. fel samt försedd med beska noter; jfr *Böök* s. 218—221).

Det är av speciellt intresse att bevittna huru denna pjäs och Kotzebues förutnämnda stycke äro barn av en och samma anda och spelades i en och samma jämförelsevis lärda och förnäma kulturmiljö på svensk landsbygd. Likaväl som Kotzebue uti Tyska Baron har Cederborgh dels i Riddare-kandidaten, dels och ännu mer uti *Anmärkaren* gisslat eller förlöjligat det lärda och det poetiska eftersägeriet, fosforismen, adelshögfärden och andra ståndsfördomar, asocialitet, hungern efter ordnar och ordenssamfund, »profetismen», mysticismen (»mystiska narrverk», sade C.), spöksagorna, vidskepelse och annat charlataneri. (Jfr *Böök* aa s. 264—275.)

Medlemmar av lärda och prästerliga släkter ej blott ge ungdomen till livs utan denna får själv spela med i dessa gascogniska farsor med moraliska lärdomar; det är lättsmält själaspis för unga söner till börds-, officers- och köpmansadel; det är upplysningstidsprinciper i lekens, poesins och ironiens form, givna på ett slags skolteater och sålunda utgörande ett slags ätteläggar till 1500- och 1600-talens oväntat frispråkiga satyr- och satirspel som utgjorde efterlängdade men icke »ofarliga» mellanslag i den gammaldagsfromma, med latingrammatik fyllda skolpojksvärlden för 400 å 300 år sedan.

14 2n Vt. 1819 upptages Boström såsom junior i »Bothniska nation» i den första tryckta studentkatalog, där hans namn förekommer. — Nationens inspector var *Ethices et Politices* Prof. Nils Fredrik Biberg, densamme som

Boströms f. d. elev Langenberg senare skulle tentera för med olika resultat vid olika tillfällen.

15 17 Carl Magnus Åkerström är sedan inskriven såsom junior i Bothniska Nation i tryckta katalogen för höstterminen 1822.

18 21 Rektor Ahlberg har skrivit Torssell, men bokstaven T bör tydligen kompletteras till F. Om denne Olof H. Forssell jfr ASU 50 s. 122—173 (även särtryck: Olof H:son Forssell och Hudiksvalls läroverk). Hans Algebra för begynnare utkom 1801—1828 i fyra upplagor om 204—272 sidor, de tre sista med tillägg och ändringar av C. E. Kjellin.

19 18 o. f. Gustaf Ferdinand Ekholm var redan Recentior, när förf. vt. 1822 inskrevs såsom n:r 40 bland de 42 Novitii i Westmanlands och Dahla Nation; Birger August Schenström var n:r 29 och Friherre Thure Gustaf Rudbeck n:r 32. — Norström, född 1796, blev kyrkoherde i Husby i Västerås stift 1841 (utsedd 1840), kontraktsprost 1842; riksdagsman; teologie doktor 1844. Utgav bl. a. sitt vid lektor Stambergers begravning hållna tal.

19 26 Den främste och frejdade kännaren av Uppsala stads bebyggelse- och personhistoria rådman K. W. Herdin har benäget givit nedanstående meddelanden, fotade bland annat på hans förtjänstfulla arbete *Bygge och Bo* I—II. Detta gäller även de övriga notiser om Uppsala, vilka härnedan förses med hans initialer. — Robert von Krämer inköpte gården vid Västra Ågatan, där nu Almqvist & Wiksells boktryckeri är förlagt (1833), och skänkte den, 1869, åt en sin dotter, gift med kyrkoherde Björnström.

20 6 Denna mångbekanta, långa, låga byggnad på Ö. Ågatan vid Islandsbron var i gamla tider värdshus; jfr *Joh. Sundblad Upsalalif* s. 526. Revs först 1936. — Hur billigt »fattiga smålänningar» levde i Uppsala på 1830-talet jfr *G. O. Hyllén-Cavallius* *Ur mitt framfarna liv* s. 41—42.

K. W. Herdin meddelar att adressen är 59 Ö. Ågatan.

20 18 Carl Johan Lundwall, född 1775, lektor i Strängnäs 1812 (1810); professor i eloquens och poesi 1813; utnämnd till kyrkoherde och teol. d:r 1831. Jfr *A. Petzälls* uppsats i festskriften till prof. Hj. Holmquist 1938.

20 3n—2n Rudbeck, Schenström och Langenberg blevo alla tre ht. 1823 resp. 1824 i tryckta katalogen uppflyttade bland Recentiorer respektive Juniorer.

21 2 Om lakunen yttrar K. W. H. följande. Theodor Nils Ahlander, den siste illitterate borgmästaren (död 1807), ägde gården n:r 2 vid Svartbäcksgatan i hörnet mot Stora Torget. Det nuvarande stora huset där uppfört på 1860-talet.

21 13 Posthuset = det hus som ligger mitt emot Geijersgården. Den byggnad, där förf. bodde, torde då varit det smala hus, som ligger strax norr om Geijersgården.

21 15 På begäran har Filosofie Hedersdoktorn Carl Sahlin, Djursholm, haft den stora vänligheten att ur sin rika sakkunskap meddela följande rörande Langenbergs uttryck bergsgevärdi. »Bergsvärdi, eller såsom det vanligen skrevs bergsvärdie, var en metallurgisk kemist eller proberare i ämbetsmannaställning, som fanns vid Sala Silverberglags hyttestat, den förste tillsatt år 1637 och den siste i ordningen tillsatt på förordnande 1836 och med fullmakt 1854. Denne sistnämnde var just Per Jakob Holmgren, vilken avled den 11 sept. 1877. Om honom har J. A. Almqvist i arbetet *Bergskollegium och Bergslagsstaterna 1637—1857*, Stockholm 1909, sid. 223, följande korta meddelande:

»Holmgren, Per Jakob, f. 1803 10/8; student i Uppsala; jurid. exam.; bergsexam. 1827; auskultant i Bergskollegium s. å. 12/6; elev vid bergsskolan i Falun 1828—29; elev på järnkontolets stat; konst. bergsvärdie i Sala 1836 8/8; fullmakt å samma tjänst 1854 11/12; d. 1877 11/9.»

För övrigt funnos även i Stockholm en riksvärdie, anställd vid det till Bergskollegium hörande laboratorium chemicum, ävensom myntvärdier eller myntproberare, anställda vid Kungl. Myntet. Ordet värdie bör enklast översättas med kemist, chefskemist eller laboratorieföreståndare.»

21 10n—9n Juris professor Lars Georg Rabenius var inspector för förf:s nation. Stockholms nations inspector var nu prof. Skytteanus Olof Kolmodin.

21 6n Professorn i svensk och romersk rätt Sven Temptander bodde tydligtvis i det långa, låga, gula huset inne i trädgården (emellan å ena sidan Geijersgården och f. d. posthuset och å andra sidan prof. K. H. Gez. v. Schéeles f. d., av Kalmar nation en tid bebodda, Lindhska skolans nuvarande byggnad.

22 14—15 KWH: »Det förra Drottninggatan 8; det senare är nu Uppsala Stadshotell». Det ena näringställets ägare hette Schyllander, och därigenom hade man också i namnet en anledning att tala om Scylla och sålunda även om Carybdis. Jfr *K. W. Herdin* Gammalt och nytt s. 198 o. f.

22 12n Sammanställningen »lärdä frågor och spörsml» torde varit ett talesätt i studentkretsar, vilket utgjorde en travestering på titeln å (i synnerhet) Joh. Rudbeckii katekesutveckling. Denna hade varit den tidigast inlärdä i sitt slag (c:a 1626 o. f.), hade (inklusive partiella bearbetningar) spritts i minst 13 upplagor under 1600- och delvis 1700-talet samt hetat »Enfaldiga frågor och [eifer] spörsml» (jfr *Hall* Rudbeckii katekesutveckling; *Kyrkoh. årsskr.* 1919 s. 1 o. f.; även särtryck dels av uppsatsen, dels av Enfaldiga frågor eller spörsml 1643). Man beakte motsättningen mellan de båda adjektiven: det gravallvarliga »Enfaldiga» och det halvt ironiska eller studentikosa »lärdä». — Även på rama allvaret ställdes de två sida vid sida på Langenbergs tid. Under hans studentår inföll t. ex. den radikala och folkbildningsintresserade riksdagen 1823, och i den undervisningslitteratur, som nu var under vardande, underströks oftare än förr både lärdomens och den »enfaldiga» formens berättigande vid sidan av varandra, dvs. för var sin läsekrets. Sålunda skriver prästmannen A. Almqvist i förordet till sin spridda Nattwardskatekes 1841 att »det lilla jag lærer de små icke är annat, än det jag sjelf lært af de lærde. . . Då den lærde uti denna bok troligen finner mycket, som synes enfaldigt, beder jag honom besinna, att det, som synes honom sådant, likväl är af wigt för den olärde. Mitt syftemål är hunnet, om jag förstas af de ringaste.» Med samma tankegång hade ju Sveriges första läroverksstadga avslutats (i kyrkoordningen 1561, 1571), men där gällde det icke att direkt hjälpa folkmajoriteten fram till kunskapens bord och till rättfärdiggörelse genom tron, utan där var det blott fråga om ett skolmetodiskt förfaringssätt vid lägstadiets latintillägnelse för det relativa fåtal som sedan skulle komma att bli vetenskapsmän eller ock att till folkets breda lager förmedla kunskap och trosförvisning. Jfr ASU n:r 1.

23 6 o. f. Jfr *Joh. Sundblad* Upsalalif, Sthlm 1884 passim.

23 16—18 yttrar *Dan. Åslund* [= *Gök Göksson Gök*] i *Skizzer och Noveller* h. 2: En tokbruses memoarer. Några Upsalaminnen, Hernösand 1882 s. 34 följande. »De akademiska fäderna hade länge hållit Talias portar inom

akademien stängda, men, påtryckte af den periodiska pressen, bland hvilken tidningen Freja under Blanchés ledning gaf de kånbaraste trycken, gåfvo de slutligen med sig och öppnade i Upsala dessa portar» c:a 1840. — Om den student, senare hovpredikanten Fil. Dr. Lodell, som Gök skildrar i samband med teaterfölkets påbörjade tillträde till studentstaden jfr ASU 38 s. 156.

23 14n I sin självbiografi berättar Fredrik Cederborgh att han såsom student i Uppsala på 1790-talet »följde med andra gåssar, ropade Lampan ut, stal Insecter o. s. v.» Avtryck i *F. Böök* Cederborgh, i Sv. Akad. handl. ifrån år 1886; 35:te delen; Sthlm 1925 sid. 27.

23 10n—8n Om studenternas sedliga liv jfr *N. Beckman* i *Lindbladiska förlagets sammlbok Den eviga ungdomens stad*, Upps. 1936 s. 160.

23 8n Enligt *K. W. Herdin* är det sannolikt fråga om en handlande Anders Nyman, som var en stor processmakare och avled utfattig 1852. Bo-uppteckningen utvisar ingen hans ägande fastighet. — En annan studenthämnd under 1840—1850-talen: Hågkomster och livsintyck 13 s. 11.

24 2n Tydligtvis avses Nils von Snoilsky (1792—1860) som 4/7 1823 blev assessor, 1836 justitieråd; far till skalden Carl Snoilsky.

Hur det kunde gå till vid en vanlig examen till ämbetsverken, skildras (troligen travestemat) i Uno von Trassenberg av den förenämnde Fr. Cederborgh, som avlagt sådan examen 1803 och som jämväl hopfantiserat ett intyg om hur många hundratals gånger han dessförinnan pluggat frågorna och svaren fram- och baklänges i Fants allmänna historia. Enligt *F. Böök* i Sv. Akad. handl. ifrån år 1886 35 s. 65—66.

Till Ingenjör Lundbergs nedteckningar.

28 4n Danelius (1789—1872), lärloverkslärare i olika ämnen och på olika stadier i Skara 1816—1836; kyrkoherde i Sorunda 1836. Förmäde 1847 års prästmöte i Strängnäs till beslutet att tillsända honom upptecknade provinsialismer etc. för en ordbok över Södermanlands dialekter. — Hans språkliga nybildningar av puristisk art i avseende å grammatikans termer har under rubriken Språklärens inhemska konstord avtryckts i *Pedagogisk Tidskrift* P1879 sid. 446—450 av hans f. d. elev Claës Joh. Ljungström. Denne ger hans curriculum vitæ, erkänner hans förtjänster och beklagar, att de efterlevande förstört hans mängder av manuskript. Avtrycket har skett efter L:s anteckningar under elevtiden.

År 1847 utgavs i Stockholm hos boktryckaren B. M. Bredberg ett »Försök till Svensk Språklära för Mina Barn, med förswenskade Konst-ord, till Folkscholornas tjänst utgifwet» av G. B[redberg?]. 142 sidor. »Om billigt bedömande anhåller Författaren, i anseende till bristerna som widläda detta Försök», säger han i förordet; men boken avfärdas med en ganska besk recension i *Tidskrift för lärare och uppfostrare* 1847—1848 s. 367—369.

29 14n; s. 40 19 I förordet till (bland annat) första upplagan, 1834, av *Tysk Språklära jemte förberedande Explications- och Skrif-öfningar* framhåller Johan Eberhard Lyth, »Lärare i Tyska språket vid skolan å Barnängen» bl. a. följande: Ändamålet med densamma är, att på så kort tid, som möjligt, sätta lärjungen i stånd, att på egen hand läsa en lättare tysk författare, och försvarligt uttrycka sig på samma språk.» Om denna tidiga reformskola jfr ASU 44 s. 120—144, 182—186, 188—190. Lyth blev rektor i Visby; jfr ASU 52 s. 168.

34 17—18 Probstei är ett fruktbart landskap nära Kielbukten, på Östersjökusten av Schleswig-Holstein.

35 1 Om tidigare privatläroverk i Stockholm jfr ASU 44. En Privata nya elementarskolan på Norr omtalas på titelbladet och omslaget till *J. O. Grönlund* Lärobok i fransyska språket. Sthlm 1855. T. ex. i Aftonbladet 7/1 1859 s. 1 annonsera denna skolas »Föreståndare J. U. Grönlund och M. U. Torsslow», filosofie magistrar, om efter-juls-terminens början 15/1 i Clara Bergsgatan 52. Den 15/8 s. å. är motsvarande annons inne, varvid meddelas att T. är adjunkt vid Nya Elementarskolan. — Nya elementarskolans förebildlighet ända till namnet sträckte sig även in i flickskolevärlden. Magister Martin Schücks läroverk (från 1864) hette Nya Elementarskolan för flickor. Om den jfr *Ebba Heckscher* Sv. fl. hist. s. 146—147. Om andra läroverk med Nya elementarskolans metoder jfr ASU 52 s. 202, 203. — Arctander hade ätm. 1847 och 1848 studerat de pedagogiska förfaringssätten vid sistnämnda läroverk. Dettas organisation kunde han lära känna även i J. A. Dahlströms, P. A. Siljeströms o. a:s Tidskrift för lärare och uppfostrare 1846—1847 s. 75—100, 128 b o. f. När han återvänt till Norge, recenserade han detta liberala läroverksorgan i Univ.- og Skole-Annaler 2 R. IV.

37 7n Om Wadner jfr ASU 31 foto, n:r 52 s. 100.

Såsom ett kuriosum må nämnas, att Wadner på fullt allvar grundade ett slags ärkepedagogvärdighet, vars signum var en signetring. Han gav den åt sin f. d. kamrat läroverksrådet N. G. W. Lagerstedt (jfr ASU 52 s. 100 om denne), och han i sin tur överlämnade den till rektorn och förste folkskoleinspektören Karl Nordlund. Denne bar den verkliga och berättade för mig om dess rangställning. Dess vidare öden äro okända.

39 2 Även i *A. Almqvist* Försök till Nattwards-Katekes, eller Luthers Lilla Katekes och Swebilii Förklaring, med förbättrade frågor, Wenersborg 1841, upptages en avdelning Berättelser ur Kyrko-Historien sid. 230—279, inom vilken kap. 4—7 avhandla Martyrerna, Pionius, Blandina resp. Cyrillus.

39 16 Konsistorienotarien Carl Ahlberg (född 1810; notarie och domkyrkosysselman 1846) blev vald till kyrkoherde i Klinte pastorat 1855; tillträdde 1858. — Denne efterträddes i domkapitlet av gevärsstockmakaresonen, fil. mag., kollegan *Hans Peter Gustafson* (född 1818). Han blev inspektör över Gotlands folkskolor 1861 och därjämte domkyrkosysselman 1862 (1863). Utgav Berättelser om Folkskolorna inom Visby stift åren 1861—63 resp. 1864—66. Jfr ASU 51 s. 140.

Gustafson författade och utgav ett 20-sidigt häfte »Om Läromethoden vid de Svenska Elementar-läroverken nu och för två hundra år sedan. Academisk Afhandling ... för Philosophiska Gradens erhållande... Underställes offentlig granskning ... 13 Junii 1848.» Sthlm 1848. Tillägnad expeditionschefen i eckl.-dep. N. W. af Zellén. — Förf. anser vårt skolsystem vara överhopat av abnormiteter (s. 16). Genom utdrag ur våra äldre läroverksstadgar, i synnerhet 1649 års, vill han visa att blott den s. k. nya skolan är trogen storhetstidens undervisningsidéer, medan den s. k. gamla skolans förkämpar avfallit från dessa. När författarna 1649 yttra att en nybörjare i latinet bör sysselsättas icke med grammatiken utan med auktorerna själva, tills han av sig själv kan förstå och utreda språklärans regler (jfr ASU 4 s. 62) så, frågar sig Gustafson: »Hvad är detta annat än den vid nya Elementarskolan använda

så kallade Hamiltonska methoden för språks inlärande?» (s. 16). Och i avseende å sakkunskaper yttrar ju samma stadga (ASU 4 s. 64) att det är gagnlöst att söka bibringa lärjungarna de teoretiska grunderna för definitioner, indelningar och regler, då så mycket annat finns att meddela, som både är nödvändigare och för barnen lättare att fatta. »Måste man icke här», tillfogar Gustafson, »ovilkorligen tänka på alla dessa schematiserade sammandrag och compendier, dessa torra register, hvilka tillgripas vid första undervisningen, att man, som det heter, må derigenom inlära skelettet af vetenskapen och sedan göra ifyllningen, utan att man dervid besinnar, att det är ur det lefvande, det concreta, det i detalj gående, som kunskap och kunskapshåg egentligen uppkommer.» Studiet av de klassiska språken samt ett och annat av de övriga tvångsämnen borde börja vid en senare ålder; dispenser borde ges, och naturenligare lärometoder införas i läroverken.

Emellertid förbisåg G. att de tidiga stadgorna gävo stöd även åt *den gamla skolans* bästa förfaringssätt.

Om den nämnda Hamiltonska interlinjära språkmetoden jfr 1832 års Skolrevisions Handlingar i Riksarkivet samt C. Ekendahls artikel Om metoden för den Grekiska Elementar-undervisningen. I: Tidskr. f. lärare och uppfostrare 1847—1848 s. 17—25.

Om olika språkmetoders karakteristik jfr *Artur Korlén* Modern språk-undervisning. Sthlm 1918 s. 14 o. f.

39 22 Författaren torde åsyfta de 12 första raderna i Axel:

Den gamla tiden är mig kär, Den gamla karolinska tiden,
Ty glad han var som samvetsfriden Och modig, såsom segern är.
Än ligger i de norra landen Dess återsken kring himlaranden,
Och mäktiga gestalter gå Med bälten gula, rockar blå,
I aftonrodnan upp och neder. Med vördnad ser jag opp till eder,
I hjeltar från en högre verld Med kyller och med långa svärd!

39 27 Denna flickskola nämnes icke i *Ebba Heckscher* Sv. flicksk. hist. (s. 120).

39 11n Per Albrecht Ruus var förste lärare vid folkskoleseminariet 1843—1848. Jfr ASU 47 s. 8.

39 9n *J. Arrhenius* Elementarkurs i Botaniken. Ups. 1845. 296 s.

40 21 Fransk Språklära för Skolor och Gymnasier, af E. M. Olde, Fil. Mag. Lärare vid Nya Elementar-Skolan i Stockholm, Sthm 1843, upptar ej mindre än 357 sidor. Först i andra upplagan, 1844, tillägger han följande ord av Geijer såsom motto: »Hjertat af all läromethod är att wäl weta skilja *hufvudsak* från *bisak*, och framhålla den förra med *underordnande* (icke *utplånande*) af allt hwad som hör till den senare.»

40 25 *William Wohlin* (tryckfel på själva författarnamnet på titelsidan!) Försök till en kort och praktisk lärobok i engelska språket, Sthlm 1839, fyller 179 sidor och kostade 1 rdr 8 sk. B:co.

41 7 Johan Gustaf Löfvengren, född 1819, utnämndes 12/8 1863 och tillträdde 1/9 s. å. lärarebefattningen i teckning vid Visby läroverk. Undervisade ofta även i välskrivning. Tjänstledig för synens skull f. o. m. ht. 1879 erhöi han avsked 15/8 1887. Han var en stilla, from, anspråkslös och förnöjsam man, säger Wisby stifts herdaminne suppl. blad 1892 s. 31.

41 23 Enligt [V. Örnberg] Anteckningar om Kammarkollegiet I, Sthlm

1874 s. 34, 63 var Lars Gustaf Linde född 21/3 1825 i Ransäter, blev kammar-skrivare, kanslist; advokatfiskal 1869.

41 7n Jfr *Fr. Lundgren* Förr och nu, Sthlm 1910 s. 10, 14. ASU n:r 47 s. 17. Om tidig undervisning i gymnastik (och teckning) jfr *Claes Lundin* Tidsbilder, Sthlm 1895 s. 39—40. Tack vare Ling hade man kommit före i Göteborgs läroverk.

43 11 Enligt J. B. Halvorsens Norsk Forfatter Lexikon 1814—80 till vilket skolhistorikern Dr T. Höverstad, Oslo, på begäran haft vänligheten hänvisa mig, Förste bind s. 78—79 fick läkaresonen, laudaturstudenten August Hjeronimus Arctander (född 1818) i jan 1847 ett statsstipendium för att studera skolväsendets organisation i Sverige, dit han begivit sig 1846, fick svenskt gifte och utgav bland annat dels Plan för, dels Några upplysningar om privata nya elementarskolan 1847 resp. 1849—1851; Läsnig i hemmet för barn. I Norge blev han adjunkt vid Skiens lærde skole 1853 och avled 1878.

44 14n Tydligtvis är det ps. 16 i förra Svenska Psalmboken: 1) Min själ skall lova Herran.... 2) Hans mildrik oss förkunnar.... 3) Som sig en far förbarmar.... 4) Men Herrans nåd allena.... Jfr Dav. Ps. 103.

46 16 Malmberg blev seminariektör i Strängnäs (1856—1862), kyrkoherde i Hölö; dog 1891. Jfr *Hagström* Str. st. herdaminne 3 s. 342—344.

50 13n—5n Intet land i världen har haft att uppvisa mer än en ringa bråkdelen av det snusande som hos oss förekommit. *Carl Nyrén* Charakters Skildringar och Minnen, Linköp. 1836 s. 6 berättar följande: »Med snustobak, som jag okunnigt-wis inrättades att bruka för att stärka ögonen, har jag fått en sådan owane, att jag beklagligen nyttjar det för öfverflödigt, och fruktar, att icke kunna wänja mig af dermed.» — Jfr *G. O. Hyltén-Cavallius* Ur mitt framfarna liv, Sthlm 1929 s. 234. Jfr rococons importerade hovseder!

Annotationer till 1) Fru Odencrants' och 2) Frkn Ugglas uppsatser.

1) om författarinnan och hennes anhöriga jfr *Gustaf Elgenstierna* Den introducerade svenska adelns ättartavlor: V. Sthlm 1930 s. 531—532. År 1918 erhöll hon guldmedaljen *Illis quorum meruere labores.* — Om B. C. Rodhe: ASU 36 s. 101—113. — Om Schillerska skolan jfr ASU 52 s. 113—116, 212; Nord. Fam.-bok andra uppl. — Om frökenreformen jfr här anteckningar till Fröken Brolinsons minnen.

2) Om en välbegåvad flickas första brottningar med bokstavstyperna jfr ASU 29 s. 50—52. — Om förekomsten av åsneöron och därmed i viss mån jämförliga straff jfr *K. F. Karlson* Örebro skolas historia IV s. CLVIII o. f.; ASU n:r 36 s. 19, 42, 45, 119, 120; n:r 37 s. 105—108; n:r 51 s. 32—37. — Om Risbergska skolan och Dr A. M. Vallström se ASU 52 s. 155—156; 175. — Sitt här citerade valspråk hade Wærn tydligtvis valt ordagrant ur Salzmans Myrboken; det var citerat t. ex. i Karl Schmidts Geschichte der Pädagogik III 1861 sid. 566. — Om Logican och skolhusets skrämmande yttre: ASU n:r 50 s. 135; n:r 52 s. 75.

Mors och hennes döttrars undervisning c:a 1825—1875.

Av Lärarinnan *Thérèse Lagerwall*, född Kock, Stockholm (1932).

Undervisning åt mor. Mor berättade ej sällan om sin barn-domstid som förflöt i Stockholm. Först hade hon, som var född 1817, gått i skola hos Mamsellerna Johanna & Marie Akerholm som på Ladugårdslandet (i hörnet av Storgatan och Grevgatan) ägde ett litet stenhus. — Dessa systrar äro värda att ihågkommas även av mig, som gästade dem omkring år 1865. De levde i enkelhet och försakelse för att kunna hjälpa andra. Möblerna voro täckta med överdrag och för övrigt var allt överhöljt av papper.

b) Efter kort skolgång fick hon därefter undervisning *hemma* på så sätt, att en mademoiselle kom hem redan tidigt om morgnarna för att konversera på franska och stannade hela dagen. På armen hade hon sin ridicule. — Vidare kom en lärare i teckning, en i musik och en i dans. Dessutom utarbetades pärlbroderier till spjällband och till småbord (med glasskivor); vidare till ridiculer, pirater (motsvarande nuvarande togväskor), strumpband, tofflor, hängslen osv. Åtskilliga prestationer voro fullständiga konstverk, utförda på entrådlig silkesstramalj med råsilke; man använde t. o. m. fiskfjäll för att höja glansen på en del arbeten. Pärlorna voro så små att de kallades sandpärlor.

Äldre syskon. a) Av mina systrar var den äldsta född 1841, den andra 1842. De gingo i en liten privatskola (Mamsell Björkmans?) i Gamla staden. Där läste de upp sina läxor och erhöello nya »därifrån och dit;» satte sig åter att läsa över den nya uppgiften och gingo sedan fram för att bli förhörda etc. Också fingo de betyg; det högsta var 4, och skulle det förstärkas, hette det 4 med prick. Vidare utfördes broderier på tunt vitt tyg avsedda till byxholkar för minderåriga flickor. Så knöt man nät, varvid användes kavle och lång stålnål som hade öppna avlånga »ögon» i vardera änden och som roterande gav dem uppnystade tråden. Sedan spändes det färdiga nätet upp i en båge, där man med vitt garn sydde rosor samt större och mindre kransar. Min mormor fick en sådan stor bordduk av sina barnbarn. Med fin tråd virkade de antimakassar, fönsterdynor, mellanpetsar på lakan etc.

Musikundervisning erhöillo dessa systrar å Ivar Hallströms institut. Vid övningarna användes blindklaver, när många elever samtidigt skulle spela. Institutets lärjungar störde således icke varandra. Resultatet visade sig vara tillfredsställande, varför mycket god musik utfördes i hemmet. Mest spelades operor och av danser Valse, Polka, Polkamazurka, Hambopolka, Galopp, Française, Cotillon, Lancier-kadrilj m. fl.

b) Så fanns en bror till oss, som var född 1844 och som gick i Nya Elementarskolan; blev kadett vid Carlberg. (Avled såsom major och överinspektör vid Stockholms Centralstation år 1917.)

c) Utom de förut nämnda systrarna hade jag fyra, som voro yngre än de förra men äldre än jag. En var född 1848, en 1850, en 1852, en 1854. Sedan de gått någon tid i en privatskola (Göranssons?) fortsatte två sin skolgång i Statens Normalskola för flickor och en även i Kungl. högre lärarinneseminarium. (Hon, Helène Kock, blev sedan lärarinna i Åhlnska skolan (i franska) samt i Hedvig Eleonoras folkskola i Stockholm och gift med dennas överlärare (sedermera pastor) Swärd som avled år 1904.) Seminariet låg vid nuvarande Sergeigatan i det hus, där Sergel-muséet finnes. På den tiden hade skolan ej 3 klasser som nu med ett år i varje klass, utan avdelningarna kallades nedre och övre 1, d:o d:o 2 osv. t. o. m. 5. Man gick således två år i varje klass.

Naturligtvis följde jag med intresse stora systrarnas skolgång och kände i ej ringa mån deras lärare och lärarinnor samt skol- och seminariekamrater. Jag fick ju (också) vara försökskanin, när en provlektion stundade, förhöra läxor m. m. Uppgifterna för dem blevo sålunda i ej ringa mån uppgifter även för mig. Ibland var det anatomi, ibland latinska namn, ibland historia med alla dess årtal, ibland botanik, ibland isländska o. s. v. — Man deklamerade mycket: bland annat »Graven i Perrho» och »Dopet» av Runeberg. Ibland läste man i Svedboms och Bjurstens Läseböcker. (— Modersmåls läraren Hazelius kunde vara ganska syrlig. En av eleverna i Normalskolan hade plats invid kakelugnen. »Sitt inte så nära», sade han; »det kan bli stekt gås.»)

Teckning stod i högt anseende såväl i skolorna som på seminariet; man ritade av människohuvud, djur- och landskapsbilder. Däremot syntes handarbetet stå på avskrivning för det myckna bokstudiets skull.

Sång- och privata musikstudier idkades även. Bland sånger märktes »Första aftonen i det nya hemmet» av Geijer; »Den slumrande lilla flickan», »Tro ej glädjen». Vid denna musikundervisning övade man flitigt skalor samt Kalkbrenners och andra övningar. Stycken som spelades voro »Regementets dotter», »Faust», »Jämtlandspolka», »Kalifen i Bagdad» m. fl. Operor, satta för quatre-mains, spelades flitigt, varvid högräkning alltid förekom: 1 å 2 å 3 å 4 om och om igen.

Min heminformation. a) Jag föddes 1858 och var yngst av åtta syskon. Började skolgången rätt sent dels på grund av epidemiska o. a. sjukdomar, som grasserade i Stockholm, dels på grund av att den skolföreståndarinna, mamsell Berglöf, dog, i vars skola vid Jungfrugatan min näst äldre syster gick och som det var meningen att jag skulle gå uti. Jag lärde då *hemma* tills vidare innanläsning; stava och lägga ihop t. ex. t a = ta, l a = la = tala osv. Abc-boken hade förstas den granna tuppen, som skulle värpa åt snälla barn. Andra bilder funnos däri också; först stod murmeldjuret.

Därefter följde katekesen, psalmboken, Hübners bibliska historia, Zweigbergks räknelära, Wings geografi med Stielers Atlas, svenska historien, Berlins mindre Naturlära, i franska Ploetz Syllabaire Français och Grönlunds Lärobok med dito »Nyckel» samt i engelska Mays interlinjära lärobok.

b) *Birath-Krooks skola.* Vid nio års ålder sattes jag i Mamsellerna Birath och Krooks privatskola, Majorsgatan 9 (alltså på Ladugårdslandet). Nya ämnen tillkommo där. Och de tidigare lästes alltjämt ehuru i böcker av andra författare. Man läste där Odhners svenska historia, Dahms geografi, Nyströms Räknebok, Wennerströms Allmänna historia, Oldes franska Grammatik, M. Lamé-Heury's L'Histoire Ancienne (1852) och Mays Engelska. Djur och landskap tecknade vi på fri hand.

Vi sutto på vanliga sittstolar, kring ett runt bord.

Raster förekommo ej men väl ett så kallat frukostlov mellan klockan 11 och 12. På morgonen hade jag fått fem öre — det var stora pengar! Ett fransktbröd kostade 2 öre, och för 3 öre köptes gröna kartiga äpplen av en gumma i hörnet av Ladugårdslandstorg och Nybrogatan. Det var frukosten. Den förtärdes inne i skolrummet, som aldrig vädrades. Emellanåt spelade vi teater på frukostrasten (utan lärarinnornas vetskap); bland andra utmärkte sig en medlem av skådespelarsläkten Haquinus.

Ibland på rasten promenerade mamsell Krook med oss till Carl XV:s port, som låg vid Nybrogatans norra ände (nuvarande Artilleriet). Gatan var då nyligen framsprängd, så att Tyskbagarbergen reste sig lodrätt på ömse sidor och det hela verkade som vore det en tunnel. Inga boningshus funnos där ännu.

Pianolektioner erhöll jag i hemmet. Där spelades bland annat övningar av Kalkbrenner, Beijer och Diabelli samt varierande stycken ur Melodialbum.

Skolan tog emot både större och mindre barn. Ibland fick en liten flicka eller gosse komma in i de stora flickornas rum för att läsa t. ex. franska. Efter några år slutade de större sin skolgång där, och man anmodade då mig att under en termin tjänstgöra som biträdande lärarinna för dem som voro yngre.

Jag var där till skolan upphörde, 1872. Man hade skolan i den bostad, som var gemensam för mamsellerna Krook och Birath och den senares syster författarinnan Marie Sophie Schwartz.

c) *Ahlinska*. Sedan kom jag in i Ahlinska skolan och stannade där till 1875. Där lästes kristendom för kyrkoherde Östrand, franska språket för min syster Helène Kock, Hulda Planting-Gyllenbåga och Madame Hesselgren; engelska för Julia Centerwall (sedan gift med Emil Hildebrand) och Hilma Undén; samt tyska för Anna Ahlin och Frau Diedrichson. Bland övriga anställda lärare vid skolan märkas Klingstedt (sedermera kyrkoherde i Göteborg), M. Höjer, S. Almquist, H. Hildebrand och G. Upmark.

Läroböcker som användes voro i franska Oldes grammatik, Rosa och andra översättningsböcker; i tyska Lidforss språklära samt Wilh. Tell; i engelska: »Jane Hudson» och »Gertrud and her Bibel» samt grammatik. Man lade stor vikt vid stilövningarna i de tre språken. Såsom översättningsövningar i franska fingo vi sex sidor åt gången.

d) Samtidigt med skolgången pågick år 1874 *konfirmandundervisningen* för den mycket fordrande ordensbiskop F. Grafström i Klara. Tre gånger i veckan hade vi att infinna oss inför honom, och dessutom hörde det till att flitigt besöka den allmänna gudstjänsten, bl. a. varje passionspredikan. Med bibeln, psalmboken och katekesen blev man alltså väl förtrogen, och i prästbetyget skrevs därför »God och välgrundad» kristendoms-kunskap.

Uppsala, Stockholm, Oskarshamn, Karlstad, Landskrona.

Av Lärarinnan *Ragnhild Brolinson*, Stockholm (1938).

Anor och namn. Jag är född på Väddö 18/7 1847. Min far var anställd vid Ortala bruk. Men i övrigt voro mina förfäder präster i rätt nedstigande led från 1700-, kanske 1600-talet. När min farfarsfar dött, bars hans lik till graven av fem söner och två mågar, som alla voro präster.

Min farfar studerade vid Uppsala universitet samtidigt med en sin kusin. Båda hette Brolin. Den förre uppges ha varit stillsam och flitig. Den senare däremot levde om, slogs med gesäller osv. Slutligen tröttnade min farfar på att ofta bli förväxlad med sin kusin och sade därför till honom: »Jag vill inte ha samma tillnamn som du». Och eftersom farfars far också hetat Brolin, förlängde farfar tillnamnet med -son. Han blev präst, kusinen militär.

Thelinska skolan. Min far hade först en privat goss-skola vid Järnbrogatan i Uppsala. Den var ganska frekventerad. Av min mor lärde jag i hemmet det elementäraste i kunskaps- och läsväg samt kom sedan till Fröken Sofia Thelins lilla flickskola (vid S:t Persgatans södra sida, mellan Svartbäcks- och Dragarbrunnsgatorna). Vi kamrater fingo sitta runt ett stort avlångt bord. Där måste vi rabbla läxor som ett rinnande vatten. De större lärjungarna läste även moderna språk.

Nisbeths. I Uppsala funnos den tiden två större, s. a. s. »fina» flickskolor. Den ena var engelskan Jane Millers, gift Thengbergs (i Klostergränd; i det stora hus som sedermera hon och hennes andre man, professor Norrby, skänkte till Gotlands studentnation). Den andra var Fröken Nisbeths (i samma kvarter som den förra, i dåtidens avlidne professor Tullberg d. ä:s gård, i hörnet vid Svartbäcksgatan). Till den kom jag.

Bland de många lärarna i denna skola må nämnas följande. I kristendom undervisade pastor Adolf Rydberg (som sedan blev kyrkoherde i Gävle och teol. doktor). Under hans timmar var hela skolan samlad i en stor sal och satt på vanliga stolår i flera halvcirklar bakom varandra. — För övriga lärare voro vi place-

rade i olika klassrum. De voro, bland andra, prof. Daug i matematik, adj. Schram i geografi och rektor Medén i historia. Han blev sedan rektor i Ateneum i Stockholm och vid Göteborgs latinläroverk. Svaren ur Ahlanders lärobok skulle följa ögonblickligen på hans frågor. — I engelska meddelades undervisning av en Thorell och av Fröken Anna Morin. En infödd fransyska, Fru Malmén, gav talövningar i sitt modersmål.

Att öva virkning, broderier och annat handarbete var synnerligen viktigt. Bl. a. virkade vi ljusstaksmattor av grant sefirgarn och så spetsar i långa längder; vi sydde tapisserisöm i båge och klumpsöm spänt på papper. Arbetet bedrevs ofta på eftermiddagarna; var och en lystes därvid av ett stearinljus, som hon fört med sig i en ljusstake. De övriga lektionerna voro förlagda mellan klockan 9 och, tror jag, 2.

Under flertalet lektioner måste vi sitta orörliga och hålla armarna på ryggen. Trots detta saknade bänkarna ryggstöd och hade vi blott en kvarts rast under förmiddagsarbetet. Under den sprungo vi omkring och lekte. — Till frukost hade vi vanligen med oss ett enskillings fransktbröd, och hade man dessutom en tvåstyver, plögade man köpa en skorpa för den. Vid ätningen bröt man av en bit och lät en eller flera kamrater smaka, och så fick man på samma sätt smaka av deras. Smörgås förekom inte; man skulle blygts att visa sig med en sådan.

Privatlektioner. Ändrade familjeförhållanden gjorde, att jag vid 14—15 års ålder kom till Stockholm. Bodde hos en bekant (svägerska till Doktor Rydberg) och tog ensam lektioner i språk för en lärare på Högbergsgatan (nära Götgatan) på söder. Tre timmar lästes dagligen i följd, en i tyska, en i franska, en i engelska! För en annan tog jag lektioner i svensk uppsatsskrivning. En gång skrev jag: »Härmed har jag bevisat att»...; läraren ändrade detta till: »Detta är mitt svaga försök att bevisa att»... Jag var då 15 år.

Schückska kursen. En släkting till min värdinna berättade, att det numera fanns en lärarinneutbildningsanstalt på Norr, där undervisningen meddelades gratis.

Och så hörde vi talas om M. Schücks förberedande kurs till detta högre seminarium. Vi voro tre kamrater från konfirmandskolan i Katarina, som samtidigt vunno inträde där. — Schück var en god lärare.

K. h. lär.-sem. Efter skriftligt inträdesprov kom jag in i början av seminariets tredje verksamhetsår 1863. Var under vistelsen där ofta sjuk och långa perioder frånvarande, varför jag icke avlade utgångsexamen förrän 1868.

Efter fröken Elfving (fru Kobb) hade nu fru Thengberg blivit föreståndarinna. Övriga lärare kallade oss för mamseller. Men åtminstone till mig som ju bara var 16 år, sade fru Thengberg du. Första gången började hon därmed ett ljuvligt budskap: »Du kommer in utan muntlig inträdesprövning».

Seminariet låg då nära Hötorget, vid Sergelgatan, där nu en litografisk anstalt finns mitt emot Betlehemskyrkan och snett emot Fredrika Bremers våning. Ej sällan var denna uppe och hörde på undervisningen; därvid satt hon stundom mycket nära den plats där jag, för min initials skull, satt långt framme i klassrummet.

Fru Thengberg var mycket sträng och noga i alla avseenden, t. o. m. i avseende å klädedräkten. En av eleverna som en e. m. kom i urringad klänning för att sedan gå på supé, måste taga på sig en sjal för att få vara med om lektionen.

En utmärkt lärarinna måtte fru Thengberg varit. Vi hade en gång en lektion för henne i engelsk prononciationslära. Vi blevo alldeles förtjusta; hon kunde fått hålla på hur länge som helst.

Hennes blivande man, lektor sedermera teologie professor Carl Norrby, var en utomordentligt skicklig lärare och varm kristen. Man skulle kunna redogöra nästan ordagrant för hans föregående lektion. Han var sålunda mycket fordrande men han var dock i långt högre grad givande. Hans lektioner voro obeskrivliga. Ibland satt man så hänförd av hans framställning att man knappt visste om man var i himlen eller på jorden. Han och lektor Hultman voro mina mest omtyckta lärare.

Bland de första årens många extralärare tjänstgjorde i teologi kyrkoherden i Tyska församlingen Rohtlieb. Jag minns ännu så tydligt som om det varit i går i st. f. 75 år sedan, huru han lärde oss att lagen vore en regel, en spegel och en tygel.

Rektor Ernst Olbers undervisade bland annat i franska och pedagogik. I det förra läroämnet var han så noga att han vid påvisande av fel i skrivningarna ofta uppgav ifrågavarande paragrafers nummer och ordalag i Oldes grammatik.

I pedagogik voro hans föreläsningar intressanta.

I modersmålet undervisade Arthur Hazelius. Han var mycket fordrande och noga. Riktigt karakteriseras hans verksamhet av följande dikt av eleven Hanna Lindahl, den hon skrev på seminariet en dag innan hon tog itu med att författa en uppsats över ett förelagt ämne.

Recept till kria.

Tag av ordentlighet ett stop och blanda mycket väl ihop med vårdat språk och tankar klara. Strö sedan varligt däruti en liten smula fantasi, men på det ämnet får du spara. Lägg härtill kvickhet, om du har. På starka former icke spar. Det ger mer kraft, och massan höjes, din goda vilja däri röjes. Behandla sen det hela lätt med ledighet i uttryckssätt, med reda, mod och tankar fria. Om nu mitt råd i akt du tar så säkert snart du färdig har en god och nått och praktig kria.

Betecknande för lärjungarnas veneration för språklektorn (sedermera professorn i Lund) E. W. Lidforss är följande Charad, som en av dem diktade om honom.

Upp och ned mitt första går och dock alltid stilla står.
Utur klippans hårda barm går mitt andra ut med larm.
Och vad är mitt hela väl? Jo, en ädel, upphöjd själ,
som — ett frö till alla dygder — föddes uti Daloms bygder.

Professor N. J. Andersson var från seminariets början (1861) under tre år lärare i botanik. Han ville sluta under läsåret 1863 — 1864, men som *alla* eleverna i så fall sade sig ej komma att fortsätta studiet av detta hans älsklingsämne — det var valfritt — »gav» han sig och stannade till läsårets slut.

Lärare i anatomi, fysiologi och hälsolära var professorn vid Karolinska institutet i dessa ämnen Gustaf von Düben. Hans föreläsningar kommo efter hand ut i tryck — lyckligtvis. Hur skulle vi eljest kunnat lära oss dem? Första tiden kallades lärarinnorna repetitriser. Maria de Vylder (sedermera professorska Ribbing) »repeterade» med oss v. Dübens föreläsningar.

För matematik hade jag alltid varit särdeles intresserad. Somliga av v. Dübens och matematikläraren F. W. Hultmans lektioner sammanföll till tiden med varandra. För att få deltaga i de senare i en högre avdelning lyckades jag bli befriad från att närvara vid den förres repetitioner och förhör, varemot jag var tillstådes under föreläsningarna och undergick senare två timmars ingående tentamen hos v. Düben. — Det var mina huvudämnen, vartill kommo kristendom och svenska.

Gymnasielektorn Hultman var makalös såsom undervisare och mycket intresserad av att lära oss flickor matematik. I sitt eget hem — och det t. o. m. under jullovet — undervisade han flera av oss extra (bland andra prästdottern Hulda Thydén från Storkyrkan, Thérèse Lindahl, som sedan blev gift i Norge, och jag). När vi båda få ge honom ersättning, svarade han: »Då sluta vi tvärt». Vi höllo på med differentialkalkyler, trigonometri och analytisk geometri. »Men tala inte om det», sade han, »för då tycker folk att det är på tok att flickor ska syssla med så lärda saker. Det är nämligen kandidatkursen som vi räkna på». När svarta tavlan blivit fullskriven av uträkningar, hände det att han och vi böjde oss ned till golvet och räknade fortsättningen därpå. En gång sade jag att jag visst var för dum för att lösa en viss förelagd uppgift. Han svarade att det inte kunde falla honom in att så förnedra människoanden att han ville anse den vara dum.

Och så lät han oss få vara med i Matematiska föreningen (som hade sina sammanträden i gymnasiet på Riddarholmen). Sedan jag slutat seminariet, löste jag ett problem ur hans tidsskrift. Så mötte jag honom en dag på Västerlånggatan. Där fick jag stå i ett hörn och utreda problemet för honom. Sedan omtalades det i publikationen.

Efter att ha haft en sådan exempellös lärare var det ju ej underligt att jag vid Landskrona flickskola undervisade i Euklides' alla sex böcker; och dock var ämnet där valfritt.

Vid den av alla älskade och vördade mannens förtidiga bår skrev någon följande hyllningsdikt.

»Rubba icke mina cirklar, stör Ej kalkylen öfver dödsprocenten,
Mycket änn' jag har att lefva för, Mycket, börjadt blott, som slutas bör,
Änn' en stund, I dödens makter, vänta!»

Bort med griffeln! Räkningen är klar, Lifspårets svåra lösning vunnit —
Hvad ännu en olöst fråga var Eller aning blott, har fått ett svar,
Eqvationen, länge sökt, är funnen.

Lampan slocknat, veken brunnit ut, Tröttadt hufvud sjunkit tungt tillbaka;
Men den starke fört sin kamp till slut Utan klagan, liksom han förut
Dagens möda bar och nattens vaka.

Hvad har då hans lefnad varit? Pligt Ärligt fylld förutan flärd och villa,
Inför Gud ett ödmjukt hjertas bikt, Ringa kanske, vägd på världens vigt,
Men en storhetsbragd uti det lilla.

Lärarinnan

Ragnhild Brolinson

såsom nyutexaminerad

från k.h. lär.-sem.

och vid 80 års ålder.

Hvad han søkte öfverallt, det var Sanning. Utan skrymteri och fruktan Gick han vägen fram, hvarthän den bar Linierätt, och egde för en hvar Idel kärlek — för sig sjelf blott tuktan.

Hvad han ville? Allt hvad rent och godt Mötte på hans väg han famna ville, Uti allt han såg det bästa blott, Och der andra ingenting förmått Vann han segrar med sitt hjertas snille.

Sådan var han. Sådan skall hans bild Ofördunklad lefva qvar i minnet: Trohetsstark, omutlig, sann och mild, Så i lif som lära mönsterbild, Mannen med det fromma barnasinn.

Alla voro vi ålagda deltaga i de då för tiden ovanliga gymnastikövningarna; de leddes av fröken Vendela Ling (sedan för-mäld Dahl), en värdig dotter till sin store fader, Per Henrik Ling. Såsom gymnastikdräkt använde vi långa mörka blusar och holkbyxor; de förra nådde ända upp till halsen och de senare ned till fotknölnarna. När vi gingo över gården till Nya elementar-läroverkets gymnastiksal, måste vi vara iförda kappor.

Hemuppgifterna voro många, långa och svåra. Och arbetet erbjöd föga omväxling. Inga samkväm för eller bland eleverna förekommo. Dessa respekterade lärarna oerhört och betraktade dem såsom högre väsen.

Eftersom jag bodde långt borta på Söder, behövde jag ibland ett lagat mål till middag. Ensam eller med några kamrater kunde jag då smita in i ett litet rum från baksidan på Källaren Kronan vid Holländaregatan på andra sidan Hötorget. Eller drucko vi i ett närbeläget magasin kaffe för 6 skilling med tilltugg av ett stort fransktbröd för 2 skilling.

Oskarshamn. Min första tjänstgöring (1868—1870) blev för-lagd till nämnda stad, där jag i och för en liten privatskolas startande ingick kompanjonskap med en avsevärt äldre dam, Fröken Hanna Cederblom (syster till prof. Cederblom, vilken blev timläraren Hultmans efterträdare i matematik vid högre lärarin-neseminariet). Vi skulle dela inkomster och utgifter lika. Fröken Cederblom erbjöd mig efter ett år att arbeta för lön mot att hon övertog skolan. Och det gick jag gärna med på, ty inkomsten var minimal. Jag erhöll sedan pr år 150 kronor samt rum och mat under terminerna.

Vi arbetade i en gemensam sal och hade inga medlärare. Frö-ken Cederblom var mycket prätigt både som människa och lära-rinna. Men jag ville gärna av flera skäl få en annan anställning.

Karlstad. Därefter begav jag mig (för två år) till solens stad, till den kunniga och dugliga Fröken Meurlings flickskola. Även där sutto eleverna runt ett bord och arbetade. Även en annan kvinna undervisade där: borgmästardottern Thollander från Karlstad. Så ock åtminstone en manlig lärare, den enögde lektor v. Gegerfelt.

Där erhöll jag 600 kronor årligen i ett för allt. Och hos föreståndarinnans mor erbjöds middag för 6 kronor i månaden, varjämte lärarinnorna oftast blevo bjudna på förmiddagskaffe av fröken Meurlings mor, en finländsk kusin till professor Mesterton i Uppsala. Troligen ansåg och insåg hon att lönen var för liten och att detta sjungande pris för födan därigenom var väl motiverat.

Landskrona. Så fick jag höra att det upprättats en »riktig», d. v. s. fullständig elementarskola i Landskrona. Den var en av de första efter Normalskolan och hade startat år 1871 med jämt 100 lärjungar. Nu var en plats i mina ämnen ledig (med 800 kronors lön). Jag sökte, utnämndes och flyttade dit 1872 samt stannade där nio år.

En tågresa dit från huvudstaden var då för tiden både lång och besvärlig. Första natten måste man stanna i Ranten, och först den andra dagens kväll vid 9-tiden kom man fram. — När jag på järnvägsfärden kom till Katrineholm, trädde en ståtlig dam in i vagnen, och jag hörde någon säga genom fönstret: »Lycka till i Landskrona!» Jag satt i min enkelhet och tittade och undrade. Såg på henne och tänkte med vemod på hur besvärligt det skulle vara att sitta och tuga under en så lång färd.

Efter en lång stund tog jag mod till mig och yttrade till fruntimret — det var rätta titeln på obekanta damer den tiden —: »Jaså ska fruntimret fara till Landskrona?» Då först upptäckte hon lilla mig. »Ja, jag skall fara till Landskrona», svarade hon och snörpte på munnen. »Det skall jag med», tillade jag. Så tillkännagav hon följande: »Jag skall bli lärarinna vid den nyinrättade flickskolan där». »Det skall jag med», blev mitt svar. Vagnen svängde och slog och bultade, så rösterna måste höjas och alla närvarande i kupén invigdes därigenom i våra hemligheter. »Jag har korresponderat med en regementspastor Lundegård därnere», behagade hon upplysa. »Det har jag med», blev mitt svar. »Han har varit så vänlig och skaffat mig inackordering», lydde hennes nästa meddelande. »Det har han skaffat mig med», turnerade jag. »Jag skall bo hos en fröken Fogelberg där nere», brassade hon på. »Det skall jag med», upplyste jag. »Det är också ett seminarium därnere, och jag skall bli lärarinna där», tillfogade damen. Nu kunde jag inte fortsätta med att öka antalet likheter. Emellertid blev jag likaväl som hon lärarinna vid seminariet — och var för övrigt sedermera liksom hon (ehuru icke på samma tid som hon) lärarinna vid Maria folkskola i Stockholm.

»Ja då kan vi inte sitta och kalla varandra för mamsell», yttrade jag. »Jag heter Ragnhild Brolinson. Vad heter du?» »Lotten Pettersson».

»Men vi kan ju knappast lägga bort titlarna så här utan att dricka på det. Jag har en butelj punsch med mig. Tänk om vi hade något att dricka ur!» sade hon.

Då inföll en av medresandena som ju med stort intresse följt bekantskapen och systerskapet: »Det kanske jag kunde stå till tjänst med, för jag har köpt hem några dock-kaffekoppar. Kanske mamsellerna kunna använda dem?» I vita koppar drucko sålunda Lotten och jag hennes punsch och gjorde därunder en ceremonie, dubbelsidig armkrök i den skramlande kupén.

Lotten hade genomgått Fru Lidmans välkända pension i Södertälja och folkskollärarynneseminariet i Stockholm; var musikalisk och även i övrigt mycket begåvad. Vi bodde tillsammans i Landskrona första terminen. Men sedan blevo vi uppsagda. Ty varken värdinnan eller några andra i den stan ville ha inackorderingar. När vi gick och sökte rum — jag var iförd rätt färgstarka kläder — kunde vi få till svar: »Hit får inte komma några komedianter». I vår nöd vände vi oss till flickskolans och seminariets grundare pastor Lundegård för att begära få avgå, då vi ju inte hade någonstans att bo. Då erbjöd han oss under vårterminen bo i ett av skolans nya rum (som skulle bli slöjdsal). Och så åto vi hos en fröken Gräs (voro »på gräsbete»). För vårterminens vidkommande togo vi mod till oss och förfrågade oss hos fröken Ahnfelts släkting fru Rönne, som flyttat till Landskrona för att få skolutbildning för sina yngsta döttrar. Hennes nejsvar mjukades upp till en tillåtelse för en av oss att få inackordering. Det blev jag. Och hos henne eller tillsammans med hennes döttrar har jag nu sedan bott i 65 år och bor ännu i dag tillsammans med två av de senare. Den ena är 80, den andra 78 år och ha båda gått i skola för mig.

Flickskolans föreståndarinna var fröken Josepha Ahnfelt, en fint bildad person, som med stor skicklighet och pedagogisk insikt förde spiran i 30 år. Kärlek och tacksamhet präglar minnet av henne.

Varje klass hade sitt eget rum och sin föreståndarinna. Undervisningen sköttes mestadels av lärarinnor med sina specialämnen flera klasser igenom. I de högre klasserna meddelades kristendomsundervisning av en pastor Tretow. I sång var ock en särskild lärare anställd. Morgonbönen i den stora bönsalen för rättades av föreståndarinnan eller en av de äldre lärarinnorna.

För professor Ling, bror till min gymnastiklärarinna, hade jag fått någon enskild undervisning, så att jag under två år fick uppehålla undervisningen i gymnastik. —

Småskoleseminarium. Jag var under några år lärarinna även vid privata småskoleseminariet som startats av Elementarskolans grundare regementspastor Lundegård. Där undervisades alla ele-

ver samtidigt; antalet uppgick ett år till 62. Det gällde att ej försumma någon, så nog hade man där ett styvt men intressant arbete. Eleverna voro ivriga att tillägna sig så mycket vetande som möjligt, och arbetet med dem var en glädje. Emedan en av folkskolans lokaler användes och lärarinnor från flickskolan voro anställda, måste undervisningen förläggas till kvällarna.

Uddevalla. Kanske på grund av min examen, kanske på grund därav att jag tjänstgjort vid Lundegårds seminarium — allt nog: folkskoleinspektören Leidesdorff kom resande till Landskrona och hörde på undervisningen samt erbjöd mig bli föreståndare för småskoleseminariet i Uddevalla. Jag mottog kallelsen och dit fick jag sällskap med fröken Maria Rönne såsom lärarinna i handarbete och med en lärarinna från den med flickskolan förenade småskolan, fröken Elise Gustafsson, som blev lärarinna i övningsskolan.

Undervisningen på seminariet började redan klockan 3/4 7 på morgonen, då bön och psalmsång inledde dagens arbete. Kl. 9—10 var frukostrast, varefter lektionerna fortsattes hela f. m. Utom oss tre nämnda lärarinnor fanns ännu en, fröken Reichenberg, som undervisade i sång. Gymnastiken kom på min lott. Den sista (tredje) terminen var avsedd som repetitionskurs för äldre lärare, vilka därigenom skulle kunna få kompetens för ett väl behövt lönetillägg. Atskilliga äldre fruar deltog i kursen och en enda var manlig, en f. d. korpral som förlorat några fingrar och därför måst skaffa sig annat vitæ genus. När jag då och då tyckte att jag så kunde göra, bad jag honom övertaga kommandot i gymnastiken och det gjorde han med *schwung*: »Bröstet ut och magen in! Höger om!» Det var en syn för gudar att se dem alla i gymnastiken.

Maken till arbetsamma elever har jag väl aldrig haft. Det lästes, räknades, skrevs, syddes, sjöngs och hölls provlektioner av hjärtans lust. Bra gick det, och roligt var det. Och så snälla de voro emot varandra! En utfattig hustru hade fört ett 6-veckors barn med sig (icke till kursen men till staden). En burgen kamrat kom till oss lärarinnor och sade: »Jag är läskamrat med henne och vill köpa henne tyg till en klädning. Kan vi få den sydd här?» Ja, Fröken Rönne sydde den. (Elevens man sades vara en notorisk ödslare, utan tjänst.)

En annan lärjunge var gift med en ambulerande folkskol-lärare. När hennes man tjänstgjorde i den rote, där bostad fanns,

drog och bar hon sina egna två små barn morgon och kväll *till* respektive *från* den andra roten. De små voro hos henne även de perioder, då hon fick undervisa i den rote, där hemmet fanns, och då det var lärarens tur att vandra morgnar bort och aftnar hem.

Seminariet var ej mera konstant än att det kunde läggas ned för en tid, när det syntes vara mindre behövt, och verksamheten sedan återupptagas, när man så ansåg erforderligt. Nu skulle det vila på sina lagrar.

Varken vid seminarier eller vid flickskolorna gav arbetet dåförtiden ett för framtiden säkert levebröd; pensionsfrågan var knappast ens debatterad, än mindre löst.

Sthlms folkskolor. Jag förnyade därför ett tidigare försök att få en fastare anställning och ljusare framtid. År 1882 vände jag mig till Inspektör Meijerberg och skrev att jag ville nöja mig med att bli vikarie (jag menade extra ordinarie). När jag från avgångsexamen i Uddevalla vid julen 1882 kom till vårt lilla hem därstädes, låg mig till mötes min utnämning till *ordinarie* lärarinna i Adolf Fredriks folkskola i Stockholm, där jag hade att infinna mig den 8 jan. 1883. Jag slapp sålunda vänta många år på ordinarie anställning (såsom nästan alla måste göra). Det berodde kanske delvis därpå att jag nyss avlagt prov till seminarieadjunkt i Falun och därvid även hållit provlektioner i dess fyrklassiga övningsskola samt erhållit goda vitsord. — Provet var för övrigt det värsta jag ännu varit med om. (Platsen besattes med föreståndarinnan för flickskolan i samma stad Fröken Hedwig Sidner, och 1887 förflyttades hon till folkskoleseminariet i Stockholm).

Först undervisade jag tillsammans med några andra lärarinnor i en liten byggnad vid Döbelnsgatan. Där, en trappa upp, såg gräsligt ut.

Flickorna i denna tionde terminskurs voro smutsiga och dåligt klädda. Deras antal var något över 20, och flera kunde ej gärna rymmas där. Naturligtvis undervisade jag även i handarbete. Visst var jag ovan vid de förhållanden, under vilka jag nu arbetade, men arbetsglädje fattades ej, och vi gjorde vårt bästa.

I samma privathus fick jag sedan ett större rum på nedra botten att undervisa i. De 54 flickorna där tillhörde en av de högsta årskurserna och voro lyckligtvis utomordentligt snälla, stillsamma och flitiga. Bänkarna, som voro tvåsitsiga, räckte inte till för mer än 50. Men aldrig var där hela skolpliktiga barnan-

talet närvarande på en gång, och då betydde det mindre att inte bänkarnas antal var tillräckligt. Var eleverna flera än bänkplatserna, fingo böckerna förvaras i lärarens pulpet eller (och) någon lärjunge sitta där och skriva.

Dessa båda skolrum voro mera tillfälliga, ty de voro förhyrda. Sedan fick jag flytta till Saltmätaregatans »ordinarie» skolhus.

Enligt mitt förmenande var Inspektör Meijerberg en storman på sitt område, en banbrytare. God var hans gärning. Ingen må förundra sig över att han måste arbeta med väldig kraft, sätta spaden djupt och göra sig enväldig. Mycket hade han att säga till om och kunde med fog säga: Skolstyrelsen det är jag.

I Landskrona flickskola hade jag börjat med 900 kronors lön. I Uddevalla hade avlöningen sista terminen beräknats efter 1600 kronor pr år. Vid Stockholms folkskolor erhöles lärarinnorna 1100 kronor i begynnelselönen; efter 5 års oförvitlig tjänstgöring ökades den till 1200 och efter 10 år till 1300. Så fanns där en högre betald lärareklass med 1300 kr. såsom begynnelselönen, och inkomsten kunde sedan stiga till 1400 och 1500 kr. Uppflyttningen till denna högre löneklass var långt ifrån allmän, måste skriftligen sökas och kom vanligen blott några äldre till del. — Trots detta lydde jag efter blott tre års tjänstgöring en kamrats uppmaning och lämnade in en ansökan (i sista stund). Erhöll förflyttningen och därmed tjänstgöring i Maria församling. Där var jag sedan i verksamhet 26½ år. Vid 58 års ålder var man skyldig avgå, såvida icke stadsfullmäktige beviljade varje år inlämnad ansökan om rätt att kvarstå. Sådan tillåtelse erhöles jag årligen tills jag fyllt 65 år (1912). Då fattades ½ tjänstgöringsår för att jag skulle nå de 30 som erfordrades för att erhålla full pension. För principens eller prejudikats skull fick jag — efter en timmes debatt i stadsfullmäktige — icke tillåtelse att tjänstgöra utöver de 65 åren.

Men ännu mellan de 70 och 80 levnadsåren orkade jag, med till synes goda resultat, tjänstgöra såsom vikarie på ett stort antal ställen i och utom Stockholm. Vid 80 års ålder undervisade jag sålunda dels i min f. d. skola i Adolf Fredrik uti en pojkklass som var nära avgångsstadiet och som hurrade för mig efter slutat arbete, dels under mer än 14 dagar uti Hacksta fyrklassiga folkskola (nära Enköping).

Skollovskoloni. De första kommunalt understödda skollovskolonierna i landet utsändes från Stockholm 1885. Den som avgick för Adolf Fredriks församlings räkning leddes av mig och Fröken Maria Rönne, som följt mig såsom handarbetslärarinna ej blott till Uddevalla utan även till Adolf Fredriks folkskola i huvudstaden. Församlingen hyrde åt den vid Stensö gård nära Mauritzberg på Bråvikens södra strand. Begagnade gångkläder, hattar osv. skänktes. Med flera lärarinnors hjälp sutto vi och gjorde om dem; en min f. d. uppsalalärarinna bomullsklädning var så vid och veckrik, att den räckte till fyra flickor. Barnen måste göras rena från ohyra — en flicka måste vi ställa på tidningar, ty småkrypen formligen dröpo ned från henne. Alla klipptes; en fick dock behålla sitt förtjusande vackra hår, emedan det var fritt från invånare.

En sommarkväll 1885 foro vi två lärarinnor samt min jungfru och 20 barn med ångaren Norden söderut. Efter framkomsten fingo vi laga mat och stoppa madrasser m. m. Morgonkaffet utbyttes mot välling på vardagarna, om den än icke smakade dem så gott i början. Aptiten kom genom bad, klättring i träden och biträde i arbetet. Både pojkarna och flickorna fingo hjälpa till med vad de redan kunde och vad de kunde läras att hjälpa till med.

Om vi fingo någon ersättning minns jag inte; men vi erhöles åtminstone fri mat och fri resa.

Skolkök. Våren 1889 kom professorskan Anna Hierta-Retzius och erbjöd mig att ur Fonden till Lars Hiertas minne få stipendium därest jag ville studera undervisningen i matlagning vid Londons folkskolor. Efter erhållen tjänstledighet från folkskolan reste jag dit och fick på båten sällskap med fröken Agnes Lagerstedt, som skulle studera åtgärderna för förbättrande av arbetarehemmen. Jag blev elev vid en läroanstalt i Kensington för utbildande av bland annat lärarinnor i huslig ekonomi. På lördagarna arbetades där icke, och då kunde jag hospitera vid Londons folkskolor.

När jag sedan kommit tillbaka till Stockholm, fick jag 1891 börja (i Krukmakaregatan 2) meddela *skolköksundervisning åt flickor från Maria folkskola*. Till stor del fingo de lära sig laga sådan föda, som arbetarehemmen kunde ha råd till och behöva. Också måste vi ju då i största utsträckning beräkna det hela matematiskt så att det skulle vara näringsfysiologiskt riktigt för

de ätande och gå ekonomiskt ihop för matmödrarna i hemmen. De unga fingo sålunda klart för sig att man för ett öre kunde få antingen sex russin eller tre mandlar eller ett katrinplommon osv. Vi måste hålla på till sent många aftnar med att väga, räkna och beräkna, för att de unga skulle få lära sig så mycket som möjligt i detta så gott som nya skolämne. Därmed hoppades vi bland annat göra det gängse påståendet oberättigat att ingen stockholmsflicka dög laga mat; på sistnämnda utsago hade man grundat det uttalandet att ingen arbetare vågade gifta sig med en stockholmsflicka. — Dels för att flickorna behövde lära sig laga mera och bättre mat än den de själva fingo äta på stället, dels för att vi skulle få affärerna att bättre gå ihop, erbjöds lärarkåren att intaga sina måltider i skolköket till ingrediensernas självkostnadspris. Åtskilliga lärarinnor betjänade sig därav och kommo därvid törhända att lära sig lättare än andra att överse med att matlagningen tog bort åtskillig tid från lärarinnornas schematimmar.

I samma lokal och med hjälp av just samma matlagning startade jag Sveriges första *utbildningskurs för skolkökslärarinne-elever*. Den första som anmälde sig till en sådan 3-månaders kurs, var Ingeborg Schager, som senare blev föreståndare för statens skolköksseminarium.

Vid kursen meddelades även teoretiska kunskaper.

Drottning Sophia visade oss den nåden att besöka den ena lärarekursen och gjorde sig för den skull den mödan att vandra 3 trappor upp. (Hiss fanns naturligtvis inte.) Jag måste ju hålla en lektion inför henne och folkskoleinspektören doktor C. G. Bergman. Drottningen tycktes vara mycket intresserad av att se, hur vi hade det i köket, samt tog sedan plats vid matbordet och täcktes låta våra anrättningar sig väl smaka. På den gaffel, hon därvid använde, ristade en av seminarieeleverna in en kunglig krona, och ingen har sedan dess fått äta med dyrgripen.

Samtidigt hade jag kvar en del av min klasslärarinnetjänstgöring. Min skoltid blev ju härigenom för mycket delad. Det krävdes konsolidering, och jag ställdes i valet. Enär intet var för framtiden ordnat för skolkökslärarinnor, måste jag — hur svårt det än kändes — lämna deras gebit och återvända till att åter helt ägna mig åt min skolklass.

Mina skolminnen.

Av Skolföreståndarinnan *Selma Siösteen*, Åre (maj 1937).

Inledning: Hemmet i fjällbygden och första tiden i Sthlm. Vid den nordvästra ändan av Kallsjön i Jämtland nära gränsen till Norge såg jag första gången dagens ljus. Det var sommaren 1860. Något eller några år senare flyttade mina föräldrar med oss barn till en liten gård i Tege by av Åre socken.

Några minuters väg från vårt hem låg tullbostället, där min farfar bodde som tullförvaltare. Min far var då uppsyningsman vid tullen. Farfar var en f. d. livgrenadjär, vilken som ung fänrik varit med både i finska kriget 1808—1809 och i slaget vid Leipzig 1813. Min fars styvmor var en fint bildad dam, som i sin ungdom varit vid drottning Desiderias hov. Hon hade givit sina fyra styvdöttrar och sin egen dotter en synnerligen vårdad uppfostran. I hemmet övades musik, talades franska, idkades läsning och målning och gjordes fina handarbeten. Farfar satt och skrev sina minnen från ungdomen och kriget. Min syster Ellen, som var fyra och ett halft år äldre än jag, var oftast i hemmet i tullbostället. Och i denna kultiverade miljö fick hon sin första undervisning. Efter farfars död, år 1863, flyttade farmor till Östersund och satte där upp en liten skola med några av sina döttrar som lärarinnor. En av de första helpensionärerna där var min syster Ellen.

Min bror, som var två år äldre än jag, skickades i väg nära en mil från vårt hem till byskolläraren i Åre, Anders Andersson, som efter examen vid »Vexelundervisningsanstalten» i Stockholm kommit till Åre 1856 och tillika var urmakare. Så liten jag var, kände jag det vemodigt, då den lille parveln — han kunde väl vara inemot sju år — sändes åstad utrustad med ett matsäcksskrin med smör, ost, bröd och andra livsförnödenheter. Skol-Kersti, skollärares hustru, skulle väl portionera ut av matsäcken. Vad bokvett bror Valdemar inhämtade hos skollärare Andersson, vet jag inte. Men ett vet jag: då han kom hem, bjöd han till att få peta sönder husets klockor.

Själv njöt jag mors undervisning i all frid i det enkla hemmet. Därifrån har jag mina äldsta minnen av abc-boken. Den hade en ljus, glad pärm med små prickar i olika färger, vilka bildade ett litet fint rutmönster. Jag minns den bäst i det tillstånd, då den låg litet öppen och angenämt skvallrade om att tuppen värpt. Av undervisningen minns jag intet, men vet, att det var mor, som var lärarinna. Jag torde ha varit något under sex år, då jag började lära läsa.

Då och då kom »Lilla barntidningen» som en välkommen gäst till vår stuga och väckte stor glädje. Jag ser ännu i minnet det lilla häftet, som pryddes av duvan med olivkvisten på det blå omslaget. För mig var det väl endast bilderna, som voro direkt njutbara. Syskonen, som då och då voro hemma, läste med begärlighet texten. Ja, de gävo till och med själva ut en »tidning» med präntad text. Om de hade några prenumeranter, vet jag inte. Högläsning och sagoberättande gävo liv åt stämningen i stugan och bidrogo till min fostran och undervisning. Vår far läste ofta högt för familjen om kvällarna både under denna tid och längre fram. Jag minns särskilt, hur

»Bröderna Grimms sagor» lästes på tyska med översättning av varje mening. Och många tyska ord och vändningar stannade i minnet, bl. a. getens ord: »Ich bin so satt, ich mag kein Blatt!»! Till våra nöjen hörde att klippa pappersdockor, som höllo varandra i hand och i långa rader ställdes upp i fönstren och fingo föreställa prinsar och prinsessor eller vad vår sagomättade fantasi ville göra dem till.

Utsikten från stugan var något, som satte oförglömliga spår i barnasinnet. I söder, på andra sidan landsvägen, flöt den breda älven. Och där bortom, liksom åt väster, mötte ögat höga fjäll. Vilken glädje var det inte att ibland om sommarkvällarna få följa med, när mor rodde ut till den lilla holmen i älven! Och att under sommarens första dagar få leka på ängen vid stugan bland doftande, blåviolettera violer, där ingen orm lurade i gräset. Det var en fridfull tid. Och vilken härlighet var det inte att på högsommaren få smaka de saftiga, gulröda hjortronen, som i stora byttor kommo hem från bärplockningen långt bort i fjällen!

Men så hände något. Det blev ett avbrott i det stilla livet. En vacker dag buros alla möblerna ut på backen. Jag ser ännu mors tårar, när de söta kaffekopporna tillika med det andra gingo bort under klubban. Vi skulle flytta till storstaden. För att vi barn skulle få en ordentlig skolundervisning, hade vår far sökt anställning vid tullverket i Stockholm, och han hade fått den.

I början av vintern 1866 — alltså när jag var 6 1/2 år — bar det i väg. Färden gick på släde de första elva milen till Östersund. Där lämnades Ellen och Valdemar tills vidare i farmors vård. Och sedan de 18 milen till Sundsvall, alltså på släde med far och mor och mig. Ett skjutshåll hade vi en lapp till körsven. Vintern hade nu skridit så långt, att »Carl XV» höll på att frysa fast i isen, som måste brytas upp, innan båten kunde kastja loss.

Den första tiden i Stockholm bodde jag mycket förnämligt — i Arvfurstens palats vid Gustav Adolfs torg. Det var nämligen så, att medan föräldrarna hyrde och ordnade bostad, togs jag om hand av min äldsta faster, Hedda Siösteen, som bodde hos sin moster fru Nina Bäckström. Fru B. var nyligen bliven änka efter överintendenten hos dåvarande arvfursten prins Oscar, sedermera konung Oscar II, och hade ännu kvar sin våning i palatset. Och nu blev faster Hedda min lärarinna. Ehuru över 30 år gammal, hade hon gripits av en oemotståndlig längtan att öka sin bildning och sina kunskaper, lämnat fjällbygden och sökt sig in vid det nyligen grundade Högre lärarinneseminariet i Stockholm. Hon tillhörde alltså en av de första årsklasserna där. Hon var säkert en utmärkt lärarinna för mig, god och bestämd som hon var. Men det är med hennes undervisning som med mors, att jag minns ingenting av lektionsstunderna, bara angenäma saker, som stodo i sammanhang med dem. Ingenting störande inträffade nu heller. En kväll, då faster Hedda som vanligt satt vid min bädd och jag läst min aftonbön, frågade faster mig: »Är det ingenting särskilt du vill be Gud om?» — »Jo, jag ville så gärna ha en docka.» Julafton kom, och aldrig har väl en liten flicka tagit emot en sötare docka. Visst tyckte jag mig ha sett en skymt av det blå sidenet, som blivit en den finaste klädning, och de vita spetsprydda underkläderna, som trollats fram under fasters skickliga händer. Men jag reflekterade inte över vad medel Gud använde för att uppfylla ett litet barns bön, var blott lycklig åt den stund som var.

Här, liksom uppe bland fjällen, var boken blott en bråkdel av vad som gav mig fostran och kunskaper. Men intrycken voro naturligtvis av ett helt annat slag. Mina lekkamrater voro söner i en hovfunktionärsfamilj, som också bodde i palatset. Vi kunde sitta långa stunder i nischen till frontespisfönstren och se ned på livet på torget — o, så lugnt på den tiden — och på gamla operan mitt emot. Ibland mötte vi »småprinsarna», sedermera Gustaf V och hans bröder, i trapporna och kungliga lakejer. Ett särskilt starkt intryck gjorde det på mig, då jag en gång såg tre kungliga damer stiga in i en vagn nere i portvalvet. Det var drottning Lovisa, prinsessan Sofia och lilla »Sessan» Louise, då en nyss fullvuxen dam. Med beundran såg jag på de vida sidenklädningarna, en svart, en röd och en blå, som svällde fotsida över de gungande krinolinerna.

Mamsell Bergers skola. Tiden i palatset tog snart slut, och jag kom åter in i en enkel omgivning. Mina föräldrar hade hyrt en bostad vid Besvärsgatan på Söder. Och min egentliga skolgång började. Min lärarinna blev en mamsell Berger, som hade en liten småbarnsskola längre ned vid Besvärsgatan. Jag minns henne som en stilla, mild och ung varelse. Barn bruka ju inte tycka, att vuxna människor se unga ut, så det måtte ha varit något alldeles särskilt ungt och ljuvligt över henne. Vi voro ett fåtal lärjungar. Var och en hade sin egen från hemmet medförda lilla stol eller pall. Där sutto vi utmed väggarna, läste över våra läxor och fingo så turvis komma fram och »läsa upp», naturligtvis utanläsning. Vid skrivning stodo vi alla omkring ett stort bord mitt i rummet. Jag skulle nog inte ha bevarat minnet av denna min snälla lärarinnas namn, om inte en gång under skrivning efter diktamen en liten lustig episod inträffat. Vi skrevo med blyertspenna, och mamsell Berger gick runt bordet och såg till vad vi skrivit och rättade. Hon hade dikterat något om Birger Jarl, en då för mig okänd storhet. Och när mamsell B. såg på vad jag skrivit, log hon och sade: »Nu har du ju skrivit mitt namn». Jag trodde mig ha begått ett stort fel, blev högst generad och skyndade mig att fylla i »e» till »i» och sätta prick över.

Vad jag annars minns från den lilla vänliga skolan, är hur jag en dag till min stora förtjusning fått lära mig virka ett varv stolpar och luftmaskor. Jag hade mitt arbete i ett litet skrin med handtag i locket och ett litet trycklås. Överlycklig sprang jag efter skolans slut hem för att visa mor vad jag lärt. Besvärsgatan bar skäl för namnet, backig och belagd med knaggliga kullerstenar, som den var. Av trottoar fanns ej ett spår. Men jag sprang gladeligen på lätta fötter den knaggliga stråten framåt och öppnade vid hemkomsten skrinet för att helt stolt visa mor vad jag åstadkommit. Men, o ve, fastän stängt, var skrinet tomt! Låset hade

tydiligen under språngmarschen slagit upp och igen och virkningen fallit ut. Min bestörtning och sorg var stor. Men mor följde mig tröstande ut, och på gatan funno vi virkningen oskadd. Trafiken på den tidens Söder var inte stor, så det kan ju hända, att ingen människa passerat, men det är ju ock troligt, att ingen förbigående funnit mödan lönt att bocka sig för att ta upp min skatt.

En skugga föll över den annars så lyckliga tiden i min första skola: kamraterna gjorde sig lustiga över mitt breda jämtmål. Följden blev, att jag inte talade mer än jag var tvungen till. Och så blev jämtlandsdialekten tagen ifrån mig för alltid. Det var mors språk.

Inblickar i katolska gården. Ungefär ett år efter vår ankomst till Stockholm kommo mina syskon från Östersund till hemmet. Och då sattes vi alla i Maria folkskola. Från den skolan har jag inga glada minnen.

Föräldrarna flyttade snart till Katarina församling. Vi kommo att bo i det s. k. Katolska huset, Götgatan 46. Kring en stor rektangulär gård låg ett komplex av byggnader och mitt framför inkörsporten ett gammalt hus, som innehöll en klosterskola. Genom porten dit fick ingen obehörig gå och inte heller in i den stora trädgården, som låg bakom byggnaden. Dess lockande härlighet skymtade vi genom ett staket, som fanns på sidan om huset. Naturligtvis sågo vi med stort intresse på allt detta hemlighetsfulla. Ibland gingo de katolska systrarna i sina dok och skolans elever — det var pojkar — över den yttre gården och voro föremål för vår undran. Mest nyfikenhet väckte det katolska kapellet, som hade ingång i hörnet av den stora gården. Det var högst intressant att en gång med hjälp av en vänlig kyrkvakt få ta en titt på härligheten därinne. Då och då rullade ett kungligt ekipage in på gården, och man hade den stora fröjden att se änkedrottning Josefina stiga ur vagnen och gå in i kapellet för att förrätta sin andakt.

Tant Widgrens skola. Höst-terminen 1868 sattes vi systrar i skola hos en änkefru Widgren. Skolan låg i hörnet av Götgatan och Högbergsgatan. Vår bror började i Katarina elementarskola för gossar. Vad Valdemar beträffar, var jag i en ständig oro för honom med anledning av de tätt återkommande slagsmålen mellan elementarskolans och folkskolans lärjungar.

Syster Ellen och jag hade däremot kommit in i en trygg tillvaro. Själv var jag glad åt att ha min högt älskade stora syster i min närhet. I den stora salen undervisades två skilda grupper på samma gång, och jag var mycket lycklig, om syster Ellens avdelning satt vid det ena långbordet, då min klass satt vid det andra där. Jag kom också i övrigt snart till rätta med de fridfulla förhållandena i vår nya skola. »Tant Widgren» var en ståtlig dam, som ingav mycken respekt, men tillika moderligt tog hand om sina elever. Lärarinnorna voro vänliga och sympatiska. En gång kom

tant W. in i skolrummet och sade, till vår stora förvåning, att nu skulle vi inte längre kalla våra lärarinnor »mamsell» utan säga fröken. Representationsreformen visade sina verkningar.

Vi hade alldeles säkert kommit i en mycket god skola. Tant W., som själv var en förträfflig lärarinna — hon undervisade bl. a. i kristendom — var mycket mån om att skaffa goda lärarekrafter. Men några »original» bland dessa fanns det. Så t. ex. hade vi som lärarinna i engelska en gammal fru, infödd engelska, som troligen inte var pedagogiskt skolad. Hon grundlade likväl förträffligt mina kunskaper i engelska genom att alltid enbart tala sitt modersmål med oss. Min grammatikaliska underbyggnad i detta språk blev dock synnerligen klen, och jag hade åtskilligt att övervinna i detta hänseende i nästa skola. I svenska och naturkunighet hade de äldre flickorna en lärare, som brukade så gammalmodiga pedagogiska medel, att han brutalt slog de unga damerna på fingrarna med linjalen. Tant W. måste till slut sitta inne under lektionerna för att förhindra så våldsamma åtgärder. Helt annorlunda var de stora flickornas lärare i tyska, rektorn vid Tyska skolan, mild, vänlig, humoristisk. Syster Ellen berättade, att han en gång, skälmskt hotande med pekfingeret, med sin starka tyska brytning sagt till en av hennes kamrater: »Jag måste fröken Tora i hörnet stå låta!» Och av det lärde jag mig lätt den tyska konstruktionen med verbet i slutet av satsen!

Bland framstående lärare, som tant W. engagerat, var musikdirektör Lundh. Men ack, jag fick ju inte vara med om sången. Man skulle ju provas, och jag bestod inte provet. »Det är ju som en liten fluga», sade den snälla direktören, då jag kasserades. Det hade varit så roligt före provet.

Gymnastiken fick jag däremot till min stora glädje vara med om. Allra roligast var det, då vi fingo slå volt över en bom, uppsatt i en dörröppning, eller då vi hade fria lekar i det största skolrummet, där möblerna blivit flyttade åt sidan.

Handarbetstimmarna voro också fröjdestunder, särskilt under tiden kort före jul, då man fick komma och arbeta på extra tid och ha ljus med sig. De, som så hava kunde, sydde fina tapisseriarbeten i båge till kuddar och tofflor. Annars nöjde man sig med att knyta och »träda» vita dukar eller hade glädje av att virka lampmattor och lamphattar av sefirgarn, att förfärdiga ljusmanschetter av längre och kortare stråpärlor, att vika papper till lampskärmar och sticka ut mönster på dem med nål mot en klump-

dyna. Aldrig glömmar jag min förtjusning, då jag fick börja sy en märkduk. Bara det att få nysta upp de fina silkesdockorna med de vackra färgerna var ett nöje.

Under teckningslektionerna före jul fick man rita landskap på kartonger, försedda med en oval, där det var förtonande blå vinterhimmel och vitt, som skulle föreställa snö. Man ritade efter plansch, som man fick välja efter sin egen smak. Där det inte skulle vara snö, raderades det vita bort och ersattes av ritningen.

Rätt snart började vi få läsa svensk historia. Vad jag tyckte om min lilla historiebok! Den var så behändig i mycket litet format med vackra blå pärmar. Men ett mysterium för mig blev, att här började det med Odin. I bibliska historien hade man fått lära sig, att i begynnelsen var det Adam och Eva. Jag hade gärna velat fråga men tordes inte. Dels brukades det inte, dels skulle det ju märkas, hur dum man var: här sutto ju alla de andra utan att fråga; naturligtvis begrepo de allt. Emellertid lärde man sig lekande lätt att rabbla upp regenternas namn, begynnande med Odin och ynglingarna och slutande med Carl XV. De stodo med kursiv stil i början på varje litet stycke. Dock, o ve, när man kom till 30-åriga kriget, stod också Ferdinand II med kursiv stil. Jag lyckades inte övertyga en kamrat, som jag en gång förhörde i denna sport med »kongerne paa langs», att han inte hörde till samlingen.

Franska började vi också läsa mycket tidigt ur en Ploetz' »Syllabaire français» i mycket litet format. Det var mycket roligt.

Något nytt kom in i skolan, då vi fingo en ung lärarinna, som nyss examinerats ut från Kungl. Högre lärarinneseminarium, fröken Clara Wallmark. Vaken för tidens nya idéer på det pedagogiska området organiserade tant Widgren nu om sin skola, med fröken Wallmarks hjälp, efter Normalskolans principer. Det har jag sedan förstätt. Vi älskade vår unga nya lärarinna. Hon ingav respekt men väckte vår kärlek med sitt älskliga, mjuka väsen. Och vi kände ett varmt deltagande med hennes olycka att vara ofärdig. Hon gick nämligen på kryckor, hade i unga år skadat ett ben och fått det amputerat. Den långa klädningen dolde träbenet. Den vänliga, goda minen i det älskliga ansiktet visade, att vår unga lärarinna väl gömde sorgen över sin olycka. Vi älskade fröken Wallmark. Hennes lektioner i svenska, allmän historia och franska — mina favoritämnen — voro högtidsstunder för mig. Fredagen hade för mig en särskilt glad prägel, därför att både franska och allmän

historia förekommo då. Och vad svenska beträffar, har jag sedan förstätt, att vad vi i detta ämne med glädje mottogo, var återklang från den undervisning fröken W. själv mottagit på seminariet av Artur Hazelius. Vi läste bl. a. Hazeli »Fosterländsk läsning», och jag gjorde för första gången bekantskap med Geijers dikter.

En gång, under den tid vi hade fröken W. till lärarinna, hade vi i skolan fått lära oss att göra små papparbeten. Och då jag hade tillverkat en i mitt tycke underbart söt, liten, liten ask, klädd med skärt mönstrat papper — jag ser den än — brann jag av önskan att få ge den åt fröken Wallmark. Men hur skulle jag våga eller få tillfälle att ge henne den? Jo, eftersom fröken W. gick på kryckor, kunde hon inte själv bära hem de skrivböcker hon skulle rätta, utan vi elever fingo turvis gå hem till henne med dem. En kväll, när det var min tur att gå, smög jag det lilla paketet med asken, prydligt inlagd i silkespapper och med ett skärt silkesnöre omkring, in i min skrivbok, som jag lagt överst i högen. Fröken W. kände genast, att det var något inuti skrivboken, och på hennes fråga vad det var, sade jag: »Det ska fröken ha». Jag hade inte väl stammat fram detta, tagit emot hennes tack och sprungit min väg, förrän jag förstod, att min gåva, som jag nyss tyckt vara det allra vackraste jag kunde ge min älskade lärarinna, för henne skulle vara av noll och intet värde. Hon skulle naturligtvis tro, att den lilla asken innehöll en ring eller något annat smycke, och så var det ingenting. O, vilken ångest, som grep mig över den besvikelse hon skulle känna, när hon öppnade asken och fann den tom! All min glädje var borta, och jag bara skämdes över den dumhet jag tyckte mig ha begått. Nu förstår jag, hur glad hon skulle bli över att det var bara en tom ask. — Jag torde vid denna händelse ha varit elva, högst tolv år gammal.

En annan av min barndoms lärarinnor minns jag också med kärlek och beundran. Det var min lärarinna i söndagsskolan, fröken Ann-Charlotte Leffler, sedermera fru Edgren, den kända författarinnan. Hon var så god och såg så söt ut med sitt burriga, bruna hår.

I tant Widgrens skola förekommo anmärkningsböcker. På lördagen togos dessa hem för att på måndagen tagas med tillbaka till skolan, försedda med målsmans namnteckning. I böckerna funnos rubriker för eventuella förseelser, såsom för sen ankomst, olovlig frånvaro, ohövlighet mot lärare och dito mot kamrater. Den anmärkning, som jag en gång — säkert mycket välförtjänt — fick

för »olovligt prat», hade nog inte sin särskilda rubrik. Jag tycker mig ännu se den skriven i boken. Skamvrå var också ett bestraffningsmedel. I synnerhet pojarna — de voro få — ställdes ibland dit för bristande läxöverläsning.

Två dagar under skolåret motsågos med den största förväntan. Den ena var Carolina-dagen, den 20 maj, tant Widgrens namnsdag. Dagen förut gävo vi alla skolbarn oss ut genom Skans- och Danviks tullar för att plocka blommor. Tidigt på morgonen av den stora dagen klädde vi skolan med alla vårens blomster. Och presenter av alla de slag bragtes festföremålet. Det var prydnadsaker, manufakturvaror, matvaror — ja, någon hade en gång en kalvstek med sig —, tårtor och blommor. Den dagen blev det ingen läsning av. Hela skolan doftade av blommor, apelsiner, kaffe och bakverk. Alla blevo vi bjudna på kaffe. Vi fingo leka så mycket vi ville, och det var en fröjd förutan all ände. — Den andra stora dagen gick i höstens tecken. Det var »Mårten gås», då man samlat för att ge den traditionella gåsen. Med den följde liksom på våren presenter av skiftande slag, inte minst frukt, tårtor och konfekt. Och det blev kaffe och lek igen.

Ännu en årsdag står för mig i strålande minne. Det var examensdagen i början av juni, då man fått sätta på sig sin nya sommarklädnings. Ännu känner jag stämningen från den dagen av »Den blomstertid nu kommer» och »Man hörer fåglar sjunga», så ofta jag hör sommarsalmen.

I juni 1874 — jag hade då ännu ej fyllt 14 år — hade jag gått ut tant Widgrens skola, och därmed ansågs också min skolgång vara avslutad. Men mor ville, att jag skulle lära något praktiskt, och så gick jag under den närmaste tiden som elev först hos en klädsömmerska, sedan hos en kappsömmerska. Mot slutet av sommaren 1875 sade mor en dag: »Nu ska du ta fram dina skolböcker och bereda dig på att komma in i Normalskolan». Så blev det, och jag tenderade in i sjunde klassen där.

Normalskolan. Min syster Ellen hade det året examinerats ut från Högre lärarinneseminariet och kom på hösten ut på sin första kondition, lämnande en oändlig tomhet efter sig i hemmet. Hennes systerliga kärlek, hennes sång och sagor hade varit som ett solsken över min barndom. — Det var mors tanke, att jag, liksom min äldsta faster och min syster skulle gå igenom seminariet och bli lärarinna. Under läsåret 1875—1876 hade jag, utom min skolgång också konfirmationsläsning. Min lärare var kyrkoherde Björn-

ström i Katarina, sedermera domprost i Västerås. Vi voro omkring hundra konfirmander, och många frågor hunno vi inte få var under lektionstimmarna. Men jag mottog goda intryck från denna undervisning och från vår lärares stilla, blida väsen.

Från mitt första år i Normalskolan har jag inte många minnen. Nattvardsläsningen och den långa skolvägen från Götgatan långt uppe på Söder till Riddaregatan på Östermalm splittrade min tid och mina krafter. En vilostund på dagen var frukostlovet, som jag hade glädjen få tillbringa hos en av mina klasskamrater, min kära släkting Alma Sjösteen i hennes goda hem vid Regeringsgatan. Jag läste med föga intresse, och det var med ej alltför höga betyg jag flyttades till åttonde klassen.

Men sommaren 1876 gav mig en stor glädje. Inte mer än *en* dag och en natt hade jag sedan vår flyttning till Stockholm — alltså på 10 år — varit borta från stadens grå gator. Det var, då en av mina kamrater i tant Widgrens skola bjudit mig att tillbringa några somrardagar på hennes föräldrars vackra lantgård vid Sköndalsbro omkring en halv mil söderut från Stockholm. Vilken lycka jag då erfor, kan inte med ord beskrivas. Å, att få andas den rena luften, att vakna på landet och genom det öppna fönstret höra fågelsången och känna doften från blommor och daggrönt gräs! Det var ju som i barndomens förlorade paradiset!

Sommaren 1876 fick jag åter andas lantluft, njuta sommarglädje och glatt umgänge med jämnåriga. Syster Ellen hade plats som lärarinna vid Tunadals sågverk nära Sundsvall, och dit blev jag bjuden att med henne tillbringa en sommarmånad. Det blev en ljuvlig tid. Med stärkta krafter och ny håg återvände jag till min skola. Och vad som förut varit svårt, blev nu lätt. Dåvarande rektor Olbers var vår lärare i svenska och tyska, och jag kan inte vara honom nog tacksam för att han uppmuntrade mina försök i hans ämnen. Det gjorde också, att jag kände mig modigare i det övriga. Jag behövde inte längre känna mig »bakom», som jag förut gjort. Vi voro också färre kamrater än i sjunde klassen, och kamratlivet blev förtroligare och gladare.

Högre lärarinneseminarium. På hösten 1877 prövade jag in till Högre lärarinneseminarium tillsammans med två av mina kamrater från Normalskolan. Vid de muntliga proven voro vi tre och tre tillsammans, vid de skriftliga hela skaran av inträdessökande. Det var inte så avskräckande i allmänhet, eftersom de flesta lärarna voro mig bekanta från Normalskolan. Men min syster, som fem år

förut gått igenom liknande prov, hade skrämt upp mig, halvt på skämt, för det franska diktamensprovet och sagt: »Du ska inte tro, det är så lätt, när lektor Humble kommer in och säger: 'Vous tous que le ciel a doués d'un esprit merveilleux et d'une faculté à former'» — — — —. Detta sade hon i en svindlande fart, härmande lektor Humbles parisiska uttal, och jag fattade inte ett ord, förrän hon förklarade det. Döm om min glada häpnad, då det franska provet kom och lektor H. började: »Vous tous que le ciel» — — — — Min lyckliga stjärna hade hjälpt mig, och min penna raspade fort på en stund, medan det var skäligen tyst omkring mig. Jag var inne i situationen, och det blev inte så svårt att fortsätta.

Seminarietiden blev rikt givande, dels genom våra lärares utmärkta undervisning, dels genom det synnerligen goda kamratskapet. Mina favoritämnen voro som förut svenska, franska och historia. I geometri delades vi i första avdelningen upp i två grupper. I den lägre skulle endast första boken i Euklides läsas, och den var egentligen avsedd för nybörjare i ämnet. Men man fick välja. »Aha», tänkte jag, »hellre den första i denna lilla by än den andra i Rom» och bad att få vara med i den lägre avdelningen. Jag hade i skolan läst fyra böcker i Euklides, men då matematik inte var min starka sida, hoppades jag att genom detta val få ett »B» mindre på betyget. Jag hade också glädjen känna, att det gick bra för mig, vilket ju f. ö. inte var något att berömma mig av, då jag läst allt förut. Men, hast du mir gesehen! Där stod ändå ett »B» på betyget: det gavs inte högre i den avdelningen!!! — Ännu en gång beredde matematiken mig en överraskning, men då av enbart glädjande slag. Det svåraste på seminariet var de fruktade provlektionerna i Normalskolan, seminariets övningsskola. Jag skulle ha en lektion i räkning i en av mellanklasserna. Det gällde multiplikation i decimalbråk. Jag tänkte det skulle bli ett grundligt fiasko, men beredde mig så gott jag kunde, fast jag tyckte det var inte mycket att göra av det. Jag var ängslig för kritiken av lektionen. Men till min förvåning sade lärarinnan i ämnet: »Det var en riktigt bra lektion. Det vid en provlektion ovanliga hände: eleverna lärde sig något». Förunderliga, härliga vetenskap, som på detta primitiva stadium i sin exakta klarhet hjälpte en stackars rädd seminarist att inte sväva utom gränserna för ämnet utan göra allt så enkelt, som hon i sin enfald tyckte det behövdes för att begripa det! Jag har många gånger sedan tänkt, att matematik måtte vara tacknämligt att undervisa i. Ja, jag har t. o. m. erfarit

det vid privatundervisning. — En annan gång hade jag till ämne för provlektion i en av de högre klasserna Tegnér's dikt »Jag stod på stranden under kungaborgen». Det var något för mig med mitt intresse för litteratur och klassicitet! Det skulle bli något att göra av! Men vart tog min värme och hänförelse vägen, när jag kom upp i katedern? Inte tände den någon gnista hos mitt unga auditorium. Måtte timmen bara ta slut! Kritiken minns jag inte, men den kunde inte gärna vara uppmuntrande. Hur kunde den, som var blyg, ge något av sitt hjärtas värme, när vart ord skulle vägas och bedömas! Reflexionerna vid jämförelse med matematiklektionen göra sig själva.

Visst var den undervisning vi mottogo värdefull. Kanske gjorde S. Almquists lektioner mest intryck på mig. Det utmärkta och tilltalande i hans undervisning var den stora enkelheten, den genomskinliga klarheten. Aldrig ett ord för mycket och ändå ingen torrhet i denna ordknapphet. Allt vad denne geniale lärare sade, var fångslande och brände sig in i minnet. Att vara ouppmärksam ett enda ögonblick var otänkbart. Lektor A. var vår lärare i fysik och kemi. Vi hade ingen lärobok utan gjorde anteckningar. »För nu noga protokoll», var hans uppmaning. Och vi hunno skriva upp så gott som varje ord, fast man inte kan kalla den precisa och livfulla framställningen för diktamen. Lektor A—s läroböcker voro då ännu ej utgivna. (Under lektor Keijsers lektioner gjorde vi också utförliga anteckningar. Efter min seminarietid utkom i bokform innehållet i dessa, och lektor K. skickade sina läroböcker såsom gåva till sina f. d. elever.) Så var det lektor Almquists vänliga, soligt glada, käcka, ja i vacker mening okonventionella väsen, som gjorde hans lektioner så roliga. Rätt som det var, satt han på det stora bordet i naturkunnighetsrummet. Sådana rättframma uppmaningar som »Ni ska inte vara bondblyga» hjälpte till att jaga bort försagdheten.

Inte mindre behållning hade vi av det personliga, som gavs oss i umgänget med våra lärare. Vem kunde vara mer nitisk än vår kristendoms lärare, lektor Keijser, i att begagna varje tillfälle att även utom lektionerna giva oss allmänbildning, inblick i konst och litteratur? Han lånade oss böcker i skönlitteratur, läste högt för oss på lediga timmar och tog med sig till seminariet reproduktioner av konstverk att visa oss.

En gång i terminen blevo eleverna i varje avdelning inbjudna till samkväm i seminariets samlingsal, som pryddes av Fredrika Bremers bild. Då hade vi glädjen få samspråka med våra lärare.

Då fingo vi höra musik och uppläsning. Ett starkt intryck gjorde det på mig, då jag vid ett sådant tillfälle för första gången hörde Viktor Rydbergs då nyss utkomna dikt »Den flygande holländaren». Det var vår lärarinna i engelska, fröken Hilda Casselli, som läste den. Och rektor Humble talade sig en gång varm om Schleswig. Han hade varit med i dansk-tyska kriget.

I en föregående avdelning hade vid ett samkväm lästs några verser, författade av vår lärare i historia, lektor Zachrisson. De äro så betecknande för den glada och vänliga stämningen, att jag måste citera den (med reservation för felaktighet i ett eller annat ord, vilken kan bero på någon brist i mitt minne eller i en vännins avskrift):

Vid vårterminens slut 1876.

Den trägna lexans tid är snart ett minne
För er, som samlats hit ännu en gång
Att i konseljen fröjda edert sinne
Med kallprat, glädthet och sång.

Kanske i eder hågkomst taflan dröjer,
När vägen er till andra trakter för,
På afstånd sig dess fägring röjer,
Som ingen brist då längre stör.

Och nog är taflan trefflig! Hvilken skara
Af ungdom, prydd med bildning och med skick,
Har icke kommit hit att spara
Från ifrig läsning hvilans ögonblick!

Och se, hur stilla blide lektorn¹⁾ skri-
der med konstens skatter under höger arm
och idealet ifrån skilda tider
framställer gärna, leende och varm!

Ej fruktansvärd är nu den fruktansvärde,²⁾
Ur ögats buske blicken vänligt ler,
Dock sköt den blixtar, när han lärde
Oss faror se som molnhöljd framtid ter.

Och Tor har lemnat viggarna där hemma,
När troll att möta han här icke har,

1) Lektor Keijser. 2) Lektor Humble.

Han rör sig ledigt i er stäm-
ma Liksom en trygg familjefar¹⁾.

Kvartetten utav extra matadorer
med skäggets allvar uppå manlig hy,
ett hedersutskott ifrån skilda kårer,
de framstå här i ädel harmoni:

se riddersmannen, som bär hälsans vapen,
se siffrornas amanuens,
se den, som granskar lejongapen,
se den, som lär, att elden bränns!²⁾

Kanske ock andra stå att finna,
En lång och mager och en mera tjock.
Den ena tycks på årtal sig besinna,
Den andra tänker icke nu på — Locke.³⁾

Och här, här ha'n I föredömen
För hvad I viljen i en framtid bli:
Regina, Hilda, alla I, som ömmen
för kvinnans fina vett och pli!

Ack, målen om den taflan ganska ofta!
Då gören färgen ljus och dagen klar,
Och låten minnets rosor dofta
Ifrån hvad kanske förr ert Eden var.

Och umgänget med kamraterna! Det kändes så lugnt att möta deras vänliga blickar, då jag om morgnarna efter språngmarschen från hemmet vid Götgatan rätt så andlös kom in i klassrummet. På grund av min långa skolväg var jag befriad från närvaro vid morgonbönen liksom från gymnastiken. Jag kom sålunda, oftast i

1) Lektor Linder(?).

2) Professor Sandahl, Lektorerna Berg, Aulin och Almquist respektive.

3) Den långa magre var författaren själv. Den som var »mera tjock» (läs: »undersätsig»), var Ernst G. F. Olbers. Såsom lektor i pedagogik hade denne att undervisa om, bland andra, engelsmannen John Lockes reformtendenser. På nyåret 1864 hade han med statsanslag företagit en studieresa till Skottland och England för att göra sig mera kompetent för detta lektorat och rektoratet. Jfr ASU 52 s. 74—75.

De två damerna i följande strof äro Fröknarna Regina Pallin och Hilda Casselli.

sista stund, när kamraterna hunnit sätta sig i ordning i de två halvcirklarna för första lektionen. Jag hade då sprungit i fortast möjliga tempo Götgatan nedför, över Slussen, genom Västerlånggatan, över Norrbro och Gustav Adolfs torg och Kungsträdgården, uppför någon av tvärgatorna fram till Riddargatan. Lyckligtvis var trafiken i Stockholm på den tiden liten, så man hade god plats för sin framfart. Inga bilar störde gatans ro. Spårvagnar, dragna av hästar, funnos, men vem hade tio öre att offra på en sådan lyx!

Kamraterna! Vänskapsband knötos, som ännu efter 60 år binda oss samman, oss, som ännu äro kvar. Under det andra seminarieåret bildade vi en förening och hade samkväm till vederkvickelse och glädje vid sidan av arbetet.

Seminariets föreståndarinna, fröken Regina Pallin, var oss en moderlig vän. Hon tycktes först något stel, men då man hade förmånen komma henne närmare, märkte man snart välviljan och det varma hjärtat. Det hände mig, då vi skulle göra vår svenska provskrivning för flyttning till tredje avdelningen, att det var mig omöjligt att välja ämne eller skriva något. Mina kamrater lämnade sina skrivningar, den ena efter den andra, och gingo hem. Jag ensam satt kvar och hade ännu inte börjat skriva. Lektor Keijser, som »vaktade», försökte uppmuntra mig med att tala som till ett barn, låtsades skriva, i det han förde pennan över papperet och sade: »Skriv nu så här!» Jag måste le i min bedrövelse, men kunde inte skriva. Så kom fröken Pallin. Hon tog mig med in till sig och gav mig ett glas vin och smörgåsar. Mina domnade livsandar vaknade, väl både av vinet och den godhet, som visats mig av fröken Pallin och lektor Keijser. Jag valde ett ämne och skrev. Jag var räddad över till tredje avdelningen.

Då vår sista termin nalkades sitt slut — det var våren 1880 —, blev det fråga om plats för att nästa år komma ut som lärarinna. Jag hade alltid svärmat för att bli guvernant i familj. Det skulle bli i en herrgård på landet, ja, helst i ett slott, där fina ekipage skulle rulla fram runt gräsplanen med det skuggande vårdträdet och stanna framför stora trappan. Men mitt öde blev att komma till en skola i en stad. Jag hade att välja på två platser: den ena i ett lantbrukarhem i Västergötland — det var inte något slott —, den andra i Anna Rönströms skola i Lund. Universitetsstaden lockade, och jag valde den senare platsen.

Elementarskolan i Lund för flickor. I slutet av augusti 1880 anträdde jag resan till min första plats. Endast en gång förut hade

jag färdats på järnväg. Det var den lilla sträckan mellan Stockholm och Järva, och detta för att man en gång skulle få pröva hur det var att resa på järnväg. Till Lund for jag på natt-tåg, hade en god plats att vila på i en andra-klass kupé. Sovvagnar funnos inte på den tiden. Men ovan som jag var att resa, utnyttjade jag inte så väl den goda platsen. Jag trodde, att man skulle visa upp sin biljett vid varje stationshall och var därför under första delen av resan alltid färdig med min biljett i handen. Så enfaldig och okunnig var på den tiden en ung flicka, som utexaminerats från Högre Lärarinneseminarium och sedan fyllt tjugo år. Och hon skulle nu undervisa andra ungdomar, till och med 16-åringar!!

Vid ankomsten till Lund möttes jag av fröken Rönström. Hon var några och trettio år bara men föreföll mig mycket äldre och var otroligt respektingivande, något originell i sin klädsel. Det dröjde någon tid, innan jag under den stela ytan upptäckte ett det varmaste hjärta och en den noblaste karaktär. Jag hade kommit i en god skola — jag menar i en skola, som var god också för min vidare utbildning som människa och lärarinna. Jag skulle bo i fröken Rönströms hem, som sköttes av hennes mor och hennes äldre syster, som tillika var handarbetslärarinna i skolan. Min årslön skulle bli 500 kr. + fritt vivre i hemmet. Mitt lilla rum med en liten smal »puff» till sängplats var till att börja med också första klassens lärum. Jag tror det var nio eller tio elever i denna klass, vars föreståndarinna jag blev. De små flickorna blevo snart mina kära vänner. En annan vän, som jag snart blev förtrogen med, var min lärarinnekamrat Marianne Osterman. Vi voro jämnåriga. Min stora respekt för Anna Rönström gjorde, att jag inte strax kom underfund med henne. Men Marianne och jag funno varandra genast. Å, dessa våra promenader i höststämning runt domkyrkan, då löven virvlade ned från Lundagårdens åldriga träd! Och första gången jag den 4 okt., tegnérsdagen, såg studenterna plantera sina fanor kring statyn på Tegnérsplatsen och hörde »Sitter i högen högättad hövding»! Jag tyckte tenorernas metallklara stämmor med den härliga melodien lyfte mig högt från jorden. Det *var* stämning.

Mitt arbete i skolan blev i början mycket ansträngande. Jag hade 27 lektioner i veckan, och med undervisningen i svenska i sjunde (högsta) klassen följde granskningen av uppsatser, vilket jag fann mycket svårt. Dessutom hade jag naturkunnighet och historia i flera klasser. För följande läsår fick jag lyckligtvis byta

ut naturkunnighet mot svenska och franska. På min seminarietid bedrev man inte som nu fackstudier i vissa ämnen, utan man läste de flesta ämnen hela seminarietiden med speciell utbildning i somliga ämnen efter eget val. Det ovana arbetet tog hårt på mina krafter, och jag var fullkomligt hes efter varje lektions slut. En lördagsmorgon då jag inte skulle ha lektion första timmen och då de små flickorna inte längre hade sitt klassrum inne hos mig, tänkte jag vila ut, men Annas syster, den stränga Maria, sa, att det gick inte an. Jag måste vara uppe och i skolan, när den började.

På kvällarna brukade familjen samlas med högläsning och handarbeten. Jag var otroligt blyg, när jag läste, och rädd, att det skulle vara något främmande ord, som jag inte skulle kunna uttala. I så fall tänkte jag mitt anseende som lärarinna skulle vara ohjälpligt förlorat. Och därtill blev jag om kvällarna så trött, att mitt arbete bokstavligen föll mig ur händerna, vilket också högeligen generade mig. I skolan höll jag mig uppe, men om nätterna låg jag först i frossa, så i ett svettbad. Till slut sökte jag, på fröken Rönströms inrådan, läkare, professor Seved Ribbing. Han frågade vad jag gjort det senaste året. — »Seminariet». Och hur jag haft det under sommaren. — »Varit i Stockholm och givit lektioner.» Han skakade på huvudet, gav mig någon medicin och sade: »Nästa gång blir det väl jag, som kommer till er». Men nej! Det blev ett par lovdagar, och som jag kände mig litet bättre, for jag till Köbenhavn, där jag hade bekanta. Vid min hemkomst fick jag veta, att professor Ribbing varit och sökt mig. Då han fick veta, att jag rest bort, sade han: »Det var riktigt väl. Hon gick ju här med smygande nervfeber. Men då har hon kämpat sig igenom den». Professor Ribbing var en av de »stora» människor jag fått möta i livet: enkel, god och rättfram, skicklig läkare, varm människovän.

I skolan, i synnerhet bland de mindre barnen, trivdes jag väl. Men jag kände mitt ansvar så mycket större, som jag visste, att det väntades mycket av mig. Jag var den första examinerade lärarinna, som fröken R. anställt. Dessutom talades det om hur bra det skulle vara för eleverna med en lärarinna, som talade »uppländska», vilket särskilt mammorna skattade högt. Att eleverna gjorde så, framgick just inte av följande. En liten snäll flicka sa en gång vid min diktamen i svenska helt ängsligt: »Ja hör inte om fröken säger ååu eller ööu eller uuu». Emellertid förstodo vi varandra rätt snart, även vad språket beträffade.

Stämningen i skolan var mycket vänlig och förtrolig. De stora flickorna kallade fröken Rönström Anna. Mina unga lärarinnekamrater hade alla blivit uppfostrade till sitt kall av fröken R. Och somliga av eleverna i högsta klassen, som fröken R. ansåg lämpliga att bli lärarinnor, fingo en smula pedagogisk fostran. De fingo ha provlektioner i de lägre klasserna, alldeles som vi haft på seminariet, och jag kände mig synnerligen enkel, då jag tillsammans med fröken R. skulle övervara och bedöma någon lektion, som jag förut givit instruktion för. En av Anna Rönströms många goda sidor var, att hon uppmuntrade den, som misströstade om sig själv, just genom att hon ställde krav på att man skulle kunna; hon såg aldrig svårigheter i något. Hon hade många intressen, men matematiken var hennes älsklingsämne. Den betraktade hon som en skön konst (jag hade börjat göra det också) och drev undervisningen långt i den på sitt originella sätt. Under mina första år som lärarinna förstod jag inte till fullo, vilken stor pedagog Anna Rönström var, men beundrade henne som människa och höll av henne. Jag kom henne allt närmare, ju mer hon genom sin milda godhet jagade bort den respektfyllda blyghet jag förut känt för henne. Två saker värderade jag bland mycket annat hos denna märkliga, självständiga kvinna: hon var aldrig sysslöslös, dock utan jäkt, hann med otroligt mycket av olika slags arbete, men närhelst man ville språka med henne eller få henne med ut på en promenad, hade hon tid. Betecknande för Anna Rönström är vad hon en gång skrev i en sådan där minnesbok med frågor, som brukades på den tiden. På frågan »Vilken egenskap skattar du högst hos mannen?» skrev hon: »Kraft i förening med mildhet». På frågan »Vilken egenskap skattar du högst hos kvinnan?» skrev hon: »Mildhet i förening med kraft».

Under mitt andra år i Lund gjorde jag för första gången bekantskap med »Fältskärens berättelser». Hur fylldes inte många kvällsstunder i min lilla kammare av oförgätlig glädje och stämning vid denna läsning, som blev av betydelse för mig för livet, liksom senare Viktor Rydbergs och Pontus Wikners skönlitterära skrifter! Mina små elever roade och fostrade jag med Topelii »Läsning för barn». Jag har sedan alltjämt funnit, att det mest fostrande vid undervisning är läsning av god litteratur.

Under min första termin i Lund blev jag ställd inför ett svårt val. Två av mina mycket avhållna seminariekamrater hade satt upp en skola i Norrköping. Till min stora glädje och överrask-

ning fick jag en dag brev från dem med förfrågan, om jag ville komma och bli lärarinna hos dem följande läsår. Allteftersom de vidgade sin skola, ville de samla några av sina seminariekamrater omkring sig. Visst ville jag, men skulle jag kunna lämna Anna R., som visat mig så mycken godhet, så mycken överseende uppmunt-
 ran? Å andra sidan, kanske hon inte ville ha mig kvar. Jag gick som ett lejon i bur fram och tillbaka i mitt lilla rum, oviss om hur jag skulle göra. Bäst var att tala om saken för Anna. Och när hon då stilla och vänligt sade: »Jag trodde du skulle vilja stanna hos mig», så beslöt jag mig för att stanna. Följande år stod jag inför samma val — och blev kvar i Lund. Men det tredje året tyckte jag mig ha stannat länge nog där och frågade då själv, om det ännu fanns plats för mig i Norrköping. Det fanns det. Och sommaren 1883 tog jag vid tårar å ömse håll avsked från kamrater och lärjungar i Lund.

Norrköpings Nya läroverk för flickor. Vid början av höstterminen 1883 kom jag alltså till mina vänner i Norrköping, Aurore Pihl och Gerda v. Friesen. Det var som att komma hem. Vi vöro då redan fem seminariekamrater där, och allteftersom skolan vidgades, blevo vi flera. Den anda av vänskap, som hade rått mellan oss på seminariet, meddelade sig till de nya kamrater, som under tidernas lopp kommo att tillhöra vårt kollegium. Jag kände mig som en i en stor syskonskara. Och i sjutton år fick jag tillhöra den. Den kamratliga förtrolighet, som rådde mellan oss lärarinnor och våra föreståndarinnor, blev inte till något avbräck för den respekt vi kände för dem såsom våra överordnade. Och hur kunde det vara annorlunda, så hänsynsfullt och kärleksfullt som vi blevo bemötta, på samma gång som av oss fordrades punktlighet och ordning i vårt arbete!

En angenäm överraskning bereddes mig, då jag efter några år fick min lön ökad från 1000: — till 1300: — kr. Jag tyckte mig vara rik. Vi unga lärarinnor vöro mer än lovligt sorglösa beträffande försörjning för ålderdomen, och jag skulle väl inte så snart ha gått in i någon pensionsinrättning, om inte mina föreståndarinnor kraftigt uppmanat mig därtill. Och därför kan jag inte vara dem nog tacksam.

Jag tog emot en första klass elever och fick den glädjen att i de flesta av mina ämnen följa dem ända upp till åttonde klassen. Vi lärde känna och förstå varandra under de många åren, under lektionstimmar, under lekstunder och inte minst under handar-

betstimmar, då jag läste högt för dem. Mina ämnen, svenska, franska, historia och geografi vöro ju sådana, att jag kunde kombinera det ena ämnet med det andra, till ovärderlig hjälp för undervisningen. Vi levde oss så in i det vi läst, att jag ibland under någon rast överraskade mina elever vid dramatiskt uppförande av något vi nyligen läst om. En gång var det ryska kejsarinnan med sitt hov, väntande på Gustav IV Adolf. En gång fick jag höra: »Vi leker Hattar och Mössor, men ingen vill vara ledare för Mössorna efter Arvid Horn.» Och lekstunderna ute på den stora, sluttande gårdsplanen! Hur roligt hade man inte, då det var snö och en duktig flicka styrde ens kälke i vinande fart utför backen! De moderna pedagogerna skaka nog på huvudet åt att man i förra århundradet läste högt för eleverna under handarbets-timmarna. Men vad vi hade roligt! Om läsningen var till förfång för handarbetet, så gav oss Bertelsköldarnas saga så mycket mer av historisk kunskap och fostran för karaktären. Ty naturligtvis läste jag »Fältskärens berättelser». Ja, vi kommo samman ibland om eftermiddagarna och hade liknande nöje.

Så gingo åren i stor trygghet under den förstående styrelse, som utgjordes av våra föreståndarinnor, i glatt och förtroligt umgänge med kamrater, i glädje under arbetet. Jag tror inte, att vare sig elever eller lärare vöro överansträngda. Den kloka ledningen hade omsorg om att arbetet var väl avpassat. Det, som nu — anno 1937 — diskuteras och föreslås för de allmänna läroverken, läxfrihet till måndagen, infördes då på 1880-talet i vår skola till stor belåtenhet för alla parter. Utan olägenhet har jag sedan alltid tillämpat sådan i de skolor, där jag varit föreståndarinna. En stor glädje hade vi av ofta förekommande samkväm hos föreståndarinnorna. Då lästes ibland något pedagogiskt, ibland något skönlitterärt. Aldrig glömmar jag den gång, då Gerda v. Friesen läste för oss ett kapitel ur en nyss av tidningen Idun prisbelönt roman. Vi sutto där andlöst tysta, betagna av den ovanliga tonen och den romantiska stämningen. Vi hade hört ett kapitel ur »Gösta Berlings saga».

Det var våren 1891. Min klass hade kommit upp i åttonde och fått Gerda v. Friesen till föreståndarinna. Jag hade tagit emot en ny första klass men hade därjämte kvar mina flesta ämnen i åttonde. En dag i mars, då jag kom hem i frukostlovet, mötte mig ett brev från — Madrid med anbud om plats hos svensk-norska konsuln där. Jag skulle vara lärarinna för en sju-årig gosse

och tillika vara sällskap för frun i huset. En f. d. kamrat, som var gift med en svensk ingenjör i L. O. Smiths tjänst i Madrid, hade rekommenderat mig till platsen. Jag rusade strax till Aurore och Gerda och visade dem brevet. Villkoren voro bl. a., att jag skulle anträda resan efter åtta dagar, stanna ute i två år och få fria resor bort och hem. »Naturligtvis skall du resa. Telegrafer strax, att du kommer!» — »Men skolan?» — »Vi skaffa vikarie, tills du kommer tillbaka till oss om två år». Och så hjälpte de mig alla att rusta ut mig på den korta tiden. Jag gick som i en dröm, både lockad av äventyrets tjusning och bävande för det okända. Jag var visserligen 30 år gammal men alls inte modig.

Min gamla dröm om att bli lärarinna i familj skulle alltså gå i uppfyllelse, men inte som jag tänkt i en svensk herrgård med vårdträd på gårdsplanens gräsmatta utan långt borta i främmande land, under Spaniens glödande sol.

Avskedet både från min »stora» och min lilla nya klass blev nog så hjärtlitande. Och så blev avskedet från kamraterna. Vi voro nu många. Skolan hade vuxit sig stor. Resdagen kom. Tåget skulle gå vid 2-tiden på natten. Vi alla kamrater voro inbjudna till föreståndarinnornas hem, där vi så många gånger förr samlats till glada och givande samkväm. De sista stunderna före uppbrötet sutto alla de kära vännerna runt omkring mig och sjöngo för mig den ena sången efter den andra. Jag, som aldrig fått vara med om sång i någon skola, har ju alltid älskat sång, och nu ville mina kamrater liksom giva mig med på vägen så mycket de kunde av svensk sång. Det var en oförglömlig kväll. I nattens mörker gled sedan tåget med mig ut från stationen. Kamrater och elever viftade farväl åt mig, där jag for mot okända öden.

Som privatlärarinna i södern. Resan till Madrid tog tio dagar. Mina norrköpingskamrater följde mig med kärleksfulla omsorger. Genom deras förmedling togo vänner till dem hand om mig vid behagliga och intressanta uppehåll under resan genom Tyskland och Frankrike. Särskilt i Paris hade jag glädje och nytta av att genom en väns rekommendation få göra besök i ett kloster. Jag stannade i Paris i tre dagar. En liten söt parisiska, som var novis i klostret, blev min ciceron i den stora staden. Jag hade gruvat mig för uppehållet där, men det blev allt annat än skrämmande. Paris tilltalade mig i hög grad. Resan från franska gränsen till Madrid tog ett dygn. Den blev ganska tröttsam. Om jag inte haft lyckan att träffa på goda och hjälpsamma människor, skulle jag stått

mig slätt både med språket och andra okända förhållanden. Konduktörerna på tåget förstodo ej ett ord franska. Ett otal tunnlar genom Sierra Guadarama passerade jag under natten och kom äntligen en tidig morgonstund, sotig, dammig och trött, fram till min resas mål. I snöslask hade jag lämnat Sverige den 15 mars. I Madrids parker blommade mandelträden under strålande sol.

— — Konsuln och hans fru togo vänligt emot mig. Det var befriande att höra svenska talas. Så gjorde jag bekantskap med min lille elev, som också stigit upp i arla morgonstunden för att välkomna mig. Han skulle bli min bästa vän under de två åren i Madrid. Tor var då mellan sex och sju år, en vacker gosse med stora, sydländskt mörka, varma, uttrycksfulla ögon. Hans lille bror, den ljuslockige Nils (Ninni) var fem år och lilla Siri Carmen ett år. Det var hela familjen.

Så skulle jag alltså för första gången lära ett barn att läsa. Innan jag lämnade Norrköping, hade en av mina kamrater nödtorftigt satt mig in i ljudmetoden. Som Tor var både begåvad, lärlärd, snäll och uppmärksam, blev det inga svårigheter. Det var bara ett nöje att lära Tor läsa. Ändå lättare gick det med skrivning och räkning. Men allra mest tyckte Tor om att höra mig berätta ur bibliska historien. Då var han idel öra, och de kloka, goda ögonen följde mig ofrånvänt. När jag läste eller berättade sagor, var lille Ninni också en ivrig åhörare.

Men om mina små elever lärde av mig, så lärde jag också av dem. Barnen talade både spanska och svenska, och det var intressant att se, hur de beledsagade det spanska språket med sydländska gester, men voro stilla och lugna på nordiskt vis, när de talade svenska. Ofta satt jag om kvällarna tillsammans med barnen och den spanska barnjungfrun och hörde på hur denna berättade sagor eller sjöng visor på sitt modersmål. Det var genom henne, de övriga tjänarna och barnen jag lärde något av det spanska språket.

Under den långa rasten efter vår förmiddagsläsning tog jag de båda gossarne med mig ut i den stora, vackra parken El Retiro. Den var helt och hållet konstgjord. Madrids torra högslätt har inga naturparker. I El Retiro fanns mycket att se och lära. Vilka mängder av härligt blommande träd och buskar! I april blommade syrener och kastanjer. Platanerna hade späda blad och voro trolska i sin skönhet liksom det dallrande spetsmönster deras skugga bildade på den bländvita sanden. I maj var det rosornas,

jasminernas och akasiornas tid. Vid sidan av de breda gatorna i själva staden voro akasior planterade för att bilda skugga. Deras vita blomklasar spreda den ljuvligaste doft. Vid den tiden förlade vi läsningen till den hetaste tiden på dagen och gjorde våra besök i parken morgnar och aftnar, då rosor doftade och näktergalar sjöngo.

Men snart blev Madrid på den solförbrända högslätten tryckande hett. När högsommaren kom, reste familjen till den lilla franska badorten San Juan de Luz vid Biscayaviken, en pärla, infattad mellan Pyreneerna och Atlantens blå vågor med dess vita skumränder. Nu läste vi vanligen bara en timme om dagen. Förmiddagen tillbragte hela familjen på »playan», badstranden med dess fina, vita sand. På eftermiddagen gjorde vi oftast promenader i bergen.

Vid slutet av sommaren var det behagligt att återvända till Madrid. Luften var då ren efter häftiga åskväder och fjällvindarna från Sierra Guadarama voro ljuvligt svalkande. Då och då kunde ännu åskbyar dra över slätten. Aldrig har jag hårt åskan gå så fruktansvärt. Men luften blev allt renare och renare. Gatubilden var nu en annan än på våren. I stället för apelsiner och aprikoser utbjödos nu persikor, fikon och vindruvor. Åter gjorde vi våra promenader i parken och hade t. o. m. ibland våra lektioner där. Ofta berättade jag då något för barnen. Tor ville då helst höra »sådana sagor som den barmhärtige samariten».

När vintern kom, blev det ganska kallt i Madrid. Filip II ville ju ha sin huvudstad mitt i landet. Och så blev det på den vida högslätten. Han ville ha den byggd på europeiskt sätt med breda, raka gator. Där brände sommarens sol; där ilade isande vindar ohejdat fram från fjällen under vintern. Annat var det i Sydspanien, i Sevilla och Granada, där de kloka morena byggt med smala, slingrande gator med skydd för sol och vind. Ja, det var kallt om vintern i Madrid. I gathörnen sutto gummor och rostade kastanjer vid små ugnar och bjödo ut. Det var slut med våra lektioner utomhus. Tor hade fått Folkskolans läsebok, och den läste han nästan ut på egen hand om vinterkvällarna. Där fann han ju berättelser om både Odin och Tor och Ragnar Lodbrok. Jag hade, sedan vi slutat de bibliska berättelserna och talat om hur kristendomen uppstått i det Heliga landet, övergått till att tala om hur det då var i höga Norden, hur människorna trodde på Odin, Tor och Balder och männen voro väldiga vikingar. Jag

ville inte det skulle bli som för mig någon begreppsförvirring med avseende på tid och rum. En annan kär läsning hade Tor i »Robinson Crusoe», som han fått till julklapp av mig. Ur den lärde vi: »Utan arbete och gudsfruktan ingen lycka på jorden». En gång när jag kom in i mitt rum, satt Tor där och läste högt för Ninni ur bibeln — Apostlagärningarna. Och Ninni sa: »Tor läser för Ninni, för vi vill så gärna veta, hur det gick med 'läringarna'».

När våren kom igen, började Tor få läsa geografi med Madrid som utgångspunkt. Det var roligt att få stå vid utkanten av Madrid en vårdag, då slätten var livligt grön, peka ut över den och säga: »Här är Spanien, därborta är det vackra Medelhavet, därborta i norr ser du Sierra Guadaramas snötoppar. Om vi reser ändå längre åt norr, än när vi for till Frankrike, kommer vi till Sverige. I förbifarten ser vi på Atlantiska oceanen, där Robinson seglade, och på Hamburg, där hans föräldrar sutto sörjande». Ja, det var roligt att ha en liten skola i frihet, att få kombinera ämnena, som man ville, att slippa mångläseri, att få ta det så enkelt, så enkelt. Och bäst av allt att ha en så mottaglig elev som den lille älsklige Tor. Lille Ninni började nu också lära läsa. Men det livliga sinnet hade svårt att samla sig. Jag kände, att jag ofta tappade tålamodet. Men Ninni var mjuk och snäll. När det en gång gått bra, slog han armarna om min hals och sa tröstande: »Ä Tina glad nu?» Barnen kallade mig »Tina», ett slags försvenskning av det spanska »tantita» (= lilla tant).

Min mesta tid hade jag att ägna åt Tor, och det var en glädje att se hans utveckling i god riktning, både vad hjärta och huvud beträffar. Tyvärr var jag ofta under min tid i Spanien ganska klen till hälsan, förstod inte att anpassa mig efter det farliga, pressande klimatet. En gång, när jag till följd därav var rätt modstulen, sa Tor med sin spanska ordvändning: »Är det sant, Tina, att blommor gör glädje?» »Ja, det är nog sant». Och när jag senare kom in i mitt rum, var det prytt med blommor på alla upptänkliga ställen. En gång när Tor blev tillfrågad vad han skulle bli, svarade han: »Tor ska antingen bli upptäcktsresande som Stanley eller konsul som pappa och sälja kaminer, så människorna slipper frysa. Det är ju så kallt här i Madrid om vintrarna, och Tina har sagt, att man ska bli något, som man kan hjälpa människorna med». Fadern var agent för Huskvarna verkstäder.

Det blev åter en sommar i San Juan de Luz, en höst, vinter och vår i Madrid. I juni 1893 reste jag hem i sällskap med familjen, som då flyttade till Sverige.

Ater i Norrköping. På hösten var jag åter i den trygga hamnen i Norrköping. Men den tid, som kom, blev inte alltid så glad, då jag i Spanien ådragit mig ohälsa, som lade sordin på min arbetsförmåga. Ett stort tomrum i kamratkretsen blev det, då min kära vän Gerda v. Friesen lämnade oss för att bli föreståndarinna vid Djursholms samskola. Men många av mina forna kamrater voro kvar. Och Aurore Pihl tröttnade inte på att liksom förr tänka på oss alla med sina kärleksfulla omsorger. Det var intressant att se hur mina kamrater utvecklats på de gångna två åren. Vi hade glädje och nytta av att jämföra de erfarenheter på det pedagogiska området vi gjort på skilda håll. Jag glömmmer aldrig vilket intryck det gjorde på mig, när en av kamraterna — det var Maria Planck — sa: »Det är våra elever, som ska lära oss vad vi ska lära dem». Det slog mig, hur sant det var. Jag hade också funnit det men inte så paradoxalt formulerat tanken. Jag hade ju haft glädjen att under två år följa ett begåvat barns utveckling och lärt mig förstå undan för undan vad den lille var mogen att ta emot. Och jag hade mer och mer funnit, att det uppfostrande i undervisningen är det viktigaste.

Vårterminen 1900 — den sista termin jag tillhörde Norrköpings nya Läroverk för flickor — tillbragte jag av hälsoskäl till stor del i Enköping under doktor Westerlunds vård.

Jag hade emellertid sökt och fått plats som föreståndarinna vid Elementarskolan för flickor i Vänersborg. Avskedet från kamrater och elever i Norrköping blev ej lätt. De sista åren hade jag haft glädjen att undervisa något i förberedande skolan. Det var i geografi. Att jag vågat mig på något så ansvarsfullt som undervisning av de minsta i skolan, berodde på vad jag lärt dels genom min praktik som privatlärarinna, dels genom åhörandet av min kamrat Anna Gahms oförglömliga lektioner i småskolan.

— Anna Gahms lektioner! Vad var det för en trollmakt hos Anna? Första gången jag var inne i hennes klass och hörde på, tyckte jag, att hon sa ingenting märkvärdigt. Det var nästan, som om hon inte sa någonting alls. Men vilken stämning det var i det lilla, högst enkla rummet! Det var väl hennes väsens värme, som åstadkom den och kom barnasjälarna att förtroligt öppna sig! Det var tur, att jag satt bakom klassen, så att de små ej sågo, hur oförnuftigt jag bar mig åt, då mina tårar trillade, när barnen stämde upp och med skära röster sjöngo sina små visor. —

Efter min sista lektion i småskolan, då jag tagit avsked av de små, följde en liten flicka mig ut i tamburen och sa: »Jag önskar fröken ska få lika roligt i den andra skolan också». Det stilistiskt felaktiga »lika — också» betonade, att vi *hade* haft roligt.

Vänersborgs elementarskola för flickor. Den lilla flickans vänliga önskan gick blott delvis i uppfyllelse. Det blåste kalla vindar i staden Vänersborg, och kyligt var det i kollegiet. Där blåste motvind. Jag märkte snart, att jag inte passade till föreståndarinna. Lärarinnorna i min nya skola tyckte inte om mig. Och jag, jag var blyg och rädd för dem så till den grad, att jag blev stel och otrevlig. Och ändå voro mina nya medarbetare duktiga lärarinnor och bra människor. Från Norrköping var jag van vid en noggrann ordning i skolarbetet. Att vara borta från en lektion utan giltigt skäl var otänkbart. Men här i Vänersborg hände det, att om en lärarinna ville vara ledig från en lektion utan viktig anledning, så bad hon helt enkelt en annan ta den utan att tillfråga föreståndarinnan. Jag måste ju anmärka. Men då svarades, att så brukades där. Hur skulle det gå, om det blev inspektion och den inspekterande fann en annan lärarinna och ett annat ämne än läsordningen uppgav? Följande år kom det några nya lärarinnor. Jag vågade — det enda, som passade mig — att vara kamratlig mot dem, att vara mig själv. Och de förstodo mig och blevo mina vänner för livet.

En stor svårighet blev mitt förhållande till styrelsen. Ordföranden sade en gång till mig: »Fröken ska inte bry sig om vad inspektor säger», och inspektor sade: »Fröken ska inte bry sig om vad ordföranden säger». Det var inte lätt att styra sin kurs. Ett stöd hade jag dock i vår studierektor, rektor Lindskog.

Mot det andra läsårets slut begärde jag tjänstgöringsbetyg för att söka en annan plats. Man bad mig stanna.

Min lilla norrköpingselevs vänliga önskan gick dock i uppfyllelse just på det sätt hon hade menat. Skolan hade inte fullt hundra elever. Det var inte svårt att lära känna och nå dem alla. Och det var en angenäm bekantskap att göra. Deras uppförande vittnade gott om hur förhållandet mellan lärarinnor och elever varit. Flickorna voro glada, vänliga, öppna, mottagliga för vad man hade att ge dem. De voro vana att få yttra sig fritt, något, som jag var mycket glad åt. Ett litet exempel på en, som jag tyckte, rätt djupsinnig reflexion av en flicka i en av mellanklasserna. Vi hade historiektion och hade talat om drottning Kristina.

Det var återblick på det föregående och blev tal om Gustav Adolf och Ebba Brahe. Då reste sig en liten flicka och sa: »Det var allt bra nedrigt av drottningen att inte låta Gustav Adolf få gifta sig med Ebba Brahe. Då hade inte Kristina blivit så konstig heller!!!» Så satte hon sig med förtrytelsens rodnad på kinderna.

Skolan hade den egendomliga klassindelningen, att det var två förberedande klasser och första klassen var delad i nedre första och övre första. Sjunde klassen var den högsta. Detta ändrades under mitt tredje år, så att det blev tre förberedande klasser. Då fick skolan också ett betydligt ökat statsanslag. Detta år blev mitt sista i Vänersborg. Man lät mig förstå, att jag inte var önskad, varför jag sade upp min plats utan att äga någon annan. Kort därefter såg jag en annons om ledig föreståndarinneplats vid en liten skola i Klippan i Skåne. Jag sökte och fick den.

Klippans samskola. På hösten 1903 tillträdde jag min plats i den lilla femklassiga samskolan nära Klippans pappersbruk. Utom mig voro två nya lärarinnor anställda; en var kvar från den förra regimen. Skolan hade omkring 50 elever med flickorna i betydlig majoritet, så det blev inte svårt att sätta sig in i den nya skolformen.

Den lilla skolan var en idyll. Jag tyckte den var som en liten täck plantering, vilken dock fått växa i väl stor frihet. De glada, livliga skånska barnen funno sig dock snart till rätta med litet stramare tyglar utan att därvid förlora något av sitt käcka livsmod. Vänliga hem i det lilla samhället, i lantgårdarna och på adelsgodsen i Klippans omnejd ställde sig så sympatiskt till skolan.

Men — vad vi lärarinnor hade mycket att göra! Skolan skulle organiseras om till överensstämmelse med de fem första klasserna i de allmänna läroverken. En fortsättningsklass för flickor bildades dessutom. Och vi voro blott tre ämneslärarinnor, därtill anställda utan lämplig hänsyn till ämnesfördelning. Detta senare hjälptes dock med följande läsår, då en ny lärarinna kom i stället för en avgående. Jag hade vänt mig till min vän Anna Rönström i Lund och bett henne rekommendera mig en lärarinna efter min önskan. Hon förstod mig väl och föreslog en av sina f. d. elever, som just det året skulle sluta sin seminariekurs. Så kom Anna Alin till vår lilla skola. Jag fick en lärarinna, som väl kunde fylla luckorna, vad ämnena beträffade. Och jag fick en arbetskamrat, som med sin rika personlighet blev mig till ovärderlig hjälp och glädje i skolan och i hemmet. Med outtröttlig iver och god förståelse satte hon sina unga krafter in i vårt gemensamma arbete.

Övningsämnena ha alltid legat mig om hjärtat och sången inte minst. Nu fick jag en sånglärarinna efter mitt sinne. Det blev liv och lust i vår lilla idyll, när sången började ljuda fulltonigt. Vilka minnen har jag inte från vårdagar, då bokskogen i ett trollslag slog ut sina ljusgröna blad i underbar kontrast mot de svarta stammarna! En sådan dag måste hela vår unga skara ut i skogen. Hur sången klingade! Och när adventet kom, hur stilla vackert blev det inte, då granens ljus tändes i den mörka vintermorgonen, blommor doftade och barnaröster, väl övade, stämde upp »Bereden väg för Herren» och »Hosianna»! Några mammor och småsyskon till våra skolbarn brukade komma med då. En liten flicka från herrgården vid pappersbruket blev så imponerad, att hon efter hemkomsten med ljudelig stämma sjöng: »Skön är skålmens pilgrimssång».

Ja, vår skola var en idyll. Om somrarna gjorde vi med ett fåtal elever långa färder. En gång besökte vi herrgårdar i östra Skåne och blevo överallt vänligt mottagna. Det var sommaren 1905 — det ödesdigra året. Vi kommo till Ovesholm. Greve Rouol Hamilton tog emot oss med orden: »Så bra, att ni kom i dag. I morgon reser jag opp till 'urtiman'.» Och så följde han oss omkring i den stora parken. Vi blevo så glada, då de respektingivande betjänarna i sina bruna livréer försvunno, när grevinnan sedan själv serverade oss kaffe. Så visade hon oss rummen i slottet med minnen till och med från den danska tiden. Vi kommo till Trolle-Ljungby en stilla kväll, sågo hornet och pipan, som förvarades i ett litet glasskåp, och hörde en trotjänarinna berätta sagan om trollen. Det grevliga herrskapet var bortrest. Många andra gamla slott besökte vi också.

En annan sommar foro vi ända till Dalarne, stego ned i Falu gruva och besökte många minnesrika, natursköna platser. Vi voro till och med bjudna till middag hos Carl Larsson i Sundborn, vilket berodde på att en min f. d. elev från Norrköping, som bodde i Falun och kände familjen i Sundborn, hade frågat, om vi finge göra besök där. Överallt rönt vi stor gästfrihet, inte minst i min systems hem i Garpenbergs vackra prästgård i södra Dalarne.

Så gjordes under våra färder erfarenheter och samlades lärdom utan »de betungande läxornas tvång». Så stärktes hälsa och krafter under vandringar i solmättad skogsluft. Så samlades minnen med ideellt innehåll av betydelse för livet. Så lärde vi känna varann mer och mer till nytta för vårt arbete i skolan. Vi voro på

vandringen i Dalarne fyra lärarinnor och sju skolflickor. Överallt följde oss sången, buren av unga, glada röster. Aldrig hade våra färder blivit vad de voro, om ej Anna Alin varit med och livat till sång, till glädje för oss och de människor, som så älskvärt togo emot oss.

Ja, vår lilla skola var en idyll. Men arbetet var fortfarande betungande med allt för dryg tjänstgöring och det materiella vederlaget ytterst ringa. Min årslön utgjordes i allt av 1200 kronor. Jag hade två av lärarinnorna inackorderade hos mig för att få debet och kredit att gå ihop. Det låg dock ett skimmer av glädje över mitt enkla hem. Där var trevnad och blommor och, tack vare Anna Alin, sång och musik. Det sista året hade jag glädjen att för en billig penning få hyra en liten våning i den mest idylliska lilla herrgård, Fridhem, hos fröken Viveca v. Platen, den bästa tänkbara värdinna. Min ungdomsdröm om en herrgård på landet med ljuvlig trädgård och ekipage och ridhästar gick alltså i uppfyllelse.

För åren 1907 och 1908 lyckades vi få statsanslag för skolan, ännu en lärarekraft och därmed minskad tjänstgöring för oss alla samt, inte minst att värdera, en inspektor, lektor N. Åkesson i Hälsingborg, som med sin förståelse och välvilja blev mig ett utmärkt stöd. Men då de goda, annars nog så välvilliga styrelseherrarna tänkte på att till villkoren för statsanslaget hörde icke blott den minskade tjänstgöringen utan också ökade löner för lärarinnorna, sade de, att då lönade det sig ju inte att söka för någon mer period(!!!). Vi lärarinnor började se oss om efter platser på andra håll. Anna Alin hade föregående år lämnat sin plats för att ingå giftermål med rektor Hj. Bosson på Tärna.

En föreståndarinneplats i Enköping med just mina ämnen — jag hade i Klippan undervisat också i kristendom — annonserades ledig. Jag sökte den helt förhoppningsfull men fick veta, att den av mina medsökande, som hade likvärdiga betyg med mig, fick platsen, därför att hon var fem år yngre. Man räknade sålunda på att få behålla henne längre. Till min stora förvåning annonserades platsen åter ledig följande vår. Fast jag lagt ännu ett år till mina föregående — jag var nu snart 48 år —, beslöt jag att söka omigen. Ingen visste om detta mer än en av lärarinnorna, hon, som visat mig på att platsen var ledig. Men jag beslöt att samtidigt med ansökningshandlingarna sända ett brev till styrelsens ordförande, doktor Ernst Westerlund, och säga, att om

han, som kände mig, sedan jag åtta år tidigare varit hans patient, personligen hade något emot att jag kom på denna plats, så skulle jag ta min ansökan tillbaka. Jag kom ihåg, hur doktor W. en gång sagt till mig: »Vi ä' en liten hare»!

Jag satt vid mitt skrivbord med ett brevpapper framför mig för att skriva till doktor Westerlund. Men det ville inte gå. Man måste vara kortfattad och på samma gång saklig, när man skulle skriva till doktor W. Jag tänkte: »Om jag blott finge tala vid honom, vad detta skulle vara lätt sagt!» I samma ögonblick öppnas dörren, och min vän och värdinna, Viveca v. Platen, träder in. Hon säger: »Skulle inte du, som känner doktor Westerlund, vilja träffa honom? Han skall i dag resa genom Klippan och stanna där tre kvarts timme vid tågomytet». — »Men detta är ju ett underverk! Jag sitter ju här och bara önskar få tala vid honom». Och så berättade jag hela historien för den snälla Viveca, som inte hade en aning om mina planer. Hon ringde till den gård, där doktorn var på sjukbesök hos vänner till henne. Jag fick löfte att träffa doktorn vid stationen, och där talade jag om, att jag tänkte söka om igen, fast jag var ett år äldre. Då sade doktorn på sitt lugna sätt med stark betoning på orden: »Mitt förord har hon nu (doktor W. begagnade ofta så förtroligt tilltal till sina patienter), *liksom hon hade det förra året*». Sedan vi språkat en stund, tog han farväl med orden: »Så hoppas vi på ett glatt återseende i höst».

Jag sade gladeligen upp min plats, och inom en månad kom utnämningen. Jag hade då varit fem år i Klippan.

Elementarskolan för flickor i Enköping. Höstterminen 1908 började jag min tjänstgöring i Enköping. Den kom att räkna i 15 år.

En av de första bekantskaper jag gjorde på min nya plats var skolans städerska, Tekla Jansson. Jag hade kommit i god tid före terminens början för att ordna min bostad invid skolvåningen. Städerskan, som också bodde i skolan, hjälpte mig att packa upp mina tillhörigheter i korridoren, hon hjälpte mig tyst och stilla, var korrekt och hänsynsfull. Men då och då försvann hon på en stund in till sig, kom tillbaka en smula rödögad och snöt sig så diskret hon kunde. Jag förstod väl, att hon saknade det förgångna och bävade lite för hur »den nya» skulle vara. Jag, å min sida, kände ännu hjärtat svida efter avskedet från min kära lilla skola i Klippan och tog mig då och då en avstickare in i *mina* rum, som i sitt ännu kala tillstånd verkade föga uppmuntrande. Till

slut sa jag ungefär så här: »Nej, Tekla, nu tycker jag vi kan gå åt samma håll, när vi ska ha vår gråtstund. Kom, så går vi in till Tekla och sätter på kaffe pannan!» Tekla sken upp, tårarna strömmade fritt, och så var vår vänskap grundad, en vänskap, som räckte i 28 år, d. v. s. till hennes död, år 1936. Tekla blev min hjälp i hushållet, både under de år hon ännu var städerska i skolan och sedan blott med några små avbrott, så länge hennes krafter stodo bi. Hon var en trotjänarinna av den gamla sorten, duglig i sitt arbete och en verklig vän, trofast i lust och nöd. Skolan städades och vädrades som fina boningsrum. Över vad som tillhörde mig vakade Tekla med oblidkelig noggrannhet. Här ett litet drag, som karaktiserar Tekla. Skolan hade en sparkboll, som eleverna med stor förtjusning roade sig med på lekplatsen. Tekla tyckte inte om den. Hon klagade ofta över att den blev tappad på det rena golvet i korridoren och satte fläckar där, när det var vått ute. Hon tyckte nog också, att den var en opassande leksak för flickor. En dag mötte jag Tekla ute med något stort under sjalen. Det var hennes fiende, bollen. »Fröken, bollen har gått sönder, och jag måste lämna bort den till lagning». — Tekla har fått många rader i mina minnen. Hon förtjänar dem och flera därtill.

Så kom bekantskapen med mina nya elever. Jag fann dem stela, men det var ingenting att anmärka på i deras uppförande: de voro korrekta, uppmärksamma och framför allt stilla. Jag saknade mina små vildbasare i Klippan, som jag måste »tämja» i början för att få dem disciplinerade, med risk att gå miste om deras tillgivenhet. Vilken skillnad på det skånska och det uppländska temperamentet! Man skall inte säga, att skåningar äro tröga. Ja, jag längtade tillbaka till de skånska barnen. Så en eftermiddag kom en mamma till mig. Hon hade en dotter i näst högsta klassen. Och så fick jag höra: »Vera har sagt till mig: 'Mamma måste gå till fröken Siösteen. Tänk, vad hon skall känna sig ensam här, hon känner ju ingen.'» O, vad detta rörde mig! Det blev inte längre kallt i de stilla skolrummen. Värmen, som låg på djupet under den till synes stela ytan, kom fram och gav liv och glädje. Jag fann nya vänner, fullt ut lika mycket att värdera som dem jag lämnat.

Skolarbetet! Visst var det många gånger strävsamt. Från början voro vi ej flera lärarekrafter, än att vi liksom i Klippan måste läsa med sammanslagna klasser. Men mina medarbetare delade

trofast med mig arbetet och intresset för skolan. Den vidgades och utvecklades snabbt under hägnet av en förstående styrelse. År 1911 blev den förut sjukklassiga skolan åttaklassig, och den s. k. normalskolekompetensen följde omedelbart därpå. Så skred arbetet lugnt framåt. Jag hade lyckan att också här få sånglärarinnor, som voro skickliga och intresserade för sin sak. Sången klingade inte bara under övningsstunderna, — den gick värmande och stärkande genom skolan. Lekaftnar, sångaftnar och julfester voro livande och glada avbrott i arbetet. Och skolresorna! Två somrar hade jag fyra elever med mig ända upp till Åre. Vi ha oförglömliga minnen från våra färder i fjällen. De utsträcktes ända till Trondhjem.

Skolan hade sin lokal i sparbankens hus. Sparbanken var en utomordentligt välvillig hyresvärd, som upplät lokalen mot en särdeles låg hyra. Ja, sparbanken hade t. o. m. under några år på 1890-talet understött skolan med penningbidrag. Och bankpersonalen hade ett underbart tålmod med oss. Aldrig hörde vi någon klagan över det buller, som trampet av många fötter och skrapandet av stolar naturligtvis vållade i banklokalen under oss.

Men en vinter blev det för några månader tyst. Det var under ett av krigsåren. För bränslebesparings skull blev skolan inhyst i realskolans lokaler, d. v. s. vi kvinnor fingo hålla skola, när gosarna inte voro där. Några pulpeter, som förvaringsrum för böcker och skrivmaterial, upplätos inte för flickorna, utan de fingo ha sina tillhörigheter i högar på golvet invid dörrarna. Det var tragikomiskt. Det var ju krig, och man fick tåla mycket.

En glad händelse under ett av krisåren var ett besök av ärkebiskop Söderblom. Det var år 1918 just efter krigets slut. Då voro vi åter i vår egen lokal. Ärkebiskopen höll terminsavslutningen före jul en eftermiddagsstund. Det blev en riktig julfest. Jag hade tiggat ihop små ljusstumpar till vår julgran. Ljus funnos ju inte att köpa. Julpsalmer och julsånger klingade vackert. En liten flicka ur första klassen stod på estraden och sjöng med klar röst: »Nu står jul vid snöig port.» Då hon slutat, sprang ärkebiskopen upp från sin stol och kysste den lilla på pannan. Så höll han ett avslutningstal, som började så barnsligt enkelt och slutade gripande högtidligt. Man kände, hur han nådde allas hjärtan. Det blev en förunderlig stämning.

Efter högtidligheten i skolsalen hade vi glädjen få bjuda ärkebiskopen på kaffe i kollegiirummet. Vi hade samlat ihop mjöl,

smör- och sockerkort för att göra anrättningen så smaklig som möjligt. Och vår värderade gäst sa, att i Uppsala hade de inte så gott bröd i dessa hårda tider, så vi voro synnerligen belätna med vad vi kunnat åstadkomma.

Minnesvärda besök voro också undervisningsrådets. Visst var man i stor spänning, då det var inspektion, men jag må säga, att spänningen mildrades, då vi fingo erfaras, hur älskvärt förstående de respektingivande herrarna skötte sitt grannlaga värv. Stämningen blev både högtidlig och vänlig. Jag fick en gång mod att tala om till sist, hur en liten pojke i småskolan sagt: »Kommer han inte in till oss?» Det var när professor Henning var hos oss. Särskilt tacksam var jag för den hjälp undervisningsrådet Aug. Johansson gav mig. »Fröken Siösteen har alldeles för mycket att göra», sa han. »Ja», svarade jag, »sedan jag också fått ekonomin att sköta.» »Har fröken den också, det visste jag inte». För följande läsår fingo vi en lärarinna till.

Under mina första år i Enköping hade jag inte haft annan befattning med ekonomin än att taga emot terminsavgifterna. Skolans studierektor, först rektor Åmark, sedan rektor Planck, skötte sysslan med ekonomin. Det var så lugnt att ha deras goda hjälp i detta som i mycket annat arbete. Men en vacker dag år 1917 avsåde sig rektor Planck befattningen med kassan, och styrelsen överlämnade denna syssla åt mig. Det var att börja genast. Jag blev alldeles häpen, jag som inte skött någon annan kassa än min egen anspråkslösa. Varken en in-teckning eller något annat värdepapper hade jag studerat. Men det gick. Åter fick jag erfaras, vad matematiken är för en härlig sak. Jag var så lycklig, när bokslutet stämde. Jag tänkte: »Nu vet jag mig ha gjort allt, som fordras i denna sak, men det vet jag inte, när jag går ner ur katedern efter en lektion, den må vara än så väl förberedd». Härliga exakta sifferkonst! — Men det var ofta mödosamt. Vi voro mitt uppe i värsta kristiden. Utom vanliga anslag från stat och kommun skulle också rekvireras dyrtidstillägg. Nog voro vi lärarinnor glada åt dyrtidstilläggen. De kommo först retroaktivt, så vi fingo stora summor på en gång och kände oss mycket förmögna. Men att räkna ut dem! Vår teckningslärarinna undervisade också i realskolan, och därför var det en särskild norm för uträkningen av hennes dyrtidstillägg. Än värre var det en gång, när hon varit tjänstledig. Jag skickade då till kansliet i Uppsala en helarksida med ekvationer bara i hennes fall. Jag fick den tillbaka med en vänlig uppmaning

att göra beräkningen annorlunda. Jag skickade en annan med slutsumman skiljande på några öre från den förra, fick den tillbaka, skickade en tredje, fick den tillbaka med upplysning om att den första var den rätta! Så invecklat var det. Herrarna i Uppsala kommo överens med mig om att det var krångligt. Vi hade haft många telefonsamtal i saken.

Doktor Westerlund var själen i skolans styrelse. Han var skolans grundare, välgörare och vårdare. Offer i arbete och tid gav han osjälviskt. Men inte nog därmed. Han var den givande, när det gällde även de osynliga gåvorna: han var den starka, tysta kraft, som stod bakom det hela, ett stöd att lita på. Det varma intresset och det vänliga förståndet gav han. Hans välvilja och förtroende gav en känsla av stor trygghet åt allas vårt arbete. Som skolans läkare gav han kostnadsfri sjukvård åt både lärarinnor och elever.

Den 1 maj 1922 var det jämt 55 år sedan doktor Westerlund kom till Enköping som läkare. I skolan ordnade vi oss för att på morgonen av den dagen uppvakta doktor W. med sång av skolans elever. Några dagar dessförinnan kom någon till mig och bad mig skriva något i Enköpings-posten som en hyllning till doktorn. Jag tyckte mig inte vara mäktig att skriva något, som kunde duga för att hedra den store mannen eller ge en framställning av hans livsverk. Och även om jag trott mig kunna, hade jag inte tid. Den dagen då det borde skrivas, skulle jag ha skolans lärarinnor hos mig på samkväm, så jag kunde inte ens försöka. När jag så skulle lägga mig på kvällen, lade jag likväl papper och penna bredvid mig med den orimliga tanken, att om jag vaknade och fick en ingivelse, skulle jag ändå bjuda till. Men, o under! I stället för att lägga mig, satte jag mig på sängkanten och skrev i en svindlande fart följande, som kom i tidningen samma dag som våra skol-flickor på morgonen ägnade doktorn sin sängarhyllning.

En riddare.

[Sannsaga.] Det var en gång för länge, länge sedan en ung riddare, som drog ut i världen för att söka lyckan. Han hade nyss förtjänat sina riddarsporrar i en hård dust mot elaka troll och onda jättar, som ville plåga människorna. Då han gav sitt riddarlofte, hade han lovat sig själv att strida mot det onda i världen och hjälpa människorna i deras lidande och sorg, i deras ångest och nöd.

Den unge riddaren hette Alvar. Fastän det lyste en solig glädje i hans ögon och ett vänligt leende på hans läppar, passade namnet honom bra, ty i

botten av den unge riddarens själ låg ett djupt allvar. Han hade tidigt sett, att världen var full av synd och sorg, och hans hjärta hade blivit fyllt av medlidande med människorna.

Så kom den unge riddaren på sin färd till en liten stad, som låg på en slätt vid en liten å. Det var en solig vårdag, den första dagen i majmånaden.

Riddar Alvar hade inte väl kommit in i den lilla staden, förr än det kom en mängd förföljda och olyckliga och sökte skydd av hans blanka svärd. De förstodo inte först, att det var en riddare, som kommit till deras lilla stad, ty guldsportarna hade han tagit av sig och den gyllene kedjan hade han gömt under kappan, så folk trodde, att det var en vanlig väpnare. Men adelsmärket kunde han inte dölja: de sågo det snart spegla sig i hans blick, då han log; de sågo det glimma i det moln av vemod, som ibland flög över hans ansikte.

Riddar Alvar hade fått en förunderlig gåva att kunna se vad som fattades människorna och en förunderlig makt att driva bort sjukdomar. Han kände markens läkeörter. Han kunde förbinda blödande sår med så förunderligt lätt och mjuk hand. Klok var han också till att råda, stark till att strida och mild till att trösta.

Det var därför inte underligt, att människor kommo i mängd för att få hjälp och råd. Riddar Alvar måste stanna många dagar, ja veckor och månader i den lilla staden. Så kom folk från trakten runt omkring och ville ha hjälp mot förföljande lömska fiender, mot bekymmer, som gnagde i hjärtat, mot ångest, som frätte sinnet och förödde kraften. Det måste snart sättas upp tält för de hjälpsökande att bo i. Och i den gård, där riddar Alvar tagit in, stod det alltid en skara elända och sårade och klappade på porten. Och alla fingo komma in. Från arla morgon till sena kvällen hade riddaren fullt upp att göra. Och det underbara var, att ju mer han stred och arbetade, dess starkare blev han.

Till slut spred sig ryktet om den unge riddaren kring hela landet. Och den lilla staden, som man knappast vetat att tala om förut, blev känd vida omkring med stor berömmelse. Från när och fjärran kommo människor dit för att söka hjälp. Och riddaren blev stannande där i många, många år.

En gång kom det bud från själva kungen i landet, att riddar Alvar skulle komma till Kungsgården och besvärja en sjukdom, som fått makt med drottningen. Riddaren tyckte, att det var mycket synd om den goda, gamla drottningen, men han hade inte hjärta att lämna den lilla staden med de många fattiga och bedrövade, som kommit dit för hans skull. Och så tyckte han, att kungen hade så många riddare ändå i sitt slott, som kunde hålla vakt. Och så stannade han.

Det dröjde inte länge, förrän folk började komma från kungarikena näst intill för att anropa riddar Alvar om hjälp. Ja, människorna reste över det stora havet från världens ände för att få tala vid den starke och gode riddaren och begära hans råd. Och varhelst riddar Alvars namn nämndes, så nämndes den lilla staden.

Man kan tänka sig, att människorna där voro stolta över riddaren, som nu hörde dem till, och man kan förstå, hur tacksamma de voro för allt det goda han gjorde och för den ära han drog över staden och över hela landet.

Men det var svårt för dem att komma åt att riktigt få säga tack till honom: han hade alltid så bråttom med att hjälpa människorna, så han hade

inte ens tid att höra på. Det var, som om han inte brydde sig om annat än att försöka få se andra glada och nöjda. Människorna brukade strö blommor, där han gick fram, och några gånger hade de vågat ställa till en fest för sin riddare, men då hade han varit bara en liten stund i gästbudssalen — han hade skyndat sig till de många stackrarna, som väntade på honom —, och då förstodo människorna, att man gjorde honom mest glädje med att låta honom vara i fred. De unga flickorna i staden ville så gärna få komma och sjunga alla sina glada och vackra visor för riddar Alvar, för att han en liten stund skulle glömma all bedrövelse han jämt måste se och höra, men de tordes inte komma så ofta de ville, ty de voro så rädda att störa honom.

Så gingo åren — ja, mer än ett halvt århundrade — och riddar Alvar har blivit den lilla staden trogen. Sällan har någon riddare stått så troget och så länge på sin post. Vördnaden och kärleken hos människorna ha vuxit, och de förundra sig över att riddaren alltjämt är ung i sitt sinne. Men de förstå, att *självförgätenhet* är hans framgångs hemlighet och *kärlek* och *tro* hans styrka.

När maj kommer med sippor i backarna och stararna börja vissla i de många trädgårdarna i den lilla staden, då påminna människorna sig, hur den unge riddaren kom till dem en majdag, varm och glad som ett solsken, käck och stark som en värvind, och ställde sin unga kraft i deras tjänst. Och då är det så många, som ville säga några ord av vänlighet och förståelse, som ville säga sitt tack. Men de känna, att blott det bästa är gott nog att säga och det *kan* ingen säga. De veta, att riddar Alvar känner och förstår skal- dens ord:

»Det bästa säger dig ingen:
vis är blott den, som kan tystna'n förstå.»

Jag var lycklig över den ingivelse jag så alldeles oväntat fått att skriva något och glad att på något sätt ha kunnat ge uttryck åt min tacksamhet mot doktor Westerlund, vars bistånd betytt så mycket för mig och skolan. Rikt belönad blev jag, då doktorn tackade mig och sade: »Hon har skrivit så vackert om mig».

Året därpå — 1923 — lämnade doktor Westerlund sin befattning som ordförande skolstyrelsen. Det var också mitt sista år i Enköping.

Tolv år senare — alltså 1935 — blev jag inbjuden att närvara vid vår skolas sista avslutning. Elementarskolan för flickor i Enköping hade successivt indragits och gått upp i Realskolan.

Jag hade vid detta tillfälle glädjen sammanträffa med många av mina forna kamrater och elever. Det blev en minnets fest. Vid återblicken på det flydda fann jag, att — som det så barmhärtigt är i livet — det ljusa och glada strålade i klar dager, medan det mörka och mödosamma sjunkit undan.

Så har det varit för mig vid nedskrivandet av dessa mina minnen: jag har med tacksamhet erinrat mig det myckna goda, som hjälpt mig igenom.

Mina skolminnen.

Av Skolföreståndarinnan *Gerda von Friesen*, Djursholm.

Hemundervisning. I Hökhuvuds prostgård fanns redan många barn, då jag föddes nyårsdagen 1859. Min äldste halvbror var då 25 år; jag var den tolfte i ordningen — och även den sista. Mina fem halvsyskon och tre helbröder gingo i skola i Uppsala och studerade vidare där. De bildade skolhushåll, som sköttes av den äldstes f. d. barnjungfru, »gamla Anna». Under de första åren hade de t. o. m. en ko med sig på vagnen från Hökhuvud, som ligger 5 1/2 mil från Uppsala.

Mina första intryck av skola fick jag, då mina tre systrar läste hemma för en guvernant, mamsell Braun. Deras skolrum låg på vinden, där mamsell B. och de två äldsta systrarna bodde. Klockan 7 kommo systrarna ned i salen och läste sina läxor, kl. 1/2 9 åto vi frukost, och kl. 9 började lektionerna. Ibland hände det, att jag stakade mig uppför den branta trappan, smög mig fram till dörren, öppnade den litet och tittade in. Blev jag då inte avvisad, klev jag på. Så länge jag satt tyst och stilla på en stol, kunde jag få stanna, men glömde jag mig, blev jag tvärt körd på dörren. En händelse går aldrig ur mitt minne. Då jag tittade in, såg jag först Esther, min minsta syster, med en griffeltavla framför sig. På den skrev hon, under det att ymniga tårar sköljde hennes kinder. Märtha, den närmast äldre, läste tyst i en bok, alldeles röd i ansiktet, och det krusiga håret stod yvigt om henne. Men var var Elin, den äldsta? Jag klev in. Där stod hon i skamvrån bakom dörren, grät och snöt sig. Fylld av medlidande slog jag mina armar om Elins knän och utbrast: »Tattas, tattas Elin!» Men det skulle jag inte ha gjort, ty hastigt greps jag av mamsell B., slungades upp på sängen och fick mig en riktigt ordentlig risbastu med björkris på min blottade bakdel. Då började även jag gråta, skyndade så fort jag kunde, ut på vinden och torkade mina tårar. När jag nu påminner mig denna scen, tänkar jag: »Stackars, stackars mamsell B.!» Hon var inte skapad för det ämbete hon fått. Hon gjorde livet surt för både sig och sina elever. — Hennes efterträderska, mamsell Karlberg, däremot, kunde både meddela kunskaper och vinna sina lärjungars tillgivenhet.

När Elin och Märtha kommit in i skola i Uppsala, fick Esther läsa för pastorsadjunkten Axel Strandell (sedermera kyrkoherde

i S:ta Clara i Stockholm). Såsom kontraktsprost var pappa ofta ute på resor i sitt kontrakt. Den julen var jag fem år och fick till julklapp »DD. KK: HH. Arfprinsarnes Abc-bok». Hade jag bara kunnat läsa i den! Jag bläddrade, tittade i den, njöt stolt av att äga en bok, bar den under armen och tryckte den mot mitt hjärta. En dag då syskonen på nyåret rest till Uppsala igen, sade pappa: »Tag din bok med dig och kom upp till mig, så skall jag lära dig läsa». O, vad jag blev glad! Jag hoppade och dansade, sprang ut i köket och ropade till vem som ville höra på: »Jag får läsa för pappa! Jag får läsa för pappa!» Och där stod jag sedan en stund var dag vid pappas knän och läste i min fina abc-bok. Då jag slutat min lektion, sprang jag in i salen och lade boken i salsskänken. Mamma hade sagt, att om jag läste snällt, skulle tuppen värpa i boken. Ofta fann jag där en pepparkaka, då jag kom och tog den för att läsa min läxa. Men nog visste jag, att det inte var tuppen, som värpte. Att läsa innantill hade jag lätt för och läste gärna högt för vem som ville höra. För mamma fick jag läsa i bibeln, och för morfar fick jag snart läsa hans s. k. »avisa» Upsalaposten. Morfar var nästan blind och hörde mycket illa, så det gällde att läsa högt och tydligt. Svåra ord stod där ibland. »Shakespeare» minns jag särskilt. Men när morfar var riktigt nöjd med mig, gick han till sin byrå och tog fram en soppselev, inlindad i silkespapper, visade mig den och sade: »Den skall du få en gång; den är äkta silver». Och jag fick den, när morfar var död.

Ja, innanläsningen gick, men värre var det med katekesen, som man skulle kunna utantill. Och en dag hände något hemskt. Pappa sade: »När nu mamma och jag fara till Uppsala disting, så bli vi borta en hel vecka, och då får du läsa för farbror Strandell». »Jo, då skall du få se på annat», sa Esther; »jag vet, hur sträng han är». Och dagen kom, då pappa och mamma reste. Vid utsatt tid stod jag utanför pastor Strandells dörr och knackade. »Stig in» ropade han, och med klappande hjärta öppnade jag dörren och klev över tröskeln. Där satt han mitt i den svarta skinnsoffan, och Esther satt vid hans skrivbord och skrev. »Kom hit, lilla Gerda», sade han. Jag gick till honom, och han lyfte upp mig på sitt knä. »Vad har du nu till läxa i dag?» »Jag har Vad är Gud?» »Nå säg mig då Vad är Gud?» »Gud är en ande, ett osynligt väsen med —». Sen var det slut. Jag visste intet mer, hur han än försökte leda mig på traven. Till sist fick jag sätta

mig och läsa på igen, trodde jag kunde men fick bakläxa igen, tills det slutligen gick något så när. Efteråt fick jag höra sanningen av Esther. »O, vad dom skämmer bort dig jämt! Hade det varit jag det där, som kunnat så illa, så hade han kört ut mig, och jag hade fått stå i skamvrån bakom förstudörren. Men dig tog han upp i knät och satt och pjollrade med dig och blev inte arg en gång.»

När Elin slutat skolan, skickades Esther till Uppsala, och jag skulle läsa för Elin. Det var varken hon eller jag roade av. Hon skulle börja läsa franska med mig, lade en bok, som hette *L'histoire ancienne*, framför mig och sade: »Därifrån och dit får du i läxa». Men då opponerade jag mig. »Hur skall jag kunna läsa det där? Det är omöjligt.» Ja, det insåg hon ju, läste för mig och visade, hur jag skulle slå upp i lexikon. Jag vet inte, om det berodde på den grundläggande metoden, men franska blev aldrig mitt språk.

Slutligen kom också min tur att skickas till Uppsala i skola. Det var då Märtha slutat där för att fortsätta på Högre lärarinneseminariet i Stockholm.

Klosterskolan. Vårt skolhushåll bestod av fyra syskon: Sixten, Thorsten, Esther och jag. Greta, en jungfru hemifrån, skötte hushållet. Vi bodde i Wahlströmska gården Kungsgatan 45 (nära Vaksalagatan). Ovanpå oss bodde en fru Ihrmark med dotter. De voro mycket snälla mot oss. De hade studenter inackorderade, och om söndagseftermiddagarna blevo vi ibland bjudna upp att leka med dem. En gång då jag hade påssjuka och icke tyckte jag kunde gå med, kom en av studenterna ned, svepte in mig i en schal och bar mig upp. Smittan tänkte ingen på. I en annan uppgång i samma hus bodde vår faster, lektorskan Ekendahl med sina två söner. Hon hyrde ut rum åt studenter. Studenterna på den tiden voro i allmänhet inga nykterister. Ibland när det ringde och Greta gick och öppnade, stod där en full student, som inte hittade hem.

Den s. k. Klosterskolan, där vi gingo, var ganska hemtrevlig. Mamsell Krook, vår föreståndarinna, bodde där själv med sina helpensionärer. Själva huset var gammalt med en planterad gård, inhägnad av ett järnstaket och beläget vid Östra Ågatan nära Kvarnbron, där Fyrisån bildade ett fall. Mamsell Krook var som »en moder för oss alla»; henne kunde vi delge alla våra bekymmer, och hon slöt en tröstande i sina vänliga armar. Hennes

kompanjon, Maria Uppström, höll oss mera på avstånd. Lärarpersonalen bestod dels av professorer och docenter, dels av f. d. elever, dels av en äldre lärarinna i kristendom, mamsell Geijer. Henne fruktade jag mycket. Hon fordrade absolut utanläsning av katekesen, och där hade jag bland alla mina svaga punkter nog den svagaste. »Dina systrar kunde alltid så bra», sade hon, »de kunde t. o. m. Schartaus katekes utantill.» Lyckligtvis fick man alltid flytta upp, hur illa man än kunde. De f. d. eleverna, som användes till lärarinnor, voro ej högt avlönade. En av min syster Märthas kamrater hade 25 öre i timmen.

Mina klasskamrater voro i allmänhet mycket trevliga och snälla. Min knäkamrat var Eva Hamilton, och hon kom mig en gång att häpna, då vår lärarinna talat om professor Erik Gustaf Geijer och hon sedan berättade, att det var hennes morfar. Att hennes pappa var landshövding, tog jag mera lugnt. Men det var mycket roligt att få komma till henne på slottet och leka. Där voro så många mystiska gångar både utan och innan. Att åka kälke i slottsbacken var också ett senterat nöje. Även två flickor Löfqvist, döttrar till landskamrern, voro i min klass och bodde på slottet. Min allra bästa vän bland klasskamraterna var Mathilda Ringenson.

Jag var nog ganska »bondis» i jämförelse med de andra men kan bara påminna mig två tillfällen, då de läto mig förstå det. Första gången var, då jag i min svenska rättstavning skrivit »geck» i stället för gick och »feck» i stället för fick. Då blev jag utskrattad. Den andra gången stod jag som s. k. vakt framför klassen för att hålla tyst innan lärarinnan kom in. »Åja, morska dig inte du i din hemvävda klänning», sade någon, och de andra instämde. Men då reste jag borst och sade, att min hemvävda klänning var inte något att skämmas för; jag var stolt över, att min mamma kunde väva sådant präktigt tyg. Då tystnade de och gävo mig rätt.

Både Esther och jag trivdes utmärkt i skolan, men hemma hade vi förstås tråkigt. Lyckligtvis hade Esther tre kamrater, som ofta kommo upp till oss: Greta Gahn, sedermera gift med Leonard Wærn, rektor vid Högre lärarinneseminarium, Ottilia Adelborg, sedermera framstående målarinna, och Henrika Thorén, dotter till domprosten och sedan gift med statsministern och överståthållaren Ramstedt. Greta och Ottil hade många muntande idéer och påhitt med utklädning och teater. En gång hade

Då slopades schemats lektioner och vi skulle sitta absolut tysta och vänta tills han infann sig och hade något slags bibelförklaring för oss. En gång dröjde han längre än vanligt, jag satt nära fönstret och fann det kyligt och tråkigt. Plötsligt stod tant Mina bredvid mig, utan att jag hört henne komma. Hon tog mig om axlarna och sade: »Hur är det, Gerda, mår du inte bra?» »Jo då, men jag fryser.» »Vänta skall du få se!» och ner mellan halsen och kragen stoppade hon så mitt hår, som jag hade utslaget. En annan gång kunde jag ej motstå utan började prata med min sidokamrat. Åter stod hon där: »Hur är det, Gerda, pratar du?» »O ja, tant Mina, det är så svårt att tiga!» »Ja, vet du, det märks.»

Tanterna Åhlin voro för mig inte riktigt som vanliga människor, och jag glömmar aldrig min häpnad, då vi en gång under frukostlovets sutto och förtärde våra medhavda smörgåsar och tant Mina trädde in med en kopp chokolad, satte sig i katedern och vecklade upp ett smörgåspaket och började äta. »Titta, hon äter!» utbrast jag spontant. Det hade aldrig fallit mig in förut, att »tanterna» hade den mänskliga svagheten att bli hungriga.

Att tant Mina var mycket snäll, erfor jag många gånger. Då jag en dag varit hos tandläkaren och fått två tänder utdragna, kom jag tillbaka till skolan mitt under en lektion, gick in och satte mig på min plats. Tant Mina satt i ett hörn och åhörde lektionen. Nu reste hon sig upp, kom fram till mig och viskade: »Följ med mig!» Jag lydde, och hon förde mig till en mörk skrubb, där det stod en soffa. »Lägg dig där», sade hon, försvann och kom tillbaka med ett glas vin, som jag måste dricka ur. »Ligg nu här, till det ringer till nästa lektion», sade hon och försvann. — En middag, då vi skulle gå hem, voro vi en tre fyra i sällskap. En oemotståndlig lust att åka utför trappan steg för steg grep oss plötsligt. Det gick utmärkt, men — o fasa! Där nere i förstun stod tant Maria! »Gå genast upp igen och tala om för Er klassföreståndarinna, hur Ni burit Er åt», sade hon. »Nu få vi förstås anmärkning», sade någon. »Naturligtvis!» »Du får tala om det, Gerda!» »Ja, kom nu bara!» Där stod tant Mina i tamburen. »Kommer Ni tillbaka?» sade hon. »Ja, tant Mina, vi åkte utför trappan.» »Det far inte Era kläder väl av. Kan Ni lova mig att gå ordentligt nu då?» »Ja-a då!» Och vi trippade fint ned en efter en och neg för tant Maria i förbifarten.

Nästan alltid satt någon av tanterna inne och hörde på, sär-

skilt om vi hade en manlig lärare. Tant Mina måtte ha kommit under fund med att åtskilliga av oss skrevo franska dåligt, ty en dag fingo vi dåliga tillsägelse att komma till skolan kl. ½ 8 för att skriva fransk dicté för henne före morgonbönen. Allt det arbete, hon på detta sätt lade på sig själv, fäste hon sig inte vid. Ja, det var en sträng, men också en mycket god skola jag kommit i.

Min första lärarinna i kristendom där var fröken Hulda Gyllenboga. Och vilken tur! »Du behöver inte läsa katekestyckena utantill, bara du kan tala om, vad som står i dem», sade hon. Det passade mig det. Nu blevo kristendomslektionerna riktigt roliga.

Svenska läste vi i sjätte och jag vill minnas även i sjunde, för fröken Anna Sievert, en hurtig och glad lärarinna, som jag tyckte mycket om. Vers hade jag lätt att lära mig utantill, och det roade mig oerhört. En av mina klasskamrater var Anna Lisa Hvasser. Hon och jag skulle en gång deklamera något tillsammans. »Vi borde ju repetera tillsammans», sade hon, »men hos mig hemma går det inte, för Förste älskarn kommer alltid om eftermiddagarna till mamma.» Det var skada, ty fru Elise Hvasser svärmade jag för. Jag hade sett henne i Härmännen på Helgoland. I åttonde klassen läste vi litteraturhistoria och skrevo krior för riksantikvarien Hans Hildebrand. Han var mycket jovialisk och godlynt. Min uppmärksamhet var inte alltid berömvärd, och en gång frågade han plötsligt »Vad betyder det, Gerda?» I mina öron ljud: »H. h.» »Högädle herr», svarade jag tvärt. Både han och klassen gapskrattade. Då de lugnat sig, sade han: »Nu voro allt Gerdas tankar på annat håll, vi talade om gravstenar». »Här Hvilar», framstammade jag då skamsen.

Tyska läste vi dels för doktor Holmgren, lärare vid Sjökrigsskolan, dels för fröken Fredrique Heurlin. D:r Holmgren var godmodig och snäll, bad att få påpeka »ett litet misstag», då man gjort ett grovt fel i skrivningen. Fröken Heurlin gav aldrig akt på vem som svarade, då hon givit en fråga, så vi svarade ofta för varandra utan vidare. »Gerda, har du läst över tyska översättningen?» frågade en dag en av kamraterna. »Ja visst», svarade jag. »Läs för mig då, om jag skulle få frågan!» »Ja, gärna det!» Hon fick fråga, och jag läste. Fröken H. gjorde ingen invändning. I åttonde klassen, då vi läste Wilhelm Tell, bådo vi att få läsa utantill med fördelade roller, och det fingo vi. I frukostrasten

före »uppspelningen» hade vi generalrepetition i det lilla mörka köket, som var vårt rastrum. Jag var Tell och skulle stå på en klippa med ett armborst. En eldgaffel fick bli mitt vapen och ett bord min klippa. Då jag var som bäst i tagen, öppnades dörren och tant Mina kom in. »Vad gör Ni, flickor? Varför står du på bordet, Gerda?» utbrast hon med förebrående ton. »Jo, vi repetera vår tyska läxa, och jag är Tell mit der Armbrust, bordet är en klippa.» »Jaså, då kanske jag får höra på?» och hon slog sig ned bland åskådarna.

Franska och engelska läste vi dels för fröken Anna Dahlström, dels för d:r Erik Lindgren. Fröken D. var så älskad av somliga, att de ryckte hår ur hennes päls och lade i sina klockboetter. Inte jag. En gång, då vi i åttonde klassen skulle ha d:r Lindgren, kom tant Karin in för att höra på. Vårt klassrum låg bredvid tamburen, och dörrarna dit voro uppslagna. Han dröjde fem minuter, tio minuter, en kvart. Respekten för tant Karin gjorde, att vi sutto tysta som möss. Hon blev alltmera nervös, och när han äntligen trädde inom tamburdörren, stod hon där med klockan i handen och visade honom den. Vi följde förloppet med gränslös spänning. »Ber om ursäkt», sade han, »men det var mig omöjligt att komma förr.» »Sådant får inte ske», sade hon. Stackars d:r L.! Allas våra hjärtan klappade av medkänsla. Han var en utmärkt lärare, och vi gjorde allt för att lektionen skulle gå som en olja.

En lärare av Guds nåde var lektor Sigfrid Almqvist, den bästa av alla lärare jag haft. För honom hade vi svensk historia, geografi och naturkunnighet. Vid 16 års ålder fick jag mässling och måste försumma skolan några veckor. På den tiden hade man ingen telefon utan var alldeles avstängd; inte heller fick någon kamrat komma och tala om läxorna, då man hade en smittosam sjukdom. Äntligen sade doktorn en dag: »I morgon får hon gå i skolan». Den dagen råkade det vara -30° , och min mamma var något tveksam, om hon skulle låta mig gå. Men jag stod på min rätt; doktorn hade lovat. Med villkor att ha en »baschelik» om huvudet fick jag gå och kom till skolan röd som en kräfta. Vi hade svensk historia, och jag anmälde, att jag varit sjuk och ej läst över. »Gör ingenting», sade d:r A., »Gustav III:s revolution kan varje svensk flicka ändå.» Mycket riktigt, den kunde jag, och min hand flög upp litet emellan. »Det visste jag», sade min lärare. Under geografielektionen fick jag lämna min plats åt en

närsynt kamrat och sitta längst bort. Där hade jag en sidokamrat, som aldrig kunde, och hon nöp mig, om jag ej viskade. Detta märkte d:r A. en gång, och då vi stodo i giv akt, när han lämnade lektionsrummet, gick han tätt förbi mig och sade: »Gerda får inte viska!» »Ja, men hon nyps annars», sade jag. Då skratade han gott. En annan gång hade vi zoologi och om maskarna, som inte alls intresserade mig. Jag kunde heller inte läxan. När han då gick ut, sade han tyst till mig: »Gerda skall läsa över ordentligt, även om det är tråkigt.» Då vi kommit upp i åttonde klassen, förklarade han vid sin första lektion, att nu hade han stulit sig till att få undervisa oss i ett ämne, som eljest ej förekom på flickskolans schema, och det hette fysik. »Ja, det är med fröken Carins tillåtelse förstas.»

I allmän historia hade vi också en synnerligen framstående lärare, lektor Magnus Höjer. Han såg bra ut, var ung och livlig och tog sitt ämne ovanligt dramatiskt. Läroboken höll han sig inte mycket till, och utan ord tvang han oss på detta sätt att läsa alla möjliga böcker, vi kunde komma över i ämnet. I sitt sätt var han väldigt ogenerad, vandrade omkring överallt i rummet, slängde sig upp på en pulpet här och där och satt och dinglade med benen, medan han kastade frågor bakåt över axeln. Men rolig var han och använde uttryck, som man ej glömde.

Vår första lärarinna i matematik hette Anna Jonsson. Hon var ung och söt, pigg och vaken. Henne älskade jag. Det dröjde inte länge förrän vi på något outgrundligt sätt kommo underfund med, att hon också slog an på lektor Höjer. Det behövdes väl inte mer än att någon sett dem gå tillsammans på en gata. Men vi följde noga historiens utveckling och visste precis när allt var gott och väl, och när det kommit en fnurra på tråden. Det senare hände ofta, och vi voro mycket oroliga, hur det skulle gå. I allmänhet grundade sig våra iakttagelser på det humör de visade. Båda hade vad man kallar temperament. Slutligen blev dock allt klart, och deras bröllop firades i hennes hem i Värmland. Vi fröjdade oss, men — det hade en ledsam följd, vi miste henne. I stället fingo vi en d:r Dahlin, som vi funno oerhört tråkig. Han kunde nog sin sak, men han förstod ej att intressera oss, Större delen av timmen stod han vid svarta tavlan och vände ryggen åt oss. Tur att vi hade »en väggmadam», så kallade vi tanten, som satt och hörde på. Jag satt i mina egna funderingar och stördes sällan. Han märkte ingenting. Geometri är valfritt, tänkte jag; det kan man slippa.

Och då jag slöt några timmar, förstod jag ingenting av vad som försiggick. Då bad jag mamma att slippa detta ämne, som jag omöjligt kunde begripa. Hon gick då och talade vid tant Carin, och följden blev, att jag fick privatlektioner i geometri för fröken Kerstin Wall. Hon var bara ett halvt år äldre än jag, men det gick utmärkt. Till vår stora glädje förflyttades d:r Dahlin — han blev fängelsedirektör i Malmö —, och vi fingo d:r Lindeberg i räkning och fröken Wall i geometri. D:r L. var blyg för tatterna, det märkte vi snart, men vi tyckte om honom. En gång, då vi voro ensamma, och han gick igenom något nytt med oss, sade han: »Förstår Ni det riktigt nu, så Ni kan, om fröken Carin kommer in och hör på?» Vi kände oss som i komplott med honom och bjödo till allt, vad vi kunde. Fröken W. vågade ej åtaga sig geometrin i åttonde klassen, där vi då voro, om ej någon van lärare kom en gång i månaden och prövade oss. Till min obeskrivliga häpnad blev denne vane lärare min bror Sixten. »Åja,» sade han, »du må inte tro, att jag tänker ge dig någon fråga.» Det gjorde han inte heller. »Varför frågar han aldrig dig?» sade kamraterna. »Nej, det vill han inte», sade jag. Nästa gång han kom, ritade han upp ett problem, som vi skulle lösa. »Det var väl inte svårt», tänkte jag, och handen flög upp. Ingen annan satte upp handen. Jag tittade undrande på dem. De sågo grubblande på svarta tavlan. Inte ens Anna Roos, som alltid kunde, såg ut, som om hon begrep detta. Sixten gick fram och tillbaka. »Är du säker?» frågade han mig. »Ja.» »Nå, så kom då!» Och det var så rätt, som jag trodde. De andra jublade sedan. De hade bara låtsat för att tvinga honom.

En dag i åttonde klassen, då vi sutto och inmundigade vår frukost och tant Mina satt i katedern, sade jag till Elvira Hellhoff, som satt bredvid mig: »Tänk om tant Mina visste, att vi tänka bli lärarinnor!» »Då skulle hon allt förfasa sig.» »Tant Mina», sade jag, »vet tant Mina vad Elvira och jag tänka bli?» »Nej, vad då?» »Lärarinnor!» »Det var roligt att höra. Det gör Ni rätt i.» Det hade vi ej väntat.

Våren 1877 slutade vi skolan — till vår stora sorg. Sällan har jag gråtit som då. Vi bådo tant Mina att få hennes porträtt. »Nej, vet Ni, det bryr vi oss inte om. Nu tycker Ni nog, att Ni vill ha det, men snart nog ligger det bara i vägen.» Och därvid blev det. Men hon bjöd oss alla till sig en kväll tillsammans med riksantikvarien Hildebrand, och då togo vi ett ömt och smärtsamt avsked av varandra.

Vi voro sex klasskamrater, som till hösten sökte in till Kungl. Högre lärarinneseminarium. Det var en tröst.

Högre Lärarinneseminarium. Hösten 1877 skulle jag prova in. Samma dag som min första tentamen skulle min bror Sixten promoveras. Såsom varande den yngsta hade jag aldrig fått vara med om någon promotion. Nu for mamma och de andra i Stockholm varande syskonen till Uppsala; jag ensam fick stanna hemma och gå upp i min examen. Att jag inte skulle gå igenom, tog jag för givet. Vi examinerades i grupper på tre åt gången. Emmy Guinchard, Thorborg Ljungqvist och jag, alla tre kamrater från »Åhlinum», bildade en grupp. Jag tror, att examen varade ett par dar. Naturligtvis svarade jag fel, och i det skriftliga upptäckte jag också fel. Vad skulle jag göra, om jag blev kuggad? Då den stund kom, att vi skulle gå dit och få veta vår dom, gjorde jag upp en del planer. Mitt levebröd måste jag förtjäna. Vi hade var och en ett brev att få av vaktmästaren i hans portvaktsslucka. Jo, jag hade kommit in! Vi alla sex åhlinare hade kommit in! Stort jubel.

Nu började en härlig tid, knogigt men roligt. Vår föreståndarinna, fröken Regina Pallin, vann alltmåra våra hjärtan. Hon hade ett värdigt, kanske något stelt sätt men iakttog oss med ett leende i ögonvrån, som förtog all fruktan. Det kändes så konstigt att plötsligt bli behandlad som fullvuxen och kallas fröken. Trots mina aderton år kände jag mig som en skolflicka, var både bondblyg och oförvägen och mycket häpen över alla friheter, man hade här. Visserligen hade vi läxor och lektioner alldeles som i skolan, men det var ändå helt annorlunda. Seminariet var indelat i tre avdelningar, var och en på ett år. En av de första dagarna kom en flicka ur tredje avdelningen in till oss och höll ett litet tal, i vilket hon å de båda högre avdelningarnas vägnar hälsade oss välkomna, och sade att det varit brukligt, att vi alla betraktade oss som kamrater och kallade varandra för du. Det hoppades hon att inte heller vi hade något emot. Vi kände oss mycket tilltalade och hedrade. Under rasterna fick man vara var man ville, antingen promenera omkring i den gemensamma peristylen eller gå in i bönsalen. Den var stor och luftig med fönster på båda sidor mitt emot varandra, och i alla fönster funnos levande växter. I fonden över katedern satt ett porträtt av Fredrika Bremer.

I första avdelningen hade man bara en provlektion och det på vårterminen, men man skulle »hospitera» i Normalskolan, som var belägen en trappa högre i samma hus. Därtill hade vi sär-

skilda timmar anslagna och började på så sätt sakta klättra upp för från skolflickans till lärarinnans ståndpunkt.

Kamratlivet var oändligt givande, väckande och utvecklande. Vi voro av olika åldrar och kommo från olika delar av landet. Jag hörde ej till de yngsta, men jag hade alltid varit efter min tid. Nu var det, som om det ena fönstret efter det andra öppnades för mig; horisonten blev allt vidare. Då seminariet många år senare lades om och undervisningen skulle delges i form av föreläsningar och med tentamina som i en högskola, sved mitt hjärta vid tanken, att det intima kamratlivet nu skulle upphöra. Jag kan än i denna stund inte säga, vilka jag är mest tack skyldig, mina kamrater eller mina lärare. Med våra kamrater resonerade vi om allt mellan himmel och jord, vi levde med varandra under lektionerna lika väl som under rasterna.

Då vi under andra året voro tvungna att specialicera oss och välja bort somliga ämnen, kom den svårigheten, att vi måste skiljas åt i någon mån. Vi bildade då en förening, Harmonia, med sammankomster då och då. Där skulle vi diskutera, deklamera, musicera och om möjligt föredra egna »litterära» alster. Vid särskilt högtidliga tillfällen inbjödos rektor Humble, fröken Pallin och lektor Keijser.

Bland våra lärare, som alla var och en på sitt vis sökte göra det bästa de kunde av oss, var ingen i mitt tycke så till den grad rörande som vår lektor i kristendom Gustaf Jakob Keijser. Hans lektioner voro kanske något egendomliga såsom varande kristendomslektioner, då han i dem meddelade mera allmänbildning än egentligen kristendom. Men han ägnade sig åt oss icke blott under lektionerna utan även under rasterna, då han slog sig i språk än med den ena, än med den andra. Hela hans bibliotek — och det var inte litet — stod till vårt förfogande. Ja, han gick än längre. Då jag en gång bad honom få låna Ibsens Kejser og Galilæer, svarade han: »Ja, det får Fröken visst! Den är visserligen utlånad, men jag köper en till, jag behöver två.» Nej, det ville jag inte han skulle göra. »Fröken v. Friesen behöver inte vara rädd, att jag blir ruinerad för det.» Lustigt nog gick en sägen bland oss, att hans fru en gång lagt fram böcker i stället för mat åt honom på middagsbordet, och att hon, då han stod där undrande, sagt: »Ja, vad skall vi köpa mat för, när alla pengar gå till böcker?» Då vi av en händelse fingo en ledig timme, kom han ofta och underhöll oss med högläsning, under det vi sutto

med våra handarbeten. Han läste mycket dramatiskt och underhållande och gjorde oss på detta sätt bekanta med en del av oss okända författare.

En gång i terminen voro vi inbjudna till samkväm med våra lärare och lärarinnor. Då samlades vi i hörsalen, som blivit tömd på bänkar och i stället möblerad med bord och stolar i grupper. Där fingo vi prata ogenerat med våra lärare, drucko té och hade det gemytligt. På vårterminen i första avdelningen sutto vi en del av oss och njöto av samspråk med vår avhållne lärare lektor Almquist. Han berättade för oss om framstående lärarpersonligheter, som han kände. »Ni skulle höra Moll» eller »Ni skulle höra min hustru!» Han talade också med entusiasm om fotvandringar. »Man skall vandra omkring i sitt land och lära känna sitt folk.» »Ja, det kan karlar göra», sade vi, »men flickor — —». »Jo då, gå Ni bara!» Detta hade till följd, att två av mina kamrater och jag på sommaren begåvo oss till Dalarne och fotvandrade där. Mycket riktigt blevo kullor och masar förvånade över att se flickor vandra omkring med ränsel på ryggen. »Unga herrar ha vi nog sett gå men inte flickor.»

I andra avdelningen på seminariet började provlektionerna på allvar. Då fick man först hospitera i det ämne och i den klass, man skulle ha, så bereda sig hemma och slutligen med klappande hjärta och i sällskap med fröken Pallin och lärarinnan eller läraren i ämnet träda in i klassen och kliva upp i katedern. Att ungarna voro fulla av skoj och skulle göra allt för att sätta en på det hala, visste man ju. Det var ingen lätt sak, och ofta tyckte man, att timmen var gräsligt lång. Äntligen ringde klockan och man fick sluta, följa fröken Pallin och lärarinnan in i den förras mottagningsrum och få sin kritik. Allt bedömdes, vänligt men ingående.

I tredje avdelningen fick man ibland någon tid vikariera för någon sjuk lärarinna, och det var roligt. Då hann man bli bekant med klassen och god vän med den. Men i denna avdelning stod utgångsexamen som ett svart moln framför en. Och inte bara den; man skulle snart skiljas från kamrater och lärare och hela denna institution, som blivit en så kär, och — skulle man få en plats? Alltifrån vårterminens början spökade detta i våra tankar.

En kväll då det var månsken och bra före, hade vi skaffat oss kälkar och begåvo oss ut på Djurgården att åka kälkbacke.

Den kvällen fattade en av mina kamrater, Aurore Pihl, och jag ett djärvt beslut. Vi skulle tillsammans öppna en flickskola någonstans. Var visste vi inte. Aldrig glömmar jag det tillfälle, då detta beslut meddelades mina bröder. Jag hade anförtrött det åt min mor och några dagar efteråt, då Otto, Carl och Sixten sutto vid middagsbordet, sade hon plötsligt: »Nå, ha Ni hört vad Gerda tänker göra i höst?» Och så berättade hon det. Otto bara skratade. »Och jag som tänkt, att hon skulle bli lärarinna i Wallinska skolan», sade Carl. »Nå än du då, Sixten, vad säger du?» »Jag tycker synd om henne, att hon aldrig får vara lärarinna. Det är det, som är roligt. Att vara rektor är att vara förste vaktmästare.» »Nå än Gerda själv, vad säger du?» sade Otto. »O, det är sant», sade jag, »jag glömde alldeles, att jag är fullvuxen och får tala vid bordet.» Det fick man nämligen i vårt hem inte göra, förrän man var konfirmerad och upptagen bland de vuxna.

Aurore och jag hörde oss nu för, var en flickskola kunde behövas, och en vacker dag föreslog Aurore Norrköping, hennes egen hemstad. Där funnos visserligen inte mindre än fyra flickskolor, men tre voro så föråldrade och deras föreståndarinnor så gamla, att de snart måste sluta. Jag gick med på förslaget. Vi begärde alltså och fingo tillåtelse att öppna en flickskola i Norrköping.

Då denna fråga var avgjord, kunde vi mera odelat ägna oss åt avslutandet av vårt arbete vid seminariet. Vid den tiden fick jag i uppdrag att vikariera i geografi några timmar i Normal-skolan. En gång, då jag just börjat min lektion, öppnades dörren och rektor Humble trädde in och satte sig att höra på. Jag hade just hunnit upptäcka, att ett par flickor slarvat med sin läxa och beslutat klämma efter klassen. Då lektionen var slut och flickorna gått ut, sade rektorn: »Ja, nog visste den klassen, att den levde.» Ledsamt nog tror jag, att detta omdöme kunde sättas som motto för min lärarinneverksamhet. Jag blev tyvärr en alltför sträng och fordrande lärarinna.

Norrköpings nya läroverk för flickor. Detta opraktiska och ohållbara namn gävo vi vår skola. Tolv elever hade vi anmällda, när öppnandet skulle ske. Vi disponerade över fyra rum i en våning, som för övrigt beboddes av fröken Pihls föräldrar, hos vilka vi voro inackorderade. Våningen låg 1 tr. upp i ett hus nära Lilla torget. Till huset hörde en stor öppen gård med högt plank omkring, och den fingo vi använda till lekplats.

Skolan invigdes högtidligt av en präst, som till ämne för sitt tal valt: »Vad månde väl bliva av detta barnet», ett ämne som i hög grad tilltalade oss och ingav oss djärva förhoppningar.

Min kompanjon var åtta år äldre än jag. Hon hade hand om förståndet men hade själv aldrig gått i någon skola. De tolv eleverna måste delas i flera klasser. Ett par voro nybörjare och för dem anställdes en särskild lärarinna, fröken Fristedt. Själva läste vi ofta med två klasser på en gång. Det var besvärligt, men det gick. Barnen voro snälla och roade oss kolossalt. En middag, då de sprungit ned för trappan, och vi kände oss fria, ringde det på tamburdörren, och då vi öppnade stodo de alla i förstun. »Frökarna ha inte viftat åt oss i fönstret, vi ha stått och väntat en lång stund.» — En annan dag skulle vi ha läkarundersökning. Något sådant hade de aldrig tänkt sig. Doktorn kom, min kompanjon var med honom i ett rum, jag med barnen i rummet bredvid. Plötsligt grep den största flickan om mig, lyfte mig upp och sprang med mig runt rummet — i pur förskräckelse för doktorn. — En eftermiddag ringde det, och jag öppnade. Då stod där en av flickorna och neg: »Jag har glömt mitt Modersmål». Hur lustigt det lät i mina öron, anade hon inte. Östgötadialekten är inte vacker och ibland hade jag till att börja med svårt att förstå. På min fråga: »Hur kommer man till Linköping?» svarade en elev: »En kan lägg' å!» (= gå). En mamma kom för att tala om sin flicka. »Hon är väl inte näpen?» sade hon och såg orolig ut. »Näpen?» undrade jag. »Ja, näsvis», sade hon.

Ekonomien var just ej lysande. Jag hade lånat 500 kr. Genom en seminariekamrat fingo vi ett par engelska böcker att översätta till svenska. Detta gav oss mycket arbete, ofta sutto vi uppe ett gott stycke på natten, men det gav oss också en liten inkomst, och det roade oss.

Norrköping hade på den tiden rykte om sig att vara en mycket tråkig stad, men vi kommo så småningom underfund med, att där funnos många präktiga och trevliga människor, och vi hade inte tråkigt alls. Det var kanske inte så lätt att göra bekantskaper där, men hade man en gång kommit sig in i en familj, omfattades man med obrottslig trofasthet.

Skolbarnens tillgivenhet var rörande. De voro inte bortskämda med så mycket nöjen då för tiden utan mottogo med strålande tacksamhet varje tillfälle till lek eller underhållning, som vi kunde bjuda dem.

Redan till vårterminen växte elevantalet till sjutton, och då vårt andra skolår började, hade vi fyrtiofem elever. Då sökte vi statsanslag, vilket förskaffade oss ett besök av kanslirådet Gust-rin. En tid efteråt mötte min syster Märtha honom på en gata i Stockholm. »Syster Gerda hade inte mycket att leva på förra året hon inte», sade han, »de behövde allt få sig ett statsanslag.» Och det erhöles vi. Vi fingo också en inspektor, en oförglömlig vän, rektorn vid allmänna läroverket Edvard Engholm. Han var alltid glad och pigg och vänlig. Mig titulerade han alltid »lilla tant». Inte kom han ofta och hörde på i vår skola, men någon gång hände det. En gång kom han och hörde på mig, då jag hade historia i en klass. Döm om min häpnad, då jag upptäckte, att själve inspektor satt och viskade, då en flicka inte kunde! »Förlåt, lilla tant», sade han efteråt, »att jag viskade, men det var så svårt att tiga, när jag kunde.» På rektor Engholms födelsedag samlades alltid hela hans kollegium med fruor hos honom på eftermiddagen utan att vara bjudna. Den vanan togo vi oss också. Och vi voro välkomna. — Mitt i natten fick man sedan en hejdundrande supé.

Redan till vårt andra läsår hade vi måst skaffa skolan en större lokal. Vi hyrde då en våning på sex rum i huset nr 13 Norr Storgata. Men redan hösten 1883 måste vi åter flytta. Då fingo vi i huset nr 7 samma gata icke mindre än 12 stora, ljusa rum och en stor och präktig, högt belägen, solig gård till lekplats. Lärjungeantalet hade då stigit till 121.

Allt eftersom lärjungeantalet steg, växte också kollegiet. Till medhjälpare fingo vi så småningom icke mindre än tre av våra avdelningskamrater på seminariet, fostrade efter samma principer som vi själva: Emmy Guinchard, Selma Siösteen och Thorborg Ljungqvist. För övrigt vände vi oss alltid vid behov till vårt gamla seminarium, som välvilligt försåg oss med goda krafter. Sammanhållningen inom kollegiet blev på detta sätt synnerligen god. Någon tillfällig vikarie stod icke att få, så sjuk fick man helst icke bli. Någon vikariatskassa fanns heller icke. Blev man sjuk trots allt, måste kamraterna hjälpas åt att sköta ens arbete. Ett år härjade influensan svårt. Hemma hos oss bodde två lärarinnor inackorderade, och en morgon lågo dessa båda jämte fröken Pihl i hög feber. Jag gick ensam till skolan och möttes där av flera jobsposter. I min förtvivlan ringde jag till rektor Engholm. »Skicka hem ungarna, stäng skolan på en vecka, lilla tant», sade han, och det gjorde jag.

Skolans läkare, doktor Guilletmot, var en högst originell man. Han var regementsläkare och dessutom fattigläkare i Norrköping. Det första han gjorde, när han kom in till en fattig patient, var att titta i grytan på spisen för att se om det behövdes mat. En gång mötte han på gatan sina egna jungfrur bärande en klädkorg. »Vänta», sade han »jag behöver ett par lakan till någon, som inga har.» Och så tog han till fruns förtvivlan ett par av deras finaste linnelakan. En natt sjuknade jag i feber och på morgonen bad jag honom komma. Han kom, lyssnade och gjorde frågor. »Fröken tycker ju inte om humbug?» sade han. »Nå, då ordinerar jag inget sockervatten. Men var så god och ligg stilla i sängen och gå inte till skolan för att plugga andras påhitt i dumma ungar!» En annan gång satt jag i hans väntrum bland mer och mindre illaluktande gummor och gubbar. Plötsligt öppnades dörren till mottagningsrummet, doktorn tittade ut och fick se mig. »Nej, se hennes nåd», utbrast han, »tillåt mitt herrskap, att hon får komma först, hon har fullt med ungar, som vänta på henne, och hon får inte komma för sent i skolan.» Jo, herrskapet tillät, och jag undersöktes. »Skall det vara soldatkur eller grevinnekur», frågade han. »Det beror på vad det är för skillnad», svarade jag. »Grevinne-kuren är långsam och dyr, soldatkuren snabb och billig men smakar illa.» »Tack, ge mig soldatkuren!»

En sak började under årens lopp vålla mig bekymmer. Mina ämnen voro historia, geografi och på lägre stadiet svenska. Men ju äldre jag blev, dess mer ändrades min syn på historien. Läroböckernas förhärlikande av kriget började bli mig alltmer motbjudande. Men att under lektionerna predika emot läroboken gick ju inte, för att inte tala om, vilken storm av ovilja det skulle väckt hos barnens föräldrar, om jag inympat pacifistiska idéer hos mina elever. Då erbjöd sig för mig en välkommen utväg. Vår lärarinna i tyska avgick, och jag slog mig på detta ämne i stället för historia. Det var inte lika roligt, men nu tvangs jag åtminstone inte längre att vara falsk. Nu hade jag rättighet att predika min pacifism, hur mycket jag ville. I allmänhet väckte den bara löje och förakt. Lyckligtvis bli tiderna förändrade.

Flera somrar gav jag mig ut på några veckors vandring och fick då en å två lärarinnor och nio å tio barn ur de högre klasserna med mig. Det blev både för mig och dem oförglömliga upplevelser. Det blev praktisk geografi och historia. Vi lärde känna vårt land och vårt folk, för att inte tala om hur ingående vi lärde

känna varandra, och hur härdade vi blevo till kropp och själ. På detta sätt genomströvade vi Östergötland, Gotland och Sörmland. Gästfrihet och varmt intresse mötte vi överallt, både i slott och kojor. En och annan flicka verkade i början bortskämd och rynkade på näsan åt den mat, som bjöds, men sådana olater försvunno efter ett par dagar.

Norrköpings närhet till Bråviken och Kolmården utnyttjade vi så mycket, vi kunde. Inte heller Glan var långt borta. Runt omkring oss utbreddes Östergötland all sin härlighet: slätt, skog och sjö. Gamla minnesmärken, gammal kultur överallt. Men ändå — vilken glädje, när jag fick sätta mig på tåget och fara hem till Stockholm. Jag var aldrig riktigt hemma i Norrköping, och när ett par av mina bästa vänner flyttade därifrån, kände jag inte samma trevnad mer. I skolan föreföll det mig så enformigt. Om ändå föräldrarna hade velat komma och höra på någon gång! Nej, aldrig. Första åren hade vi examen vid avslutningen, och då kom massor av folk. Men vilken humbug detta var! Man fick ju själv välja sitt ämne, och man visste ju vilka elever man vågade fråga det eller det för att få rätt svar. Nej, vi skulle försöka en annan metod, och så inbjödo vi föräldrarna att komma, när de ville, och höra på — särskilt under de båda sista veckorna på terminen. Ja, de sista dagarna kommo några, annars ingen. En dag (i maj 1886) kom jag från en geografilektion med kartan i högsta lugg, öppnade dörren till lärarinnerummet och utropade: »Kan Ni tänka Er —» men förstummades plötsligt. I soffan sutto två främmande damer. Då jag såg närmare efter var det föreståndarinnan för normalskolan fröken Hilda Casselli, och friherrinnan Sophie Adlersparre. De brusto båda i skratt, då de sågo min häpnad. »Här se vi då, att vi inte voro väntade», sade de. De voro nämligen utsända att inspektera landets flickskolor. Timmen därpå hade jag historia i åttonde klassen, repetition av ett tidevarv i allmänna historien. De båda damerna åhörde. Då lektionen var slut, sade fröken C: »Säg mig, fröken, vad var ämnet för denna lektion?» Det fick jag för att jag önskat mig åhörare.

En dag fick jag ett brev från en god vän i Finland, däri hon frågade, om jag inte ville bli föreståndarinna för Svenska samskolan i Helsingfors. Naturligtvis funderade jag på saken, innan jag svarade. Samskoleidén var mig så främmda. Visserligen kunde det hända, att samskolan skulle kunna lösa en del problem, som de separata skolorna förgäves brottades med. Men skulle jag våga

ge mig in på något sådant? Och i ett främmande land till på köpet? Nej, ju mer jag tänkte på det, dess säkrare blev jag. Dit ville jag icke. Men — samskoletanken hade väckts till liv inom mig. Icke sällan hände sådant, som kom mig att tänka på hur mycket bättre gossar och flickor, män och kvinnor skulle förstå varandra, om de fått växa upp tillsammans, arbeta i samma skola, lära av varandra.

Dessutom, nog vore det väl roligt att komma någon annanstans, inte hela sitt liv gå i Norrköping i samma skola. För mitt minne står så livligt en dag, då jag varit ute och gått med en av mina kamrater — vi slutade skolan $\frac{1}{2}$ 3, så vi hade långa eftermiddagar. Då vi skulle skiljas från varann, stodo vi mitt på Lilla torget. »O, om ändå någonting ville hända!» utbrast jag, »ja, det får t. o. m. vara något ledsamt, bara det händer.» Men hela den vintern gick, och ingenting särskilt hände. Vi hade nu omkring 200 barn i vår skola, och jag hade varit 16 år i Norrköping.

Så får jag en dag på våren 1896 ett brev från min syster Elisabeth, anställd vid Inteckningsbanken i Stockholm. Där stod verkligen något, som kom mitt hjärta att klappa i hastigare takt. »Endera dagen,» skrev hon, »får du ett brev från bankdirektör Palme. Han kommer att erbjuda dig plats som föreståndarinna vid Djursholms samskola.» Vid Djursholms samskola! Ödet tycktes vilja ha mig till en samskola. Några år förut — jag tror 1891 — hade vi på min bror Ottos förslag farit ut till Djursholm, på annandag påsk, då jag var hemma under lovet. Vi hade då varit uppe i slottet och tittat. I slottssalen hade stått en svart tavla och några skolbänkar. Men vad visste Palme om mig? Jag var alldeles häpen. Dagen därpå kom hans brev. Om jag funderade på saken, skrev han, så önskade styrelsen, att jag kom upp, så de finge träffa mig. Jo visst funderade jag på saken. Var det sant, att jag skulle kunna få komma till Djursholm, till Roslagen, till min egen hembygd! Min kompanjon gav sitt samtycke, och jag for upp. Jag åt middag med styrelsen hos Palmes på Svalnäs. Styrelsen bestod av Palme, direktören för Djursholms bolag, Ernst Beckman, museiintendenten d:r Georg Göthe och läkaren d:r Edv. Laurent. Innan kvällen var mitt öde beseglat. Mina sexton år i Norrköping voro ett minne blott.

Djursholms Samskola. Dagen efter mitt sammanträffande med styrelsen besökte jag samskolan. Den hade sin lokal 1 tr. upp i Djursholms gamla slott. Elevantalet var omkring 70. Skolan hade

startats 1891 av d:r Joh. Bergman. Nu leddes den av en herr Eriksson, som var tjänsteman vid posten i Stockholm och reste ut och in. Skolans inspektor hade varit Viktor Rydberg, som emellertid dött hösten förut (1895). Styrelsen fattade nu det beslutet, att hela lärarpersonalen skulle sägas upp. Jag fick i uppdrag att anställa ny personal och ordna allt, som jag själv ville. En förtjusande bostad fick jag för en billig penning hyra två tr. upp i slottet. Av fru Palme blev jag bjuden att i hennes sällskap resa till Helsingfors för att studera de finska samskolorna. Den resan företogs i slutet av maj och var synnerligen intressant. Det var inte utan, att jag kände det litet kusligt att på egen hand sköta en samskola. »Då man heter Friesen, är man född till självhärs-kare», sade rektor Almquist, och mina bröder uppmuntrade mig. »Visst kan du sköta pojkar», sade Sixten. »Pojkar äro inte svåra», sade Carl; »när de äro en 12—13 år kunna de förstås vara ena små kanaljer.» Jag gick också till Leonard Wærn, som nu var rektor för Högre lärarinneseminariet. »Törs jag?» undrade jag. »Ja visst, det är jag som rekommenderat Gerda dit.» »Ja, nu tro de mig om allt gott, men när de upptäcka, hur dum jag är?» »Visa dem det aldrig!» sade han. Emellertid tyckte jag, att någon karl behövde jag i kollegiet, och så fick jag mig rekommenderad en präst, som just slutat sitt provår. Till kamrater i arbetet fick jag dels några av de förutvarande lärarinnorna ävensom slöjdläraren, dels två jag kände från Örebro, nämligen Hedvig Phragmén och Rosalie Samuel, dels två av Leonard Wærns elever och av honom varmt rekommenderade, nämligen Louise Böös (sedan föreståndarinna för Rimforsa seminarium) och Ebba Westberg (sedan förmäld med professor Eli Heckscher). Det blev sannerligen ett fint litet kollegium, och maken till den entusiasm, med vilken vi började vårt arbete, får man söka efter. — Vårt lilla kollegierum var ett f. d. kök. Där försiggick ett livligt utbyte av våra dagliga erfarenheter.

Djursholm var på den tiden ett ganska lustigt litet samhälle, där alla kände varann. I spårvagnen in till Stockholm diskuterades högt och ogenerat alla gemensamma intressen och naturligtvis icke minst den nyomstöpta skolan och dess nya kollegium. Där satt en dag, obeaktad av de övriga, en av de blivande lärarinnorna. Hon häpnade över de djärva och ogrundade omdömen, som uttalades. Till sist kunde hon ej tåla längre. »Jag är en av de nya lärarinnorna, mitt namn är Phragmén,» sade hon. Verkan av detta in-

lägg var oerhörd, men så småningom hämtade man sig och kultiverade och i själ och hjärta snälla, som de voro, hälsade man henne välkommen. Intelligens och kultur skattades högt i detta unga samhälle. Blott några få voro rika; många voro högt bildade. Här omfattades gärna nya idéer. Man bodde ju på landet; enkla, sunda vanor skulle man ha. Direktör Beckman predikade nykterhet och fru Svärdström vegetarisk kost. Bort med tunga supéer mitt i natten! Té och påbredda smörgåsar var alldeles nog, då man samlades för att njuta musik, sång och andra förädlande nöjen. Man klädde sig enkelt och ansåg intet slags arbete förnedrande. Barnen voro i skolan i ögonen fallande enkelt och praktiskt klädda, och vid högtidligare tillfällen hade de nationaldräkter.

Skolan levde i nära kontakt med samhället och omfattades av detta med en osedvanlig välvilja. Till inspektor för skolan utnämndes en djursholmare, envoyén Åkerman. Alltid snäll, vänlig och omtänksam var han och besökte oss ofta. Här behövde man inte som i Norrköping gå och önska att någonting skulle hända. Här hände alltid någonting. Allt för samhället gemensamt skulle ske i det gamla slottet. Den gamla vackra slottssalen var icke blott bönsal utan också gymnastiksal med ribbstolar kring väggarna och klassrum; där inhystes stundom två skolavdelningar. — Var vädret så svårt, att barnen ej kunde vistas ute, fingo de leka i stora salen. Men det hände ej ofta. Barnen voro sällsamt oömma. Litet regn skydde de ej ett grand utan skrattade åt mig, då jag varnade dem för förkylning. Bönsalen användes också varje söndag till gudstjänstlokal och var då så fullpackad, att ej en fotsbredd var ledig. Vi hade nämligen till predikant ingen mindre än pastor Natanael Beskow. Han var porträttmålare och skulle ha varit färdig präst, om han velat låta sig prästvigas. Utom till allt detta användes också salen av blåbandisterna vid deras möten samt till konsert- och föreläsninglokal. Där skulle ständigt ordnas för någonting. Jag hade knappast en ledig stund på hela dagen, men roligt var det. Många gånger hände det, att jag, då jag om morgonen stod vid mitt fönster och skådade ut över trädtopparna, bort över Stora Värtan, icke kunde låta bli att högt utbrista: »Vad jag är lycklig!»

Vid slutet av vårterminen 1897 blev det beslutat, att jag skulle få pastor Beskow vid min sida såsom rektor. Han hade visserligen ej gått provår, men vi hade vår frihet att utnämna, vem vi ville. Då jag säger vi, menar jag styrelsen, där också jag hade säte och

stämma. Nu, när ett år var till ända, sade mig erfarenheten, att bättre styrelse kunde jag ej önska mig. Den hade ett varmt intresse för skolan, men enligt löfte lät den mig göra precis, som jag ville, och höll mig trofast om ryggen. Styrelsen ägde skolan, vilket för dess medlemmar var en något tvivelaktig lycka. Mig hade man godhetsfullt befriat från ekonomiskt ansvar. Inom samhället funnos de, som i sin oskuld trodde, skolan vara en god inkomstkälla. »Hör nu Fröken, den där inrättningen sitter väl Palme och skor sig på?» frågade man. »Långt ifrån», svarade jag, »den bär sig inte alls.» Att bli »ekonomie rektor» som pastor Beskow nu blev, var därför icke någon lockande post. Dock befriades även han från det ekonomiska ansvaret. Då han dessutom fortfor att vara predikant i Djursholm och icke heller ville släppa sin målning, åtog han sig utom morgonbönerna endast några få lektioner i kristendom och kyrkohistoria. Hans morgonböner voro oförligneliga, enkla, korta och så väl lämpade för hans publik, att vi kunde behålla dem i minnet under dagens lopp. Det hände också, att man kunde få höra någon bland barnen under leken på gården ropa: »Nej, hör du, minns du inte, vad pastorn sa i morgonbönen?» För mig blev rektorn en ovärderlig hjälp. Om han också inte tillbragte så stor del av dagen inom skolan, hade han så snabb uppfattning, att han bara genom att höra ett par ord om en sak hade hela situationen klar för sig. Hans klara blick och säkra omdöme gjorde honom till ett värdefullt stöd. Hans stilla, värdiga personlighet gjorde honom i hög grad imponerande. Även den mest upprörda fader eller moder kom av sig inför honom. Också bodde han under de första åren av sin rektorstid lyckligtvis i slottet i en vindsvåning, så han var för mig lätt åtkomlig. Sen blev han av Viktor Rydbergs änka erbjuden att bebo den rydbergska villan, Ekeliden.

Tack vare Natanael Beskow fick vår skola anseende; samhället började växa och med samhället skolan. Statsanslag fick den 1897. Detta tillika med ökat antal avgifter, gåvor från Djursholms aktiebolag m. fl. lättade något på det ekonomiska trycket. Vi kunde anställa en och annan manlig lärare, vi kunde inköpa mer undervisningsmateriell etc. Bönsalen befriades från ribbstolar. Djursholm hade nämligen fått ett idrottshus, som skolan fick använda till gymnastiksal. Där höllos sedan också avslutningarna. Dessa voro förlagda till kvällen; barnens fäder hade eljest aldrig kunnat få vara med, enär de i de flesta fall ha sitt arbete i Stock-

holm. Julavslutningen i idrottshuset var särskilt tilltalande med de höga tända julgranarna i det stora, luftiga rummet. Rektorns avslutningstal och den vackra tavla de nationalklädda barnen bjöd, lockade ständigt stor publik. I idrottshuset fick hela Djursholm rum.

Stockholms privata skolor, d. v. s. flick- och samskolorna, voro nog vänliga att vilja räkna oss till sin krets. För det voro vi mycket tacksamma. Koollegierna vid dessa läroverk hade kommit på idén, att något av dem varje år skulle inbjuda alla de andra till sin skola på ett enkelt samkväm, där de skulle kunna göra varandras bekantskap, utbyta tankar och ha en trevlig afton. Då vi ett par gånger varit med om dessa roliga tillställningar, började vi fundera på hur vi skulle kunna uppträda som värdfolk en gång. Våra resurser inom skollokalen voro ju inte stora, men så voro resurserna i den härliga naturen omkring oss så mycket större. Och när våren kom och alla ängar stod i blom, smällde vi till och skickade ut inbjudningar. En ångbåt förde hela sällskapet — omkring 200 personer — från staden hit ut. Vid Aludden lade den till. Vädret var strålande, och vår lilla skara stod på stranden och viftade välkomnande till dem. Ingen mindre än Alice Tegnér var den tiden vår sånglärarinna, och sen gästerna stigit i land, förde hon hela sällskapet till det då helt nya kapellet, där vi alla bänkade oss. Alice spelade på orgeln. Bl. a. ackompanjerade hon Valborg Svärdström, som sjöng en aria ur Skapelsen. Från kapellet gingo vi Strandvägen fram till den tagnerska villan Tagnarbo och så vidare till slottet. Där stodo på slottstrappan skolans alla sjungande barn, och under Alice Tegnérns ledning stämde de nu upp Ernst Beckmans dikt:

Det åldriga slottet ruvar
På minnenas skumma gull
Dess grånade mur är brusten,
Dess festsal av vemod full.
Då klappa på ekedörrar
Tre slag av en barnahand
Och in bryter Vårens rike
Med fläktar från Framtidens land.

Det åldriga slottet blickar
Föryngrat kring höjd och dal,
När glammande barnaröster
Ge genljud i högvälvd sal.
Det glädes, när klockan ringer
De unga till arbetsdag
Och aggande minnen flykta
Vid psalmsångens harposlag.

Efter ännu några sånger lämnade barnen trappan;

vi gingo in i slottet och 1 tr. upp, där stora salen och alla skolrummen voro festligt smyckade med blommor och där långa bord voro dukade och inbjödo till en enkel tésupé. Men först samlades så många, som fingo rum, i stora salen, där rektor Beskow höll ett tal och hälsade dem välkomna. Sen pratade vi och glammade och drucko té och åto smörgåsar av hjärtans lust. Alice Tegnér bjöd på musik och fick alla, både möjliga och omöjliga, att sjunga. Till sist kom uppbrottet, och då vi förkunnade, att de fingo ta med alla blommor, som fanns, brusto de ut i ett stormande jubel. Naturligtvis följde vi våra gäster till båten och viftade av dem, då de sjungande lade ut från stranden och försvunno i den tilltagande skymningen. Värdskapet hade tagit oss hemmavarande så i anspråk, att vi ingenting hunnit äta, varför vi skyndade tillbaka att inmundiga det té och de smörgåsar, som voro kvar. Det skedde i glädjens tecken, ty vi voro mycket nöjda med »De tvåhundra lärarinnornas fest», såsom vi kallade den.

Alice Tegnér spelade naturligt nog en stor roll vid flera tillfällen. En gång kom bud, att Nansen skulle komma till Djursholm. Han skulle gå av tåget vid Slottsvägens anhalt. Kunde inte barnen där möta honom med sång? Jo visst, om fru Tegnér var hemma och ville ta dem om hand. Det var hon, och det ville hon. Barnen blevo förtjusta att få se den då så mycket omtalade Fritiof Nansen, och det blevo vi alla. En stor skara mötte vid Slottsvägen, barnen sjöngo och Nansen tackade.

En annan gång ringde professor Mittag-Leffler. Han skulle få besök av Selma Lagerlöf, som han inbjudit till lunch. Nu undrade han, om inte fru Tegnér ville komma dit med de röstbegåvade barnen och sjunga för henne i hans bibliotek efter lunchen. Vilka, som ville av kollegiet, voro välkomna med. Jo, Alice Tegnér var alltid villig, och några av oss andra följde med. Selma Lagerlöf kände jag förut; henne var det alltid roligt att träffa. Dessutom var det intressant att en gång få komma in i Mittag-Lefflers slottslika hem. Eftersom han inga barn hade, kom skolan eljest icke i beröring med honom. —

Mellan föräldrarna och skolan var, kan jag säga, ett ovanligt gott förhållande, ett verkligt samarbete under denna skolans barn-domstid. Särskilt mödrarna kommo ofta upp och hörde på lektionerna och resonerade om sina barn. Telefonen användes också ganska flitigt. En dag hade en liten gosse i lekclassen inte kommit hem ännu kl. 5, fastän han slutat kl. 3. Hans pappa ringde

och undrade, om han fanns kvar i skolan eller på skolgården. Nej, han fanns ingenstans. En stund efter ringde fadern igen: »Jag vill bara tala om, att nu är Sven hemkommen. Kan Fröken gissa, var han varit? Då jag frågade honom, svarade han: 'Jag var i slottsträdgårdarna ó stälde äpplen.'»

Naturligtvis hände det också, att vi fingo en uppsträckning då och då, men vanligen togo föräldrarna reson, då de fingo höra, att vi haft skäl för våra åtgöranden. Somliga sammandrabbningar voro enbart humoristiska. »Fröken, jag vill inte att min flicka skall hänga sina kläder, där Fröken sagt; jag vill, hon skall hänga dem i den andra tamburen.» »Ja, men där hänger en annan klass sina kläder.» »Jaså, är det så noga?». »Ja, så noga är det», och så brusto vi båda i skratt. Eller: »Fröken, varför fick inte min flicka komma in och möta mig i stan i går, som jag sagt henne? Hon skulle ju prova.» »Ja, men hon hade lektion då. Prova får hon göra på sin fritid.» »Är ni så stränga?». »Ja, det är vi.»

En mamma kom en dag och beklagade sig över, att en av småskolelärarinnorna gjorde barnen mörkrädda genom att berätta för dem om syndafallet. Historien om ormen var så ryslig.

Samskolans ungdom gjorde på mig från början ett i det hela taget mycket fördelaktigt intryck. Det låg något lantligt över dessa barn, något friskt, öppet och okonstlat. Någon slags flirt kunde inte alls spåras. De voro i sitt umgänge med varandra som syskon i en mycket stor familj. En av de större pojkar var den borne ledaren. Så fort klockan ljudit och de kommit ned på den stora, härliga gården under de åldriga lindarna, samlades alla, stora och små omkring honom, och han satte leken i gång, ordnade och ledde det hela. Han övade ett utomordentligt gott inflytande och var en ovärderlig hjälp för oss lärare. Men en gång kom hela skaran av sig. Det hade kommit tre nya elever, tre systrar, från en av de större flickskolorna i Stockholm. De sågo bra ut, voro högst eleganta i sin klädsel och uppträdde i rasten med smala, snobbiga promenadkäppar. Det var verkligen ett nöje att ge akt på den effekt, de gjorde. Djursholmsbarnen kommo sig icke för med att leka utan drogo sig mot utkanterna av gården och bara stirrade på dessa underliga djur. De tre systrarna voro av det slaget, som gärna väcker uppmärksamhet och togo icke illa upp. Promenadkäpparna voro emellertid bara med första dagen, och snart smälte deras ägarinnor in i sin omgivning — om än icke utan vissa svårigheter.

Det var från början uppgjort, att gossarna skulle lämna samskolan, då de gått ut femte klassen. Snart nog funno vi emellertid, att detta var stor skada. Hela samskoleidén blev på detta sätt förfuskad. Ju större gossarna blevo, dess nyttigare visade sig samskoleundervisningen vara både för dem och för flickorna. De större gossarnas inflytande på de mindre var också av stor betydelse. Dessutom kom det en sådan oro över dem i femte klassen, då de visste, att de snart skulle in i en annan skola. Alltnog, styrelsen beslöt utvidga skolan till fullständigt läroverk med mogenhetsexamen på reallinjen. Detta beslut fattades våren 1901. Men det var ett beslut, som krävde pengar. Det är inte roligt att bege sig ut på tiggerstråt, men när det är för ett ivrigt eftersträvat mål och ej för egen räkning, så går det ju lättare. Vi hade också framgång. Utom föregående understöd från Djursholms A/B och Djursholms köping fingo vi nu också på listor insamlade medel, och utvidgningen sattes i verket. Den 21 maj 1905 avlade samtliga fem lärjungar i skolans 4:de ring mogenhetsexamen såsom privatister vid Almqvistska samskolan i Stockholm. Vi sökte och fingo därefter dimissionsrätt. Rektor Natanael Beskow anställde därpå, våren 1907 den 22 maj, mogenhetsexamen med 4:de ringens trenne lärjungar. Även denna gång godkändes samtliga.

I och med detta steg, som vi aldrig ångrade, växte skolan snabbt, alldeles för snabbt. Det gamla slottet släppte till allt fler lokaler men hotade med att till sist ej räcka till. Jag blev också tvungen att flytta därifrån; mina rum behövdes. Ju större kollegiet blev, dess svårare blev det att få bostäder åt alla. Djursholmarna voro mycket ovilliga att ta emot inackorderingar i sina hem, och villor att hyra funnos knappast. Det måste byggas lärarbostäder. 1905 gav jag mig ut på tiggerstråt igen och lyckades verkligen få fatt i några, som voro vänliga nog att intressera sig för saken och bilda aktiebolaget Djursholms lärarbostäder. Det åstadkom inalles tre hus, av vilka ett var färdigt hösten 1906. Där fick bland andra också jag en lägenhet, då jag måste lämna det trevna gamla slottet.

Till all lycka disponerade vi ju idrottshuset. Det hade blivit tradition att vid vår skola åtminstone en gång i terminen ha en s. k. lekafton. Den eftermiddagen hade alla barnen läxfritt. På utsatt klockslag samlades skolans dåvarande och f. d. elever, syskon och föräldrar i idrottshuset. Alice Tegnér satte sig vid pianot och spelade Finska rytteriets marsch, dörrarna till omklädningsrummen slogos upp och in tågade sjungande barnaskaran två och

två, den längsta gossen och längsta flickan i täten, sen allt mindre och till sist de allra minsta små krypen, nästan alla i nationaldräkter. Det var en bedärande syn. Då de marscherat några varv kring salen upphörde musiken, och nu började lekar av allehanda slag, varvid icke blott gymnastiklärarinnan utan också andra lärare och lärarinnor hjälpte till att ordna. Vid sånglekarna ackompanjerade Alice vid pianot. Den ena leken avlöste den andra och ofta förekommo olika lekar på olika håll i salen. Särskilt minns jag en gång, då den holländske pedagogen Jan Lighthart gästade Stockholm. Jag hade bjudit honom och hans fru ut en sådan afton. Det var, en av dessa tjusande höstdagar, då träden stå där i sin prunkande gula skrud belysta av solens milda strålar. Jag mötte mina gäster vid tåget för att visa dem vägen. Något sådant som denna natur hade de aldrig sett, sade de. »Hemma hos oss bli träden bruna, ej gula», sade de. När de sedan kommo in i idrottshuset och fingo se barnen tåga in, sutto de där fascinerade.

Då vår skolas åttonde klass år 1909 tillerkänts normalskolekompetens, kunde man anse skolans organisation fullt genomförd. Nu stundade emellertid kolossala förändringar. Rektor Beskow, som 1909 var tjänstledig för att sköta sin hälsa, begärde avsked. Lektor Sigurd Wickbom, som varit hans vikarie, utnämndes till rektor. Djursholms kommunalfullmäktige åtog sig bygga ett skolehus men med villkor, att kommunen blev ägare till skolan. Den gamla styrelsen avgick, och kommunen tillsatte en ny, där ordföranden förklarade sig avsky hela samskoleidén. De sista fem åren vid Djursholms samskola blevo för mig oerhört tröttsamma. Hösten 1910 flyttade vi in i den nya lokalen, bestående av en huvudbyggnad och tvenne med huvudbyggnaden sammanhängande flyglar, sammanhängande i det yttre, men i det inre endast på nedre botten. Befann man sig tre trappor upp i huvudbyggnaden och ville högst upp i en flygel, måste man först tre trappor ned och sedan två trappor upp. Men — vi hade ju utrymme. För den nya kommunala skolan skulle ett reglemente utarbetas, ett arbete, som medförde oupphörliga sammanträden, mest nattarbeten. Elevantalet växte upp mot 500. Jag orkade inte mera, hade heller inte förmåga att fylla alla de uppgifter min befattning krävde. Vid vårterminens slut 1914 lämnade jag Djursholms samskola och hade lyckan få lämna mitt arbete i händerna på en så dugande kraft som fröken Ester Lager.

Skolminnen.

Av Skolföreståndarinnan *Anna Ugglä*, Stockholm (1938).

Privatinformation. Till det idylliska lilla Kisterud i Gillberga socken i Värmland, där kapten Pontus Ugglä bodde med maka och barn, kom på 1870-talet såsom guvernant för älsta dottern, Therése, en ung professorsdotter från Uppsala, fröken Sofie Rydin. Då familjen något senare flyttade till egendomen Agneteberg, väster om Arvika, följde fröken Rydin med och fick snart till elev även den yngre dottern, Anna, författarinnan till denna minnesteckning.

På vinden voro inredda fyra små rum med brutet tak, vilka kallades Ettan, Tvåan, Trean och Fyran. På Ettan bodde fröken Rydin, och där läste hon med oss flickor. Ehuru vi barn och i synnerhet jag älskade och beundrade vår lärarinna mycket, kunde vi dock ibland vara stygga under lektionerna och visa dåligt humör. Jag påminner mig särskilt en gång, då jag var ganska olustig och surmulen. Då föll det sig så, att jag just skulle stava i hop bokstäverna o-n-d. Jag såg, vad ordet skulle bli, men var djupt generad för att säga det just då. Och så brusto både lärarinnan och min syster i skratt, och jag måste bli god igen och skratta med.

Småskolan. I Arvika höll fröken Hanna Brattén då en liten privatskola. Dit skickades min syster sedan fröken Rydin lämnat oss, och jag, som ännu tillhörde småskolestadiet, fick gå i socknens småskola hos fröken Anna Olsson, som var en utmärkt präktig lärarinna. Skolan hölls i den gamla förfallna Ahlgrensstugan, belägen vid stora landsvägen just vid avtagsvägen till Arvika kyrka (numera landsförsamlingens kyrka). Stugan hade ett stort rum, som användes till skolsal, samt ett par mindre rum och ett kök, bebodda av en fattig gumma, »Länge Lisa», och hennes vuxne son. Vi barn hörde med häpnad på när »Länge Lisa» på genuint Jössehärads-mål berättade, hur det brukade spöka och skrymta i Ahlgrensstugan om nätterna och hur rädd hon då blev. Jag minns ännu ett litet fragment av hennes berättelse. »Å dä knäffte i knutera, å gutten han satt å las i a bok, å jej tok mej i säffestamma, å dä skok mej, så jej trudde rakt, att jarte skulle kutte ut imella halera». (»Och det knäppte i knutarna, och gossen han satt och läste i en bok, och jag fattade tag i soffkanten, och jag skakade, så jag trodde rakt, att hjärtat skulle springa ut mellan skuldrorna.»)

Antagligen var det Lisas uppgift att hålla skolsalen städad och varm. — Skolvägen från Agneteberg var inte lång, men livligt trafikerad, och jössehäringarna voro kända för att köra fort med sina små norska hästar. För en liten flicka på sex, sju år kunde det vara rätt så ängsligt att gå ensam även den lilla biten, då hon t. o. m. kunde tycka, att »läsgossarna» på väg till prästen sågo farliga ut. Men så fick jag sällskap med trädgårdsmästarens Marie, som var lika liten och lika rädd, och när vi kommo upp på den stora järnvägsbron, där läsgossarna stodo i rader utefter staketet och stampade och ropade för att skrämna oss, då togo vi varandra i handen och sprungo av alla krafter utför backen ned till Ahlgrensstugan.

Den korta tid jag fick tillbringa i socknens småskola har varit mig till stor nytta och givit mig mycket att tänka på. Vår lärarinna var lugn och god och måtte ha haft ett stort tålmod. Somliga lärjungar voro ytterst utvecklade och hade ett mycket torftigt ordförråd. Barnen i en familj från en avsides belägen torparstuga visste inga andra namn på sina föräldrar än »far din» och »mor din». Och det sades, att då modern skickade ut ett av sina barn med matbud till fadern på åkern, så framfördes budet i följande ordalag: »Mor din sa, att far din skulle gå in å äte».

På den tiden lärde man sig läsa efter stavningsmetoden, och det var ett mycket krävande arbete för många av barnen. Jag kan ännu se för mig hur hårt min lilla sidokamrat knep i hop fingrarna kring sin pekpinne och hur hon vred på hela sin lilla kropp, innan hon lyckades pressa fram en stavelse och så lägga i hop stavelserna till ord. Av lärarinnan fordrades också ett stort lugn och tålmod för att leda dessa elevernas kraftprov. Jag minns aldrig, att vår snälla lärarinna någonsin brast i det stycket. — Och så blev det examen, och föräldrar och målsmän kommo och hörde på. Jag tror nästan, att de flesta lärjungarna och kanske även de flesta mödrarna voro mest intresserade av hur barnen voro klädda den dagen. —

Bratténska privatskolan. Så skulle jag få övergå till Fröken Bratténs skola.

Fröken Hanna Brattén var född i en värmländsk prästgård den 14 mars 1844. Hennes uppfostran måtte ha varit synnerligen sträng. Vi skolbarn fingo ibland till livs små episoder ur hennes barndom. När hon inte satt rak, hängdes en tyngd i flätan eller

trädde en lång linjal mellan armarna och bakom ryggen; när hon inte kunde sin läxa, bands ett par stora åsneöron på hennes huvud o. s. v.

Till det yttre var fröken Brattén liten och smal. Hon måtte ha varit mycket illa under sin uppväxttid, ty hon var svårt giktbruten, hade en linkande gång samt böjda fingrar med uppsvällda leder. En av mina små bröder blev strängligen förbjuden att ta »Tante Hanna» i hand, då han hälsade, ty han tog så hårt, att det gjorde ont. Innan fröken Brattén satte upp en egen liten skola i Arvika, hade hon varit guvernant hos sina släktingar brukspatron Jochnicks på Rud i Ny socken. Någon egentlig lärarinneutbildning hade hon inte fått, men hon hade gått igenom en telegrafistkurs i Stockholm, och med sitt klara, rediga huvud och sin stora energi hade hon tillgodogjort sig de möjligheter till kunskapsförvärv och utbildning, som bjodits henne, och genom självstudier och träget arbete byggde hon vidare på den goda grunden.

Fröken Brattén var sannerligen en boren lärarinna. Hon hade en sällsynt förmåga att utreda och klargöra sitt ämne, och hon lämnade inte en sak, förrän varje elev verkligen hade förstått den. Aldrig blevo hennes lektioner tråkiga. Hennes eget levande intresse smittade lärjungarna, hennes allvar och stränghet höllo dem vakna, och hennes humor och blixtrande kvickhet kryddade även de mest hårdsmälta problem och läroämnen. Fröken Brattén undervisade själv i svenska, franska, tyska, räkning och geografi. Hon författade en svensk grammatik, som eleverna skrevo av och inlärde utantill. Den var synnerligen redig och klar. Lärjungarna fingo därigenom ett stort intresse för grammatik och lärde sig tidigt behärska denna för många så torra och svåra sida av språkkunskapen. Denna goda grund blev också en utmärkt hjälp vid inlärandet av främmande språk.

Vid den grundläggande matematikundervisningen användes flitigt åskådningsmaterial, som fröken Brattén själv tänkt ut och beställt hos en snickare. För den fortsatta räkneundervisningen författade hon en samling »räkneregler», som ävenledes varje elev skulle ha i avskrift att lära sig utantill och att rådfråga vid tyst räkning. Dessa räkneregler voro utomordentligt väl uppsatta, enkla, klara och tydliga. Men kvällen innan vi skulle ha räkning för fröken Brattén, hände det allt, att jag bad Mamma sitta och hålla mig i handen en stund, innan jag kunde somna.

För att göra geografiundervisningen åskådlig, ritade fröken Brattén med krita upp hela Skandinavien karta på svarta tavlan. Vid förhör fingo eleverna själva sätta ut städer och berg på den. Geografiförhören gingo med verklig rutin.

Till medhjälpare i sin skola hade fröken Brattén fröken Thurinna Sandelin, som undervisade i kristendom, historia, naturlära och välskrivning. Hon var en stor och ståtlig dam av ett lugnt och jämnt temperament. Vi voro aldrig rädda för »fröken Thurinna». Vid historiektionerna fingo eleverna vanligen berätta av läxan ett stycke vardera i tur och ordning. »Börja nu du!» hette det. »Nu kan du berätta vidare». Om någon i sin iver ville hålla på alltför länge, så avbröt fröken: »Nej, tyst nu du, och låt kamraten fortsätta!» Något djupare inträngande i orsakssammanhanget eller några överblickar förekommo icke. Men när läxan var uppläst, och var och en, såsom brukligt var efter varje läxförhör, fått sitt betyg, så fingo vi läsa högt ur någon historisk läsebok, vilket var mycket intressant och givande.

I denna skolas lägre klasser gingo både flickor och gossar. De senare flyttade i sinom tid över till köpingens treåriga gosskola, »storskolan». I den mån Bratténska skolan utvidgades, måste flera lärarekrafter anställas; i småskolan blev det fröken Selma Sandelin, för de större eleverna magister Zettervall från gosskolan i biologi och fysik, klockaren Persson i sång och fru Dahlman, senare hennes dotter, fru Hallqvist, i teckning. — Att lära flickorna handarbete ansågs förr vara uteslutande hemmens sak. Men under denna flickskolas första tid anordnades i slutet av varje hösttermin s. k. julklappsveckor. Då inställdes all läsning, och under lärarinnornas ledning sydde, stickade och virkade eleverna av hjärtans lust. Lärarinnorna turade därvid om att läsa högt för oss ur någon god och rolig bok. Och under små ivriga fingrar växte fram de underbaraste julklappar: lampmattor, skrivbordsmattor och tidningshållare av silverkartonnage och färgrika sefirgarner, broderade tofflor, spjällsnören, virkade silkesbörsar lampskärmar, kuddar och muddar, och till min stora förtjusning fick jag sy en liten väska av svart kläde och brodera den med frimurare-insignierna i brokigt silke till julklapp åt min far, för att han däri skulle förvara sina frimuraremblem. — När jag vid mognare ålder tänkt på saken, kan jag inte nog beundra fröken Brattén, som var så händig i sina giktbrutna fingrar. Jag har i min ägo en stor fotografiram, som hon snidat i trä med rikt mönster.

— Längre fram infördes i skolan ordnad handarbetsundervisning. —

Så gick arbetet sin gilla gång. Fröken Bratténs skola vann alltmer förtroende och fick allt flera elever. Den växte ur den lilla våningen 1 tr. upp i kopparslagare Hedins gård, där slutligen köket fått avdelas med ett skynke för att bereda plats åt en läsavdelning; och där man ibland hörde fröken Bratténs gamla Kajsa med halvhög röst göra sina gillande eller ogillande reflexioner över undervisningen. Gatan utanför skolan erbjöd en präktig källbacke, där vi muntert tumlade om på rasterna. Att vi kunde störa trafik, föll varken oss eller myndigheterna in. — I doktor Borgströms gård vid torget fick skolan sin nästa lokal, men även den blev oss snart för trång, och så flyttade vi till en stor, solig våning ovanpå Värmlands enskilda banks kontor. Fröken Brattén bodde alltid inom skolan. Här fick hon två rum och kök, men det ena av hennes rum användes ofta till undervisning. —

Innan skolan blev alltför stor, inbjödoss både lärarinnor och elever årligen till fest på fröken Bratténs födelsedag och alla lektioner inställdes. I skolan voro rummen ommöblerade med bänkarna utefter väggarna. Stora bord med frukt, karameller, kakor, saft och vatten stodo mitt på golven, och alla blevo rikligen trakterade. Om våren var långt framskriden och vädret vackert, fingo vi gå till Minebergsplanen i skogen norr om Arvika och roa oss med allehanda springlekar; vid mindre gynnsamma naturförhållanden stannade vi inomhus, där lärarinnorna satte i gång den ena roliga leken efter den andra. — Någon enda gång företog skolan en gemensam utfärd i Arvikas vackra omgivning. Det var en stor händelse i vårt stillsamma, regelbundna vardagslag och blev ett minne för livet.

När vi kommit upp i högsta (5:e) klassen, fingo mina två klasskamrater och jag en gång i veckan läsa tyska för gosskolans föreståndare, rektor Gustaf Borgström. Vi fingo då sitta i hans förmak. Själv satt han i en gungstol ett långt stycke ifrån oss med en grön skärm på pannan. Vi översatte från svenska till tyska samt fingo hemskrivningar. Vi tyckte, att det var mycket spännande och högtidligt att få läsa för själva rektorn, som ansågs vara mycket lärd och som hade utgivit en tysk-svensk grammatik.

Fröken Brattén hade den glädjen, att hennes elever med heder vunno inträde i större skolor i Stockholm och landsortsstäderna, och hon följde med vänligt intresse deras utveckling

och levnadsöden. — Men av det samhälle, där hon gjort en så stor insats för ungdomens fostran och undervisning, rönt hon icke den tack hon förtjänat. Hon ansågs vara alltför sträng och fordrande; hennes gedigna kunskaper och stora lärarinnebegåvning underskattades, emedan hon ej genomgått högre lärarinneseminarier. De familjer, som känt och uppskattat henne och varit hennes stöd, funnos icke längre kvar i Arvika, när den stora kraschen kom. På ett kränkande sätt blev fröken Brattén skild från den skola hon grundlagt och åt vilken hon skänkt sina bästa krafter. Den övertogs av köpingen och fick en helt ny ledning. —

Fröken Brattén satte sedan upp en liten sybehörsaffär i Arvika och framlevde där sina sista år i kamp mot tilltagande sjuklighet. — På Arvika kyrkogård står en liten enkel grå sten, där forna lärjungar med vördnad och tacksamhet läsa sin goda, oförglömliga lärarinnas namn.

Risbergiska flickskolan. Vid 14 års ålder hade jag genomgått Arvika flickskolas högsta klass. Jag ansågs vara för ung att sluta gå i skola och hade lyckan få komma till släktingar i Örebro samt vinna inträde i Risbergiska skolan. Någon direkt inträdesprovning blev det inte, utan jag fick sitta på prov i 6:e klassen. Efter några dagar kom föreståndarinnan in och sade: »Anna får ta sin pulpet och flytta in i 7:e klassen». Och den som var glad, det var jag. Tänk, att få skriva hem och glädja föräldrarna med denna underrättelse!

Det var så mycket större förhållanden i Risbergiska skolan än hemma i Arvika. Vi voro omkring 25 elever i klassen, och vilken mängd lärarinnor och lärare! Fröken Edla Hamberg var föreståndarinnan. Hon var liten, stilla och försynt. Jag läste aldrig för henne men kände hennes goda blick vila på mig ibland. Vår klassföreståndarinnan var fröken Beate Runquist, som gav oss mycket intressanta lektioner i svensk litteraturhistoria och även undervisade i franska. I kristendom och räkning hade vi fröken Elga Andersson från Dalarne, en mycket gedigen lärarinna. Fröken Maria Victorins lektioner i tyska och särskilt historia voro utmärkta. Hon var mycket originell och tydligen mycket beläst samt hade rest mycket. Hon gav oss synpunkter och lärde oss se sammanhanget i historiens händelseförlopp; hon fick oss att tänka och inte bara »rabbla». Och så var hon så käck och hurtig och hade en så skälmaktig glimt i ögonvrån. Det var en lycka att få läsa för henne.

Bland lärarna minns jag särskilt pastor Nils Lövgren (sedermera biskop i Västerås), som undervisade i bibelläsning, men som vi tyvärr fingo behålla blott en termin. Så var det doktor Wallström (»svarta Wallström») i franska, som var rätt satirisk men lärde oss bra; doktor Elmquist i naturkunnighet och tyska, som var nästan alltför lugn och snäll, och så i engelska Carl Gustaf Morén, lärare i Örebro tekniska skola. Hans lektioner voro mycket roliga och lärorika, men han lärde sig aldrig våra namn utan kallade oss »den som har frågan», t. ex. »Kan den som har frågan redogöra för skillnaden mellan *very* och *much*?» Och när vi inte kunde låta bli att skratta under hans muntra timmar, brukade han säga: »Det är bra roligt att se, att den som har frågan inte gråter». Morén hade utgivit konstruktionslexika både i tyska och engelska samt en del tyska och engelska läroböcker. Dock lär han ha misslyckats i studentexamen och sedan aldrig tagit någon examen utan var självlärd. Vi flickor drogo nog nytta av hans stora kunskaper och goda undervisning, men gossarna i Tekniska skolan uppges ha huvudsakligen skojar under Moréns lektioner; resultatet blev därefter.

Vi undervisades i hälsolära av en regementsläkare Quennerstedt, i fransk talövning av en infödd fransyska, Madame Pegelow, och även i gymnastik, teckning, handarbete och sång hade vi vana och skickliga lärare.

Vi hade luftiga, ljusa och rymliga lokaler nere i Choisie vid Svartåns strand, en stor gymnastiksal och en vidsträckt skolgård.

Det var två rikt givande år jag fick tillbringa i Risbergsska skolan, vilken tydligen i alla avseenden följde med sin tid och stod mycket högt. En fin och vänlig ton rådde i skolan, och jag lämnade den med vemod och med vackra, goda minnen. —

Sista gången 8:e klassen var samlad till lektion i svenska för vår klassföreståndarinna, fröken Runqvist, gav hon oss en minnesdikt att taga med oss ut i livet, och det var Bernhard Elis Malmströms »Ödmjuket er!» — Det var en ledstjärna, som man kunde haft gott av att ännu oftare se upp till. —

Under mitt sista skolår i Örebro deltog jag i nattvardsläsningen för nyutnämnde kyrkoherden Edlund och konfirmerades samma dag som skolan hade sin avslutning, pingstaftonen 1887.

Ja, så hade man då slutat skolan och var fri som fågeln i skyn. Det var jublande roligt att få komma hem till föräldrar och syskon på det vackra Agneteberg och ha en lång, skön sommar framför sig.

Guvernant. Men när det led mot hösten, började jag längta att få använda mina skolkunskaper, och min barndoms dröm att få bli lärarinna började åter upptaga mitt sinne.

Så kom en vacker dag ett brev från min farbror, major Albert Ugglå på egendomen Beateberg i Roslagen, med förfrågan, om jag ville komma dit och läsa med mina kusiner. Jag blev mycket glad och svarade med tacksamhet ja. — En 16-årig flicka, som nyss slutat skolan, gått och läst för prästen, fått långa kjolar och uppsatt hår, for så i oktober 1887 från det goda, glada föräldrahemmet i Värmland ut i världen att tjäna sitt eget bröd. För första gången åkte jag på nattåg och fick till resällskap i kupén fröken Eva Topelius, dotter till min älsklingsförfattare, Zacharias Topelius. Det var en glädje. —

Aldrig förr hade jag varit i Stockholm. Jag blev mäktat inponerad men kände mig på samma gång så främmande och övergiven i strömmen av alla dessa obekanta människor. —

Farbror och faster och mina blivande elever, en 11-årig och en 6-årig flicka, hade kommit in till Stockholm för att avhämta den nya familjemedlemmen, och efter någon dag reste vi ut till deras hem. Och så började arbetet. I det hela följde jag med den äldre eleven Risbergsska skolans kurser; den yngre var nybörjare. —

I fem år varade min tjänstgöring som guvernant på Beateberg. Därunder lästes den äldsta eleven in i Strängnäs' flickskola, en liten gosse började med de första grunderna, och en äldre gosse, som ett par år läste hemma för informator, deltog något i sin stora systers undervisning. Min ständiga elev under de fem åren var dottern n:o 2. —

Som familjen knappast hade något umgänge med grannarna och på den tiden varken bil eller radio förekommo och telefon först under den sista tiden av min vistelse på Beateberg inmonterades, så levde vi ett ganska enformigt och isolerat liv. Men under de dagliga promenaderna med mina elever fick jag följa naturens utveckling under de olika årstiderna. Om våren plockade vi blommor och murklor, om sommaren badade vi, rodde och fiskade kräftor, om hösten plockade vi nötter, och om vintern åkte vi skridsko och källbacke. Under de långa lampkvällarna roade vi oss med handarbete, sällskapsspel och musik. För att stärka de ungas kroppskrafter igångsattes ett år vägrödningsarbete i parken, då informator, guvernant, en gosse och två flickor med yxor, spadar, skyfflar och krattor arbetade i sitt anletes svett. När hela

vågen var färdig, hölls en invigningsfest i en berså, och trakteringen utgjordes av enbärdricka, smörgåsar och pepparkakor. —

Men alltefter som tiden gick, kände jag mer och mer, hur ofullständigt rustad jag var för lärarinnans kall. O, vad jag längtade efter att få öka mina kunskaper! Detta hörde min gamla rara tante och gudmor överstinnan Helin, som bodde i Stockholm och som jag brukade gästa på mina resor till och från Värmland vid feriernas början och slut. Hon erbjöd mig att få bo hos henne, om jag ville fortsätta mina studier. Och så kom det sig, att jag under mitt sista år på Beateberg beredde mig till inträdesexamen vid Kungl. Högre Lärarinneseminariet. På inrådan av seminariets dåvarande föreståndarinna, fröken Hildur Djurberg, begagnade jag mig av Fredrika-Bremer-Förbundets hemstudiekurs och hade lyckan att till lärarinna i svenska och historia få ingen mindre än fru Alice Tegnér. Mina franska skrivingar rättades av fröken Fanny Cederblad. — I tyska fick jag välvillig hjälp av förutvarande informatorn på Beateberg, sedermera adjunkten C. O. Nordgren, och en månad före inträdesprövningarna reste jag in till Stockholm och tog privatlektioner i engelska för fröken Leontine Åkerström. Med de övriga ämnena fick jag reda mig på egen hand. —

Vid k. h. l-seminariet. Den 1 sept. 1892 infann jag mig till prövningen, och efter några spännande dagar var jag lyckligen seminarist.

De tre seminarieåren voro underbart rika och lyckliga. Jag fick bo i ett gott hem hos min fint bildade hjärtegodas tante; jag fick sitta och ta emot utmärkt undervisning i en mångfald ämnen samt komma i beröring med så många värdefulla, sympatiska personer både inom lärarekåren och bland kamraterna. Och så att efter det femårslånga, tysta, enformiga livet på landet få vistas tre vintrar i Stockholm, gå på teatrar, konserter och föreläsningar samt, så mycket arbetet medgav, deltaga i umgängeslivet — det var verkligen berusande.

Bland alla mina utmärkta lärare och ledare vid seminariet och Normalskolan minnes jag med särskild beundran och tacksamhet rektor L. M. Wærn. Första gången jag såg honom, föreföll han mig så ung och nästan pojkkaktig. Han hade ju varken helskägg eller ens mustascher och verkade inte så imponerande, som jag hade väntat att föreståndaren för ett så värnadsvärt läroverk skulle göra. Men snart lärde jag känna makten av hans personlighet. Vilken underbar klarhet det vilade över honom! Vilken för-

måga han hade ett väcka hänförelse för lärarekallet! Hur väl han förstod var och en i denna skiftande skara av elever, och hur mycket han hade att ge oss alla: i sin undervisning, vid kritiken av våra provlektioner och vid samkvämen, ja, när helst vi råkade honom! Ibland måste rektor Wærn på grund av vacklande hälsa vara borta från läroverket någon tid. Då han kom åter, gick det som en susning genom elevernas skara: »Rektorn har kommit tillbaka. Rektorn är här igen», och det verkade, som om solen brutit fram på en molnhöljd himmel. Det föreföll, som om rektor Wærn med sitt friska sinne och sin självbehärskning gjort till sitt eget valspråk det råd han vid en av sina sista lektioner gav oss avgående lärjungar: »Var alltid frisk, var alltid glad!»

Hur helt rektor Wærn gav sig hän åt sitt arbete kanske följande lilla drag kan belysa. Då vi på våren 1895 efter avgångsexamen skulle lämna seminariet, kom han in i vårt klassrum och sade: »Vet ni, jag känner mig som en hårt spänd sträng, som efter spänningens slut fortfar att dallra och inte kan stanna av. Ni skulle göra mig en stor tjänst, om alla av Er, som kunna, ville stanna kvar i Stockholm och låta mig undervisa Er ett par timmar om dagen en tid framåt.» Och så höll han dagligen härliga lektioner i pedagogikens historia för ett alltmer glesnande auditorium. Och var och en, som måste sluta, fick komma in på expeditionen och ta ett personligt farväl och fick med sig liksom en ljusstråle över hela sin lärarinnebanan. —

Innan vi kamrater efter avgångsexamen vid seminariet skingrades, hade vi en liten avskedsfest, varvid följande verser upplästes. (De onämnda, i ordning åsyftade lärarna äro Wærn, Keijser, C. A. Zachrisson, Linder, Lilljebjörn, C. Wallis, Humble, Lindgren, Hahr, Hoppe, Aurivillius och Alfr. Berg samt frökarna Norell, Sally Högström och Ellen Bergman. Till strofen om Berg må nämnas, att det var vanligt att de avgående eleverna fingo byta porträtt med sina lärare. D:r Berg hade satt upp sina elevs porträtt i långa, hopfällbara längder och brukade skryta med huru många meter seminarister han hade. Han skänkte sedan denna samling fotografier till Lärarinneseminariet).

Kamrater! Ifrån Sveriges skilda länder
Vi samlats hit; vi bildat här en krans,
Som blomstrat under fröken Djurbergs händer
Och hållit hop i regn och solskensglans.

Nu snart skall kretsen skingras, och vi alla
På skilda banor ut i världen gå.
Låt då, hur livets lotter än må falla,
En minnets tärna jämt dig följa få,

Som viskar vänligt om de flydda dagar,
Då än du kallades seminarist
Och lydde klockans bud och schemats lagar
Samt skrev på krior mången aftonkvist!

Väl var logiken torr och svår att lära
Med »modi», »hornslut», »indirekt bevis»,
Och pedagogerna uti all ära,
Nog va' de konstiga på många vis,

Men i tumultet utav »hypoteser»,
Av »tankelagar» och av dyliskt mer
Ett »Wærn» sig dock för matta tanken reser,
Och intressant och solklart allt sig ter.

Men vid lektionerna om fönsterhaken,
Om karaffin, materia och idé
Man blott med svårighet sig håller vaken,
Hur blitt än lärarns öga månne le.

Här kommer någon, som oss alla gläder
(Jag aldrig nånsin har sett honom vred).
Han strålände in genom dörren träder:
»God dag, å, var så goda och sitt ned!»

Det svenska språkets vanvård djupt dig grämer,
Du ivrar för gruppering, klarhet, ljus.
Ditt öga tåras ofta av poemer,
Men kanske ännu oftare av snus.

Till sinnet hugstor, fast till växten liten,
Du med ditt minne har vår häpnad väckt.
Visst blir mustaschen ganska flitigt biten,
Men skönt du skildrar Nordens sångarsläkt.

In träder »hälsolärarn» (som ej hälsar).
Nu gäller det att ej ge »simpla» svar.
Han lär oss, hur man sjuka människor frälsar,
Men mången halvt från vettet skrämt han har.

Visst har det varit gott om fria stunder
Och om förslag att dem begagna rätt,
Tänk blott på franska fonetikens grunder
Och tempusformernas användningssätt!

Vem är det nu, som i katedern sitter
Och vårt intresse väckt i sådant mått?
Av liv och friskhet föredraget spritter:
Här skildras Sheridan och Walter Scott.

Ibland ut i naturens blomsterrike
En skara vandrar, ledd av säker hand,
Att söka växter i ett nordiskt dike
Och flytta dem till vetenskapens land.

På samma gång en annan liten skara
Till tyska medeltidens romantik
Med ciceron så säker plägar fara;
Den färden är båd' skön och lärorik.

Ej minsta kryp av forskningen föraktas.
Allt blir belyst av vetenskapens dag.
Av lärd professors blick med fröjd betraktas
De »solitära getingars» behag.

Vi lärt bestämma dimensioner, mängder
Och dela vinklar medelst bisektris
Av en, som ej blott mäter enkla längder
Men ock seminarister metervis.

De »fria konsterna» få ej försummas!
För dessa sörjer ock en lärarkraft.
Se på vår gymnastik, se och förstummas!
Ej härligare syn du nånsin haft.

Åt seminarielärarpersonalen
Ett riktigt värdigt slutackord du ger.
Vid dina sånglektioner uti salen
Ej någon gråta plär, men mången ler.

Låt minnets genius dessa bilder väcka,
Varvid ditt öga dröjt så mången gång!
I tanken vi varandra handen räcka
Och sluta kretsen samman än en gång.

I *Kristinehamn*. Även av det bästa kan man få för mycket. Jag började tröttna på att ständigt *ta emot* och längta efter att få *ge*. När därför en vårdag föreståndarinnan för flickskolan i Kristinehamn, fröken Anna Danielsson, kom och hörde på tredje avdelningens lektioner, fattade jag mod och frågade henne, om hon inte möjligen hade någon plats för mig i sin skola. — Det hade hon, just i mina ämnen, och på hösten 1895 fann jag mig installerad såsom ämneslärarinna med full tjänstgöring och klassföreståndarinnan för klass 3 i Kristinehamns Elementarläroverk för flickor. — Under föregående sommar hade jag fått göra min första utländska resa och deltagit i en feriekurs vid Greifswalds universitet. —

Nämnda elementarläroverk var en liten livaktig bildningshärd, som haft till grundare och ledare fint bildade och varmt intresserade pedagoger, bland dem prosten J. Unger, fru Hedda Andersson, fröken Adèle Ljungh och fröken Hildur Djurberg. Inspektor var på min tid hovpredikanten prosten L. G. Lindström. Det kändes i luften, att flickskolan var hela samhällets skötebarn. — Vår unga föreståndarinna fröken Anna Danielsson var en utmärkt organisatör. Hon besatt själv en utomordentlig arbetsförmåga och ägde även gåvan att elda sina kamrater till att med glädje sätta in all sin kraft i det gemensamma arbetet. — När man kom till skolan om morgnarna, gick Anna Danielsson vanligen och pysslade om sina fönsterväxter i lärarinnerummet. Hon verkade då litet inåtvänd och var rätt fåordig. Jag förstod snart, att hon gick och samlade sig till morgonbönen. Och i den gav hon så mycket. Vad hon läste och talade, var så varmt och djupt, och man fick någonting stort och upplyftande att tänka på för varje dag. — Kamraterna i kollegiet bildade en krets av riktigt goda vänner, och sammanhållningen var stor, ehuru omsättningen var ganska livlig. Hos föreståndarinnan samlades man regelbundet till högläsning och diskussion, och många av stadens familjer visade lärarinnorna stor vänlighet och gästfrihet. Särskilt må i detta hänseende nämnas styrelseledamoten fru Ida Odencrantz, som i sitt och sin makes, häradshövding Odencrantz's, vackra hem ofta inbjöd oss alla till supé med högläsning, tablåer och musikalisk underhållning. — Inom själva kollegiet ägde vi en moderlig vän i fröken Stina von Hofsten, som undervisade i teckning och handarbete. Hon kom som en solstråle in i kollegierummet, god och glad, hade ofta något gott att bjuda på och alltid något vänligt att säga. Mången kamrat, som kände sig ensam och bekymrad, hittade vägen till Stinas fridfulla hem, fick slå sig ned i hennes bekväma gungstol och utgjuta sitt hjärta för en förstående vän samt gick vanligen tröstad och uppmuntrad därifrån. För att hålla oss andligen och lekamligen friska tog Stina v. Hofsten sin närmaste krets bland kamraterna med sig ut på dagliga promenader, vilka ofta slutade med en liten kaffestund i hennes hem. Och jag hade det bäst av alla lärarinnorna, ty Stina von Hofsten var min moster, och jag fick bo hos henne. Till min stora sorg blev min avhållna och beundrade föreståndarinna redan efter mitt första år i Kristinehamn erbjuden plats såsom föreståndarinna vid Ateneum för flickor i Stockholm och

lämnade oss. Jag hade haft så god nytta av hennes ledning. Hon hörde ofta på min undervisning och resonerade med mig om den efteråt. Jag tyckte nästan det var, som om jag gått på 4:e avdelningen av lärarinneseminariet. Jag skall alltid vara henne tacksam för den intresserade handledning hon gav mig under mitt första år såsom lärarinna i skola. —

Fröken Danielsson efterträddes av fröken Hildur Rusén från Linköping, vilken efter tre år flyttade till Rudebeckska skolan i Göteborg (och sedermera efterträdde Anna Danielsson såsom föreståndarinna för Ateneum). Sedan övertogs skolans ledning av fröken Anna Lagerlöf, en stadens dotter, som länge tjänstgjort vid Anna Rönströms skola i Lund. Hon förde med sig en fläkt av poesi och sitt intresse för skandinavismen samt grundade en liten förening bland eleverna, »Linnéa», till vilkens fester föräldrar samt skolans och elevernas vänner inbjödos.

Bland mina kamrater vill jag särskilt minnas fröken Maria Hjorth, en mycket skicklig och beläst lärarinna, mild, älsklig och försynt. Hon flyttade sedan till Ateneum för flickor och därefter till Oscarsskolan i Stockholm. Och så min vän från den tidigaste barndomens dagar fröken Gerda Martin, som blott gav en gästroll på ett år i Kristinehamn men som hann göra en rik och god insats där och sedan så småningom via Almquistiska samskolan och Oscarsskolan kom såsom föreståndarinna till Elementarläroverket för flickor i Falun. Fröken Ester Sjögren, bergmästardotter från Filipstad, skänkte också flera år av fint personligt inflytande och utmärkt undervisning åt vårt läroverk. Hon blev därefter skolföreståndarinna i Filipstad och övergick sedan till privatlivet. Under mitt första år i Kristinehamn hade jag till kamrat fröken Mimmi Magnusson, en präktig, rar och gedigen personlighet, som av plikttrohet mot skolan och på föreståndarinnans enträgna böner stannade kvar på sin post under en termin efter det hennes trolovade kunde bjuda henne eget hem. Hon blev sedan professorskan Lindström.

Kristinehamns flickskola fick omsider namn om sig att vara ett trappsteg till föreståndarinneplatser. Förutom dem, som redan i Kristinehamn varit föreståndarinnor, och som sedan kommo att förestå större läroanstalter, nämligen fröknarna Djurberg, Danielsson och Rusén, fingo rätt många sedermera sig anförtrodd ledningen av flickläroverk. Sofie Andersson blev föreståndarinna för Oscarsskolan och Privata högre lärarinneseminariet i Stock-

holm, Gerda von Sydow för Kungl. högre lärarinneseminariet, fröknarna Martin och Sjögren, såsom ovan nämnts, för flickskolorna i Falun och Filipstad, Gerda Malmström för Norrköpings östra flickläroverk och Ester Blume för flickskolan i Strängnäs samt undertecknad för Lyceum för flickor i Stockholm.

Våra lärjungar voro i regeln synnerligen älskvärda och lättledda och skänkte oss lärarinnor ett obegränsat förtroende och en varm tillgivenhet. I fem år fick jag följa min klass där, den första och den käraste jag haft under min ledning. —

Skolan var på min tid, 1895—1900, inrymd i de två översta våningarna av ett trevåningshus vid östra torget. På torgdagarna ackompanjerades ofta våra lektiner av de salubjudna smågrisarnas skrik utanför. Bönderna bundo ibland sina hästar på vår skolgård, och jag minns, hur en häst en gång, till elevernas förskräckelse, slet sig och sprang omkring bland dem. Då var det gott, att lärarinnan var en lantflicka, som kunde fånga och binda hästen igen. — En gång skulle fröken Rusén och jag hjälpas åt att hissa skolans flagga på Föreningsdagen, den 4 nov. Men hur vi drogo, så fastnade flaggan ohjälpligt mitt på stängen, och våra frusna händer kunde få den varken upp eller ned. Följande dag innehöll stadens tidning en liten artikel med undran över vad det kunde förebåda, att flickskolan flaggade på halv stång på minnesdagen över Norges förening med Sverige.

Ibland fick skolan besök av eforus, biskop Rundgren, som med vänligt intresse åhörde lektioner och tog del av elevernas skriftliga arbeten. En gång kom också kanslirådet Gustrin, som verkade fruktansvärt respektingivande, då hans gråa huvud en morgon dök upp i trappan, just som vi trädde ut ur bönsalen. Men snart kände man, att han var en god och klok man, som ville oss alla väl.

Den mest påfrestande tiden för oss lärarinnor var nog de två s. k. åhörareveckorna vid läsårets slut. Då fick vem som ville komma in och åhöra lektionerna, och därav begagnade sig allmänheten med stort intresse. Gamla, älskvärda damer sutto andäktigt och hörde på, hur flickorna deklamerade poesi, lärare från Lundsbergs internatskola kommo in och åhörde språk- lektioner, och en gång kommo 14 små skolgossar i en rad och bockade sig alla i dörren vid inträdet, sutto och hörde på några minuter, och så blev det åter 14 bockningar, då de gingo ut. Man blev trött i nacken av att besvara så mycken artighet. — Under

min sista tid i Kristinehamn hade dessa ansträngande åhörareveckor utbytts mot en enda dags examen.

Ateneum. År 1900 fick jag veta, att en plats i mina ämnen skulle bli ledig i Ateneum för flickor i Stockholm. Där var ju min älskade och beundrade Anna Danielsson föreståndarinna, och dit hade min kamrat Maria Hjorth flyttat från Kristinehamn. Jag längtade ut i världen att få se och lära mer. Visserligen hade jag ju under ferierna kunnat bevista skolmöten, företaga resor inom och utom Sverige, ja till och med fått deltaga i ett stort University Extension Meeting i Oxford, vartill rektor Wærnhjälpt mig att få ett statens resestipendium. Men — den stilla idyllen i Kristinehamn började verka sövande, och jag måste ut, trots allt kärt jag lämnade där. Jag sökte och fick den lediga platsen, och på hösten 1900 började jag min tvååriga verksamhet vid Ateneum. Det var en skola av helt andra dimensioner än den förra. I det stora huset Kungsgatan 2, som helt upptogs av skolan, inrymdes en 10-årig flickskola, de 3 förberedande klasserna inberäknade, ett småskolelärarinneseminarium med övningsskola, ett skolkök för flickskolans högre klasser, en kurs, som förberedde till Gymnastiska centralinstitutet, samt en särskild avslutningskurs för flickor, som genomgått folkskolan. Antalet elever i klasserna var i regeln omkring 25 å 30. Jag blev klassföreståndarinna i 9:e, näst högsta, klassen, en talrik skara mycket sympatiska flickor, som jag undervisade i svenska och tyska. Jag fick även svenska i småskoleseminariets första klass samt tyska och engelska i en del andra klasser. Sålunda hade jag en mängd skrivböcker att rätta, och i det hela kändes arbetet i Ateneum ganska tungt.

I Kristinehamn hade vi haft så små klasser; i Ateneum voro de så stora. Jag ville, att eleverna skulle dra största möjliga nytta av sina skriftliga arbeten, och sökte förmå dem till självverksamhet. Därför rättade jag varje skrivning två gånger. Första gången antydde jag felen, gick därpå igenom skrivningen med klassen, och sedan skulle lärjungarna själva utföra rättelserna. Så lämnades skrivböckerna åter in, och jag kontrollerade rättelserna; ett sätt, som jag funnit ge goda resultat och därför i regeln praktiserat under hela min lärarinnetid. — Första terminen i Ateneum hann jag faktiskt icke med alla skrivboks rättelser utan fick taga med mig hem till julen stora buntar av skrivböcker, vilka gävo mig en stunds dagligt arbete ända till efter

trettonhelgen. — Jag arbetade naturligtvis alldeles för långsamt och minutiöst och blev tvungen att lära mig en raskare arbetstakt. — Men jag fick också min skrivboksborða något lättad under följande vårtermin.

Efter varje lektion skulle man i en stor liggare anteckna, vad man förhört och vad man givit i läxa eller, efter läxfria timmar, vad man avhandlat. Under skolans arbetstid fick man inte lämna lokalen, även om man icke hade lektion. Frukost- och gymnastikvakter togo också mycken tid. Rätt många elever stannade kvar i skolan under frukostrasten. De samlades i bönsalen under en lärarinns uppsikt. Och skolans städerskor buro dit upp stora brickor med fyllda mjölkglas. En dag, när jag skulle gå hem till frukosten, mötte jag i trappan vår präktiga, starka Selma bärande sin stora bricka med mjölkglas. Men framför mig i trappan gick en liten pojke ur småskolan. När han kom mitt för Selma, tog han ett kraftigt tag om hennes näsa. Hon kunde ingenting göra, och lille Bengt njöt av sin makt, tills han fick känna ett stadigt grepp om sin nacke och höra fröken Ugglas stränga röst: »Men vad gör du? Bed genast Selma om förlåtelse!» Ögonblickligen släppte han sitt tag och lydte befallningen, och när jag sedan kommit utför trappan, stod lille Bengt bugande och höll upp porten för mig. Och så var den saken utagerad.

Man märkte, att Ateneum stod under en god praktisk och ekonomisk ledning. Allt i materialväg var praktiskt, rikligt och gediget. Detta var rektor *Johan Löfvéns* förtjänst. Men för själva undervisningen tycktes hans tid och intresse icke räcka till så bra. Såsom nykommen lärarinna väntade jag dag efter dag att rektorn skulle komma in och höra på någon lektion, men det dröjde så länge. Slutligen trädde han in en gång, då jag hade svenska i seminariet, men han hade ett måttband i handen och skulle endast mäta en vägg. Såsom åhörare kom han aldrig. Att övervaka undervisningen lämnade han helt åt föreståndarinnan. — Varje lördagsmorgon förrättades morgonbönen av rektorn, de övriga dagarna av fröken Danielsson.

I den stora skaran av lärarinnor fanns det många, som jag beundrade och höll av. Fröken *Augusta Palmquist*, en av skolans stöttepinnar och medlem av styrelsen, var en klok och god personlighet, som spred trevnad och trygghet omkring sig. En av de äldre kamraterna rörde en gång mitt hjärta med att

göra mig en stor tjänst. Jag hade varit tjänstledig några dagar för att resa hem till Värmland på min fars begravning. Vid återkomsten höll jag på att digna under de hopade skrivbokshögarna. Då erbjöd sig författarinnan fröken *Vendla Emanuelsson* att rätta och med eleverna gå igenom ett helt lag svenska uppsatser i min stora klass. Det skall jag aldrig glömma. — De båda systrarna *Leontine* och *Alfrida Åkerström* voro så sympatiska och vänliga. Fröken *Anna Nordström*, seminariets föreståndarinna, och fröken *Anna Holmquist*, sedermera värdinna hos sin bror i Falu landshövdingeresidens, beredde mig många uppfriskande stunder i lärarinnerummet. Den käcka, glada sånglärarinnan, fröken *Anna Tengvall* med sin klockrena, klara röst samt småskolelärarinnorna fröknarna *Hilma Mählström* och *Viktoria Welle* blevo också mina vänner. Och vad det var festligt att få vara med om sina klassflickors provmiddag uppe i skolköket hos den älskvärda och mycket skickliga fröken *Jenny Åkerström*, vars nuvarande hushållsskola sedan många år är känd och välkänd över hela vårt land!

Under mitt andra år i Ateneum fick jag till kamrater även en gammal vän från hembygden, handarbetslärarinnan fröken *Adolfine Pallin*, samt min seminariekamrat fröken *Astrid Cassel*. Och först och främst hade jag ju mina vänner från Kristinehamn fröknarna *Anna Danielsson* och *Maria Hjorth* att sluta mig till. — Men detta år låg det något tungt i luften. Fröken Danielsson sökte och erhöill ett resestipendium för att under ett år studera skolväsendet i Amerika, och man förnam, att det inte var meningen hon skulle återvända till Ateneum. Fröken Hjorth fick anställning i Oscarsskolan, och jag blev underrättad om att en lämplig plats för mig fanns att söka i Sofie Almquists samskola. — Jag tyckte det skulle vara svårt att stanna kvar i Ateneum efter Anna Danielsson, och som min avdelning just var avgångsklassen, ansåg jag mig icke välla skolan någon särskild svårighet med att sluta på samma gång som mina flickor, ehuru jag innehaft min anställning endast två år. Och så sökte jag platsen i Almquistska samskolan och fick den. — Avskedet från Ateneum blev svårare, än jag väntat. Ehuru arbetet känts rätt så tungt, hade jag dock fäst mig varmt både vid kamrater och elever, och det var mycket, som var gediget och trevligt i Ateneum.

I Almquistska samskolan gjorde jag mitt inträde hösten 1902. Den hade då sina lokaler i ett hörnhus vid Artilleri- och Rid-

daregatorna. En fläkt av friskhet, självständighet och trevnad mötte en genast där. Klasserna voro måttligt talrika, så man kände, att man kunde hinna med alla elever; arbetstiden var kort och måste därför utnyttjas intensivt. I en våning 3 tr. upp hade min gamla vän och f. d. kamrat fröken *Gerda Martin* och jag våra klassrum och ett litet lekrum. Hon förestod klass 2 och jag klass 3. Jag hade aldrig förut undervisat i samskola men fick endast goda erfarenheter av denna skolform. Dock tycker jag nog, att det är lugnare och lyckligare för båda parterna att gå i skilda skolor, där så ske kan. — I Almquistska skolan var engelska det grundläggande språket, vilket hade stora fördelar. Tyskan börjades i klass 3, och dess grammatikplugg gick betydligt mera smärtfritt på det stadiet än för små barnahjärnor i klass 1. Min lilla klass var riktigt rar, och jag fick undervisa den i svenska, tyska och engelska. Dessutom hade jag lektioner i flickklasserna 5 och 7.

Till sammanhållningen inom kollegiet bidrog, att vi stannade kvar i skolan och drucko kaffe gemensamt under en frukostrast i veckan, då vi hade både trevligt och muntert.

Sofie Almquist hade varit elev till Arthur Hazelius, och hon ville nu intressera sina lärjungar för hans verk. Ibland samlade vi våra lärjungar till s. k. Skansenaftnar i skolan, då små teaterföreställningar eller annan underhållning förekom. Ett synligt resultat av dessa Skansenaftnar i Almquistska skolan är det stora ur, som är uppsatt på Skansens vaktstuga.

Det var så roligt att arbeta under *Sofie Almquist* och få del av hennes goda, nya uppslag och idéer. Ibland samlade hon oss lärarinnor i sitt hem och talade om t. ex. språkundervisningen. Jag var en tacksam åhörare. A propos språkundervisningen, så ville fru Almquist, att vi i de högre klasserna skulle göra eleverna bekanta med några av respektive språks klassiska verk utom den föreskrivna kursen genom att blott läsa dem utan översättning, och detta var verkligen riktigt roligt och givande.

Jag kände mig lycklig med arbetet i Almquistska samskolan och började just slå rot i min nya omgivning, då det åter blev fråga om uppbrott.

En dag under vårterminen 1903, då jag satt och hade skrivvakt, kom fru Almquist in och sade, att en fru önskade tala vid mig i mottagningsrummet. Jag tänkte, att det var modern till någon av mina elever, men i expeditjonsrummet blev jag

föreställd för fru *Hanna Sjöberg*, föreståndarinnan för Lyceum för flickor. Hon nämnde, att hon och hennes make ämnade draga sig tillbaka från sin verksamhet vid den av dem grundade skolan och nu sågo sig om efter en ny föreståndarinna. — Till föreståndare hade utsetts adjunkten vid Norra Latinläroverket, fil. lic. *Axel Aström*; och rektor Wærn vid Högre lärarinneseminariet hade på förfrågan föreslagit mig till föreståndarinna. Jag blev alldeles överväldigad. Jag trivdes så gott med mitt arbete, med mina elever och med förhållandena i övrigt, där jag var, och att bli skolföreståndarinna det kändes mycket skrämmande men också lockande. Det blev en svår strid i mitt sinne. Slutligen beslöt jag mig för att våga försöket. Vad som styrkte mig i detta beslut var dels det stora förtroende, som visats mig av rektor Wærn, min högt värderade vän och forne lärare, samt av lektor och fru Sjöberg, som ville anförtro ledningen av sitt livsverk i mina händer, dels fick jag klarhet i sinnet under ett besök hos doktor Aström, Lyceums blivande föreståndare. Efter ett kort samtal kände jag, att med honom till medarbetare ville jag gärna försöka åtaga mig den ansvarsfulla uppgiften. Och aldrig har jag ångrat det beslutet.

Vid Lyceums högtidliga avslutning i juni 1903, vilken hölls i Vetenskapsakademiens stora sal vid Drottninggatan, voro doktor Aström och jag inbjudna att närvara. Skolans inspektor generaldirektör Sigfrid Wieselgren höll ett fint och varmhjärtat avskedstal till lektor och fru Sjöberg; eleverna sjöngo: »Här är gudagott att vara» —. Lektor Sjöberg sade sina arbetskamrater och lärjungar ett hjärtligt farväl. Jag kom att tänka på orden: »Livets vår blott en gång blommor.

Och det har en enda sommar»;

och jag kände med jublande glädje, att livets sommar med all sin rikedom hade kommit till mig i och med den stora uppgift, som nu hade blivit min.

Lyceum för flickor. I augusti 1903 började rektor Aström och jag tjänstgöra vid Lyceum. Lektor Sjöberg hjälpte oss välvilligt med schemats uppsättande. Vi voro närvarande men gjorde ingen nytta utan följde blott uppmärksamt med, när lektorn med en cigarrstump i mungipan och en minimal blyertspenna i handen satte in det ena för oss obekanta namnet efter det andra i läsordningens rutor. — Några dagar senare följde vi och en skara av Lyceums lärare lektor och fru Sjöberg till ång-

båten, när de avflyttade till Gottland. Och sedan svallade ett hav mellan oss och våra företrädare, och vi voro lämnade att på egen hand taga ledningen över Lyceum.

Högst ogärna vill jag tänka tillbaka på den första höstens inträdes- och flyttningsprövningar. Det hela blev, skam till sägandes, en stor röra. Biträdande föreståndarinnan fröken Julia Casselli blev genom sin systers, fröken Hilda Cassellis, död, hindrad att närvara. Icke heller fröken Alfhild Söderström, fortsättningsskolans föreståndarinna, kom till skolan och det av grannlagenhetsskäl, då varje tjänstgöringstimme utöver hennes ordinarie tjänst skulle betalas extra av skolan. De övriga lärarinnorna visste ytterligt litet både om dem som skulle förhöras, och dem som rätteligen skulle hålla förhöret. Ännu mindre visste rektor Åström och jag. — Så småningom blevo dock examina undanstökade, och vi kunde hålla upprop.

Rektorn och jag hade kommit överens om att första året vidtaga så litet ändringar som möjligt i rådande förhållanden. Vi ville först noga se hur allt fungerade, så att vi icke skulle förhastad oss och kanske i ovist nit »kasta ut barnet med badvattnet». Dock hade jag gjort en försiktig förfrågan till fru Sjöberg, om det inte kunde vara möjligt att få utbyta de gamla fula ekfärgade tapeterna mot nya åtminstone i några rum. »Nej, bästa fröken», svarade fru Sjöberg, »de ha dugt i tjugå år.» — »Ja, just därför», tänkte jag men teg och hoppades på framtiden. — Längre fram frossade vi i nya tapeter, valde varmt röda till expeditionsrummet, vita med gröna ränder och bård av näckrosor till ett stort, vackert klassrum och ljusblå till fysikrummet, där den blonde doktor Martin Jansson undervisade. Rektor Åström flyttade med sin unga fru och lilla dotter in i Sjöbergs f. d. våning och jag fick åtnjuta mycken gästfrihet och trevnad hos dem. Själv bodde jag såsom förut inackorderad hos mina föräldrars gamla vänner, överstelöjtnant Löfgrens på Västmannagatan. Jag kunde då utan hushållsbekymmer helt ägna mig åt min nya, stora uppgift. Först efter åtta år såsom föreståndarinna fick jag tillfälle att skaffa mig eget hem. Den gästfrihet jag ville visa kamraterna hade till dess fått utövas i skollokalen. Naturligtvis hade de också kunnat söka mig i mitt eget rum i hemmet. Men det kändes litet bittert, då en kamrat en gång på skämt yttrade: »Ja, då man har en sådan där 'inhyssing' till föreståndarinna».

Skollokalen lämnade mycket övrigt att önska. Det lilla expeditionsrummet hade blott ett litet skrivbord, vid vilket rektorn och jag fingo tura om att sitta, då endera skulle skriva något. Detta lilla rum var på samma gång lärarnas tillflykt under rasterna, varför mottagningarna måste förläggas till frukostrasterna, då inga lärare funnos i skolan. En eftermiddag i veckan hade vi också en mottagningstimme för dem, som hade svårt att söka oss på förmiddagarna. Då kommo ej så många besökande, utan rektor Åström och jag hade då ofta en riktigt lugn gemensam arbetsstund.

Terminsavgifterna betalades, när det passade elevernas målsmän, och varje lördagsmiddag kom styrelsens ordförande, gamle f. d. lektor Hellström, in i skolan och kontrollerade skolans inkomster och utgifter. För honom fick man framställa sina ekonomiska önskemål. I expeditionsrummet hade vi gamla fula hamp-tygsgardiner, tärda av ålder och sol och med illa trasigt foder. Jag skyndade mig alltid att vika in de värsta trasorna, när någon fru inträdde, ty jag var så rädd, att barnens mödrar skulle tro, att allt i skolan var lika illa hållet som gardinerna. Efter någon tid lyckades jag utverka, att vi fingo köpa nya gardiner till detta fönster, på villkor att fru Åström, som var mycket praktisk och händig, skulle biträda mig med att inköpa och sy dem, vilket hon gärna gjorde. Men lektor Hellström sade till rektorn: »Fröken Uggla blir allt skolan en bra dyr föreståndarinna, ty hon har så många påhitt». När jag fick höra det, svarade jag rektorn: »Jag tycker, att den dag jag inte ser vad som behövs här i skolan, gör jag ingenting här».

I småskolan fanns ingen takbelysning, utan när det blev skumt om middagarna, fingo där hållas muntliga lektioner. Efter något år hängde där stora fotogenlampor till både elevens och lärarinnors belåtenhet.

De enda specialrummen voro ett fysikum och ett biologikum, men dessa måste ofta användas till lektioner i andra ämnen. Teckningen försiggick i klassrummen, och materialerna buros omkring från rum till rum. Gymnastiklektionerna höllos i Stockholms gymnastik- och fäktklubbs lokaler på Smålandsgatan, dit flickorna vandrade i trupp från Brunkebergsgatan, ledsagade av en vakthavande lärarinna. Tyvärr kunde man icke kontrollera värmegraderna i omklädningsrummet, där ibland något fönster glömts öppet eller rent av någon fönsterruta var sönderslagen. —

Skolans rum och salar hade i regeln vanliga skurgolv samt uppvärmdes av kakelugnar och stora järnkaminer. Det var ganska stämmingsfullt, då man om vintermorgnarna kom in i de halvmörka rummen och brasorna sprakade i alla kakelugnar; men de stora kaminerna i fortsättningsskolans rum blevo ibland oergerliga och frustade rök och lågor, då städerskan Maria skulle fylla dem med koks.

Trots allt funno vi stor trevnad i dessa gamla lokaler, och vi älskade utsikten över Klara kyrkogård med dess vackra träd, som knoppades om våren och buro rimfrost och snö på sina grenar om vintern, och den ärevördiga kyrkan med dess smäckra torn, som steg så högt upp mot himmeln. Och det var skönt att få släppa ut de unga till lek eller promenad på den fridlysta platsen. — Dock hände det, att familjer, som anmält sina döttrar till inträde i skolan och korresponderat med oss om kurser och tentamen, avskräcktes av omgivningarna och den mörka entrén samt vände om utan att någonsin våga sig upp i skolan. —

Rektor Åström var en idealisk arbetskamrat, öppen och ärlig, god och ridderlig. Han ingav en stor trygghet. Jag visste, att om jag handlade enligt våra överenskommelser, höll han mig alltid ryggen fri, vad som än hände. Vi åhörde gärna varandras lektioner och diskuterade efteråt. De tre högsta gymnasieringarna hade en gemensam dubbeltimme modersmål i veckan för rektorn. Då satt jag oftast inne som åhörare med min handarbetspåse. En elev ur ring IV brukade då hålla föredrag, en ur ring III eller II deklamera någon dikt; slutligen förhörde rektorn den gemensamma läxan i litteraturhistoria och beredde en ny. Hann man med något mera, så lästes innantill. Under dessa lektioner lärde man så bra känna eleverna. — Det gick lätt och fort att arbeta tillsammans med rektor Åström; vi tyckte så lika och förstodo varandra så väl. På skolans samkväm blev det först riktigt festligt, då vårt unga, ståtliga rektorspar gjorde sitt inträde bland församlade lärarinnor och elever.

Bland lärarinnorna voro vid min ankomst till Lyceum de flesta ungefär jämnåriga med min mor, och nästan alla betydligt äldre än jag. Jag kände mig mycket enkel såsom deras föreståndarinna. Men vilken samling värdefulla, fint bildade och älskvärda personligheter de voro! Och vilket utmärkt gott kamratskap, som var rådande i kollegiet! Framst bör jag väl nämna bi-

trädande föreståndarinnan, fröken *Julia Casselli*, syster till de båda fröknarna Casselli i Statens normalskola vid K. högre lärarinneseminariet. Hon var verkligen som en riktigt god mor för sitt unga föreståndarepar. Med stor omtanke, fin takt och en smula humor hjälpte hon oss många gånger till rätta under vår första tjänstgöringstid. »Har herrskapet tänkt på det och det?» brukade hon fråga. Nej, det hade »herrskapet» alls inte tänkt på. Vi voro henne så tacksamma. Det var också oändligt värdefullt för de övriga lärarinnorna att ha hennes goda stöd, då jag ännu var så ung och ovan. Våren 1906 lämnade fröken Casselli efter 30 års tjänstgöring sin anställning vid Lyceum. Under de 26 sista åren hade hon varit biträdande föreståndarinna. Rektor Åström skrev om henne i skolans årsredogörelse bland annat följande: »Besjälad av ett varmt och levande intresse för läroverket och den ungdom, som hon haft att undervisa och övervaka, har fröken Casselli under denna långa arbetstid genom en aldrig svikande plikttrohet samt hela sin personlighet tillvunnit sig allas odelade aktning och varma tillgivenhet. Många generationer av elever bevara helt visst fröken Julia Casselli i tacksamt minne, och vid detta läroverk kommer hon att lämna efter sig ett kännbart tomrum.»

En annan av lärarinnorna, som kom att stå mig särskilt nära, var fröken *Alfhild Söderström*, likaledes syster till en av Normalskolans lärarinnor. Hon undervisade i handarbete i skolans mellanklasser och hade dessutom den ingalunda lätta uppgiften att vara ett slags klassföreståndarinna för hela fortsättningsskolan, d. v. s. klasserna 7 och 8 samt gymnasiet. Klassföreståndarinnor i egentlig mening fanns det nämligen inte på lektor Sjöbergs tid i Lyceum; kanske berodde det på den fria flyttningen, som så nyligen övergivits. Några av de äldre lärarinnorna voro i stället föreståndarinnor för var sin våning. Fröken Söderströms uppgift var att hålla morgonbön vissa dagar i veckan, att övervaka lärjungarna på rasterna, att närvara vid deras läxläsning på lärorummet och vid vissa lektioner samt föra anteckningar om frånvaro och skriva ut alla fortsättningsskolans betyg. Hon hade att i det hela svara för elevernas hållning. Då fröken Söderström aldrig undervisade på detta stadium, fordrades det mycken takt och finkänslighet för att kunna inverka på eleverna, och jag tror, att hon med sitt mjuka, försynta väsen och sin nobla personlighet vann sina största segrar genom exemp-

lets makt. Vi hade lyckan få behålla fröken Söderström till våren 1914, då hon avgick efter 32 års tjänstgöring. För mig hade hon under vårt samarbete blivit ett värdefullt stöd och en hjärtevän. Hon förde med sig en stämning av ljuvlig frid, och det var gott att få förtro sig åt henne.

Både fröken Casselli och fröken Söderström besökte sedermera ofta Lyceum såsom gäster vid våra samkväm och såsom vittnen vid studentexamen.

Av den gamla stammens lärarinnor må vidare nämnas den utmärkt skickliga språklärarynnan fröken *Alma Schrevelius*, som dock blott undervisade några få timmar i veckan i Lyceum; fröken *Berta Arborelius*, under sin krafts dagar en skicklig och imponerande lärarinna och alltid en vänsäll kamrat; fröken *Alba Wahlbom*, vår huvudlärarinna i biologi, under många år styrelsens sekreterare, och sist men icke minst: själen i »K. S.» (Kaffesystrarna), den grupp av lärarinnor, som en gång i veckan till kamratskapets stärkande stannade kvar i skolan på frukostrasten och drucko kaffe gemensamt. Aldrig skydde hon något besvär, och allt vad hon gjorde, blev så redigt, ordentligt och prydligt. Hon glädde oss också många gånger med att låta sin skaldeådra flöda i humoristiska verser. Under två år efter det fröken Wahlbom uppnått pensionsåldern lyckades vi få behålla henne kvar i vårt kollegium. —

Efter fröken Söderströms avgång fick jag ett gott stöd i fröken *Elise Ericson*, som tillhört Lyceums kollegium sedan år 1892. Med glad hänförelse och uthållig kraft ägnade hon 25 av sina bästa år åt Lyceum. Hennes vänliga blick och trofasta handslag voro att lita på och skänkte värme och trygghet. Det var någonting mjukt, fint och försynt i hennes väsen, och hon var för sina elever icke blott den skickliga lärarynnan utan också ett ädelt föredöme och en moderlig vän. Elise Ericson, som — för att ägna sig åt dotterliga plikter i hemmet — före uppnådd pensionsålder lämnade sin tjänst, var hjärtligt fäst vid Lyceum och vännerna där; det visade hon bäst genom att ofta besöka oss och med glädje tjänstgöra som vittne vid studentexamen. — Det blev mycket tomt när hon i oktober 1933 lämnade detta jordiska.

Egentligen skulle var och en av Lyceums präktiga, rara lärarinnor förtjäna sitt särskilda kapitel i denna uppsats, men det skulle föra mig för långt. Dock måste jag nämna ännu några av

dem som med anciennitetens rätt intaga hedersplatser i katalogen: Fröken *Eyvor af Klintberg*, skolans nuvarande, mycket förtjänta och varmt avhållna föreståndarinna, som år 1904 anställdes såsom timlärarinna vid skolan och alltsedan dess tillhört dess kollegium; fröken *Ebba Högberg*, som alltsedan rektor och fru Sjöbergs tid med levande intresse och stor energi undervisat i småskolan och i synnerhet lagt en säker grund i räkning; fröken *Ruth Rockman*, som även mest ägnat sig åt småskolan och som är särskild expert på geografiundervisningens område; fru *Jenny Selling-Anderström*, som på Sjöbergs tid själv avlagt studentexamen vid Lyceum och nu sedan många år tillhör kollegiet och är en verkligt förnämlig lärarinna ej minst i svenska och historia samt följer sin klass från elementarskolans början ända upp i studentexamen. Och den milda, hjärtegodas fröken *Elsa Bergendal*, som är specialist i tyska, kanske ett påbrå från morbrodern, den kände språkmannen och lexikografen doktor Otto Hoppe. Det berättas, att vid en studentexamen, som fröken Bergendal ledde, censorn tyckte, att en elev talade något för lågmält och ropade: »Höher!», varvid fröken Bergendal helt spontant skulle ha utbrustit: »Lauter! meint er». — Ett par gånger, då jag måste taga tjänstledighet, vikarierade fröken Bergendal för mig, den ena gången en hel vårtermin; en av lärarna utbrast då: »Jaså, ska vi nu stå under denna milda spira?» —

Och vilken rad av utmärkta lärare ha icke under årens lopp ställt sin skicklighet, energi och fostrande förmåga till Lyceums tjänst! Hur många verkliga högtidsstunder har jag icke haft vid åhörandet av deras lektioner! I många år var *lektor Wigert* lärare i franska i gymnasiet och klass 8, och jag minns, hur verkligt hänförd jag blev över hans spirituella, medryckande undervisning. Arkivarien *Severin Bergh* var i sin historieundervisning fåordig, kort och koncis och kryddade sina kärnfulla ord med en torr humor. — *Lektor Magnus Sandegren* får väl anses som en av skolans trognaste veteraner, ty han tillhörde kollegiet i 40 år. Kortare gästroller gavs av sådana framstående pedagoger som doktor *Gustaf Mellén*, senare rektor för Göteborgs latinläroverk samt doktor *Nils Lundqvist*, nuvarande rektor för Södermalms högre allmänna läroverk. *Lektor Walter Fevrell* samt f. d. rektorerna *Lagergren*, *Bagge*, *Grandinson* och *Josephson* samt nuvarande rektor *Ahlberg* ha även längre eller kortare tid tillhört Lyceums lärarekår. —

Emellertid gick arbetet sin jämna gång. Vi började bli varma i kläderna, och jag tyckte det hela vara underbart intressant. Och så led det mot vår första studentexamen. —

Enligt gammal tradition vid Lyceum samlades abiturienterna aftonen före skrivningarnas början i rektorns hem, för att de skulle avhållas från att anstränga sig med läsning. Det unga rektorsparet och jag gjorde vårt bästa för att lugna och underhålla dem, och vid avskedet fingo de av rektorn en sista uppmaning att icke läsa något utan gå tidigt till sängs. Då sade sig en elev ha hört sägas, att ett av studentämnen skulle bli Alperna, och därför måste hon läsa på det. »Ja, läs då om Alperna, men gå sedan och lägg sig!» svarade rektorn. Och stor blev vår förvåning följande dag, då verkligen ett av ämnena bar titeln: Om Alperna.

Vi hade endast sex elever uppe i studentexamen första året, men fyra privatister hänvisades till Lyceum för både skriftlig och muntlig prövning. Såsom förut varit brukligt, bjödos abiturienterna under skrivningarna på var sitt glas vin. Men vid den tiden började S.S.U.H. (Sveriges studerande ungdoms helnykterhetsförbund) vinna anhängare inom flickskolorna, och somliga lärjungar bådo att få ett glas mjölk i stället för vin. Då jag följande sommar under en utländsk resa träffade en lärarinna från Finland och hörde, att vid Fruntimmersskolan i Helsingfors abiturienterna bjödos på kaffe under skrivdagarna, lyckades jag utverka, att våra elever fingo utbyta vinet mot kaffe. När vår präktiga städerska Maria och jag första gången trädde in med kaffebrickan, gick ett sorl av belåtenhet genom de skrivandes leder. Maria bärande skolans stora blanka kaffepanna har blivit en kär minnesbild för Lyceums studenter.

Den muntliga studentexamen var mycket spännande och intressant. Censorerna infunno sig i frack med ordnar och krachaner, lärare och vittnen också i högtidsdräkt och eleverna i nya svarta klädningar, vilka efter några år ersattes av vita. Jag stod så ängslig med eleverna omkring mig, då den förste censor trädde in. Han gick helt gemytligt fram till en av flickorna, som han kände, och sade: »Har lilla fröken Andraea talat om för sina kamrater nu, att vi censorer inte äro några människoätare?» Detta lättade stämningen för oss alla, och sedan blev det alltigenom en glad och lycklig dag.

Sju rika, arbetsfyllda år bland växande och växlande ungdomsskaror förflöto snabbt i de gamla, bristfälliga men hemtrevliga lokalerna vid Klara kyrkogård. Trägna, lugna arbetsdagar omväxlade med trevliga samkväm, högtidliga terminsavslutningar, då ungdomens vackra sånger inspirerade vår vördade inspektor, generaldirektör Sigfrid Wieselgren, till stämningsfyllda tal; och med lyckade studentamina, då jublande unga student-skaror av vänner och anhöriga bland kyrkogårdens knoppande träd eller någon gång bland virvlande snöflingar.

Om också Lyceum åtnjöt anseende för goda arbetsresultat, så hade det tyvärr också ryktet att ha otidsenliga lokaler. Den ena privatskolan efter den andra byggde sig nya skolhus med all modern utrustning. Vi började känna oss så efterblivna. Då bytte vårt skolhus ägare, och vi blevo uppsagda. Vi sågo på hus att övertaga och ombygga och på tomter för eventuell nybyggnad. Ritningar och kostnadsförslag uppgjordes, men var taga pengar? Sjöbergs kunde och ville ingenting mer offra på sin gamla skola, och aktiekapitalet var mycket ringa. Vid samma tid blev doktor Aström utnämnd till rektor för Kungsholmens realskola för gossar och skulle således lämna chefskapet för Lyceum. Detta var för mig ett mycket hårt slag. Jag drömde en natt, att jag blivit alldeles vithårig av bekymmer. Jag rusade upp och ställde mig framför spegeln men fann, att mitt hår var lika mörkt som förut. — Då allt såg så hopplöst ut för skolan och jag kände mig så oförmögen att hjälpa den i dess nödläge, var jag allvarligt betänkt på att vid vårens bolagsstämma avsäga mig min plats. Men vid stämman uppträdde styrelsens dåvarande ordförande, arkivarien Severin Bergh och yttrade bl. a.: »Skolan får inte dö. Det får inte ske för lärarinnornas skull. Det skall jag bli man för.» Vid dessa ridderliga ord stoppade jag min lilla avsägelseskrift i fickan och fattade nytt mod.

Och så började vi åter se oss om efter lokal och inköpte slutligen av rektor Eugène Schwartz, som våren 1910 nedlade sin skola, Östermalms högre läroanstalt för flickor, dess byggnad, Kommendörsgatan 13. Medel till köpet anskaffades dels genom doktor Berghs insats, dels genom att styrelsens medlemmar hos släkt och vänner samt hos Lyceums gynnare och f. d. elever värvade nya aktier. Den inköpta byggnaden försågs med en ny

effektiv värmeledning och undergick en grundlig reparation under ledning av byggmästaren *Richard Bengtsson*, som även invaldes i Lyceums styrelse, samt under överinseende av arkitekten *Hagströmer*.

Dessförinnan hade ny rektor utsetts, nämligen teologie lektor *Herman Levin* vid Östermalms högre allmänna läroverk. Hans stora praktiska begåvning kom väl till pass vid lokalernas restaurering, och vi hade honom att tacka för många goda uppslag och inventiösa anordningar. Rektor *Åström* kvarstod ännu några år såsom lärare på gymnasiet och såsom ledamot av styrelsen.

Vid början av höstterminen 1910 flyttade Lyceum in i sina nyförvärvade lokaler. Dit medföljde av förutvarande lärjungar ungefär 175, och från Schwartzska skolans olika klasser och ringar kommo omkring 75 elever. Tyvärr kunde Lyceum endast bereda anställning åt två ur Schwartzska skolans kollegium, nämligen åt ämneslärarinnan fröken *Vera Pontin* och teckningslärarinnan fröken *Eufemia Söderberg*. Dessa båda bidrogo mycket till att Schwartzska skolans f. d. elever kände sig mindre främmande i sin nya omgivning.

Genom lokalombytet förbättrades i hög grad de yttre betingelserna för skolans verksamhet. Först och främst: vilken trygghet att vara herre i eget hus! Och så hade vi så gott utrymme: en bönsal, där hela skolan fick rum på en gång, tillräckligt antal klassrum och dessutom en del specialrum, två expeditiionsrum, ett för föreståndaren, även använt till lärarorum, och ett för föreståndarinnan, där man verkligen i lugn och ro kunde få tala vid föräldrar, lärarinnor och lärjungar en i sänder, och där man hade ett skrivbord för sig själv. En rikedom av präktig skolmaterial fick man även genom två skolors sammanslagning. Och så anställde vi den förra skolans vaktmästare och inredde åt honom och hans fru en trevlig bostad med rum och kök. — Vår gamla Maria följde med oss och hade under skoltiden vakt-hållning i de högre klassernas tambur.

Generaldirektör *Wieselgren* hade redan på våren 1910 av sagt sig inspektorsbefattningen. Han efterträddes av generaldirektör *Julius Juhlin*, den erfarna skolmannen, som blev oss ett gott, energiskt stöd. Både han och vår nye skolläkare, överläkaren doktor *Henrik Wetterdahl*, hade förut innehaft motsvarande befattningar vid Östermalms högre läroanstalt för flickor.

Så fortsattes då arbetet under nya, större förhållanden. Vi hade glädjen se, att våra elever fortfarande lyckades i studentexamen. För den egentliga flickskolan fingo vi ett länge närt önskemål uppfyllt: ett skolkök inreddes i källarvåningen och en vacker matsal därtill. Den nytta och glädje eleverna och skolan haft av skolköket kan knappast nog uppskattas. Det har spelat en stor roll även vid skolans samkväm och i lärjungarnas föreningsliv. — Till den sedvanliga studentfrukosten hade alltifrån lektor och fru *Sjöbergs* dagar skolan inbjudit herrar censorer och lärare, senare också examensvittnen; den hölls först i rektorns hem, sedermera på Hotell Kronprinsen, men nu, sedan skolköket kom till, bjöds den i skolans egen matsal, tillagad och serverad såsom mästerprov av flickskolans lärjungar.

Våren 1918, då vi hade 25 flickor uppe i studentexamen, hände för första och hittills enda gången i Lyceums historia, att en lärjunge blev kuggad i muntliga studentexamen. Det blev stor uppståndelse. Jag satt inne under förhöret i fråga och fann omdömet fullt rättvist. Censorn försökte med några vägledande frågor föra eleven in på rätt spår, men hon grep icke det räckta halmstrået. — En tröst för oss var, att hon kom tillbaka följande vårtermin och då tog en hederlig studentexamen samt var den gladaste bland de glada.

Aftonen före studentskrivningarnas början samlades eleverna i läroverket. Där höll rektorn ett tal med goda råd och läste upp tillämpliga delar ur läroverksstadgan samt meddelade vilka hjälpmedel abiturienterna fingo använda vid skrivningarna. Sedan infunno sig ring IV:s lärare och en del lärarinnor, som stått eleverna nära under dessas skoltid. Så bjöds apelsiner och karameller, man berättade skolhistorier och gjorde lekar. Därefter spelades en marsch, och man tågade ner i skolkökets matsal till tesupé med maräng-suisse såsom stående efterrätt. Vid tonerna av en hambopolska dansades sedan långdans uppför alla traporna till samlingsalen, där samkvämet avslutades med »väva vadmal».

Vi brukade börja skrivdagen med psalmsång och en kort bön i bönsalen och sedan vandra upp till gymnastiksalen, där skrivningen skulle försiggå. Vilken oerhörd spänning, sedan alla in tagit sina platser med vakthavande läraren i främre och vakt-

havande lärarinnan i bakre delen av salen och kuvertet med dagens ämnen skulle öppnas! Vid uppläsningen av ett och annat av de svenska ämnena gick ofta en hörbar lättnadens suck från de församlade abiturienterna.

Stundom verkade privatisterna störande på sin omgivning. En gång blev en av dem så underligt illamående, att jag med uppbjudande av alla mina krafter måste släpa henne ut ur skrivsalen, och trots tillkallad läkares hjälp måste hon avbryta skrivningen och föras till sin bostad. Detta oroade mycket de andra skrivande. En annan gång satt en privatist under en matematikskrivning alldeles sysslolös. De andra sågo oroliga på henne. Jag gick slutligen fram och frågade, hur det var fatt. »Jag tänker ta C i matematik», svarade flickan. »Det behövs något för det också», svarade jag. »Ni måste åtminstone skriva in texten till ett tal såsom bevis på att Ni deltagit i skrivningen.» — »Jag har ingen penna med mig», svarade flickan. Så fick hon låna en penna, skriva sitt namn på häftet och texten till ett tal inuti, och så fick hon gå. Den abiturienten fick C icke blott i matematik.

Vid en studentskrivning fattades en av våra elever, när vi skulle börja. Vi blevo mycket oroliga, och jag lät telefonera till hennes bostad i Råsunda och höra efter, om hon blivit sjuk. Nej, hon hade rest hemifrån i laga tid. När cirka 10 minuter förflutit, knackade det på skrivsalens dörr. Jag gick och öppnade, och där stod vår lilla Rut blek och darrande. Jag gick ut till henne och fick höra, att hon tagit spårvagnen hemifrån i rätt tid, men så hade hon svimmat, och då hon vaknade till medvetande, befann hon sig i ett mjölmagasin på Norrtullsgatan, dit hon blivit inburen. Plötsligen stod det klart för henne, att hon skulle till Lyceum och skriva engelsk studentstil, och så tog hon en bil och kom till skolan. Sedan hon lugnat sig litet och stärkt sig med ett glas vin, skrev hon sin engelska, som renderade henne ett gott Ba. —

En annan liten energisk elev fick under latinskrivningen våldsamma magplågor. Hon drack ett glas vin och höll ut, tills skrivningen var färdig. Därefter for hon direkt till en läkare, blev omedelbart förd till sjukhus och fick blindtarmen bortopererad. Efter en dags vila skrev hon på sjukhuset sin tyska studentstil under en lärarinnas uppsikt. Båda stilarna blevo mer än godkända, och eleven deltog sedan med gott resultat i den muntliga examen.

Kvällen före den muntliga examen brukade gamla Maria och jag sätta in stora buketter av nyutsprucket björklöv och narcissor i alla rummen i bönsalsvåningen, där förhören skulle äga rum. Så kom rektor Levin och kontrollerade, att vaktmästaren ställt pulpeter, bord och stolar så, som de skulle stå, att böcker och annan material för examen och scrutinium funnos på sin plats, och därefter satte han på dörrarna upp anslag om förhørsgrupper och ämnen. — Och så randades den stora dagen med skolans flagga högt i topp. Ledsagad till porten av vänner och anhöriga inträdde den ena lilla vitklädda flickan efter den andra nästan synbart med hjärtat i halsgropen. Nu gällde det att vara lugn och glad. En gång frågade en elev: »Hur kan fröken Uggla se så glad ut, när vi äro så bekymrade?» Jag svarade: »Skulle inte jag vara glad på Er hedersdag?» En annan gång rusade en flicka plötsligt på dörren och tänkte springa ifrån alltsammans. Jag lyckades hejda henne och få henne med in i mitt rum. Där försökte jag tala förstånd med henne. »Har inte Ebba lyckats i skrivningarna?» — »Jo.» — »Ha inte Ebbas föräldrar rest upp till Stockholm för att fira Ebbas studentexamen?» — »Jo.» — »Och då skulle Ebba utan att ens försöka ge allt förlorat? — Vad har Ebba ätit till frukost i dag?» — »Ingenting.» — »Ja, se där ha vi det!» Och så skaffades i hast några smörgåsar från skolköket, och den gråtande flickan förmåddes att förtära dem. Så småningom lugnade hon sig, och på middagen avhämtade hennes lyckliga föräldrar en glad studentska. — Två gånger hände det, att jag måste hålla en flickas hand i min hand under en del av det första förhöret, men när examen kommit riktigt i gång och vederbörande hunnit glömma sig själv, släppte hon så småningom sitt ankarfäste.

Med stolthet och glädje erinrar jag mig de många utomordentligt fina, intressanta och medryckande förhör, som jag under min 29-åriga föreståndarinnetid hört Lyceums lärarekår prestera under studentexamensdagarna. Man kunde velat dela sig i stycken för att samtidigt få bevittna doktor J. P. Petterssons och lektor Olof Josephsons lugna, klara matematikförhör, doktor Janssons och lektor Rudbergs fysik, lektorerna Hemmendorffs och Holmgrens biologi, lektorerna Wigerts och Malmsbergs franska, doktor Rhedins rutinerade engelska, där alltid lord Nelsons bekanta maningsord: »England expects every man to do his duty» fick tjäna som grammatikexempel; och så latinet, som fick liv

och glans under sådana entusiastiska lärare som rektor Bagge och doktor Strauss och slutligen de glänsande förhören i svenska språket och litteraturhistorien under doktor Olof Rabenius' mästerliga ledning, — andra lärare och ämnen att förtiga.

Hur många olika sätt att avhämta studenterna har jag icke under mina 22 år vid Kommendörsgatan 13 bevittnat! Burna på starka armar, sittande på en teknologs ritbräde med en sidenkudde under sig eller åkande i fina landåer eller i lövklädda lastbilar ha de lämnat sitt gamla läroverk. Det mest poetiska var väl ändå att se en liten studentska med famnen full av blommor lyftas upp framför en ung man på en ridhäst, som sedan med sin börda travade i väg till hennes hem ute på Lidingön.

För allt det glada och soliga får man väl icke alldeles glömma och förbigå den dystra tid, då världskriget kastade sin slagskugga även över vår skolas liv. Privatskolornas ledareförbund hade åtskilliga sammanträden, där kristidsfrågorna avhandlades. Därvid beslöts t. ex. en gång att skolorna skulle upptaga en särskild bränsleavgift av lärjungarna. Man märkte alltmer, hur bristen på god och riklig föda gjorde sig gällande. Herrar lärare magrade, så att det blev allt längre avstånd mellan halsen och kragen. — Lyckligtvis kunde vi på ett folkskolekåkök få avhämta mat åt lärarinnor och elever. Vaktmästaren sändes dagligen efter matportionerna med en stor korg och en stor bleckhämtare, och fröken Bergendal tog upp betalningen och räknade ut vad som behövdes för var dag. Det var en fröjd att se barnskarorna i läroverkets matsal och kök med strykande aptit äta ärter och fläsk, kraftig köttsoffa, pannkaka, risgrönsstuvning eller sill och potatis. — Och så strumpstickningen till drottning Viktorias hjälpkommitté! Under raster och vakter hade nästan varenda lärarinna en stickning i gång. Många elever följde exemplet. Och en gång anordnades i skolan en stor fest med inträdesavgifter i avsikt att underhålla ett s. k. krigsbarn.

Hösten 1918 härjade spanska sjukan bland stora och små. Det var ytterligt svårt ibland att hålla undervisningen i gång, då sjukanmälningarna haglade och man fick ta vilka vikarier som helst; och stundom stodo inga att uppbringa. — Så kom då äntligen fredsslutet, och det stora trycket på sinnena lättade. —

Hösten 1925 firade Lyceum sitt 50-årsjubileum. Lektor och fru Sjöberg inbjödos, men lektorn kunde tyvärr ej komma. Alla

f. d. lärare, lärarinnor och elever, som man lyckades nå, voro också inbjudna. I Östermalms högre allmänna läroverks aula, som välvilligt upplåtits för oss, samlades den 17 oktober Lyceums gäster, däribland fyra medlemmar av skolöverstyrelsen och fru Hanna Sjöberg, alla skolans dåvarande lärare, lärarinnor och elever samt många dess vänner och gynnare.

Sedan alla intagit sina platser, framträdde en vitklädd skara elever ur skolans olika avdelningar alltifrån första förberedande klassen till fjärde ringen. De voro döttrar till lärjungar från fru Sjöbergs tid och under ledning av en lärarinna, likaledes fru Sjöbergs »barnbarn», hyllade de nu den vördade stiftarinnan med ord och blommor.

Sedan firades högtidligheten med Historik över skolans utveckling av föreståndaren; Tal av Inspector A. J. Juhlin; Harposolo av Fru Ingrid Lang-Fagerström; samt sånger från föreståndarnas hembygder: för fru Sjöberg sjöngs Dalvisan, för lektor Sjöberg den gotländska »Uti vår hage», för undertecknad Värmlandsvisan och för rektorerna Åström och Levin Södermanlänningens sång.

På aftonen hölls samkväm i Lyceum för en stor skara f. d. lärare, lärarinnor och lärjungar, skolans dåvarande lärarepersonal samt eleverna i gymnasiet och flickskolans högsta avdelningar. De olika årgångarna av lärjungar hänvisades till bestämda lärosalar, där de fingo återuppliva gamla minnen. Så småningom samlades alla i högtidssalen. När fru Sjöberg inträdde, blev hon så omringad av forna elever och kamrater, att rektor Levin slutligen med milt våld måste lösgöra henne och föra henne till hennes plats, så att man kunde få följa programmet.

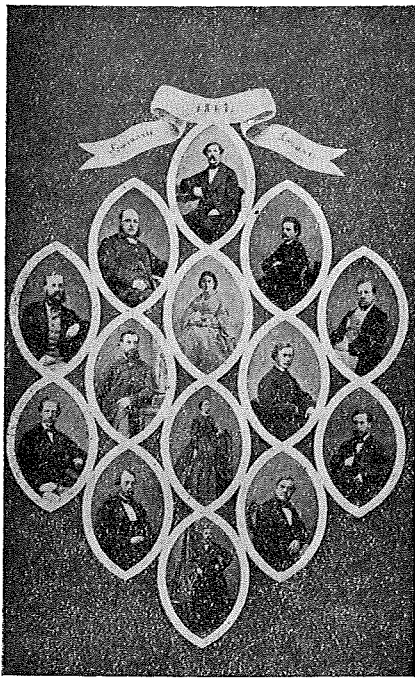
Nu exekverades sång och musik av förra eleverna Karin Wassberg och Märta Ohlson; å Skolöverstyrelsens vägnar talade vår förre rektor läroverksrådet Axel Åström; fröken Jenny Selling talade för lektor Sjöberg, och Lyceum hyllades på sin 50-årsdag med blommor och frikostiga gåvor till stipendiefonderna. Rektor Levin visade skolans historia i skioptikonbilder, och föreståndarinnan hyllade minnet av Lyceums trofaste vän doktor Severin Bergh, som skaffat läroverket ett eget hem. Festen avslutades med tesupé i gymnastiksalen, varvid humoristiska verser, författade av fröken Alba Wahlbom, sjöngos till luta av skolans sånglärarinna, fröken Gerda Ohlson.

Den 17 oktober 1925 var en stor glädjedag i Lyceums historia.

Skolföreståndarinnorna Selma Siösteen och Gerda von Friesen.

*Lärarekollegiet vid h. lärarinne-
seminariet 1867.*

Namnen: sid. 202 nederst.

Skolföreståndarinnan Anna Uggla.

Skolår och fortbildning i Göteborg 1867—1879.

Av Leonore Odencrants, f. Ekman, Annelund, Borås.

Jag föddes år 1857 i Göteborg under en vinter som mina föräldrar tillfälligtvis bodde där, men sedan min far 1861 lämnat flottan hade vi vårt stadigvarande hem i denna stad. Den första undervisningen fick jag huvudsakligen av min mor; endast i räkning erhöj jag lektioner av magister B. C. Rodhe, en ypperlig lärare som lade en utmärkt grund även för mina kunskaper i matematik.

Under 1860-talet hade frågan om en förbättrad möjlighet till skolbildning även för flickor mer och mer blivit aktuell i Göteborg. Seminariet för utbildning av lärarinnor hade nyss inrättats i Stockholm, ett resultat av Fredrika Bremers och hennes meningsfränders ansträngningar. Förut hade de flickskolor som funnits, endast meddelat undervisning i de enklaste skolämnena och, där så kunde ske, i ett eller flera utländska språk. För undervisning i hemmen anställdes ju s. k. gouvernanter; de flesta voro utländskor, då naturligtvis språkläsningsen blev det viktigaste. Hur det då gick t. ex. med svensk historia kan man lätt tänka sig. För en flicka var dittills »talanger» huvudsaken.

På hösten 1866 sammanträdde »några för undervisningen varmt intresserade personer inom Göteborgs samhälle» för att upprätta ett Elementarläroverk för flickor där, och denna plan förverkligades så fort att skolan redan i januari 1867 kunde öppnas. Högsta styrelsen utgjordes av en »direktion» bestående av 8 personer med konsul Oscar Ekman, Göteborgs Högskolas blivande donator, till ordförande, även Landshövdingen Greve Ehrensvärd, D:r Charles Dickson, Rektorerna Heurlin och Schiller samt Folkskoleinspektören Uddgren voro bland ledamöterna. För ekonomiens säkrande under de fem första åren tecknades en garantisumma av 35000 Rdr Rmt (men endast en mindre del härav behövde anlitas). Till föreståndare antogs Docenten N. A. Johansson (sedermera Rektor vid Realläroverket i Göteborg) och till »Direktis» Fröken Jaquette Virgin, som under många år givit lektioner i franska åt ungdom i Göteborg.

En läroplan utarbetades, och i denna inrymdes även sådana ämnen, som syntes den tiden vara rent revolutionerande, nämligen naturvetenskaperna, Geometri, kännedom om fäderneslandets litteratur, gymnastik m. fl., vilka fordom ej ansetts böra ingå i

den uppväxande flickans undervisning». — Detta är hämtat ur skolans första femårsberättelse!

Det var en brokig samling av 52 elever som inskrevos till vårterminen 1867. Med stor möda fördelades de på tre klasser, vilka dock redan under höstterminen utökades med en fjärde. När jag vårterminen därpå (1868) kom in i skolan och placerades i tredje klassen voro vi der ett tjugutal flickor i åldern 10—15 år med de mest ojämna kunskaper. Av mina kamrater hade några gått i Althins lekskola, om jag minns namnet rätt, även några i Andersins skola, vilken fortgick ännu några år; jag är ledsen att säga att den av oss djupt ringaktades. Hallska, Fruntimmersföreningens och Kjellbergsska skolorna funnos, och jag tror de småningom »moderniserades» efter de nya fordringarna.

Vi hade mest manliga lärare, först vår rektor, som undervisade i matematik och naturlära och endast tillhörde vår skola. Alla de övriga tjänstgjorde huvudsakligen i Latinläroverket eller i Rektor Schillers privata Realläroverk — dock med undantag av religionsläraren som hade prästerlig verksamhet. Skolan hade även en hel del helt anställda lärarinnor; om någon av dem genomgått Högre lärarinneseminariet vet jag ej. Den egentliga skillnad mellan dem som jag minnes var att man då — före »frökenreformen» — noga skilde på Fröken Virgin, Nordenfeldt eller Börtzell och Mamsell Bagge, Lamberg, Lindahl m. fl.

Skolans lokal var belägen vid Köpmangatan, bakom Tyska kyrkan, där Realgymnasium residerat innan det inflyttade i sitt nybyggda hus i hörnet mellan Nya och Gamla alléen. Vår skola upptog i början våningen en trappa upp och bestod av en större bön- och gymnastiksal, samt, så vidt jag kan minnas, fem klassrum och ett litet kollegierum. Sommaren 1869 inreddes dock en ganska rymlig vind till bönsal och några rum för de då tillkomna förberedande klasserna. Den förutvarande samlingssalen blev delad till klassrum. Undervåningen måtte varit magasin, åtminstone syntes där aldrig något folk, utom i ett par rum där vaktmästarren Mattson bodde med sin familj, däribland tvillingarna Alida och Amanda, som ingen kunde skilja. Till lekplats hade vi endast en trång, stensatt gård. Småningom täckte man den med sand för att minska risken för oss, om vi under leken trillade omkull; men man slog sig ganska mycket ändå. Det första året fingo vi under den långa rasten leka på Tyska kyrkans plan, d. v. s. bakom kyrkan, men detta förbjöds snart av kyrkorådet.

Vår läsdag började med morgonbön kl. 8,45—9; därefter förekommo 3 lektioner till $\frac{1}{2}$ 12. Så erhöilo vi en timmes rast, därav dock en halvtimme användes till gymnastik. Sist höllos två lektioner till klockan $\frac{1}{2}$ 3. Vid lektionernas början och slut gick det i tur mellan eleverna i översta klassen att med en ringklocka gå rundt till alla klassrum och ringa. Detta var rätt lätt i början, då alla rum voro i samma våning. Men då min klass hade denna skyldighet var det rätt drygt, ty åtminstone 10 gånger måste man gå genom de många rummen och begge våningarna; någon central plats fanns icke.

Nästan alla våra lärare hade stor förmåga att göra undervisningen levande och intressant. De sade mig efteråt att de tyckte läsningen med oss vara en mycket angenäm omväxling mot läsningen med pojkar i de andra skolorna. Vi hade aldrig skrivningar på klassrummen utan hemtemata i språk och en kria var fjortonde dag. Jag måste dock medgiva att det senare inbjöd till fusk; så t. ex. skrev en begåvad flicka i klassen under oss krior till 50 öre stycket. Annan hjälp begagnades också.

Jag bodde ett par kilometer utanför staden och som varken bussar eller spårvagnar ännu funnos åkte mina två bröder och jag in tillsammans efter häst. Deras skola, Realgymnasium, började 45 minuter över 7, och jag hade därför nära en timme innan min skola började. Ett par av kamraterna brukade då möta mig i skolrummet, och vi läste läxor och skrevo temata i stilla ro framför brasan. (Värmeledningar liksom andra moderna bekvämligheter voro den tiden okända; vårt rum hade sin kakelugn.)

I regel hade vi två läxor om dagen, sällan mer. Flera ämnen, såsom matematik, geometri och en del språktimmar voro läxfria, och jag tror ej att undervisningen blev lidande därpå; om överansträngning talades aldrig. Sista året blevo lektionerna i historia och geografi mer föredrag än vanlig undervisning, vilket vi skattade högt. Det var en hederssak att vi icke skulle behöva förhöras på läxan. Vi fingo även en liten inblick i statskunskap, som jag alltid haft godt av. Hälsolära läste vi för skolans läkare, D:r Wretlind.

Varje klass hade en föreståndarinna. Uppdraget att vara klassens ordningsman gick i tur mellan eleverna, d. v. s. i bokstavsordning, med ombyte var fjortonde dag. Den som varit första ordningsman under terminen tjänstgjorde sedan vid förfall för den fungerande.

Vår avgångsexamen från högsta, då sjetta övra, klassen be-

stod i skriftliga prov i matematik och språk och under den sista veckan hade vi icke läxor utan förhördes på allt vad vi läst. »Föräldrar och målsmän» jämte skolans direktion voro inbjudna att åhöra vad de önskade. Vi tyckte det var en ovanligt trevlig tid, det minns jag. Härefter erhöles avgångsbetyg från skolan.

Jag var ej mer än femton år när jag slutade; — således väl ung för att anses ha fullbordat min uppfostran. Flertalet av mina kamrater voro ett eller ett par år äldre, men i alla fall vore nog en överbyggnad på den undervisning vi fått mycket önskvärd. En sådan kom också till stånd just vid denna tid. Vid utdelningarna från den stora, av Sven Renström till Göteborgs stad donerade fonden hade avsatts en särskild »undervisningsfond till ungdomens höjande». Av denna bekostades från hösten 1872, tror jag, serier av föreläsningar i olika ämnen med fritt eller nästan fritt tillträde. Lektor Rosenberg föreläste i Kemi, Rektor Heurlin i Estetik, Docenten sedermera Professor Harald Hjärne i Norges och Danmarks historia. De höllos på middagen kl. 1.30—2.30 två gånger i veckan; en del upprepades på aftonen, enär man antog att många då lättare kunde få tid att bevista dem. Under de följande åren tillkommo flera föreläsare, såsom v. Häradshövdingen Sigfrid Wieselgren i svensk och dansk litteraturhistoria, Docenten af Wirsén i Tysk litteraturhistoria och D:r Viktor Rydberg i Filosofi. Jag var en trogen åhörare på dem alla under de åtta vintrar jag var kvar i Göteborg, innan jag gifte mig och lämnade staden.

I språk fortsatte jag även. Vi voro en del flickor som fingo lektioner i engelska av dåvarande engelske prästen M:r Nicholson, som var en ovanligt bildad och litterärt intresserad man. Dessa timmar blevo även en kurs i engelsk litteraturhistoria. Tyska läste jag för en gammal vän till min familj Fröken Bertha Milow. Hon var också en sällsynt god lärarinna, naturligtvis utan formell utbildning — sådan förekom ej i hennes ungdom —, men begåvningen kan ibland reda sig på egen hand. Särskildt god var hennes förmåga att på ett klart och enkelt sätt lösa tyska grammatikens invecklade problem.

När jag nu ser tillbaka på min skola och jämför den med mina barns och barnbarns utvecklingsmöjligheter kan jag ej underlåta att finna att det största steget dock togs när man insåg att för flickornas uppfostran fordrades mer än utbildandet av de så kallade talangerna — nämligen en målmedveten och allsidig undervisning.

Elev- och lärarinneminnen.

Av Seminarieföreståndarinnan *Esther Jacobson*, Stockholm.

För en 30-årig änkeman på landet, som hade synnerligen måttliga inkomster men som på grund av tidens sociala fördomar ansåg att hans dotter inte »kunde gå i folkskola», var det nog inte så lätt att ordna hennes bokliga uppfostran, när hon skulle börja läsa. Min far löste detta problem 1883 eller 1884 på så sätt att han själv tog hand om min undervisning. Jag tror inte han ställde så stora krav på vad en flicka behövde kunna: han ansåg nog att innanläsning, broderi, pianospel och lite franska voro de viktigaste ingredienserna i hennes bildning. Och jag tror inte han i pedagogiskt avseende följt med sin tid.

Jag hörde inte till de där vetgiriga barnen, som stjåla sig till att läsa på kvällarna och som lära sig allt möjligt — ingen vet *hur*. Hade någon då sagt min stackars far att hans dotter verkligen en gång skulle bli en om ock ringa arbetare i vetenskapens tjänst, tror jag han skulle blivit högst förbluffad. Men så synnerligen roande var väl ej heller undervisningen. Jag förmodar att den var en rätt trogen spegelbild av den som tidigare kommit pappa själv till del. Jag stavade alltså. Framför »Hemets A-bok» satt jag timme efter timme rabblande b a säger ba, b e säger be o. s. v. Det gick i alla fall att lära sig läsa på detta sätt.

När jag kommit så pass långt, togo nya plågor vid. Det var — värst av allt — multiplikationstabellen, som skulle kunna rabblas. Det var katekesen med dess underliga språk som skulle nötas in ord för ord. Dessutom letades en mängd gamla böcker fram: Dahms geografi, Hübners Biblisk historia, en tidig upplaga av Odhners Svenska historia, Ploetz Vocabulaire Francaise, Berlins Lärobok i Naturkunnighet. Allt skulle jag sitta där molensam och läsa om och om igen med högan röst, så att det hördes ut i rummet bredvid, att jag verkligen läste. Till slut kom pappa in och förhörde mig, varvid jag i allmänhet inte kunde ett klugg. Nej det var inte roligt alls, det var fruktansvärt. Med ett undantag dock. Min far har egentligen aldrig framträtt som skriftställare; med undantag av ett utav djup känsla buret och aldrig tryckt tillfällighetspoem finns väl intet bevarat av hans penna. Men han borde ha skrivit. Han hade en sällsynt känsla

för språkets välljud. Därför blevo också mina första famlande försök i uppsatsskrivning till något alldeles annat än allt det andra. Jag förstår mycket väl att de andra skolämnena på ett onormalt sätt fingo stå tillbaka för uppsatsskrivningen, men jag vet också, att om jag i dag något så när hyggligt kan hantera mitt modersmål, så står jag härför i tacksamhetsskuld inte till någon av de lärare, som sedermera med pedantisk noggrannhet granskade mina opus, utan till min älskade far.

När 90-talet bröt in, blevo min fars ekonomiska förhållanden i avsevärd grad förbättrade, varför det beslöts att jag skulle få bättra på mina kunskaper genom att gå någon eller några klasser i en flickskola — om jag nu kunde komma in. Det lyckades. Om det också gick på skruvar så kom jag hösten 1891 in i fjärde klassen av Östermalms högre läroanstalt för flickor, »Schwartzska skolan», som den i allmänhet kallades.

Denna skola var då kanske den mest ansedda av huvudstadens flickskolor. Den låg på det exklusiva Östermalm, Kommandörsgatan 13; dess ljusa, soliga, rymliga lokaler, stodo på höjden av vad som på den tiden kunde åstadkommas i skolväg. Det fanns till och med värmeledning och gasbelysning i klassrummen. Högst upp låg en särskild gymnastiksal, en ljus ritsal med en mängd gipser på väggarna och ett stort frukostrum.

Helt naturligt var jag en av de äldsta i min klass. Detta blev mig en sporre: jag ville inte vara sämre än mina yngre kamrater och lade därför manken till. Det var förresten inte svårt. Det hela var ju så annorlunda. En kvart före nio ställde vi upp oss till bön, och fröken Anna Montelius höll efter morgonbönen en kort bibelförklaring. Därefter togo lektionerna vid. En oproportionerligt stor tid ägnades franskan. Inte var det något av Frankrikes själ, fröken Montelius gav oss. Egenarten i fransk kultur och fransk psyke samt värdet av fransk litteratur blevo oss fullkomligt främmande. Men språket lärde vi.

Geografiundervisningen bestreds av den blida fröken Elin Ahlbom. Det var att räkna upp floderna som föllo ut i Medelhavet eller Norges fjordar. Man skulle kunna göra reda för de städer som kantade Loire eller Mosel och känna till deras invånarantal. Man skulle framför allt på »blindkarta» kunna peka ut städer och berg och gränser. Men ingen uppmärksamhet ägnades åt människorna, som levde och verkade å de olika gebiten, åt industriens arbetsmetoder, åt konst- och skönhetsskatter i de olika

länderna, åt kommunikationer och handelsvägar. Huru fåglar och däggdjur kommo till, därom yttrades ej ett ord. Vad jag på senare tid kommit att känna såsom en svår brist i min uppfostran var att — möjligen av kvasireligiösa skäl — geologien inte hade den allra minsta lilla plats i vår undervisning.

Ett slags skimmer ligger över minnet av fröken Anna Holmqvists historieundervisning. Det var visserligen namn och årtal — det var ju 1800-talets överskattande av krigarära och en total oförståelse för andra synpunkter än de rent svenska. Men — hur hon kunde berätta! Tydligt som på en nutida film såg man för sig Ebba Brahe med en ring ristande en undergiven vers på en grönskimrande slottsfönsterruta, Karl XII dammhöljd och trött vid Stralsunds stadspört, Gustav III med den vita bindeln om armen, ung och vacker, och tilljublad av sitt svenska folk rida över Norrbro en fager augustidag. Nej, det var ingen konst alls att bli intresserad elev även i dessa dagar, då avståndet var så onödigt stort mellan katedern och pulpeten.

1896 gick jag ut åttonde klassen och ville då själv fortsätta till studenten. Rektor Eugène Schwartz strävade vid denna tid att få dimissionsrätt, och man hade alltså utsikt att slippa bli privatist.

Och nu börjar ett nytt skede i min skolundervisning. Vi voro ingen stor klass längre, bara fyra. Men i de dagar av mer forcerat arbete, som nu följde, svetsades vår lilla krets ihop på ett helt annat sätt än förut. Nya manliga lärarkrafter trädde i lärarinnornas ställe, betygsskalan blev lägre, hemarbetet mer krävande. Att på tre år läsa in det allra mesta av dåtidens latinkurs var ingen lätt sak. Men doktor Sven Ljunggren var en boren lärare, vars goda humör och små personliga lustigheter hjälpte en över många svårigheter; ingenjör Hjalmar Berwald var den intressantaste fysiklärare man kunde få — och ingenjör Georg Ericsson sedan! Ett klart axiom blev hela den rätt stora matematikkursen.

Så gingo gymnasiet år i gott kamratskap och tråget arbete, då och då avbrutet av en försvarsfest eller en basar, [där inkomsten tillföll »skolungdomens fond för byggande av en pansarbåt». Skolan fick den sökta dimissionsrätten, och den 15 april 1898 skrevo vi svenska. Ämnena voro efter vår tids sätt lätt se oerhört lätta. Det gällde ju i exempelvis ett sådant ämne som »Peloponnesiska krigets orsaker och följder» bara att kunna på

något så när korrekt svenska göra reda för lärobokens uppgifter. Men på självverksamhet och eftertanke ställdes den tiden mycket små krav, och en egen personlig åsikt hos en studentkandidat ansågs väl snarast vara av ondo.

Den 21 maj 1898 blev jag student, och om jag ej tar fel är jag den första som skrudad i ny vit mössa gått ut ur Kommandörsgatan 13. Det var lugn och frid kring flickors studentexamen den tiden. Vi voro svartklädda, som till en begravning. På trottoaren närmast skolan stodo fränder och vänner med blommor och små miniatyrmössor. Några manliga nybakade studenter stodo på andra sidan gatan och stämde upp »Sjung om studentens — —». Sedan ropade någon »Leve de nya studentskorna» (ett rysligt ord). Det hurrades och — voilà tout.

Nej, inte riktigt. Våra gamla lärarinnor hade, när vi sprungo ned, slutit oss så varmt i sina armar att vi kanske för första gången anat att det inte var så oöverkomligt stor avstånd mellan kateder och pulpeter. Jag har fått leva länge nog för att veta att det kunnat minskas.

Rektor Schwartz ställde sig kritisk mot den vanliga lärarinneutbildningen och började därför anordna en kurs, där från hans skola utgångna studenter utbildades för lärarinnekallet. Så kom det sig, att jag i början på 1900-talet åter arbetade i min gamla skola — denna gång som lärarinna.

De äro förunderligt ljusa, minnena från dessa mina första lärarinneår. »Mina barn» fick jag följa klass efter klass och läsa nästan alla ämnen med. För att teckna det verkliga idealiska förhållandet mellan oss lärarinnor i dessa Schwartzska skolans sista år behövs det en annan penna än min. Det är inte en av kamraterna, som icke framkallar vackra minnen.

Men elevantalet minskades år från år, och 1909 köpte Lyceum för flickor vår gamla skola, och de lärarinnor, som ej genomgått ett seminarium stodo utan möjlighet att finna anställning i någon högre flickskolas tjänst.

Det var nu jag begick mitt livs största dumhet. Jag borde ha tagit en akademisk examen med historia som huvudämne, men jag tyckte att jag var för gammal. Kanske låg där också och grodde inom mig några bittra minnen av att jag en gång ansetts mindre bekväm till studier, och så beslöt jag mig för att gå igenom den ettåriga kursen för studenter vid folkskollärarinneseminariet på Söder.

Det är endast om en person av de många jag där fick att göra med, som jag vill skriva några ord. Jag vet att vitt skilda omdömen fällts om rektor Fredrik Lundgren och hans lärargärning. Men han var en underlig människa. Av alla jag mött i livet var han kanske den enda som var större och mycket större än sina egna ord. En av hans katekeslektioner det var som en högtidsstund. Man satt där och kände att alla de dogmer han av hela sitt hjärta trodde på, de voro så oändligt små mot den skatt av förtröstan på Guds kärlek, den vidsynta fördragsamhet, den sunnda livsglädje han kanske sig själv ovetande predikade. Mitt seminarieår har jag nog ofta ångrat — att jag haft lyckan vara rektor Lundgrens elev kan jag ej nog tacka Gud för.

Med dispens fick jag läsåret 1908—1909 genomgå K. högre lärarinneseminariets fjärde årskurs i historia med d:r R. Fähræus såsom handledare. Hösten 1910 blev jag anställd som lärarinna vid landstingsseminariet i Uppsala. Dess föreståndarinna, fröken Emilia Sjöo, var en sällsynt helgjuten personlighet. Med rik begåvning och varm kristlig tro förenade hon ett gott humör och en sund kamratlighet gentemot sina elever. Det var en stor förlust för seminariet att hon dog redan 1912. Då efterträdde jag henne.

»Lilla seminariet» hade på den tiden en synnerligen bristfällig lokal i hörnet av Johannes- och Kyrkogårdsgatorna. Dragigt och kallt var det, och mörk och hal var vägen dit, när vi klockan sju om morgnarna strävade fram genom Uppsalas blåsiga gator. Seminariets kurs var från 1911 tvåårig, och jag vill lova att flickorna, och vi lärarinnor också, fingo arbeta. Högst 24 elever togo vi in vart annat år. En synnerligen heterogen samling utgjorde de alltid. Där funnos sådana, som till inträdesexamen lärt sig katekesen utantill från perm till perm men intet annat; där funnos sådana, som kunde prestera omkring trettio fel på en enkel rättsskrivningsövning, där funnos »åttonde klassister» och exam. handarbetslärarinnor. Det var inte lätt att svetsa ihop dem till en klass. Men det var ett rikt arbete. Att följa hur de växte andligen, dessa flickor, att känna att man bidragit till att dana dem för det viktiga kall de gingo ut att fylla — det var något som gjorde Uppsalaåren — de slöto 1917 — till några av de rikaste i mitt liv.

Elever från Rossanderska kursen.

*Nedersta raden (från vänster): Hilda Myrberg; N. N. Nyberg;
Okänd.*

*Andra raden (från vänster): Maria Lundin, gift Andersson;
Louise Wimmercrantz, gift Fernqvist; Hulda Lundin; Hanna Lund-
qvist; Louise Åberg, gift Magnusson; Louise Ericsson.*

*Översta raden (från vänster): Okänd; Signe Sohlman; Okänd;
Louise Lundqvist (syster till Hanna Lundqvist); Matilda Engström;
Ellen Key; Hilma Hauffman.*

Våren 1868.

Södermalms högre läroanstalt för flickor.

Av Fru Viola Chambert, född Jacobsen.

Från Lychouska skolan avskildes de högre avdelningarna till en särskild läroanstalt som ägdes av Kungl. sektern C. G. Pauli (Pauliska skolan) och som till studierektor erhöll läroverksadjunkten Fr. R. Aulin. Under dennes rektorat överläts den på ett aktiebolag samt verkade under namnet Södermalms högre läroanstalt för flickor läsåret 1881—1882 i Södermalmstorg 6 och sedan i nybyggt skolhus Adolf Fredrikstorg 5 läsåret 1882—1883 o. f. Medförande ett 40-tal lärjungar från en sin privatskola på Söder fästes fröken Hilda Myrberg vid S. h. l. f. fl. såsom dess första föreståndarinna, 1883, och stannade till 1911.

Hon hade varit elev och lärarinna vid den s. k. Rossanderska kursen och dennas förra förestånderska fröken Alida Rossander betraktade sig tydligtvis såsom ett slags mormor för S. h. l., ty ännu på 1890-talet sågo vi henne ofta höra på än i den ena klassen, än i den andra. Enligt benäget meddelande av hennes frände Lektorskan D:r Gulli Petrini hade den av systrarna Jenny och Alida Rossander grundade allmänbildningskursen börjat 1865, utgjort ett slags fortsättning på den s. k. Meijerbergska kursen, haft dels »åhörare», dels »elever» och pågått till ett stycke in på 1880-talet. Dess f. d. elev Ellen Key berömmar den för att man vid den kunnat fördjupa sig i somt och negligera annat. S. 194 återges ett foto av hennes och Fröken Myrbergs »ärgång» i kursen. Enligt *Anna Whitlocks* artikel i *Idun* 1924 sid. 1213 deltog Ellen Key vintern 1868 i kursens arbete och ansågs skola komma tillbaka dit, när familjen flyttat från Tjust till Stockholm. Å eftermiddagar gavs undervisning i svenska ämnen »av de bästa lärarekrafter som stodo att få».

Konstnärinnan Signe Sohlman, född 1854, avled 1878 (ogift).

I S. h. l. f. fl. avlades första studentexamen 1907. — Såsom föreståndarinnor tjänstgjorde fröknarna Gerda Lang till sin död 1919 och Anna C. Petterson 1919—1937. Hösten 1936 flyttade läroverket in i sitt nya hus Timmermansgatan 21; Stockholms stad hade upplåtit tomt därtill och synes ännu förläna det kommunal ställning från 1939. — Våren 1936 firades kamratjubileum för tiden från 1883 och bildades kamratföreningen Forna Södermalmare.

Vid invigningen av förra skolhuset 7/9 1882 föredrogs följande *Prolog*, avfattad av rektorn å Södermalms h. a. lvk Ragnar Törneblad.

- 1) Med rosor på sin kind och i sin håg
så sött i bäddens sköt den späda hvilar.
Likt dagens sista glans på somnad våg
än lekens minne lätt kring munnen smilar.
- 2) Bredvid i tankar sänkt står moder öm
med blick, som ler, och barn, som häfs, när hoppet
åt sällhet gläds, som vaken kärleks dröm
sin älskling skänka vill i lefnadsloppet.

- 3) En annan tafla möter: frisk och glad
står flickan färdigklädd vid moderns sida.
En blick ännu på bokens första blad,
en kyss: hon får ej mer i hemmet bida.
- 4) Ty hon skall tränga med sin andes magt
i bergets rike in, det underbara,
som säges gyllne skatters rika prakt,
ett sekels arf till nyfödd släkt, förvara.
- 5) Vål då, om hon kan bringa med på färd
ett hjerta rent, likt talismanen kända
som ensam leda kan i bergets värld,
att rik på häfvor hon må återvända.
- 6) Men ny blir taflan åter: ung och skön
i vida världen tärnan ut skall vandra,
att göra der af fröjd och sorg sitt rön
och lyckan söka, ifrig hon som andra.
- 7) Ack, vad är lyckan? Männ' en marmorstod
uppå hvars läppar kärlek fäfanget trycker
den heta kyss, som elda skall dess blod?
En herrskarinna kanske, full af nycker?
- 8) Är hon en Daphne, som hvart ögonblick
en dårad längtan tror sig redan hinna
tills slutligt hon med ett förvandlat skick
ses gäcka hopp, som gick att seger vinna?
- 9) Är hon en lusteld, som förbrinner snart
och lemnar efter sig blott natthligt töcken?
En hägring, som en stund framstrålar klart,
att genast rinna hän i böljans öken?
- 10) Kanske hon bor i praktens gyllne sal,
der rundt omkring allt lust och njutning andas,
och hvad som blef *ett* sinnes ideal,
så skönt med hvad ett annat tjusar, blandas?
- 11) Nej, lyckan trifs ej utom eget bröst.
I själens djup dess gnista föll från ofvan.
Säll den, som med sig vet i lifvets höst
att träget hafva vårdat helga gåfvan. —
- 12) Så länge ännu i en menskas själ
den himlafödda fridens eld bor inne,
hon trotsar tidens köld, som gerna stjälar
all sommarvärme bort från hennes sinne. —
- 13) Men sista taflan re'n vi skåda må:
Det barn, vi slumra sågo häromdagen,
är nu en höstens bild med lockar grå,
men samma rena blick förklarar dragen.
- 14) Och till den krets, som vänligt vördnadsfull
mot henne blickar, säger hon hvad skrifvet
på bilden står i tydlig skrift af gull:
Bevara hjertat! Derutaf går lifvet.

[Ordspr.boken 4:23.]

Småttingar. Ingen, som stått inför fröken Myrbergs prövande ögon glömmar henne, och 6-åringen, som skrevs in vid läroverket av hennes hand kände både respekt, beundran och en begynnande undran inför skollivet. Redan i porten mötte stränga ordningar. Om man såg sig tvungen att ringa — porten var alltid låst utom under rasterna — tittade gamla Tilda ut med bister min under en grön gardin, som försiktigt lyftes. Tilda var nog inte gammal då, men för oss var hon alltid *gamla Tilda* med grått cendréfärgat hår och skarpa blågrå ögon: »Kommer hon nu för sent igen eller är det löfte att ej vara med i bön?» På den tiden var det rätt gott om gossar i de förberedande klasserna och Tilda hade fullt sjå att upprätthålla ordningen i de långa kolonner, som bildades i stenfurstun på nedre botten.

Mitt emot Tildas hemvist hölls Kindergarten (förberedande klass) på senare tid på dagen. Där kladdades det då med svart vax, bast, pappersremсор m. m. — allt sådant, som, illa skött, lätt väckte förtret hos Tilda.

Dessemellan, dvs. kl. 11—12, var det frukostrum för dem, som nödgades ha s. k. matsäckskorg med sig med inneliggande mjölk eller kakao i buteljer. Tilda värmdes dem snällt åt en, om man kunde *sköta* sig ordentligt för henne.

Sediga och allvarliga sågo de stora flickorna ned på oss småflickor, och mången av dem hade bröder och systrar bland småbarnen. De hjälpte då till att hålla reda på oss mindre flickor och på de värsta slagskämparna bland pojkar. Kanske inga namn böra nämnas — då kanske det går som för en lärarinna en gång i 1:a klassen då hon förklarade substantiv och egennamn och som exempel på egennamn nämnde Lisa; en liten Lisa reser sig och frågar: »Är jag ett substantiv? Är fröken också ett substantiv?».

Natur och konst. Det fanns på den tiden s. k. torgmadamer, som voro oerhört voluminösa på grund av en myckenhet kjolar; de stodo längre fram på torget åt Hornsgatan till i öppna tältduksstånd, just där ångspårvagnarna med ett pustande stannade. Där kunde man köpa massor av lakritsremсор och klubbor i alla upptänkliga storlekar från de gula, genomskinliga Kalle P.-klubborna för 3 öre st. ända till de stora 5-öres äppelklubborna. Det var förbjudet att köpa på rasterna, men nog kunde man ha litet med sig från frukostlovet m. fl. tillfällen alltid.

Stora slagsmål och riktiga bataljer hörde med till den tiden, särskilt när Torget bestod oss med snö och härliga kanor, som

allmänheten fann mindre tilltalande. Det hände i vår klass, att en tjock pojke under en lektion ställde sig upp och ropade: »Fröken, fröken, nu snöar det!» Men så hade vi också riktiga strider i enlighet med beskrivningarna ur Topelii läsebok, och flickorna skötte »batterierna», dvs. rullade hård snö både till handbollar och fästningar. Där nu Tors fiske ståtar, var då vintertiden en stor, härlig snöanhopning (visserligen förbjuden att beträda, men staketet var ganska lågt) och härlig att använda till s. k. »snösaltning» av motståndaren.

Nära skolan stå konstverken Snöklockan och Tjusningen. Den förra synes stå och drömma framför skolhuset, en sinnebild av allt ungdomens ljuva vaknande till livet. Det var många, som tyckte, att det ej lämpade sig med en naken kvinnofigur så nära en flickskola.

En gång då småbarnen av sin lärarinna tillfrågades om Snöklockans och Tjusningens upphovsmän fick hon till svar: »Ja, snöklockan, den har Hasselberg gjort!» — »Nå, än Tjusningen då?» — Svar: »Lektor Vessberg!».

Bänknas gagn för vänskap, växt- och katekesbetyg. Pulpeterna hade platser för 2 och 2 — ett oerhört viktigt moment, när det gällde att få en framtida vän i bänkkamraten. Under botaniklektionerna då de väldiga fasciكلarna med växter slogos upp och vi utfrågades, var det också mycket bra att vara två om att känna igen »*Linaria cymbalaria*» m. fl. av de oerhört svåra provostenarna.

Det var svårt med katekesspråken under Fröken Albertina Karlssons lektioner. Hade inte bänkarna varit så skrala och gistna med sprickor i skjutlocken, där man kunde skymta katekesspråken, hade nog många flickor »kört» som det heter på nutida språk. Fröken Karlsson erövrade titeln av filosofie hedersdoktor i stads- huset år 1927 för publicerad naturvetenskaplig avhandling.

Fröken Sandberg. »Ja, flickor, här har Ni fröken Sandberg igen!» Så ljöd ofta denna vår omtyckta lärarinns röst, när vi som bäst höllo på med något olovligt, t. ex. att läsa läxor inne på rasterna, spela på bastangenterna på orgeln i bönsalen eller något ännu värre.

Hon var allestädes, skolans A och O i besvärliga sjukdomstider, skötte egen och andras tjänstgöring, intresserade sig för sina flickor på ett alldeles personligt sätt, ja, så långt att för de flickor, hon hade hand om i sitt hem, blev hon i mors ställe. Hennes minne kommer alltid att leva bland dem, som varit hennes

lärjungar. Så skriver Selma Schmiedte om henne vid ett tillfälle efter föreståndarinnan Gerda Langs död:

»Trogen och verksam omsorg Du ägnat och kärleksfullt hägnat vår skola — till båtad för alla båd gammal och ung.»

Gymnastik. Samma författarinna skriver om Fröken Maria Larsson:

»Hon och hennes trupper vinna pris vid tävlan, vid attack.

Skolan *elva* pris har vunnit under sista år, som svunnit;

hon är själen i det hela, då de unga korgboll spela.»

Fester. Förr i världen, då pretentionerna ej voro så stora voro festerna i bönsalen enklare än nu. Fantasien fick fylla ut vad som saknades i yttre avseende, men fosterländska fester och konfirmandsammankomster senterades livligt och voro väldigt roliga. Så tyckte både ungdomen och inbjudna föräldrar.

Höljd i sin korta, svarta skinnkrage syntes till vänster om katedern Fröken Myrbergs lilla raka gestalt. Hon bar blågult band och flickorna hade blågula bandrosetter. Hon nickade till varje flicka, som neg, så den långa kjolen släpade, just då de svängde om hörnet på deras plats i klass-kolonnen, som vek av till höger eller vänster beroende på klassens udda eller jämna nummer. På höger sida stod pastor Sven Nilsson och hälsade likaså. Vid avslutningarna hade vi vår ståtliga oförglömlige Inspector — Oscar Montelius — ibland oss. — En gång hördes en liten flicka fråga sin pappa, då hon såg Montelius i full ornat: »Är det kungen, Pappa?»

I något senare tid placerades över talarstolen en ny svensk flagga, skänkt till fröken Myrbergs en födelsedag genom hopsparade 25- och 50-öringar bland oss barn. Det var ju en stor händelse — men, men — för mitt barnaöga var det synd, tyckte jag, att det Guds öga doldes, som jag föreställde mig blicka ned på oss från den trekantiga sol, som väggdekorationen bakom talarstolen föreställde.

Då hade ljusen där ännu icke ersatts av auerbrännare med mjölkvita lampkupor, och den svarta, hårt pickande klockan satt där ännu noga iakttagen och fruktad.

Pastor Nilsson liknade skolan vid ett urverk, när fröken Myrberg lämnade skolan som föreståndarinna efter mer än 25 års verksamhet där. Han påminde om att hon haft att vårda urverket så, att alla kuggar, större och mindre, vore verksamma och samarbetade för det helas väl. Och nog är det säkert att »klockan gick» och kan man tillägga, »gick precis».

Anteckningar till vissa förestående artiklar om flickläroverk.

Av *B. Rud. Hall.*

Två eller flera siffertal i början på rad och stycke beteckna sida resp. rad. n = nerifrån.

Angående Fru Thérèse Lagerwalls hågkomster.

Författarinnans farfar, Abraham Kock (1771—1819), hade varit överkrigskommissarie i den finländska hären och deltagit i finska kriget samt efter dess slut flyttat till Vadstena. Efter skolgång i Vadstena flyttade hans son Abraham Viktor Kock — författarinnans far — till sin mosters man general Lefrén i Stockholm. Efter studentexamen och studier i Uppsala blev han efter hand förste statskommissarie i Statskontoret — alltså presidentens närmaste man. År 1839 blev han gift med en dotter till den handlande Oldenburg (1781—1861), som då ägde och bebodde det hus, Stora Nygatan 24, där Wallinska skolan var inrymd på den tiden. Såsom gift bodde Kock i Västerlånggatan 66, nära sin tjänstgöringsplats, och därför kommo de äldsta döttrarna att få sin skolgång i Gamla staden. Hans änka, Abrahamina Engel Kock, flyttade 1864 till Ladugårdslandet, och så kom det sig att de yngsta döttrarna gingo i skola i denna stadsdel. Där hade även modern en gång lärt sig elementerna.

Om släkterna Kock och Oldenburg jfr [*Örnberg*] Svenska ättartal XII; Sv. släktkalendern för 1885 (tr. 1884); 1912; 1913.

Sid 69 rad 15 nerifrån. Systrarna *Eva* Antonia, född 1841, och *Anna Maria Constance*, född 1854, blevo lärarinnor vid Manilla dövstumsinstitut; *Amalia* Ulrika, född 1842, bokförelserka; *Betty* Henrika, född 1848, gift med grosshandlaren Herman Kahn; *Hilda* Charlotta, född 1850, bosatt i Paris såsom gift; *Helena* Sofia Fredrika, född 1852 (jfr texten).

69 11 n Den som inte kunde sin läxa efter plagget i skolrummet, fick stå i skamvrån med röd mössa på huvudet. — När de äldre och yngre systrarna slutat skolan, voro de i hemmet strängt sysselsatta med hemarbete. Varje vardagsmorgon kom modern in med en trave vita klädesplagg, lakan, örngått, handdukar. »Det här skall vara färdigt före kvällen», sade hon. Det var fliten och ordningen själv som talade. Tillägg av författarinnan. 69 8 n Byxholkar, jfr ÅSU 51 s. 143 (om flickans i abc-boken mamelucker). Fotograferade i *Thekla Wrangel* Från forna tider s. 166. I Stockholms Tidningen 13/5 1934, söndagsnummer, berättar professorskan Ann Margret Holmgren, på tal om sin barndoms besvärigheter, bl. a. följande: »Hur besvärliga kläder hade man inte! Om sommaren gällde det att noga akta sina broderade, långa och stärkta, vita byxholkar. Jag minns hur grymt och orättvist jag fann det, när jag en gång fick smäll för att jag sölat ner de rena byxholkarna i en ljuvlig vattenpuss. Om vintern var man påbyltad med ytterbyxor, tjock, vadderad kappa av hemvävt tyg, bahytt på huvudet och tunga bottiner utanpå kängorna.»

70 13 Skolbänkar funnos lika litet där som i andra små privatskolor; eleverna sutto på vanliga stolar kring ett stort bord. Fru Lagerwall säger sig ha vid fyra års ålder besökt denna skola och därvid blivit bjuden på blåbär mitt under det pågående arbetet utan att detta därav stördes.

71 21 Tydligt åsyftas O. E. L. Dahms *Sveriges historia*. Försök till Lärobok för Skolans lägsta klasser. Kalmar. Upplagor utkommo: den första 1842 (125 sidor; för 16 sk. Banko; anonym); ytterligare 15 upplagor, t. o. m. år 1895. — Där beskrives på ett målande sätt t. ex. händelserna under Eric af Pommern och Christian I af Oldenburg, Gustaf I:s äventyr i Dalarna — vilket allt Fru Lagerwall ännu vid 80-årsåldern livligt kommer ihåg från skoltiden. — Denna bok användes även vid ingenjör Lundbergs privatundervisning i Sorunda (s. 29 r. 14 n).

71 22 Syllabaire Français. Inledning till Franska språkets studium. I synnerhet för flickskolor och för enskild undervisning, bearbetad efter *Seidenstücker*s gradvis framskridande method af Dr *Carl Plötz*, Professor vid Franska Gymnasium i Berlin. För Svenska skolor bearbetad af *H. W. Stahl*. Första uppl. utkom 1861, andra 1865; sedan kommo fem uppl., den sista år 1878. Enligt förordet vill den »ifrån första början förena praktiska tal- och skriföfningar med en grundlig undervisning i grammatiken.» De Ollendorffska, därmed befryndade läroböckerna uppges ha blivit nästan undanträngda av de Plötzska, som vore nyare och bättre bearbetningar av samma metod. — Under titeln *Elementar*bok i franska språket utkom den även i E. W. Petterssons bearbetning under *F. Schultheiss* huvudredaktörskap i serien *Lärokurs* i franska språket 1882.

71 22 Lärobok i fransyska språket, efter Prof. H. G. Ollendorffs nya method utarbetad af J. U. Grönlund, Ph. Mag., Lärare vid Privata Nya Elementarskolan å Norr; Sthlm 1855; 560 sidor; 2 rdr 8 sk. B:ko. — För denna parisermetod redogöres i företal dels av Ollendorff, dels av bearbetaren; medelst den skulle man på sex månader kunna lära sig läsa, skriva och tala franska. — De 252 »skrivövningarna» i denna bok funnos i samme Grönlunds »Nyckel till Lärobok i fransyska språket» översatta till det främmande språket, 176 s. Att i otid rådfråga denna Nyckel skulle söfva den egna eftertanken, på hvilkens verksamhet methodens framgång i väsentlig mån är byggd», framhåller företalet. — Läroboken i franska utgick i sex upplagor 1855—1874 och Nyckeln i fem upplagor 1858—1878. Grönlunds motsvarande skolböcker i tyska utkommo i sex uppl. 1857—1876 (dock ingick blott del I i de fem senaste upplagorna) respektive fyra uppl. 1862—1877.

Jonas Ulrik Grönlund (1824—1884), fil. mag. 1848, var anställd i finansdepartementet och kommerskollegium, blev protokollssekreterare och kommerseråd 1863. Jfr *J. A. Almquist* Kommerskollegium, Sthlm 1912—1915 s. 521. G:s minne blev livligt hyllat vid hans bortgång.

71 24 *Gurli Linder* På den tiden. Bilder från 1870-talets Stockholm, Sthlm 1925 berättar sid. 111—115 om mamsellerna Biraths och Krooks skola Majorsgatan 9 B; om Schüekska d:o (jfr här anteckn. till Fröken Brolinsons hågkomster), Drottninggatan 67 s. 116—117 (122); om Hammarstedtska flickpensionen s. 197 o. f.; om Hilda Widells i Hotel du Nord's hus åt Wahrendorffsgatan s. 122—127. (I denna läroanstalt undervisade Strindberg, och det var tydligtvis också där, som hans vän B. A. Finell »gav» några »timmar» i veckan; jfr ÅSU 52 s. 105).

Marie Sophie Schwartz (född Birath; levde 1819—1894), avfattade bl. a. *Mannen av börd* och *kvinnan av folket* (1858), *Arbetet adlar man-*

nen (1859), Emancipationsvurmen (1860), Börd och bildning (1861), Några ord om qvinnan (1863). Av dessa framgår hennes intresse för och uppfattning om det sociala och pedagogiken. Gift 1840 med teknologie prof. Schwartz skildrade hon i Svenska Tidningen och separat 1858 (hans dödsår) »Ett besök i Professor S—zs frenologiska museum år 1850; jfr här s. 61. Jfr om henne: »Svea» 1895.

Till följd av efter hand skeende utvidgning flyttade skolan från hennes bostad till Nybrogatan 47 (å södra sidan av Ladugårdslandstorg). En av lärarinnorna var fröken Josefine Lindeblad. När frökn. Birath och Krook lämnade sin privatskola, övertogs den av henne eller i varje fall undervisade hon ännu några år i den. Hon stannade i den även när den 1882 övertagits av M. L. S:s son D:r Eugène Schwartz. — Jfr här uppsatsen av fröken Esther Jacobson.

72 27 »När jag slutat min egen skolgång där, fortsatte jag undervisningen och erhöll därför 20 kronor i lön pr månad. Året därpå ombads jag av en fröken Lebestadius, som hade skola på Djurgården i ett hörnhus vid landsvägen, vid Allmänna gränd, att i franska och räkning undervisa flickor, som voro ungefär jämnåriga med mig.»

Under fastan hann man inte hem till middagen, ty passionspredikningarna började redan kl. 5 i Clara kyrka. Doktorinnan Grafström var närvarande vid dessa och hade ett öga på konfirmanderna. — Gossar och flickor sågo ej varandra förrän de sista dagarna av hela konfirmandskolan. »Konfirmationsdagen, den 14/4 1874, var hela kyrkan klädd i grönt med tjocka granrisgirlander o.s.v. Sedan kläddes kyrkan så aldrig mer, varför vet jag ej.» Tillägg senare av författarinnan.

72 1n Författarinnan blev vid Stockholms folkskolor e. o. lärare 1/12 1875 och stannade där till sommaren 1878, genomgick statens folkskoleseminarium i Stockholm 1878—1881 och var vik. lärarinna vid Prins Gustafs folkskola i Uppsala till 1883 för Fröken Hilda Elmlblad, senare gift med rektor E. Planck, Enköping (nu komminister emeritus i Mistelås); jfr *Ebba Heckscher* Sv. flicksk. hist. s. 90. Sedan blev Fru Lagerwall åter lärarinna vid Stockholms folkskolor. Pensionerades 1921.

Om sin tjänstgöring i Uppsala berättar fru L. bland annat följande. En flicka gjorde mig sorg och spektakel. Hon var ljushårig men verkade ändå mörk genom sina vilda ögon. På kvällarna sålde hon apelsiner vid näringsställena; blyg och barnslig blev hon inte därav. En dag råkade hon i fullt raseri under lektionen, började packa ihop böckerna och vad annat hon hade i sitt bord, reste sig och sa: »Du ser ut som en äpa» och därmed gick hon.

Text till lärarfotot sid. 184.

I vågräta rader uppifrån äro lärarna sid. 184 placerade på följande sätt (från vänster till höger): 1) Studiedirektören-gymnasieriktorn G. R. Rabe; 2) Norrby, Hazelius; 3) Krok, Jane Thengberg, v. Düben; 4) Humble, N. A. Zachrisson; 5) E. W. Fernlundh, Regina Pallin, Hultman; 6) Wingstedt, ritlärare Köhler; 7) Olbers.

Kommentar till Fröken Brolinsons minnen.

Minnena ha stenografiskt upptecknats av utgivaren efter Fröken B:s muntliga skildringar, mestadels den 2/2 1938. Fröken B. syntes därvid så frisk och minnesgod som en 20-åring, fastän hon var 90 1/2 år. Även i släkten ha flera levat till 80-, 90- å 100-årsåldern.

Hennes farfarsfar var Johan Brolin (1707—1786), komminister i Singö och sedan i Rimbo; kyrkoherde i Arnö blev han 1752, i Hacksta 1760. En dennes son Johan Reinhold var det som lade -son till tillnamnet; blev komminister i Vallby. En son till denne blev prost och kyrkoherde i Roslagsbro och avled 91-årig år 1900. En syster avled 93-årig. En dennes bror var far till Fröken Brolinson.

73 11 n—8 n Om organisation, läroämnen, provlektioner etc. i fru Thengbergs »Klosterskola» i Uppsala (1855—1863) jfr Bilaga I i flickskolekommitténs betänkande 1888 s. 329. »Proflektioner gäfvos der till ett rätt stort antal icke blott i lärarinneklassen, utan ock i de tre (!) högsta skolklasserna.» (Att även D:r Meijerberg och D:r Schwartz anordnade privata lärareutbildningskurser för sina respektive skolarter jfr här uppsatserna om och av Frökn. Brolinson o. Jacobson!) Namnet klosterskola bibehölls även senare och är härlett av den nämnda byggnadens medeltida klosterart. Även i den torde emellertid under medeltiden flickuppfostran försiggått. Uttrycken klosterskola och klosterpension äro ju ganska vanliga i undervisningshistorien, då fråga är dels om strängt religiösa institutioner, dels om vissa sådana läroanstalter, där icke det religiösa utan exempelvis det praktiskt nyttiga är dominerande (varvid namnet torde komma till användning därigenom att byggnaden varit kloster). Om de första i luthersk tid ifrågasatta klosterinstitutionerna för än pojkar, än flickor jfr *R. Vormbaum* Evangel. Schulordningen; Handl. rör. Sv. hist. II:II:1 s. 348—349; *B. Rud. Hall* Rudbeckius' flickskola och dess förebilder (I festskriften till prof. H. J. Holmquist 1938). Om en tysk klosterpension för matlagning jfr *S. F. Siösteen* Minnen från tyska fälttåget 1813. Utg. af K. M. Jonson. Sthlm 1915 s. 203—208.

Om »Klostret» och om Nisbeths jfr *Ebba Heckscher* Sv. flicksk. hist. s. 150—154. Om Nisbethska skolans början (15/1 1849) och närmaste utvidgningar jfr dess årsredogörelse 1872. Om den jfr här Fröken v. Friensens artikel!

74 15 Jfr *Carolina Röhss* Några minnen från flickskolorna i Halmstad på 1840—1850-talet (I: Föreningen Gamla Halmstads årsbok 1927 s. 114—115, 118): Någon rast förekom ej, man fick »gå på gården» en gång f. m. och e. m. samt gå fram till fönstret för att »trä på nälen» om det var skumt på en plats. Dessa voro de enda tillåtna rörelserna, därför var det nog ett rent fysiskt behov vi hade att »dingla med benen», men det förbjöd mamsell Sjögren strängeligen. ... Man kan tycka, att det nästan är ett mirakel att barnen överlevde denna inestängda uppfostran och att ett av dem blir 88 år, om det lever till April.» Författarinnan levde ännu till 10/1 1928; jfr aa 1928 s. 231—232.

74 22 Jfr *Ulla Bellander* Ur hävden och minnet. Lund 1919 s. 226—272 (om mamsell Kleens flickpension i Malmö): Smör fick man inte ha med sig till skolan för att inte sätta fettfläckar. Men skulle någon offra sig för det allmänna bästa, så slängde man en smörgås i golvet...

74 4n En fortsättning på sin Nya Elementarskola för flickor (om denna jfr *Gurli Linder* På den tiden s. 116—117, 122) skapade k. h. lär.-sem:s styrelses kamrer filosofie magister Martin Schück genom »Förberedande Lärokurs till lärarinneseminarium och telegrafverket.» Han avled 1872 men institutionerna arbetade till 1878. — Författarinnans omdöme att han var en god lärare, gavs på särskild förfrågan av mig, enär han i Esseldes brevväxling karakteriserades såsom tråkig (i anledning av några hans artiklar i hennes Tidskrift för hemmet).

I »Den 2 Februari 1869. En minnes- och tacksamhetsfest.» Sthlm 1869 erinras man om verksamheten i k. h. seminariets föregångare. Lärokurs för fruntimmer genom tal och dikter av hovpredikanten Ljthner, f. d. eleverna Jenny Rossander (blivande baronessan Tschudi), Juliette Schön och Augusta Eggerts, professorerna Fock och Cederschiöld samt fil. d.r. M. Schück.

75 6—9 Det fanns alltså inte medelvägen Ni. Om den skaldade märket —ra (professorkan Rosalie Olivecrona i Uppsala, medredaktris) i Tidskr. f. hemmet 1865 s. 55 bland annat:

»Ta'n, mina damer, den om hand Med herrbekanta niskål dricken,
Sök' hjälpa båten snart i land, Den kommer annars ej ur pricken. —
Men gören I till goda ton Att dra' i fejd mot titelsjuka,
Skall nog en ann' generation Långt mera sparsamt titlar bruka.

Jfr uppsats om Fröken-reformen av Mamsell C. i nämnda tidskrift 1867 s. 125—128. Förf. synes varit medredaktrisens man juris professorn Knut Olivecrona, Uppsala (motståndare till reformen). Man bör nämligen icke ta signaturerna alltför allvarligt; t. ex. å omslaget till ifrågavarande häfte tackar Esselde Keiner för vissa bokgåvor; Keiner var Esselde själv och hade medelst den en tid lekt kurragömma med sin medredaktör etc.

Den spydige *F. Cederborgh* låter en kvinna säga 1816 i Riddarekandidaten 45—46: »Om min salig far fått lefva så har han kunnat bli Biskopp, och då har jag säkert varit Fröken.» — När titlarna (adels-)jungfru och mamsell voro i utdöende, skrev Orvar Odd om »Stockholmsjungfrurna», att »pigorna i Stockholm, allmänneligen taladt, äro ett rätt hyggligt slägte.» »Vid... baler tillåter jungfrun sig gerna att för tillfället beta mamsell... Hvem är den der flickan?... det är jungfru Dalman, hon följer med jungfru Anckarswärd.» (Valda skrifter, Sthlm 1880 II s. 301, 303). — I Dagens Nyheter 5/3 1867 läses följande annons: »Fröknarna A & A torde sjelfva bestämma ny mötesplats genom biljett inlemnad å samma ställe som den förra.» Esseldes (otryckta) observation var nog riktig när hon fann den vara en spydighet mot de forna jungfrurna, som behölle sin art även sedan de begynt skruda sig i frökentitel. E. ville ha annonsen använd i en not med bemötande av artikeln om frökenreformen i Tidskrift för hemmet, tryckt s. å., s. 124—128. Den vore »ett bevis på att utbyte af titel ingalunda vore någon garanti mot förbl[andning] af hederligt och icke hederligt folk.» Förslaget om »noten» förföll.

Om jungfru-, mamsell- och frökentitlarnas historia jfr *E. Hellquist* Svensk etymologisk ordbok I 1922, andra uppl. 1935 o. f. H. antager att den sista »mamsellen» var Johanna Berns, som aldrig mottog frökentiteln och som avled i mars 1915, 106-årig. Fortid sig med framtid enar. Ungefär vid sistnämnda år avlade den dam sin studentexamen, som nu är en av de ivrigaste att arbeta för borttagande av frökentiteln (och av frutiteln med för övrigt). Det är Margareta von Konow, redaktören för Hertha (jfr Stockh. Tidn. 28/12 1936: Kvinnan av i dag).

I anslutning till att två lärarinnor vid Widgrenska skolan fingo ändrade titlar 1868 eller snart därefter och att lärjungen vid k. h. sem. 1863 o. f. Märtha von Friesen fick heta fröken där 1877 o. f. (jfr här S. Siösteens resp. G. v. F:s minnen) kan nämnas, vad en senare folkskollärarinna i Stockholm berättat om ett slags admonition till henne hösten 1880 vid den med samma seminarium förenade Normalskolan. Vid den hade hon nyss vunnit inträde efter två elevår vid Stockholms folkskolor och skulle nu under en frukostrast hemställa hos sin lärarinna att få gå ut och köpa ett frukostbröd. Hon hade kallat sin handledarinna i folkskolan för mamsell och trodde hon skulle göra så även här. Men nej. »Här är vi inga Mamseller; här ska vi säga Fröken!» blev hennes svar. Förtäljerskan tillade: »Det gjorde ont, ty jag som bara var ett litet pyre, uppfattade det som en tillrättavisning, som en kritik för att jag begått en dumhet.»

Folkskoleinspektören Leidesdorff i Bohuslän kallade folkskollärarinnorna mamsell och flickskolelärarinnorna fröken. När han en gång klagade detta för en av de förra, Laura Envall i Uddevalla, svarade denna: »Ja det gör detsamma, vad man kallar oss. Vi är det vi är i alla fall.» [Uppgift av R. B.]

75 10 Om lärarna, lokalerna etc. å högre lärarinneseminarier 1862—1884 jfr *E. Olbers'* minnen ASU 52 s. 73—81. I samma hus hade pastor E. M. Schultzbergs privatskola varit från 1 okt. 1847 inrymd (Övra Bangränd 1; nu Sergelgatan. Skolan arbetade under hans ledning till 1853.) Om detta och om elevernas ätning ute jfr *Joh. Flodmark* Från skolan och gatan, Sthlm 1921 s. 87 o. f., 109—110 (lilla upplagan).

75 15 Fröken B. nämner att Fredrika Bremer plägade ha på sig en axelschal och en liten spetsmössa och att det kunde hända att hon slumrade in under lektionen. (Det sista var kanske mindre att undra på, enär hon var utarbetad, folkskygg och efter ej lång tid avled, nyårsafton 1865. Jfr hennes utgivna Brev med dess utmärkta kommentar! Seminariet och dess föregångare hade hon skisserat i Hertha. I detta sitt utbildningsutkast ger hon en särskilt framträdande roll åt bokens hjälte, vilken är Olof Eneroth (såsom jag påvisat i arbetet Eneroths pedagogikprofessur, Trelleborg 1934, s. 131—134). Också är det säkerligen på grund av hennes och Siljeströms (men ingen annans) inverkan, som O. E. upptogs på listan bland lärare i annonsen om upprättandet av sem:s närmaste föregångare och förebild, ja upphov: Lärokursen för fruntimmer (1859—1861; jfr Aftonbladet 20/1 1859 sid. 1 sp. 4—5). Och det är i all synnerhet just för kvinnobildningens skull, som både Fredrika Bremer och Eneroth ivrade för upprättande av en examenslös Stockholms högskola. Den förra ivrade i det fallet främst

för den kvinnliga medborgarbildningen (jfr dels hennes sista brev till fru Linnell, dels kvinnornas medborgarkurser nu). Eneroth, som dansade och drack hennes skål i ett andligt glädjeres på kvällen 8/12 1865, dagen för beslutet om representationsreformen, satte uppgiften vidare ännå (ehuru även denna vidare uppgift låg henne, den dyrkade, om hjärtat), nämligen den sannings och frihets anda som Ibsen anger vara »samfundets stötter». I det likbenämnda skådespelet gisslar han bland annat kvinnornas samrø egenskaper, men han kommer dock efterhand fram till att kvinnorna ha dessutom just sådana egenskaper som prompt behövas för att få moralen och samhället förbättrade. Därför låter han sin nyvunne manlige hjälte, konsul Bernick, yttra: »det er I kvinder, som er samfundets stötter». Detta kunde konsulen säga, först sedan han kommit till insikt om vad han säger till en kvinna där i dramat: »Du har reddet ditt bedste i mig — og for mig!» Om den gamla tiden, vari han själv varit en »stötte», och om de gåvor som den missledda menigheten nyss skänkt honom o. a. »stødjepe-lare», kunde denne Bernick därför säga: »Må vi tilegne os sandheden, — sandheden, som indtil iaften, gennemgående og i alle forholde, har været husvild i dette samfund... Fra i aften begynder vi en ny tid. Den gamle, med sin sminke, med sit hykleri og sin hulhed, med sin løjede skikkelighed og med sine jammerlige hensyn, skal stå for os som et museum, åbent til belærelse; og til dette museum skænker vi, — ikke sandt, mine herrer? — både kaffeservicet og pokalen og albumet og huspostillen på velin og i pragtbind.»

Bernick säger också, att den unge bör växa upp »ikke som arvetager til min livsgerning, men som den, der selv har en livsgerning i vente», samt »Himlen klarer!» Till denna ståndpunkt som synes Ibsen varit för de gamla, manliga samhälls-»stötterna» främmande, har Bernick alltså förts genom kvinnan men icke genom en som talade för könet eller dess rättigheter utan genom en som hänvisade till sådana dygder som ägde sin grund och motivering i något högre. Det är denna kvinna och den nämnde Bernick, som Ibsen låter uttala pjäsens allvarstygda, upplyftande och bärande slutord: Bernick: Det er I kvinder, som er samfundets stötter. Frøken Hessel: Nej du; sandhedens og frihedens ånd — det er samfundets stötter.

Det ovan av Ibsen sagda har sin tydliga motsvarighet i Ibsenbeundraren Eneroths »Gamla och nya världen», »Det gamla skolsystemets faror», »kulturhistoria», »andliga hälsa» och en av hans allra sista uppsatser: Om barnets rätt att icke lida våld i religiöst-dogmatiskt hänseende (*B. Rud. Hall Eneroths pedagogikprofessur passim; ASU 25; 42—43; 46*).

Det har från flera håll uppgivits att modellen till denna Frøken Hessel (=Løna; och det borde väl även vara till Marta) skulle vara en representant för Fredrika Bremers och högre lärarineseminariets väsen: Ebba Gregorsson(-Sundén), alltså Fredrika Bremers och Olof Eneroths vän, guvernanten, elev och lärarinna vid högre lärarineseminariet, lärarinna vid Stockholms folkskollärarineseminarium samt vid Uppsala småskoleseminarium. Jfr *Fr. Lundgren Förr* och nu, *Sthlm 1910 s. 88—89; ASU 47—48 s. 197—198. H. Ibsen Samlede Værker. Minde Udgate, III. Kra 1907 s. 477—482.*

75 25 Professor C. J. Norrby var född 1831 i Visby, blev student i Uppsala 1850, var präst och folkskollärare på Fårö; kyrkoherde i När och Lau på Gotland; teol. assistent i Uppsala från 1879; e.o. professor i praktisk teologi 1882—1896. Jfr *ASU n:r 47—48 s. 41, 249; n:r 52 s. 76, 77; n:r 51 s. 38—40.*

75 8 n Om J. Rohtlieb (1814—1881) jfr dottersonen C. G. Laurins Minnen I s. 39—44.

75 1 n Tilläggas kan: och omstridda. Jfr *ASU n:r 52 s. 79—80, 199—200; n:r 47—48 s. 178—179, 249, 251.*

76 10 Starka verbformer (fjärde konjugationen): t. ex. duga, dög.

76 16 Om prof. Lidforss: artikel av dottern professorskan Strömgren i Köbenhavn i (*Lindbladskas förlagets*) *Hägkomster och livsintryck 6* (1927); av prof. E. Walberg i *Sydsv. Dagbladet 11/2 1933: Till hundraårsminnet* (särtryck). — Hans son advokat E. Lidforss har haft vänligheten hänvisa till dessa uppsatser.

76 13 n Prof. v. Dübens 232 sidor starka bok heter *Kurs i anatomi, fysiologi, helsolära och fysisk uppfostran, föredragen vid Seminarium för bildande af Lärarinnor, under hvarje av läsåren 1861—1864. Sthlm 1864. Enligt förordet innehåller boken »icke allt det sagda, men det viktigaste, synnerligast uti anatomi och fysiologi, grunderna för allt vetande i helsovård och barnuppfostran.» — På denna bok var det den två timmar långa tentamen hölls och det ej minst i de svåra avdelningarna om vävnaderna i kroppen, yttrar Frøken B.*

76 11 n—9 n De flesta repetitriserna hade varit lärjungar i Lärokursen för fruntimmer; jfr annonsen i *Aftonbladet 20/1 1859 s. 1 sp. 4—5* samt uppsats i *Tidskr. f. hemmet 1861 s. 156.*

77 1 Om Rabe och Hultman *ASU 37 s. 19—21; 27—28; 32—33.*

Gymnaselektorn Frans Wilhelm Hultman var född 1829, blev student i Uppsala 1848, fil. d:r 1854, v. lektor 1859, ordin. d:r 1860, började timtjänstgöring vid h. lär.-sem. vid dettas början (1861), medlem i kommissionen rör. läroböcker i matematik och naturvetenskap 1869 o. f.; aktuarie i livbolaget Skandia från 1871. Han hade önskat bli docent i matematik men fick under hand veta att han kunde få docentur endast i matematikens historia. Han vedersakade. I *Stockholm redigerade han och några andra Tidskrift för matematik och fysik I—V, 1868—1871; 1874; samt införde däri även intressanta utredningar till svenska aritmetikens historia.*

För frøken Brolinsons lösning av D:r Hultmans Sats 29 redogöres i 1868 års årgång s. 118. Satsen lydde (s. 19): Att upprita en triangel då man känner sidornas midtpunkter.

I Stockholms Dagblad, den tidens kulturtidning, är en notis om Hultmans död intagen dagen efter denna, alltså den 20/2 1879, och begravningen (i Klara kyrka den 24/2) skildras där den 25/2. Med uppgift om att minnesdikten därvid blev i kyrkan utdelad, avtrycktes den i samma nummer. Dess titelsida lyder i separattrycket: »Vid Lektor Frans Wilhelm Hultmans Graf den 24 Februari 1879. I Stockholms Gymnasii Lärares namn. Sthlm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1879.» Av stavningen framgår att den avskrift som Frøken Brolinson tillhandahållit och som givits henne

av en annan hans f. d. elev, är gjord efter detta särtryck. Avskrivandet och bevarandet vittnar om lärjungars tacksamma kärlek.

I »Inbjudning till öfvervarande af årsexamina vid Stockholms gymnasium... vårterminen 1879, Sthlm s. å. s. 162 yttrar Rektor G. F. Gilljam följande om den hädangångne. »En stor och svårorsättlig förlust har under läseåret drabbat läroverket genom Lektor *Frans Wilhelm Hultman* den 19 sistl. Februari timade död. Lektor Hultman utnämndes, efter ett års föregående vikariat, till ordinarie lärare vid Stockholm Gymnasium den 24 Augusti 1860. De stora förhoppningar, som fästades vid honom, då han började sin tjänstgöring vid läroverket, har han under sin nära tjuguariga verksamhet derstädes till fullo rättfärdigat. De grundligaste insigter, en ovanlig skicklighet att undervisa, kärlek till lärarekallet och ungdomen samt dertill en den ädlaste personlighet förenade sig hos Lektor Hultman för att af honom göra en i de flesta afseenden mönstergill lärare. Mycket anlitad i offentliga uppdrag skall han i vida kretsar fortleva i ett kärt och vördadt minne, men mest hos dem, som haft den lyckan att vara hans medlärare eller lärjungar.»

Om Hultman (o. a. gymnasielärare) jfr *Conny Burman* Minnen 1904 s. 219—220. Han påstår s. 220, att det var lektor Rogberg, som skrivit den anonyma minnesdikten. Enligt vad sedermera rektorn för högre lärsem. R. Fåhræus benäget meddelat, var detta ock en offentlig hemlighet efter begravningen. (F. blev lärjunge vid gymnasiet ht. 1879.) — Om Rogberg jfr ock *W. Carlgren* m. fl. *Norra latin Femtio år 1880—1930*. Sthlm 1930; ÅSU n:r 31 s. VII; n:r 52 s. 208. Han var född 1829, blef docent i fäderneslandets historia 1859, lektor 1864, arvfurstarnas lärare 1865. 79 11—14 Om Wendela Henrika Ling: *N. J. Dahlberg* Matrikel öfver... seminarier. Helsingborg 1871 s. 6; av L. M. Törngren i *Tidskr. f. gymnastik* 1911; (Lindbladiska förlagets) *Hågkomster och livsinytryck* 9 s. 237—241; *Anna Sörensen Växelund. normalskola etc.* s. 94—98. — Om holkbuxor jfr här anteckn. till Fru Lagerwalls uppsats.

Fröken Brolinson framhåller bland mycket annat om de olika lärarna att »den genompraktiga» fröken Regina Pallin (syster till historikern R. Pallin, som en tid var lärare vid högre lärsem.) under många år var förståndarinna vid seminariet, skötte denna befattning på ett synnerligen förtjänstfullt sätt och var mycket väl värd all den erkänsla, som kom henne till del. Över hennes minne höll t. ex. lektorn rektor G. J. Keijser tal vid årsavslutning å k. h. lär. sem. 1/6 1889 (Norstedts) s. 6—8. Till hennes lov stämde Selma Lagerlöf sin lyra vid gravvårdsavtäckningen i oktober 1892 (separat tryck).

De i nedanstående kväde åsyftade lärarna voro följande, i tur och ordning. — 1) Fru Thengberg. Den stränghet i fråga om detaljer som hon möjligen kunnat ha rätt att ådagalägga vid flickpensionen i Uppsala, påstås hon ha fortsatt vid statens högsta lärarinneutbildningsanstalt, då en helt annan pedagogik borde varit förhärskande. Att den senare institutionen i varje strof nämnes pension, är sålunda ett utslag av ironi, hån och underkännande. 2) Doktorinnan Wilhelmina Idström, biträdande förståndarinna den första tiden. 3) Gustaf von Düben, professor i anatomi och — tidvis — i fysiologi. 4) Arthur Hazelius. Han utgav en rättstav-

ningslära, höll på de starka verbformerna samt uttalade Cicero etc. med K. — något dåtilldags splitter nytt. 5) Lektor Julius Humble. 6) Adjunkten C. D. A. Wingstedt, gammal lärare i franska. 7) Sedermera professor C. J. Norrby, senare förmäld med fru Thengberg som med honom flyttade till När och Lau pastorat på hans fäderneö, där hennes befallande väsen ännu i dag omtalas. Rövaresläkt: ättling till Sören Norrby. 8) Vendela Ling, sedermera fru Dahl. 9) Elfrida Andreæ, senare organist vid Domkyrkan i Göteborg; Norrby var hennes landsman. 10) Rektor Ernst Olbers; jfr ÅSU 52. 11) Medicine doktor O. Th. Sandahl. — Efter Dübens avgång handleddes eleverna av medicine adjunkt Sandahl. Han bodde nära Tegelbacken i ett stort hörnhus och hade där inrättat flera cylindrar med små fönster på. I dessa s. k. klockor sutto samtidigt flera bröstsjuka eller hesa personer och indrogo särskilt preparerad (»egyptisk») luft. Om de då fann det bli alldeles för varmt eller om de eljest hade något meddelande att göra, skrevo de på en griffeltavla, enär det icke på annat sätt var dem möjligt att tillkännage sina önskemål.

S. kallades därför Klock-Sandahl (till skillnad från Spring-Sandahl, en läkare som bodde nära Brunkebergstorg och som till skillnad från övriga eskulaper icke begagnade ämbetsdroska från och till sina patienter utan fortskaffade sig medelst apostlahästarna). — Nedan återgivna visa är avfattad på samma meter som »Sandahls kanon», en dikt om en tredje Zandahls misslyckade kanonaduppvisning. — Dikten ingår i Frans Hodells Andersson, Pettersson och Lundström (Sv. Teatern n:r 165; två uppl. 1866, alltså utställningsåret). Kompositören Hjalmar Meissner har haft vänligheten ge meddelande härom.

Exposition och fontän. Tydligtvis är poemets skrivet under eller snart efter utställningen i Stockholm 1866, som var förlagd till »Karl XII:s torg» (nuvarande Kungsträdgården) och varvid Molins fontän i gips var uppsatt, tills den sju år senare i sitt nuvarande material uppställdes på ungefär samma plats.

Dikten om h. lärsem. har antagits vara skriven av en löjtnant.

I Kungl. bibliotekets exemplar av Katalog. Kongl. Seminarium 1864—1865... Sthlm 1864 s. 8 står antecknat med rött bläck att flickan i Förberedande Klassen Fanny Carlsson blev (i långt senare tid) gift med Löjtn. Norström. Men jag vet inte om detta eller denne har något med auktorskapet till föreliggande oskyldiga nidvisa. F. C. var född 1856 i Sthlm. Synes ha slutat i fjärde klassen i övre avd. med läsåret 1872—1873.

Om flickan, som gick i fru Thengbergs pension.

- 1) Mitt herrskap, för Er både gamla och unga en sorglustig visa jag önskar att sjunga med hals och med strupe, med röst och med ton om flickan, som gick i Fru Thengbergs pension.
- 2) Hon långt ifrån Stockholm på landsbygden bodde. Att all ting i Stockholm var härligt hon trodde,

och därför hon ivrade för med passion att komma hit in till fru Thengbergs pension.

3) Hon skrev och arbetade nätter och dagar och lärde sig solens och stjärnornas lagar, och språk och problemer studerade hon för att komma in i fru Thengbergs pension.

4) At saken är krånglig det veta vi alla, och stundom rätt kinkig den kan förefalla, ty man fäster vikt så vid sätt som person, då flickan skall in i fru Thengbergs pension.

5) Men huru det gick, så blev flickan antagen, och vem var väl glad om ej flickan den dagen! Men dagen därefter, så suckade hon, ty hon hade börjat i Thengbergs pension.

6) Hon tyckte alls inte det längre var roligt, ty läsa det fick man alldeles otroligt, och städad och styv lik en hel bataljon på bänken man satt i fru Thengbergs pension.

7) Och ville man skratta och skämta med andra, strax börja' fru Thengberg och Idström att klandra, och hade man grov eller småpipig ton, man fick läsa om i fru Thengbergs pension.

8) I fall någon såg på en lektor helt lösligt, hon fick ändra plats på befallning helt plötsligt, ty frun trodde strax, att en öm attraktion ren hade fått insteg i hennes pension.

9) Om handen till kinden helt lösligt man förde, en blick från fru Thengberg tillbaka den förde, och visade någon en skymt blott av skon, fru Thengberg blev högröd uti sin pension.

10) Ibland var där icke ens tid till att äta. Ej underligt flickorna ej blevo feta. På krogen vid Hötorget togs en portion, som knappast hann smälta för Thengbergs pension.

11) En massa portar till anstalten förde med vakter att ej någon flickorna rörde. De stängdes, om blott man såg skymt av galon. Vad flickorna plågas i Thengbergs pension!

12) För många magistrar man hade att läsa, och många utav dem de brukade snäsa, ifall de blott inom sig hade den tron, att ej man läst över i Thengbergs pension.

13) En lärde om kroppens organer och nerver, om blodet och sjukdomar, vilka man ärver, hur man bör gå klädd i var årstid och zon samt särskilt om klädseln i Thengbergs pension.

14) Den lektor, som hade lektioner i svenska var skicklig men talade mest om isländska, och han undanröjde all falsk invention vid ordenes stavning i Thengbergs pension.

15) En doktor där fanns ock, varom man kan säga: »Var seminarist vill till man honom äga». Man tror, att han har minst en halv million, och det är man nöjd med i Thengbergs pension.

16) För resten så är han berest och beläsen och till sin person det subtilaste väsen. Så han är en mäktig estetisk person, som lär ögonspråket i Thengbergs pension.

17) Bland alla de andra där var en magister, som stundom var söt och som stundom var bister, men att få beröm av en sådan person generade alla i Thengbergs pension.

18) En lektor med anor från rövaresläkte var flickornas avgud och en bland de väckte. Han ledde dem varligt på slippriga bron från världens ondska till Thengbergs pension.

19) Utav gymnastiken man ofta blev vriden. På hästar av trä blev man mäktig beriden. I sång sjöng var en på sin egen fason, men sånglärarinnan berömde pension.

20) I allt fanns där lärare utom i dansen, just därför att flickorna önska där fanns en. »Nej», sade fru Thengberg med stränghet i ton, »jag dansar ej själv här uti min pension.»

21) Man föredrag höll uti pedagogiken och gjorde anteckningar om metodiken. Man lärde sig fostra vår hela nation och lärde den stava i Thengbergs pension.

22) En doktor var anställd att flickorna frälsa från sjukdom och vårda dess dyrbara hälsa. Han bommade in dem uti sin kanon och pumpade luft från fru Thengbergs pension. —

23) Fast flickan var skicklig, hon hade ej lycka. Då var och en skulle sin mening uttrycka, man klandrade henne från hjässan till skon, och frun sa': »Ni skämmer ju ut min pension.»

24) Och flickan gick hem och var sorgsen i hågen. Men bäst som hon satt där, så kom där en någon och erbjöd sitt hjärta, sin hand och person. Strax flickan sa' ja och gav fan i pension.

25) Men alla de andra de sucka beständigt och säga: »O Gud, om det gick så behändigt för alla att få sig en så'n kondition! Då blev det väl slut med fru Thengbergs pension.»

- 26) När flickan tog avsked, så sade hon bara, att mera belåten hon dock skulle vara, om uppå en blivande exposition fru Thengberg fick plats med sin hela pension.
- 27) »Fontän», sa' hon, »lär där väl icke då bliva. En glans åt det hela man därför kan giva, i det att fru Thengberg på gyllene tron placeras i mitten med hela pension.»

79 24 Där nu sedan något år Ahlén & Holms stora affärspalats reser sig (»Tempo»).

79 30 I lärarinneklassen i Fru Thengbergs »klosterskola» i Uppsala gingo 1860—1861 bl. a. Hanna Cederblom, Regina Pallin och Hilda Casselli, de båda sistnämnda blivande föreståndarinnor vid h. lär.-sem. resp. dess Normalskola, — alltså i samma Fru Thengbergs Stockholmsinstitutioner. Den förstnämnda blev ju föreståndarinna för egen flickskola i Oskarshamn. Men den måtte ha upphört, ty hon var guvernant 1877—1879 för Sigrid Björklund å Udenäs i Västergötland. Jfr Hågkomster och livsintryck n:r 13 s. 72—78.

80 6 jfr ÅSU 34 s. 110—111; *L. Dalgren* Karlstads läroverks historia. Särtryck 1931 s. 69.

80 14 Enligt »Landskrona läroverk för flickor 1871—1921,» Landskrona 1921, framfördes första gången tanken på en högre flickskola i staden genom en inbjudan den 8/4 1871 av ett flertal bildningsintresserade personer i samhället. Den betonar följande. »Att kunskaper och en god uppfostran är det bästa arf föräldrar kunna gifva sina barn är en sanning, som erfarenheten alltid bekräftat... Då det ju finnas många föräldrar, som åstunda en högre och mera omfattande undervisning för sina barn, än den folkskolan kan erbjuda, och det visat sig att flickpensioner härstädes icke kunnat hafva en längre tillvaro utan gått tillbaka och slutligen upphört, så anse sig undertecknade gå många föräldrars önskingar till mötes genom att söka åstadkomma en undervisningsanstalt, hvarest flickor kunna få en högre och metodiskt ordnad undervisning.» För inköp av materiell och, eventuellt, lokal utbjöd man aktier om 100 Riksdaler Riksmynt i ett tilltänkt bolag med 10000 Rdrs kapital. — Det är en händelse som ser ut såsom en tanke att det första namnet bland de tio undertecknarna var J. E. Akesson Lundegård, drivkraften och spiritus rector i det hela. 110 aktier tecknades av ett 50-tal personer; bolaget bildades och stadgar antogs den 2/7 1871. Samma sommar inköptes skolhus, utsågos åtta av inbjudarna att utgöra direktion med regementspastor Lundegård till ordförande, begav sig denne på studieresa till Tyskland och valdes Fröken Josepha Ahnfelt till föreståndarinna med 1200 Rdr Rmt i lön samt bostadsrum och vedbrand. Hon var dotter till Studentminnenas författare, prosten i Farhult Paul Gabriel Ahnfelt och var född 1834. Hon hade varit guvernant i Sverige, England och Finland, när hon 1871 började sin verksamhet i Landskrona. Verkade där med mycken framgång under 30 år. Hon avled 1921, sedan hon samma år avtackats vid hennes läroverks 50-årsfest. — Bild och runa m. m.: Sv. Dagbl. 10/11 1914, 22/10 1921.

Nämnas må att fransyskan var grundläggande språk till 1903, då tyskan intog denna plats (efter att 1871—1877 ha begynt i klass 2 och 1877—1879 i avd. 4 samt sedan dalat från klass 4 till klass 3 och — 1903 — till klass 1). Elevantalet blev första året 100, 1911—1912 200 och nära ett årtionde senare 300. Under första halvseketlet inskrevos 1838 lärjungar samt utgingo 402 elever med fullständigt avgångsbetyg.

Om fröken Brolinsons fortsatta förbindelse med sina forna landskroniter vittna många minnesdikter föredragna exempelvis i senare tider vid kamratfester. En sådan dikt av henne finns återgiven i Landskrona Korrespondenten 11/5 1931.

81 16 Jfr här 23 16—18; s. 63.

S. 82 r. 6 n—s. 83 r. 5 Huru besvärligt även andra småskollärarynnor och småskoleseminarieelever på andra håll kunde ha det jfr *A. E. Löf* Småskollärareutbildningen i Jönköpings län 1864—1932 s. 37—39; ÅSU 48 s. 227.

83 8 Enligt ortspresen voro till årsexamen den 23/5 1882 inbjudna stadens landstingsmän, skolråd, tidningsredaktörer samt en mängd andra. Alla 30 lärjungarna erhöilo stipendier: 20 à 100 kr. och 10 à 50 kronor, och 23 hade redan erhållit löfte eller ingått avtal om tjänstgöring.

Detta första läsår hade utgjort en vanlig elevkurs. Följande hösttermin upptogs av en repetitions- och fortsättningkurs för lärarinnor i tjänst. 84 9—12 Jfr ÅSU 38 30—41; G. A. Westerins otryckta historik och minnen i Sv. allm. folkskoll.- för:s arkiv. — Författarinnans skolklass hyllade Meijerberg vid hans sista besök medelst en hyllningsdikt som var avfattad av lärarinnan och upplästes av eleven Maria Andersson (sedermera lärarinna i Sofia). — För att göra lärarna skickligare anordnade M. kurser på kvällarna. Han skattade tydligtvis icke skickligare utbildningen särdeles högt, vadan han måste med förnöjelse ha mottagit ansökan från en som utbildats vid högre lärarinneseminarier samt varit lärarinna vid flickskolor och föreståndare vid småskoleseminarium. Också blevo ett eljest kanske oväntat stort antal f. d. elever vid högre lär.-sem. lärarinnor vid huvudstadens folkskolor.

84 21 Jfr en i maskinskrift spridd redogörelse av läraren K. O. Broström för Stockholms folkskollärares sparkasseförenings historia.

84 1 n I pressen ha ingått åtskilliga illustrerade artiklar om fröken Brolinsons verksamhet, dikter och föredrag samt om forna lärjungars minnesgoda tacksamhet; så t. ex. i Sv. Ltg 19 och 26 febr. 1913; Idun 2/6 1922 och n:r 45 år 1936 (i vilken här reproducerade bild av Fröken Brolinson såsom nyss utexaminerad lärarinna ingick; klichen har välvilligt ställts till förfogande); Dag. Nyh. 19/6 1927 (efter vilkens foto av 80-åringen den här intagna bilden reproducerats); Stockholms-Tidningen. 29/12 1928 och 9/10 1936; Aftonbl. 19/5 1936; Tidevarvet 17/10 1936.

I pressen har det också uppgetts att hon under sin en mansålder långa pensioneringstid varit sysselsatt med att ge sådana ungdomar privatlektioner, som ämnade söka inträde vid Ateneums småskoleseminarium. Ett par

år vikarierade hon i Beskowska skolan, och tidigare hade hon läst privat med två unga Wallenberg.

»Vid julen 1938 skola vi fira 50-årsjubileum» yttrar hon på tal om sin första klass i Maria!

85 1 Sommaren 1884 hade lärarinnan Fröken Agnes Lagerstedt samt hennes väninna och kamrat Fröken Bertha Sohlman ett tjugotal folkskolebarn med sig på ett lantställe för att dessa skulle få lantvistelse för sin hälsas skull, föda för sin undernäringss skull etc. Verksamheten understöddes av privatpersoner och är den första i landet. (Därom jfr t. ex. Hedvig Eleonoras Församlingsblad dec. 1937—jan. 1938, uppsats av S. S. = numera komminister Simon Skoglund; jfr Sv. Ltnng 27/11 1918 om henne och hennes medhjälpare: Fröknarna Sohlman, Maria Fristedt, Ebon och Anna Andersson.

Följande år kom verksamheten att börja mera allmänt, officiellt av församlingarna i Stockholm understödd samt av andra lärarinnor utförd. 86 2 År 1864 erhöll lärarinnan i S:ta Clara församling i Stockholm Sophia Andersson ett statsunderstöd om 800 rdr för att i England och Skottland studera folkundervisningen. (Jfr Tidskr. f. hemmet s. å. s. 63.) Hon blev sedan gift med överläraren Sven Nilsson i Maria, sedermera i Storkyrkans folkskola och var en av de allra första som ivrade för och meddelade skolköksundervisning.

Ur Fröken Brolinsons till stiftelsen inlämnade reseberättelse må några uppgifter här meddelas. Vid Londons folkskolor har matlagningskurser givits från 1877; år 1889 meddelades undervisning däri i 63 skolkök av 58 lärarinnor åt c:a 20000 elever. Varje folkskoleflicka är skyldig årligen bevista 20 lektioner; andra få närvara mot billig avgift. — Om vidare detaljer, vilka sedan i ej ringa mån följdes i Stockholm av Fröken Brolinson, jfr Aftonbladet 28/9 1889 och 17/1 1891 samt om principerna för matlagningskursen för lärarinnor jfr Sv. D. 19/11 1890 och Aftonbladet 30/5 1891.

Tvååriga Praktiska hushållsskolan i Göteborg med undervisning i tvätt, matlagning och bakning skildras i Tidskr. f. hemmet 1867 s. 255—256. Den var avsedd för ett urval flickor, som nyss slutat folkskolan. —

I Göteborgs första skolkök uppges verksamheten ha börjat 8/5 1891. G. H. T. har då ingen notis därom. I Hälsingfors hölls en kurs för lärarinnor snart därefter.

I Aftonbladet (fru Hierta-Retzius' organ) var i maj 1891 intagen en redogörelse för första årsavslutningen vid fröken Brolinsons flickutbildning i matlagning. Enligt referatet redogjorde de sex lärjungarna för de olika födoämnenas näringsvärde, deras pris och tillagningssätt, lämpligaste tiden för inköp, bästa förvaringssätt under olika årstider osv. På öret kunde eleverna uppges priset på varje maträtt pr person samt redogöra för dess ingredienser. En lärjungo ritade upp en ox på svarta tavlan och styckade den; en annan redogjorde för de olika delarnas namn, användning och pris, en tredje för tillagning, lättsmälthet etc. — Åhörarna fingo smaka av elevernas provrätter: sillpudding, oxstek, potatis, nypopsoppa, kallskål, pastejer, buljong, kräm, fattiga riddare, bröd och sex sorters småbröd.

Annotationer till Fröken Siösteens hågkomster.

(Dessa o. a. anteckningar göras delvis med stöd av från författarinnorna inbegärda upplysningar.)

Sid. 87 rad 11—19 Fru Caroline Siösteen, född von Schewen. Hennes man, tullförvaltaren S. F. Siösteen i Duved, avfattade »Minnen från tyska fälttåget 1813»; de utgavs 1915 av författarens dotterson, disponent K. M. Jonson, Göteborg. — I Svenska folkets underbara öden VIII Sthlm 1922 s. 113 har C. Grimberg refererat vissa partier ur denna »roliga och underhållande bok» på tal om huru »Karl Johan medverkar till att störta Napoleon.» — Om Siösteenska släkten jfr förstnämnda edition s. 237.

Sid. 87 rad 16 o. f. Ellen Siösteen var lärarinna — längst — vid elementarskolor för flickor, tills hon 1888 gifte sig med sedermera kyrkoherden K. M. Canell i Garpenberg (som avled 1931). Hon har utgivit i bokform: Vid aftonbrasan. Visor och sagor för svenska barn. Sthlm 1897, 124 sidor. Prästgårdens visor och sagor. Sthlm 1905, 100 sidor. Jfr s. 28 r. 6 n.

87 9 n Lilla barntidningen (1864—1884) redigerades av pastor Hans Jakob Lundborg († 1867) och hans fru Laura Tullia Lundborg född Lignell, Grythytted. Den lilla publikationen är illustrerad och hållen i söndagsskolemanér.

87 19 »Samtidigt med farmors helpension fanns en annan flickskola i Östersund. Den ägdes av en fröken Sundberg, syster till landshövding Asp-lund. Hon undervisade själv endast i franska, och hade i övrigt lärare från gossläroverket såsom medhjälpare.» Tillägg av författarinnan.

S. 87 r. 21 o. f.; s. 90 r. 12 n Valdemar S. blev affärsman, satte i Stockholm upp ett boktryckeri 1882, som vid hans död, 1925, övertogs av hans fyra söner. Två av dessa avled 1934 resp. 1938.

87 3 n I brev tillfogar författarinnan: »Vi hade också »Läsning för Ungdom», utgiven av doktor Julin-Fabricius, docent vid Uppsala universitet. Men den läste jag inte förrän senare; den var för mina äldre syskon». Första årgången, 1862, blev ock ungefär den enda, ty företaget nedlades i jan. 1863. Årgången var diger — 672 s., oillustrerad, intressant och lättskriven. Om f. d. docenten C. J—F. jfr ASU 44 s. 186.

88 19 n, 16 n, 9 n Hedda Siösteen blev föreståndarinna för Majornas flickskola i Göteborg, gifte sig med sedermera kyrkoherden Teol. D:r Johan Blomqvist i V. Tunhem och avled 97-årig år 1931.

91 18 Rektor Dähnert, pastorsadjunkt i Tyska församlingen. Efterträddes där och i Widgrenska skolan av Rektor Schæser. — Tyska Lyceum vid Själagårdsgatan i Gamla staden, med ingång från Skolgränd, inrättades 1612, nedlades 1888. Om åren 1858 o. f. jfr [Hellander] Skolpojksminnen av en Gammal Skådespelare Sthlm 1899.

91 2 n »Mamsellerna» Rydmark och Lundquist.

91 16 n Om musikdirektör Lundh jfr ASU n:r 47, avd. om Stockholm; Fr. Lundgren Förr och nu. Sthlm 1910 s. 92—93.

95 12 n Om Olbers: ASU 37 s. 19—28; n:r 52 s. 53—82, 193—200.

96 3—8 Julius Humble översatte Grimms och Perraults sagor jämte Robinson Crusoe samt avfattade Tal till Gustaf II Adolfs minne 6/11 1882

(i Läsning för folket) och Vår tids ungdomsläsning. Denna boks dedikation lyder: Åt Topelius, som genom sina bidrag till den svenska ungdomslitteraturen gifvit så vackra föredömen och genom dem hopp om en ljusare framtid för den samma, Med beundran och vördnad af författaren.

97 24 Om G. J. Keijser jfr Mathilda Sundbärgs karakteristik över honom i Verdandi 1921. Keijserns akademiska avhandlingens titel lydde: Försök till en kortfattad öfversigt af hufvudframstegen inom den mensklige Philosophiens historia. I. Ups. 1868. 19 s. Slutar med Platon. I H. lärarinneseminiariets årsredogörelse 1879 har han tryckt: Öfversigt af de sköna konsternas glansperioder I; 1880: Den tyska reformationens begynnelse och första stadium. — År 1897 utgav han under rubriken Dagar komma, dagar flykta sitt tal vid avslutningen i K. högre lärarinneseminarium den 18 dec. 1895; tillika några ord åt minnet av Sophie Adlersparre och Viktor Rydberg. Keijser uppges skildrad i *Jeanna Oterdahl* Inger Skram. Det kan i så fall icke vara annat än i ungdomsåren, i Bernt Arvidsons gestalt.

Jeanna Oterdahl har varit Keijserns lärjunge.

98 4 »Den flygande holländaren» trycktes första gången (i Nu) juni 1876. — Om Hilda Casselli: Dagny 1903 s. 305—311; Hågkomster och livsintreck 13 s. 75 o. f.

Sid. 100—104. Anna Rönström (född 1847) stiftade 1905 Privata högre lärarinneseminarier i Lund. Hennes Minnesblad från Rönströmska skolans 40-års fest den 4 november 1911 upptar bl. a. minnen från en skolmamsells helpension i Kristianstad på 1820-talet (förf:s mors hågkomster); från en lam skoltants flickläroverk på Söder i Stockholm i slutet av 1850-talet och från Rönströmska skolans första tid i början av 1870-talet. Jfr Dagny 17/11 1911, Lunds Dagblad 7/5 1921, Sv. D. 1/5 s. å.

104 18 Jfr här Fröken von Friesens hågkomster!

110 12—13 Efter flickskolestudier i Linköping samt seminarie- och Norrköpings-åren blev Fröken Planck föreståndarinna för högre flickskolan i Borås och sen under tio år föreståndarinna vid Sophiahemmet.

Sid. 114—121 Doktor Westerlunds curriculum vitæ finns angivet i Inbjudning till Teologie Doktors-Promotion vid Uppsala universitet 1921 (slutet, sid 3), när han nämnda år blev teologie hedersdoktor. Till medicine hedersdoktor hade han utnämnts i Lund 1900.

118 19—22 Erik Planck blev 1882 lärare vid Beskowska skolan, 1890 adjunkt vid Linköpings läroverk och senare vid Östermalms läroverk. Där-efter rektor vid Enköpings realskola. Pensionerad blev han sedan komminister i Mistelås.

Anteckningar till Fröken von Friesens minnesbilder.

Det första räddade, synnerligen märklige uppfostringsbrevet av svensk kvinnohand är skrivet av Margareta Banér på Djursholms slott för 387 år sedan (jfr ASU 49 s. 3—7, 128—129). I samma och framför allt i andra slott i den adelsättens ägo verkade ett sekel senare en hennes sondotter, Sigrid Gustafsdotter Banér (född 1592 på Djurholm; död 1669) såsom ett slags guvernant och uppfostringsövervakare i en sin systers och i andra fränders familjer. Denna syster var förmäld med riksskattmästaren greve Gabriel Oxenstierna. (Jfr *G. Elgenstierna* Adels ättartavlor I s. 220—221; V s. 599—600.)

I sen tid har den gamla borgen intagits i sin helhet av pedagogiken (jfr Natanael Beskows dikt, här avtryckt). Skolföreståndarinnan Gerda von Friesen berättar här om en begynnelseskolans framväxt och storartade utveckling därstädes under årtiondet före och årtiondet efter övergången till »barnets århundrade».

Om författarinnan och hennes släkt jfr *J. O. Nordlund* Lärare vid Hudiksvalls skola, H—ll 1934, s. 78—79. — Om Märtha von Friesen och hennes verksamhet i Göteborg berättar Fru Märta Edquist, född Borgensstierna sid. 75—89 i det förnämliga samlingsverket Stiftelsen Kjellbergsska flickskolan 1835—1935, Gbg 1935.

124 11 Om denna bok jfr här 71 11 n.

124 12 n Lektor Karl Ekendahl (född 1809) hade blivit student 1825, fil. d:r i Uppsala 1836, lärare i grekiska, franska och latin där; sist lektor i grekiska och hebreiska vid Stockholms gymnasium från 1845 till sin död 1854. Översatte bl. a. Bojesens Grekiska Antiquiteterna. Inträdestalet avhandlade Grekiska språkets närvarande betydelse såsom bildningsmedel, och vid rektoratets nedläggande 1849 talade han om Comenii pedagogiska förtjänster. I dessa tre arbetsresultat kan man se hans livsintressen. Det samma framträder jämväl i hans medredaktörskap i vårt lands första periodiska häftesserie med adress nästan uteslutande till läroverken: Tidsskrift för lärare och uppfostrare, 1846 o. f. En sådan artikel som dennas inledningsuppsats av Ekendahl: Hvad är Pedagogik? torde ha kunnat skrivas i Sverige varken förr eller senare. Märklige äro jämväl hans övriga artiklar om undervisningsmetod i grekiska, om sammangjutningen av lärdoms- och apologistikolor, om mönsterskolor för vanartiga barn etc.

124 7 n Om Klosterskolan under föregående år jfr här anteckningarna rörande Fröken Brolinsons erinringar och där angiven litteratur.

127 11 n Jfr *Ellen Hagen* Ljudlösa steg i »Åhlnska»; Sthlms-Tidn. 22/4 1934 och i samlingsbandet När jag gick i skolan. Upps. 1934 s. 223—233.

Om Åhlnska skolan jfr här även Fru Lagerwalls minnen. I en serie småverser på insändareavdelningen under rubriken Versen i poesialbumet i Dag. Nyheter 13/10 1937 läses följande inlägg, som torde förskriva sig från en annan period än Fröken von Friesens elevtid.

Jag gick som liten flicka i A—ska skolan. Nitiska lärarinnor hetsade oss till den vildaste klappjakt efter fina betyg. Goda skriftliga prov belönades med dekorationer av guld- och silverpapper. Den som lyckats genomlida veckans skärseld utan fel på någon enda skrivning fick sitt namn

präntat på svarta tavlan med betyget Bra samt en stjärna såsom utmärkelsetecken. Denna betygshets grumlade våra dagars barnaglädje och störde våra natters ro, och den uppväckte högfärd och själförhävelse hos de utvalda, men grämlöse och gränslös avund hos dem som tyckte sig ha strävat förgäves.

En lördag kom jag hem från skolan förgråten och upprörd över att mitt namn, på grund av ett litet obetydligt fel på en matteskrivning, ej kommit med på svarta tavlan. Då fick jag av min pappa ett poesialbum, i vilket han skrev följande lilla vers:

Hur människor döma, det bryr en ej stort,
Om man vet att sitt bästa man gjort.
Min kära tös, då du gör ditt bästa,
Så gräm dig ej, om en krumelur
(en stjärna, ett kors eller annan figur)
Går din näsa förbi till din »nästa».

130 7 r Baschelik = huva med långa ändar, vilka virades omkring halsen. Efter förebild från Ryssland, där det i övervägande mån var män och pojkar, som i kyla bar sådant värmande plagg.

133 19—22 Jfr anteckningarna till Fröken Brolinsons hågkomster: början och slutet rörande seminarietiden.

136 18 Om Rundstedtska skolan och om lärarinnan i franska Carolina Björklund jfr Hågkomster och livsintyck 3 s. 25, 242—244.

140 14 n Om flickskolekommittén (nov. 1885—jan. 1888) jfr *Sigrid Leijonhufvud* Sophie Adlersparre »Esselde» II s. 158—168. Mot slutet av maj 1886 reste den från Göteborg via Lin- och Norrköpings flickskolor till Stockholm (aa s. 163). Kommitterade avfattade Undersökning af Sveriges högre flickskolor Underdånigt utlåtande afgifvet den 19 Januari 1888. Sthlm 1888. Betänkandet är underskrivet av Einar Löfstedt, S. Adlersparre född Leijonhufvud, Hilda Casselli, Gustaf Cederschiöld, A. E. Goldkuhl och A. N. Hammar.

Om Esselde dessutom: av Gertrud Adelborg i Hågkomster och livsintyck 9 s. 15—22.

142 2—3 Kanske det för icke-ortsbor är behöfligt påpeka att ut och in här betecknar fara titt och tätt mellan huvudstaden och det närbelägna Djursholm.

142 3 Det var vid detta läroverk, Rydberg höll de utomordentliga skoltal, som finnas återgivna i *Varia* II.

142 16 n Om Rosalie Samuel: dödsruna av rektor H. Söderbergh i Sv. Dagbl. 23/11 1937. Pensionerad 1924.

142 14 n *Ebba Heckscher* har avfattat »Djursholms samskola åren omkring sekelskiftet». I: *Skrifter utg. av Samfundet Djursholms forntid och framtid*. Arg. 1929 s. 86—110.

149 9 Holländaren Ligthart, född 1859, avlade folkskollärare- och överlärareexamina 1877 resp. 1885. Bland ett flertal böcker av honom märkes det till svenska översatta arbetet *Om uppfostran*.

Landshövding Tilas' barnår och informatorer.

Jag *Daniel Tilas* är född på en Söndag den 2. Martii 1712. på Gamlebo Säterier och Bruk i Ramsbergs s:n och Vestmanneland... Då jag blef född var min sal: fader Ryttmästare vid LifRegementet och Östra Vestmanlands Compagnie. Jag blef följande dagen Christnad af Kyrckioherden i Ramsbergs s:n Andreas Ramzelius, samt fördes någre månader efter, då min k: moder var kommen til hälsan först til Stockholm, och sedan til Brunna i Torestuna sockn och Fierdhundra, eller den delen af Upland, som lyder under Vesterås Höfdingedöme. Brunna är Ryttmästare Boställe under LifRegementet och Östra Vestmanlands Compagnie, samt innehades af min fader, som der lemnat min moder med Hushåldningen, medan han sielf merendels var sysselsatt med de oroligheter och omsorger, som den då brinnande krigslågan med sig förde, dels vid Regementets återupsättiande, dels Regementets marcher och Camperingar. Man kan lätt föreställa sig i hvad släte omständigheter min k: moder då skulle befinna sig, som så godt [som] med toma händer begynte hushållningen, kom til et nederrött Boställe i de svåraste krigstider, och hade efter sin moder som var en fattig flicka ej fådt något i arf, och lika så min k: fader hade ej heller ärft något, emedan min farfaderns hus var med mycken gäld behäftat. Hon var desutom upfödd i Stockholm på stadsviset, och aldeles icke van vid landt lefnaden.

Åhr 1715. om sommaren försändes jag til Gamlebo, dit min sal: farmoder fru Helena Norlind och faster fru Greta Tilas hade begiärt mig til uppfostran. Jag niöt hos desse Hederlige fruar all god skiötsel och omvårdnad, uti halffierde års tid, så at min faster och Hennes man Brukspatronen Herr Christiern Malmin aldeles gjorde skiäl för Pappas och Mammansnamnet som de hade lärt mig at hedra dem med. Dock hade min farmoder egenteliga omsorgen om min uptucktelse, den hon med all ömhet vårdade och på alt sätt sökte implanta uti mig en sann gudsfruchtan och kiärlek til Dygd. Af mine Cousiner Heijckars Informator Magister Mathias Fernstén, fick jag äfven under den tiden lära mig läsa svenska och likaledes at börja skriva, så at jag på det siuende året var redan temmeligen avancerad, och hade redan giordt början med Latinske Characterernes läsande.

Vid slutet af 1718 til Juletiden kom min k: moder up til Gamlebo at besøka sin svärmöder, och natten derpå kom min k: fader helt oförmodeligen ifrån Norrska Campagnen, sedan den store Konung Carls dödsfall, hade den bedröfveliga verckan, at alt hvad giordt och vunnit var, lemnades ogiordt och Troupperne befaltes at gå hem igen. Huru stor glädie det var för dem, at så oförmodeligen få se hvarannan, kan man väl tänckia: Men min lilla person brydde sig om desse nykomne giäster ingen ting. Man sade mig at det var min far och mor, samt at en något större gosse än jag, i sällskap med min mor, var min äldre Broder; jag tyckte dock ej synnerligen om någöndera, i synnerhet sedan min efterhängsenhet efter min farmor och den alltid lockande mamma, satte mine föräldrar i någon myndig mine, som icke stod mig an, och min Broder desutom var sielfsväldig, yster och ansåg sig som et stort Höns för mig. Mine föräldrar beslöto at begiära mig hem med sig tillbaka, men min farmor ville icke släppa mig. Min fars vördsamma tilgifvenhet för sin mor, tillät honom icke, at så alfvarsamt förklara sin vilja, men vant dock det, at om han kunde locka mig, at sielf vilja följa med hem, så skulle hon samtycka. Så barn jag var, så roade dock desse Fäder sig med, at se hvem som skulle förmå mäst. Min farmoder predikade för mig allehanda, och spådde mig intet godt, huru jag skulle blifva tucktad af min äldre Broder, och min ungdom skulle blifva missvårdad, samt at min skiötsel skulle stadna i ovärdsamt tienstefolks händer; min faster lade til, at om jag ville blifva qvar, så skulle jag lika med hennes barn niuta all upfostran. Jag är öfvertygad, at det senare hade aldeles blifvit fullbordat, och det förra märckte jag framdeles var en fullkommen Prophetia: men försynen ville det annorledes, och som jag nu efteråt kan finna, har varit mig långt nyttigare, i det at jag ifrån barndomen fick lära mig slita ondt.

Mine föräldrar försummade sig icke på sin sida at vinna sin i myndigt val försatte pilt. De märkte at jag fägnades öfver min äldre Broders grannare kläder, och små nipper, mig lofvades samma slag om jag ville följa dem hem. Til en liten värfningspenning fick jag min Broders käpp, och dermed var det ute med min frihet.

Min farmoder sörgde hierteligen öfver utslaget, och så gammal ärbar och alfvarsam fru hon än var, så fälde Hon dock tårar öfver min afsaknad. Hade jag blifvit qvar på Gamlebo så hade jag under min farmors hulda vård fådt en vacker och ståtelig education, så til lefnad som studier, men derjemte hade jag blifvit upfödd uti

gode dagar och utan at veta af brist och någon nöd, förrän den tid, då jag skolat på egen hand styra min lefnad: Men sådant hade då fallit mig så mycket mera fremmande före: som jag förut ej vetat hvad det varit. Försynen som såg hvad mig nyttigast var, styrde det derföre annorledes, på det jag straxt i början kunde vänjas vid motgång och knappare lefnad, til at så mycket bättre hårda ut med de svårigheter jag sedan igenom gådt, och at med gladaste mine taga emot, än ock de svåraste olyckor. Jag vördar derföre Den höga styrelsen af renaste hierta.

1719. Straxt efter nyåret Reste min k: moder hem til Brunna tillika med min äldre Broder och mig. Jag saknade snart min farmors omvårdnad, och man gjorde sig mindre omak med den unge junker, än han förestält sig. Dock blef jag straxt satt under Informators hand, en tölpactig student vid namn Anders Vansenius, som sedan blef en usel capellan i Hernevi sochn och Frösthults församling i granskpet. Min äldre Broder var sielfsväldig och fick giöra hvad han ville, men jag til min lycka blef hållen ganska strängt. Aldern och åren kunde väl ej lofva store progresser, men så hade det kunnat blifva mera, om jag fådt annan Informator, än en som varit skickligare at träda i plogfären än at idka studier.

Detta året, som, när man undantager den lyckliga omständigheten, at Sverige återfick sin fordna frihet, var et ibland de bedröfveligaste af des tidahvarf, hade ock i mine föräldrars hus, et bedröfveligt intryck, medelst hushåldningens eftersättiande, under min fars vistande i Roslagske Campagnen, och min moders bortovaro hos sine vänner, för den allmänna skräcken som öfvergick hela landet, at man dageligen fruchtade för Ryssens infall längst in i landet, sedan han varit hiertat och hufvudstaden så när.

Jag minnes helt väl, då min k: fader med sitt Compagnie marcherade til Cröningen i Upsala, då Drottning Ulrica Eleonora besteg svenska Thronen: äfvenledes då min k: fader marcherade til Roslagen emot Ryska maktens landstigning och infall, samt huru ömt det föll min k: moder, som nyss var upkommen ur barnsäng efter min yngsta Broder Olof Tilas. Sådane besvärligheter rörde väl min ungdom ej serdeles, dock när jag såg gammalt folck ängslige och rädde, och springa up åt skogsbackarne, så snart man såg någon Bonde med röd tröija komma ridandes, så var ej underligt at jag förfärades med: Men så var min sorg snart stillad, när jag fick något at roa mig med.

År 1722 om våren fick jag tillika med min äldre Broder Urban Tilas ombyte utaf Informator, då Vansenius blef befordrad til Capellans beställningen i Hernevi, och i des ställe fingo vi en angermannus, vid namn Lars Ramström, en snäll och lärd karl, som sedan blef Magister och Lector primarius i Hernösand. Hans siuklighet tillät honom icke at vara på landet, och som mine föräldrars vilkor icke var, at ännu försända oss til Upsala, så tog han om hösten afskied igen, och i des ställe fingo vi en Gothlandus vid namn Georgius Vestphal, som uti et års tid förestod vår information.

Denne var mindre lärd än den förre, men hade dock bättre informations gofvor och kunde mera vinna ungdoms kärlek. Den förre var för solid för ungdom, men den senare hade ej passat sig för gammalt folk.

Hösten 1723 skildes Informatoren Georg Vestphal ifrån oss, som fådt prästakallelse til gothland; och i des ställe fingo vi en Vestrogothus vid namn Andreas Vinge, som in på fierde året förestod Informationen. Han blef sedan magister och kyrkioherde i Vestergötland. Under honom blefvo jag och min äldre Broder försände til Upsala, til at der freqventera studierne, och det alle Terminerne i 3 år, til och med sommaren 1726. Vi hade bordt gagna oss mera af den tiden, än det skiedde, men alt hvad vi der lärde, det hade vi kunnat lära hemma. I sanning var nyttan för Informatorens räkning mera än vår. Han var mycket rude, hastig och hård, som handterade sine disciplar ej med den sachtmodighet och omsorg som borde. Stundom föll honom i hufvudet at raska efter oss i hårdaste mätton, stundom frågade han mycket litet efter hvad vi gjorde, eller satte oss sådan slänterian före, med utanläsning, som den sämsta klockare på landet hade kunnat göra lika så väl. Färlan låg altid bredevid honom på bordet, och hade aldrig någon försyn at stryka til för minsta barna förseelser. Han högg min äldre Broder til en gång med färlan så hårdt i pannan, at blodet strömmade utföre, så at han länge måste ligga under Cur. Med Cassan gick ej altid så rätt, och han hade dock vunnit hos mine föräldrar det förtroende, at vi aldrig tordes beklaga oss. In summa han var alt för hård och ingen ting mindre skickelig til, än at informera unge Barn. I slottcancelliet och vid Executionsvercket hade han bordt göra lycka, ty han var ingalunda blöthiertad.

Jag var redan til åren nog avancerad, då han skildes ifrån oss, men mine studier voro ännu långt efter åt. Grammatican och latiniteten och något litet af Hübners historie, hade sysselsatt all vår tid. För min egen del, hade jag dock temmeligen arbetat up min skrifstyl, och hade dessutom mycken hug för ritande samt små slögder, ehuru jag ändå hade ringa tillfälle at få öfva mig.

År 1726. om hösten, reste min far til Riksdagen, och kort efter reste Informatoren med någre dagars permission til Upsala; men dagarne blefvo förvände til veckor. Det gaf anledning til missnöje hos min mor, hälst då hon såg sine söner släntra kring, utan at göra eller läsa något. Antingen jag nu skal hänföra det til eftertancka om min välfärd, eller fägnaden at betala min hårda Præceptor, så nyttjade jag tillfället och agerade på mitt vis en nog slug minister: Jag förökte min mors harm med dagdrifning, och gaf vickten ännu til, med en hop poickestreck, och när hon var väl missnögd med Informatorens bortovaro, hissade jag min broder, som hade friare tilträde hos min mor, at besvära sig öfver vår præceptors hårdhet, hvaruppå han hade et trovärdigt vedermäle i sin panna. Straxt var saken giord, det berättades til min far i Stockholm, och han skref Vinge til i Upsala samt entledigade honom ifrån besväret med vår information vidare, och det var just med det afskiedet, som jag önskade få tiena min anförare, som mera slog än lockade lärdom i disciplar.

Så vida var jag likväl under denna informatoren avancerad, at då sal: Generalen Carl Gustaf Creutz en gång besökte mine föräldrar, befalte min far mig, at med en liten harangue på latin beneventera honom. Min morbroder Capitain Jan Hiärne gläckade mig altid, och ansåg mig för alt för dum til at på egen hand kunna efterkomma sådant, i synnerhet som informatoren icke var hemma, samt til öfverflöd bad mig haranguera öfver »*nulla fides pietasque viris qui castra sequuntur*». I sanning min far gjorde sig ringa stat på min capacitet: men min morbroders hånliga utlåtelse stack mig, och jag ville hafva revenge. Generalen kom, och jag steg straxt fram och haranguerade riktigt öfver samma ämne, men til slut vände saken i anseende til Generalens person, at det borde heta »*omnis fides pietasque viris, qui castra sequuntur*». Min morbroder hade i början gierna rykt mig tillbaka, om han ej litt derpå, at generalen förstod latin liksom jag arabiskan, men sedan han märckte vändningen, blef han surprenerad och nögd med surprisen.

I öfrigt kunde aldrig någon poicke vara mera ovalckad än jag, försagd, och merendels illa hyfsad; hvartill dels contribuerade föräldrarnes släta vilkor, dels för sträng upfostran, som åter på min Broders sida ej så noga som med mig observerades.

Vi fingo en Interims præceptor, vid namn Gothilander, en Vermelänning, men nyttan var ringa eller altsingen under honom. 1727. om Våren i Maii månad anlände en ny Jnformator vid namn Nicolaus Bodin Vermlandus, en ganska lärd och förnuftig karl, som rätt var skapt och skuren at informera ungdom. Olyckan för mig var, at jag ej fick niuta des information längre än netto et år, emedan han fick kallelse at blifva adjunct hos Probsten Chenon i Philipstad, hvarest han ock sedan blef måg, och är nu Pastor i Ölnehärads s:n i Vermeland. Under Hans anförande förkofrades jag så mycket, at hans enda Informations år, gagnade mig mera, än alle de förbigångne åren, och jag blyges at säja, de efterföljande med. Med et ord, det lilla jag kunnat slarfva mig fram med, har jag at tacka honom före.

1728. Mine föräldrars vilkor tycktes blifva alt mer och mer knappe, så at det såg ut, som skulle det lida til slut med min studering. Min äldre Broder Urban Tilas hade redan kastat Boken i väggen, och blifvit engagerad som volontair vid lifRegementet, och at hålla mig ensam vid Boken, tyktes känna för hårdt efter. Omsider yppades för mig det tilfället, at min Cousin Carl Heijke skulle ännu et år försöka om Upsala academie kunde stadga honom, under den stadiga och alfvarsamma magister Lars Ramströms anförande, hvilken jag tilförene förmålt, varit min Informator år 1722. Min faster fru Greta Tilas tilböd mine föräldrar, det jag på samma Räkning och på deras omkostnad skulle få nyttia vistandet vid academien. Jag kom så å nyo til Upsala, i sällskap med min cousin Carl Heijke, och förblef der ständigt til sommaren år 1729. Under hvilken tid jag gagnade mig temmeligen, men hade ännu kunnat hafva mera gagn af både Informator och Universitetets besökande, om jag haft en mindre vidlyftig camerade. I all sanning gjorde min Informator sig all vinning om, at åtminstone kunna anför mig väl, men det hade dock i anseende til cameratskapet ej all den verckan som bordt. Iag kan ändå efteråt undra, at det ej blef värre. En händelse tildrog sig, som kunnat på en gång ruinera mig, men som sedan var den kraftigaste varning at achta mig för slike tilfällen. Intet år var så fullt af åtskillige studenternes bullersamma uptog som våren 1729. och icke et gick snart sagt förbi,

at icke Carl Heijke skulle vara med i spelet. På et Disputations kalas hos en vid namn Tiburtius, fingo gossarne för mycket til bästa: under glädien försvan Heijke, och besökte en Chloris, i återvägen fick han handel med en arresterad Cronofogde, som varit i staden på besök under vacht. Han tilredde Heijke jemmerligen och det var et landsfrids brott, som foster- eller supebröderne borde hämnas. Allarm blåstes och mangrant til någre och 40: stycken, sedan man ifrån då varande Candidaten nu Biskopen Brovallii candidats öl fådt hielpetroupper under Brovallii eget anförande, fölgdes man åt. Krigsoperationerne voro ej mindre, än at förstöra g:la Upsala slott och giöra slut på resten.

Utanvercken såsom den på Torget stående korffitlen eller Corps de guardet skulle först hvälfvas öfverända; dock som besättningen var borta, eller jag tror snarare krupne under golfvet, eller up i skorstenen, så lemnades desseinen, och Hufvudverket angreps. Det var redan om morgonen til en söndag kl:n 3 i Maii månad och temmeligen lius dager, innan Belägringen börjades. En så halft andelig corps kunde ej annars än begynna angrepet på samma sätt som stormen för Jericho. Man högde up sin röst, så at man otvifvelachteligen förmodade alle murarnes omkullfallande: Trappa, ledstänger och fenster til arrestrummen refvos neder och slogos sönder, i tancka kan jag tro, at hielpa det öfriga til fall. De yttre fenstren åt staden bestormades af slungoskyttare, så at Vachtmästaren måste göma sig emellan fensterpelarena och stielpa vaggan öfver sitt späda barn. Omsider när man såg belägringen blifva för hårdnackad, beslöt man at häfva up den til bättre conjuncturer. Lycka mera för de öfverdådige sällarne, än för de belägrade, ty talet gick sedan, at vachtmästaren höll på at ladda en bössa med skrot, och lägga til på hela svärmen. Dagen efter blef en skarp ransakning allestädes efter banemännen, och mine röde underkläder, hade när rögd mig; men fortfarande i sorgen efter min farmor halp mig, sedan jag endast den dagen af ledsna för svart, antagit brokige kläder. Dock feltes icke at ju landshöfdingen och akademiske Magistraten fingo namn på oss, men som min Jnformator sade mig, ville de ej låta sig märcka at fådt reda på oss, utan nögde sig med at injaga skräck i oss medelst den skarpa efterfrågningen, och det dels derföre, at de hade vänskap för min far, och godhet för mig, viljandes icke med ogräsets upryckande, förderfva den lilla goda sädes roten, som de räknade på hos mig. Jag fant det ock tydeliga under den sluteliga Termins

examen af vår Jnspector Professor Hermansson som tog Carl Heijcke i en hård skur, men deremot förklarade sig nögd med mig och med mitt upförande. I sanning det uptoget och den lindriga medfarten var kraftigare at varna mig, än om jag i Consistorio undergådt den hårdaste råfst.

Sommaren 1729 qvitterade jag Magister Ramströms Jnformation, emedan Han reste med sin bångstyriga discipel Carl Heijcke til Gamlebo och jag hem til mine föräldrar.

Der nyttjade jag en tid Magister Olof Vennerbergs anförande, som under min bortovaro informerat min yngre Broder Olof Tilas, men Hans confuse idéer dugde ej stort til Jnformations verckets skiötande, ty fingo vi om Hösten en annan. Magister Vennerberg vankade sedan länge omkring, tils han omsider fick försörja Encan i Vestra Eeds pastorat på Dahl.

Om Hösten som sades ankom Magister Nicolaus Feldtström angermannus, en braf karl i sitt väsende, men af torre och magre studier, som nu är blefven pastor i Lijths församling i Jemteland. Under honom fingo vi någre terminer freqventera academien: men med mitt anförande gick slätt til, ty ingen upsicht var med mine studier hvad jag mig företog eller icke. Jag var flitig och hade altid något för mig, men i sådant som ej verckeligen gagnade mig, och som hade såsom Biverck varit alt för nyttigt. Jag ritade, jag samlade disputationer i antiqviteten, sigiller och vapn, lärde mig en hop små konster, graverade i koppar, och skref af en hop curieusea manuscripter med mera. Hade jag haft en mera sadelfast karl til anförare, som upmuntrat mig til stadigare studier och lärdt mig at idka desse Biverck såsom til sinnenas upfriskande, så hade jag med mera reputation kunnat lemna academien. Nu måste jag til min blygd bekänna, at jag skildes derifrån med ganska litet förråd i matsäcken, och at andre ynglingar med mindre pund, kommo derifrån mera beläsne än jag.

Ahr 1730. om Vintertiden fick jag göra en tour omkring Häradshöfdinge Jurisdictionen i Salbergs och Väsby lähner under då varande vice Häradshöfdingen Carl de Brenner, som mycket gagnade mig, och under samma färd i februarii månad befor jag första gången Sahlbergs grufva såsom den första grufva jag äfven i mine dagar sedt: Hvilket sedan mycket väckte up hugen at utvälja Bergsväsendet til min metier och lefnads sätt.

Universitetet öfvergafs ännu icke, men continuerades dermed alt tils om våren Ahr 1731. då jag aldeles lemnade acade-

mien och kom sedan at följa Vice Häradshöfdingen Baron Johan Funck ständigt på des Tingsresor i förenämde Jurisdiction, hvarmed jag redan giordt början om Hösten förut.

Ahr 1732. om våren i Martii månad, reste min k: fader til Stockholm, och lät mig der engageras under Bergsstaten, samt inskrifvas för auscultant uti Kongl. Bergs Collegio, fast jag sedan lika fullt efter 5. å 6. veckors vistande i Stockholm, continuerade en Tingstour under Baron Funck. Den uparbetning jag under honom hade, så uti Protocolls förande, som andre nyttige tidsfördrif, var mig långt gagneligare, än de senaste academiske studierne, och bör aldrig förgäta at erkänna, det jag har honom at tacka för den grundval jag hos honom lade til arbete och upöfning.

Om Hösten samma år, kom jag at ständigt vistas i Stockholm, mera at släntra gatorne omkring, än at göra mig något verckeligt gagn, emedan manuduction och anvisning til nyttige arbeten feltes så väl mig, som alle andre auscultanter. Det såg ut, som antingen Herrar Collegiales ej sielfve förstodo ynglingars rätta anförande, eller [som om de ansåge,] at det var deras heder för när.

Jag giäste hos en sämskmakare vid namn Petter Häger, och hade hos honom mitt ständiga qvarter alt tils år 1741. och fant hos honom et hyggeligt herberge. I början och första året, hade jag til granne min morbroder Erland Fredrich Hiärne, som då var Vice Notarius i K: Bergs Collegio, och hade öfverinseende på mig. Hans flitighet och arbetsamma väsende var mig til mycken upmuntran och nyttigt handledande, ty ehuru han ej egenteligen var någon Bergsman, så fick jag dock af hans exempel anledning at samla och arbeta.

Mine mäste arbeten bestodo uti at afskrifva och samla relationer serdeles om Stora Kopparberget och Avestad, såsom ock at göra början til Malmcabinett och mineralsamling. Af salskaper sökte jag förnämligast at vinna hos Ludvig von Bromell, en snäll och förtreffelig qvick yngling, och som hade ej allenast ärft en förtreffelig samling i Bergsväsendet efter sin sal: fader Archiatern Magnus von Bromell, utan ock ansenligen sielf ökt och förbättrat den samma. Men hans tid var ej lång, utan afsomnade kort efter år 1733. som verckeligen kom mig illa til pass, i någre samlings desseiner.

Kungl. Bibl. Handskrifter Biogr. I. t. 11. Resedagbok. I urval. — Tilas' mor var dotter till Urban Hjärne. — Characterer = bokstäver, alfabet. Rudis = rå, obildad, okunnig. Usel = utarmad. — Om resp. informatorer jfr Herdaminnena.

P. O. Bäckström ss. elev, privatlärare och rektor.

Då jag 1812 var på mitt 6:e år började jag [i Stockholm] lära läsa för en Dem:lle Mellin, men som jag, i stället att gå i Skolan, vanligen promenerade omkring i Staden, lärde jag nästan intet. Först då jag med mina Föräldrar flyttat ut till Wingsleör, en egendom som min Far köpt i [Lista socken i] Södermanland, började min egentliga undervisning. Min första Lärare var Adam Hedrén, bror till n. v. Biskopen i Carlstad. Han var en trög och alvarsam man, föga skapad att inge kärlek och förtroende. Helt annorlunda var min andre Lärare Jonas Lundstedt, nu Matheseos Lector vid Sthlms Gymnasium. Liflig och munter, med ett lysande hufvud och stora kunskaper, blef han snart af mig älskad och meddelade mig äfven så mycken kunskap man billigtvis kunde begära af ett barn vid mina år. Sedan mina Föräldrar återflyttat till Stockholm kom jag i Skola hos Hofpredikanten Anders Scherdin, som väl sjelf var en skicklig Lärare, men sedan han blifvit befordrad till Comminister i Ladugårdslandet hindrades af sina embetsförrättningar att mycket befatta sig med Skolan, hvilken sköttes af en ung Student Forslöf, som väl ännu ej var mogen härtill. Följden var att jag åtminstone sista året jag var i den Skolan lärde föga.

Från Scherdins Skola kom jag i början af år 1820 in i Stockholms Cathedral skola, vanligen kallad Storskolan. Mina Lärare der voro Rector Alm och Conrector Enberg. Den förre var en beskedlig Gubbe helt och hållet af gamla stammen, pedant, men med stor förmåga att göra sig älskad och vördad af sina lärjungar. Den sednare lika pedant som Gubben Alm, men åt ett annat håll, skicklig lärare, mera fruktad än vördad och minst älskad. Då Storskolan år 1821 förvandlades i Gymnasium var jag en ibland de högste i Öfre ringen. Kom derifrån till Upsala Höstterminen 1822, då jag tog student- och Theologiska Examen. År 1823 fick jag Condition som Informator hos Fru Levin på Arbotna å Muskön, der jag vistades från Midsommarstiden 1823 till början af 1824; for så till Upsala och tillbragte der Vårterminen, hvarunder jag tog Juniors examen i Sthlms Nation, till början af Maj månad, då jag reste till Hjellö, en egendom i Westergöthland vid Wettern, 1½ mil söder om Hjo, der jag var Informator för August Nieroth, son af f. d. Landshöfdingen i Linköping Friherre Carl Nieroth. Från Maj 1824

till Julii 1826 vistades jag på Hjellö; reste derifrån till Stockholm och tillträdde snart derpå en ny Condition hos Hr C. H. Robsahm på Gribbylund, en egendom nära Ensta Gästgifvaregård i Roslagen. Der vistades jag till i slutet af Sept. 1827, då jag afreste till Upsala och under Höstterminen tog Cameral-Examen och skref ett Thema för CantzliExamen. I slutet af året återvände jag till Stockholm, blef d. 20 Dec. antagen till E. O. Kammarskrifvare i Kgl. Krigs Collegium och d. 26 Februarii 1828 till d:o i Kgl. StatsContoret. Der-efter for jag åter till Upsala och tillbringade der Vårterminen 1828, hvarunder jag tog CantzliExamen och exerserade såsom beväring. I Sept. månad /s. å. blef jag antagen till E. O. Cantzlist i Handels och Finance Expeditionen af Kgl. Maj:ts Cantzli och d. 22 Januarii 1829 till E. O. Kammarskrifvare vid Flottans Station i Sthlm. Den 27 Julii 1829 erhöll jag transport från Handels och Finance Expeditionen till Kgl. Bibliotheket, der jag blef till E. O. Amanuens antagen. Sluteligen har jag d. 2 Maj 1833 blifvit utnämnd till Copist vid Colonial-ärendenas Departement af Kgl. Maj:ts Canzli.

I början af denna min tjenstetid i Rikets Collegier försörjde jag mig med åtskilliga Lectioner, hvaraf den förste, under Som-maren 1828, var en undervisning i Grekiska och Latinska Språken, som jag gaf en Hr Hellström, son af Fältläkaren Hellström vid Arméens Flotta. I Oct. s. å. började jag hos Mag. Arfvidsson, Pastors Adj. i Maria Församling, meddela undervisning i Geometri och Arithmetik, och hos Fru Schenson, i dess Fruntimmerspension, i Fransyska språket, historia, Geografi och Arithmetik. I Jan. 1829 började jag att gifva Lectioner i Tyska språket, Historia, Geografi och Arithmetik åt Dem:na Emma och Theresine Arwedson, döttrar af Direktören och Grosshandlaren Carl Arwedson, samt åt Dem:na Brynhilda Bergström, dotter af Secreteraren i Banco Disconten Herr Axel Bergström, och n. n. Engström, dotter af Perukmakare Aldermannen Engström. Derjemte började jag då äfven biträda Skolläraren Mag. Rundblom i dess Skola, hvilken jag efter Rundbloms död d. 6 Febr. 1829 sjelf emottog.

Uppgifterna om mina inkomster och utgifter, hvilka jag har i behåll sedan 1829 års början, vittna, att jag i allmänhet förstätt rätta de senare efter de förra. Att jag icke lefvat öfverdådigt, visar sig deraf, att under hela året 1829, då jag likväl af min skola och lektioner hade en inkomst af öfver 1600 Rdr, gingo mina utgifter för mat till endast 163:32, för dricksvaror 8:42 och för nöjen 17:6. När vid 1834 års slut min skola uphörde, hade jag i utestående fordringar en behållning af rdr 1734:24.

Förestående uppsats: Kungl. Bibl. Handskr. Biogr. I. b. 74. Avsikten att vara fullt sanningsenlig i självbiografien framgår av inledningen (daterad 26/11 1831), enligt vilken förf. skulle gå till nattvarden dagen där-efter och nu ville »åtminstone kasta en granskande blick på mitt inre»; de »med största samvetsgränhet» gjorde anteckningarna skrevs icke för andra utan för författarens egen förbättring. — Sin första resa på järnväg gjorde han i aug. 1858 (vid sin första utrikesresa) mellan Lübeck och Hamburg (aa. s. 21).

Minnen av och om guvernanter.

... Jag hör till de s. k. yrkesguvernanternas beklagansvärda kategori och har under den långa tiden av 23 år, varunder jag varit ute och konditionerat som lärarinna i familj, hunnit samla rika erfarenheter av livet och människorna. Jag har haft platser vid bruk, bond- och herrgårdar ja, t. o. m. på slott och har fått vara med i de finaste kretsar. I allmänhet har man ej blivit förbisedd. Bäst var man hållen i Värmland. Jag vill särskilt nämna, hur det var då jag som en 24-årig, förväntansfull ungmö nyss tillträtt en plats hos Jägmästare X. därstädes. Då man varit hos familjen i några dagar, gav frun i huset order om att droskan skulle komma fram och så bär det i väg till bruksdisponenterna och doktors på visit, för att guvernanten sedan skulle bli ihågkommen vid baler och bjudningar. Man blev sedan t. o. m. inviterad medelst tryckt kort till ostron-supé hos en av disponenterna. Under det jag var guvernant hos Brukspatron Z. i Värmland, vederfors mig för omkring fem år sedan den äran att få sitta till bords vid en middag med själva Landshövdingen.

Men livet och platserna har ju även haft sina skuggsidor. Jag minns ett ställe, det var hos uppkomlingar, vilka bestodo sig den lyxen att hyra ett slott, där man fick sitta på sitt rum och äta, då det var förnämligare gäster. Eleverna fingo dock vara med vid bordet och hånade sedan sin lärarinna för det hon ej befanns vara värdig få komma med på festen. Å en annan av mina platser — det var i Norrland — fick man av frun i huset en särskild tid på eftermiddagen anslagen för sina promenader för att man ej skulle komma i tillfälle att »lägga ut sina krokar» för den unge forstmästaren, vilken familjens älsta dotter ville ha. Frun bestämde vidare, att man skulle undervisa eleven (en 8-årig gosse) en halvtimme och sedan ha rast en halvtimme och hålla på därmed, tills

han hunnit med fyra å fem lektioner. På rasterna skulle man vara i köket och biträda med matlagning.

Jag kan inte beklaga mig över, att jag på något ställe blivit överansträngd utan har haft ett jämförelsevis lätt arbete såväl i fråga om undervisningen, då eleverna — på ett par undantag när — varit ganska begåvade, som ock med avseende å övriga småsysslor inom hemmet. På e. m. hade man barnens läxläsning och spelning samt dessutom strumpstoppning eller märkning o. d. Men gick man ut på en promenad eller satte sig att skriva ett brev eller eljest sysslade med någonting på sitt rum, kände man det alltid, liksom man gjort någonting ont. På många ställen visste man aldrig, vad man skulle göra av sig: om man skulle söka upp frun och hålla sällskap eller om man skulle vara för sig själv. Hur trist och enahanda har ej tillvaron i det hela taget tett sig för mig under den långa följd av år, då jag varit ute som guvernant! Det kunde ibland gå flera veckor utan något avbrott i den gråa vardagligheten. Inga andra människor såg man än familjen och gårdens folk. I de flesta fall hade man ett otrevligt och föga bekvämt rum. Om kvällarna kunde man ej somna dels till följd av det myckna stillasittandet, dels för vindens tjut i knutarna, dels och framför allt av oro för att — råttorna skulle gnaga hål på ens kläder. Man kunde få ligga vaken timme efter timme och höra hur de sprungit och även knaprade i väggen mellan rummet och garderoben. Men det har inte endast varit de nyss nämnda gnagarna, vilka gjort åverkan å ens enkla toaletter utan det har även hänt, att man fått dem förstörda därav, att det regnat in genom garderobstaket. På min senaste plats hade jag ett så kallt och dragigt rum, att jag fått en ganska svårartad muskelreumatism. Å samma ställe förekom även så dålig och hårdsmält föda, att min mage blev totalt förstörd. Vad allt jag här senast skildrat gäller platser å herrgårdar ja, egentligen s. k. bättre bondställen. Vid bruken hade man det i allmänhet ganska bra.

Jag är nu 45 år. Då jag först kom ut som guvernant — det var år 1899 — hade jag en lön av 125 kr. för läsår (8 månader). På den följande platsen erhöll jag kr. 175. Under årens lopp ökades den till 200 kr., 225 kr., 300 kr., tills den under krigsåren gick upp till 500 kr., och den har sedan ej undergått nämnvärd minskning. Vad man har fått »gnida» och spara! Man var ju yrkesguvernant och hade inget välbärgat hem, varifrån man kunde få något understöd. Den lilla lönen skulle alltså räcka till kläder, resor till och från platsen vid ferierna samt till vivre under närmare fyra månaders

tid, då man var ledig. Det var att vända två gånger på 25-öringen, innan man gav ut den. Under sådana förhållanden var det naturligtvis ej tänkbart, att man kunde få ett öre över till att sätta in på banken för ålderdomen.

Endast på en av mina platser, det var hos en snäll och rik disponentfamilj i Värmland, har jag kunnat spara något. (Det var omkr. 100 kr.) Då jag efter tre år slutade där, erhöll jag 250 kr. som gåva av barnen. 350 kr. är alltså den enda besparing jag har från min guvernantstid, som slutade för omkring två år sedan, då det visade sig alldeles omöjligt för mig att vidare bli engagerad som lärarinna i familj. Jag annonserade, svarade på annonser och vände mig till tre plats-byråer i Sthlm men utan resultat. Min höga ålder (45 år) är naturligtvis hindret, ty på betygen är intet att anmärka. De äro mycket goda med undantag av de två senaste från mina platser hos — bönder. Att de äro intetsägande beror dock ej därpå, att resp. husbondefolk ej ha ansett mig äga tillräcklig kompetens utan därpå, att de ej haft förmåga att stilisera ett betyg. Denna omständighet har dock, tyvärr, minskat utsikterna för mig att få plats.

Vad åldern beträffar, borde den väl i stället räknas som ett plus, ty den garanterar ju en större undervisningsvana, än vad man kan vara i besittning av vid 20-årsåldern, men faktum är, att familjerna bortse från detta och vilja i sitt hus endast ha unga, levnadsfriska flickor, som kunna spela tennis med frun och sporta med barnen. Om de äga någon undervisningsvana reflekterar man i allmänhet ej så mycket över.

Undertecknad har mest läst med nybörjare och berett gossar och flickor för inträde i I:sta och II:dra klass i läroverk.

Nu går jag här hemma i Norrköping, varest jag hyr ett spiselrum för 200 kr. pr. år. Är nu musiklärarinna, men förtjänar knapast till mat och ved. Ibland strejka eleverna av en eller annan anledning och då gör man ju en avsevärd förlust. En avlägsen släktinge och ett par gamla, goda vänner hjälpa mig med hyran. Ett par tre gånger i veckan har jag s. k. matdagar hos två familjer härstädes. På kläder får man ej tänka.

Att detta är en mycket bekymmersfull och osäker tillvaro måste varje rättänkande människa finna. Många av oss, yrkesguvernanter, ha det nog svårt, men jag hoppas, att det stora flertalet likväl inte äro så vanlottade som undertecknad, som står alldeles ensam i världen. Min fostermor dog för 11 år sedan. Första julen

efter hennes död hoppades jag få tillbringa hos ett rikt brukspatrons-herrskap i Småland, där jag varit sedan höstterminens början. Men nej! Fastän de hade tjugo möblerade rum, fanns ej plats för mig under jullovet. Jag blev t. o. m. befalld att taga med mig, vad jag hade i byrån och garderoben, då jag reste, emedan det skulle komma gäster under helgen. Ett liknande bemötande har jag fått röna även på andra håll. Endast hos *en* familj (i Värmland) har jag blivit bjuden att stanna ett par veckor efter vårterminens slut. Alla ha de dock vetat att jag ej varit i tillfälle att få vistas på landet utan fått vara hänvisad till den kvava staden under hela sommaren....

Enligt skrivelse 10/11 1924 från en prästdotter, född i en liten upplandsstad c:a 1870, hade hon varit guvernant från sitt 21:sta år. »Har genomgått 8-klassig skola samt småskoleseminarium, men dumt nog tog jag icke plats i småskola utan blev guvernant igen. Har fört en anspråkslös tillvaro med anspråkslös lön: dels 25 kr. pr månad, dels fritt vivre. Har läst upp pojkar i fjärde klass samt meddelat undervisning i musik. Har varit i flera vänliga hem, men de äro nu upplösta och jag är lika ensam som första gången jag kom ut i världen. — Ju äldre man blir, desto anspråkslösare måste man bli för att få plats, ehuru man har mycket större pedagogisk skicklighet än man hade såsom ung....

En berättar den 9/12 1924: Jag har varit privatlärarinna i många år och haft att kämpa med många svårigheter. Vilket försakande liv har man icke nödgats föra under ferierna, om man icke lyckats få någon extra kondition! Att spara en slant har legat utanför möjlighetens gränser. — De två senaste åren har jag icke varit guvernant, enär det på äldre dagar är så svårt att få någon dylik plats. Jag försöker nu att få ge timlektioner i vanliga skolämnen: språk och musik. Att existera under sådana förhållanden är ännu mera omöjligt: ibland lyckas man få några elever, ibland icke. Kampen för tillvaron är mången gång förtvivlad....

»24-åring» skriver bl. a. följande.... Undertecknad har genomgått 8-klassig flickskola samt småskoleseminarium. På grund av överbefolkning på lärarbanan har jag måst söka guvernantsplats. Undervisar två barn i I:sta klass och 3:dje förberedande, läser läxor med elever i 4:de och 5:te klass i elementarläroverk, läser deras underkända ämnen: svenska, tyska och matematik samt har att hålla i ordning alla barnens kläder och för övrigt ha hand om barnen. För detta gives en lön av 50 kr. pr månad och fritt vivre.

— Det är ett oskick att man hela dagen måste stå till familjens disposition, »som hjälp och sällskap» och icke få en enda minut för sig själv. Därför att »så gjorde alltid den förra fröken», heter det. — Det tycks vara en stor *nåd* att få någon plats. Man måste ta den emot vilken betalning som helst, ty det heter, att det finns så många »bildade flickor», som vilja ha dylik plats.

En annan, Linköping den 1/10 1925... Har varit privatlärarinna sedan 1882. Ett kärt men mödosamt arbete, med försakelser av många slag till följd av de knappa inkomster arbetet givit. Följden har blivit en försvagad hälsa, d. v. s. oroliga nerver, klen strupe och svaga lungor, varför jag måste ha sanatorievård i somras för att lära mig hur man skall bemästra det onda. — Mätte det nyare släktet privatlärarinnor och guvernanter få det dragligare i många avseenden, önskar jag varmt....

Från Linköping 2/2 1925: Jag har under *många* år ägnat mig åt undervisning i familjer och skulle naturligtvis känna mig oändligt glad, om något kunde göras för beredande av ett *hem* eller en liten *summa* under årets lopp såsom hjälp till ens uppehälle....

Snart därefter har man på Privatlärarinneförbundets byrå skrivit på brevet: »Död».

En kyrkoherdedotter från en liten västkuststad, född 1848, meddelar den 3/1 1925: Jag har i 47 år haft anställning som lärarinna i åtskilliga familjer; började vid 15 års ålder (min far avled när jag var 6 år), och med få avbrott fortsatte jag till mitt 62:a år, våren 1910. Har sedan varit bosatt i Göteborg, där jag först några år gav lektioner i musik. De sista åren har jag varit så klen, att jag icke orkat med annat än sköta mitt lilla hushåll och det med ansträngning. Genom anhörigas goda hjälp har jag kunnat reda mig, men nu har hyran stigit så betydligt, att det blir ganska svårt. — Nog borde de som uppoffrat hälsa och krafter på barns undervisning få någon liten pension på äldre dagar. Detta borde framläggas i riksdagen, där eljest göres så mycket för lärarepersonalen....

En professorsdotter berättar 23/5 1925: Genom en platsbyrå i Stockholm blev jag ombedd att för en person i huvudstaden med ett gott namn och rykte om sig ordna en kurs till hösten för 1:sta förberedande. Hon hade en gosse på 6 år som jag då skulle läsa med och det gällde att skaffa honom kamrater; de skulle i så fall läsa alla tre förberedande klasserna för mig privat. Jag blev naturligtvis förtjust över detta förslag och ringde och stod i hos alla mina bekanta för att skaffa gossen läskamrater och försökte

så träffa denna fru personligen. Efter att ha ringt länge och ofta till henne fick jag nyligen svar av henne i telefon, men hon gav mig endast det beskedet att hon för två dagar sedan satt in sin gosse i skola i Stockholm. Detta utan att ha underrättat vare sig mig eller annonsbyrån därom. — Tre mammor till elever, som jag klarat in i skolan, ringde efteråt och ville pruta på priset.

En f. d. familjelärarinna ger några interiörer här nedan.

Från ett stort gods, där jag skulle bli guvernant, kom det förfrågan pr telefon, om jag hade tillräckligt med kläder för ombyte till middagarna. Sedermera fick jag höra, att den förutvarande lärarinnan — som lär varit en skicklig pedagog och av fin familj — endast begagnat vit sidenblus, svart kjol och höga knäppkänger till middagarna. Ditkommen skulle jag just kläda om mig till middagen, då barnen rusade in i mitt rum och frågade: »Ska' fröken äta med vid bordet?» »Jo, det hade jag tänkt», svarade jag. »Men den förra guvernanten åt på rummet», genmålde barnen. »Ja, men det tänker inte jag göra», återtog jag. När gongongen ljöd, stegade jag i väg till matsalen, och det blev aldrig fråga om att jag skulle äta på rummet.

En gång hade några gäster anlant och sutto på verandan, då jag kom hem från en promenad. Jag hälsades mycket vänligt av dessa och bland annat av herrarna, som kysste på hand. Sedan jag presenterat mig och nämnt att jag var barnens lärarinna, förändrades deras sätt avsevärt. — Däremot har jag hört av en lärarinna, som varit guvernant i en familj i släkt med kungahuset, att hon icke en minut känt sig förbisedd på något vis. Prinsessan Ingeborg och hennes döttrar kommo på besök och voro lika vänliga gentemot henne som mot de andra.

Det var inte alltid så lätt att vara guvernant i en stor familj med vetgiriga ungdomar omkring sig. Så snart något kom på tal, som ingen kunde ge någon upplysning om, hette det alltid: »Det ska' vi fråga Fröken om. Det ska' väl Fröken ha reda på, Fröken, som är lärarinna och allting.»

Från det centrala arbetet för denna lärarekategori förtäljes följande:

En stockholmsfamilj, som man hade all anledning tro vara kulturellt högtstående, sökte en lärarinna för sina barn, en gosse och en flicka i resp. 3:dje och 4:dje klass; de skulle gnuggas i tyska, matematik och svenska. Guvernanten borde vara så högt utbildad som möjligt. Men någon lön ville man icke ge henne. Jag

invände: »Utan lön går ju inte ens er tjänarinna». »Åh», svarade frun, »lärarinnor kan jag få så många som helst, men med en tjänarinna är det värre». »Men», sade jag, »Ni anser väl dock den blivande lärarinnan stå i samma klass som Ni? Hon har kanske kostat på sig lika stor utbildning som Ni, om inte mer. Och likväl vill Ni inte betala henne något, inte sant? Ni medgav ju nyss, att en tjänarinna måste man betala?» — »Jo, de få ju 70 eller 80 kr. i månaden, förstås.» —

Slutet blev, att hon fick en fil. mag., som tog sommarplats för 40 kr. per månad för att få komma ut på landet, där familjen vistades under sommaren. —

Gamla familjelärarinnor ha det ofta mycket svårt på sin ålderdom, utan pension eller annat ekonomiskt skydd stå de i livets solnedgång. Ett par exempel härpå följer:

En f. d. lärarinna sitter på ett ålderdomshem. En annan bor i en liten stuga på landet och betalar 10 kr. för hyran. Mat och husrum skall hon vid 75 år tjäna in med att sy handarbeten.

Åtskilliga privatlärarinnor, som ge lektioner i städerna, ha det ganska svårt. En gång kom en sådan upp på byrån. Jag hade just telefonsamtal. Hon svimmade, jag måste kasta telefonen och taga hand om henne. Sedan hon erhållit ett ordentligt mål mat och vistats (gratis) under tre veckor på ett pensionat, kunde hon åter upptaga sina lektioner. — En annan lärarinna kom och talade om, att nu hade hon endast 30 kr. kvar att leva på under sommaren. Det var således allt hon lyckats spara ihop, när hyra m. m. blivit betald.

Vad som åtgjorts för sådana »Pauvres honteux», framgår bl. a. av följande utdrag ur Fröken Märta Göranssons anförande vid Privatlära-
rinnoförbundets tioårsjubileum den 1/2 1936.

»En oomkullrunklig energi och ett outtröttligt arbete lade fröken Annie Lindén (sedermera förbundets mångåriga och nitiska byråföreståndarinna) allt ifrån 1924 i dagen, då det gällde att få till stånd en sammanslutning av privat- och familjelärarinnor. Att en sådan sammanslutning var av nöden, torde alla veta. Först och främst var de äldre guvernanternas ställning oerhört ömmande. Inte hade de kunnat av sina små löner, som ju också skulle räcka till uppehälle under ferierna, lägga av något för äldre dagar. Och inte heller var det lätt för dem att få plats, då unga mammor ej gärna ville för sina barn ha lärarinnor, äldre än de själva.

Även de yngres villkor måste förbättras. Vad sägs om följande annons i Husmodern: »Elementarbildad flicka, som är fullt frisk, kan och är villig leda läxläsningen med gossar i läroverkets 1, 4, 5 klasser och för övrigt göra en husas sysslor, erhåller plats nu genast i familj i Dalarne. Svar med löneanspråk, foto och rekommendationer.» Som löneanspråken överstego 25 kr. i månaden, fick den sökande ej platsen.

Genom annons och personlig inbjudan kallades lärarinnor av ifrågavarande kategori samt andra intresserade till ett möte å Fredrika Bremerförbundet den 15 okt. 1925. Fröken Lindén redogjorde för den eventuella föreningens uppgift och kommande arbete. Enligt henne skulle dessa uppgifter vara 1. platsförmedling; 2. upplysningsverksamhet; 3. understödsfond; 4. lånbibliotek; 5. eventuellt sjukkasse.

Dessa uppgifter skulle kunna utföras med hjälp av 1. årsavgifter av alla aktiva medlemmar; 2. att även andra intresserade personer ingingo som *passiva* medlemmar, dels *stödjande* som betala en något större årsavgift, dels *ständiga*, som betala en viss summa en gång för alla.

En interimstyrelse valdes, som skulle utarbeta stadgar, angeva föreningens arbetslinjer samt finna lämpligt namn för sammanslutningen.

Privatläraryrkesförbundets mesta arbete under de första åren nedlades på platsförmedlingsbyrån. Kulmen nåddes 1930—1931; då var medlemsantalet uppe i 721. Från ett par fonder erhöles understöd under några år. Emellertid skedde en stark omsvängning i de ekonomiska förhållandena. Många hade ej råd att ha guvernanter för sina barn utan skickade dessa i folkskola eller i dessa bilars och bussars tider, då alla avstånd nästan försvinna, till närmaste stad eller större samhälle. Och familjeläraryrkenas tid tycktes vara ute. Därför beslöt förbundet vid årsmötet 1935 att nedlägga platsbyrån.»

Från år 1928 och ännu i dag utdelar föreningen understöd åt gamla familjelärarinnor. För detta ändamål insamlades medel genom upprop; från ett stort antal privatpersoner och skolor inflöto bidrag, varigenom fonder kunde bildas.

Ett tusental böcker insamlades genom gåvor från bokförlagen och privatpersoner etc. Syaftnar, basarer, samkväm och luciafester ha hållits etc. —

Det är på sin plats att nämna att en av de mest verksamma krafterna i nämnda förbund har varit Fröken Göransson själv, och det är hos henne det nu nedlagda förbundets arkiv förvaras. Genom annan person ha vissa brev ställts till Redaktionen förfogande. —

Tidningsuppsatser om denna förening och privatläraryrkes ställning och behov: Idun 1924 2/10, 9/11, 16/11; 1925 23/10; Sv. D. 1925 23/8 sönd bil., 17/9, 16/10, 24/10, 9/12; 1931 12/4; 1933 29/6; D. N. 1925 16/10; 1926 31/1; 1928 23/3; Husmodern 1933 4/4. I sistnämnda uppsats berättas bl. a. att ännu 1914 skulle småbarnen i ett visst grevhem serveras före guvernanten; faten passerade förbi henne flera gånger innan hon fick ta för sig. Hos en viss inflyttad tysk familj måste vid samma tid en annan lärarinna sköta hundarna om dagarna och passa äggkläckningsmaskinerna om nätterna. Under en termin undervisade hon 8 timmar dagligen sex barn om 6—14 år och kläckte ut 4000 kycklingar; avlöningen var inalles 80 kronor. En tredje fick vara med på bjudningar — för att spela dansmusik. »Och ändå hade jag bättre utbildning än någon av de andra unga damerna och var av lika god familj.» Hon vågade tydligen inte göra som en viss informator, när han i samma syfte fick näden inbjudas på kalas: han sände fiolen med sitt herrskap och stannade hemma.

Tidigare har vid Hägersta funnits ett ålderdomshem för familjelärarinnor. Sedan det upphört, upprättades ett hem för dylika i Sigtuna 1918; jfr D. N. 21/5 1932.

»The gamla haffua icke heller varit fånarl!»

Berätta edra pedagogiska levnadsminnen skriftligen! En hel del skolfolk ha värdefull och intresseväckande kännedom om »hur det var förr». Men i synnerhet de äldre tyckas föredraga att muntligt berätta sina upplevelser och synas inte komma sig för med att skriva ned sina hågkomster.

Kommer man till dem med penna och papper, så kan man få teckna upp åtskilligt. Men det blir fullt av luckor överallt, och skall upptecknaren få dessa fyllda, måste han alltså på nytt bege sig i väg till berättaren och det åtskilliga gånger. Då det av ekonomiska och andra skäl är omöjligt att sända ut en sådan stab av upptecknare, som t. ex. landsmåls- och de s. k. kulturhistorierepresentationerna skicka ut, så måste minnesbärarna enträget ombedjas att teckna ner sina hågkomster själva eller genom dem närstående personer samt efter hand träget komplettera dem. Vänta icke på personlig hänvändelse från mig eller andra utan skriv bara, skriv både nu och sedan! Det väsentliga är, att det, som skrives, är sant. Glöm icke att berätta även sådana ingående detaljer av edra utmärkta lärares undervisningssätt och uppfostringsförfarande, som kan vara till ledning för varje yngre eller blivande lärare i hans dagliga fostrar- och lärargärning! Sådana mera allmänt hållna uppsatser om en eller flera lärare, om kamrater och skolliv etc. etc. tas med tacksamhet — men kostnadsfritt — emot för tryckning i volymer, betitlade *Studentminnen*, *Läroverksminnen*, *Flickskoleminnen*, *Folkskoleminnen* etc.

— — — Men det bör också skrivas ett särskilt slags artiklar, som i alldeles speciell grad, ja i övervägande mån ta fasta på vad där stod nyss i näst sista meningen. Alla lärare och andra bedjas medverka dels genom att snart avfatta och insända dylika detaljrika och lärorika minnesteckningar, dels genom att ge anvisningar på varest redogörelser rörande utmärkta lärare och fostrare finnas, tryckta eller otryckta, vare sig dessa slags redogörelser ha formen av hågkomster eller icke. Finnas dylika i manuskript eller urklipp t. ex. i skolans arkiv eller bibliotek? När kan Ni lämna uppgifter och en sådan artikel i och för en bok *Goda lärare*?

Det skulle alltså främst gälla att få i detalj tecknade de personliga egenskaper, de pedagogiska principer, de metodiska tillvägagångssätt, varigenom en eller flera lärare a) visade sig vara »födda lärare» eller dagligen tillkämpade sig mästerskap i undervisningens och — ej mindre — uppfostrans konst; b) gjorde sig särskilt uppskattade, värderade, älskade av eleverna; c) i ett eller flera ämnens planläggning och detaljbehandling maktade åvägabringa ett sällsamt gott, grundligt, mångsidigt kunskapsresultat samt väcka kärlek till detta ämne (dessa ämnen) och håg för eget tänkande, för fortsatta studier och för självständig forskning. Av ej ringa värde vore bland annat att få exempel på hur han (de) gick till väga i avseende å viljebildningen.

Nu levande läraregeneration synes kunna och böra härigenom hylla sina goda lärare samt därmed gagna kommande läraregenerationer och elevskaror.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

A. Hågkomster huvudsakligen rörande pojcars och ynglingars undervisning i privatläroverk samt angående samläroverk.

Brukspatron <i>W. Langenberg</i> : <i>Allm. o. privatlok; universitet</i>	3—24
Biographica om honom och <i>Cl. Ahlberg</i>	3
Små privatskolor och informator Östlings i Västerås 1811—1813	4
Högre allm. läroverket i Västerås och samme informator 1813—1816	5
Hemmet. — Folkdisciplinerande skräckstraff	8
Welandas internatläroverk 1816—1821: bl. a. om filosofen Boström såsom pojklärare samt om sällskapsliv, kamrater och pensa	9
Uppsala universitet vt. 1822—ht. 1825: bl. a. om studier och tentamina, mathämtning och studentsolidaritet	19
Ingenjören <i>August Valdemar Lundberg</i> : <i>Sorunda, Stockholm, Filipstad</i>	25—51
Folkskola, fyra »hemlärare», flickpension och Petris gossläroverk — allt i Sorunda. 1839—1848	25
Arctanders privatläroverk i Stockholm. Fornminnen; Dybeck. 1848—1858	34
Filipstads lägre bergsskola, läroämnen, lärare, kamrater 1858—1860	47
Rektor <i>Arvid Liander</i> : <i>Hågkomster från Bollnäs samskola 1907—08</i>	53—58
ANTECKNINGAR till hrr <i>Langenbergs</i> och <i>Lundbergs</i> minnen	59—68

B. Minnen i synnerhet rörande flickors undervisning i läroverk.

<i>Thérèse Lagerwall</i> : <i>Mors och hennes döttrars undervisning i huvud- staden c:a 1825—1875</i>	69—72
Mor i Akerholms privatskola samt hemma, 1820—1830-talen	69
Sex äldre systrars utbildning på 1840—1860-talen. Två av dem i Normal- skolan och en på K. h. lärarinneseminarium	69
Yngsta barnet, författarinnan, i heminformation till 1867	71
I Birath-Krookska och Ahlinska skolorna 1872—1875. Konfirmandskola	71
<i>Ragnhild Brolinson</i> : <i>I många skolår och städer under två mans- åldrar (1850—1920-talen)</i>	73—86
Anor och namn. Flickskolor i Uppsala på 1850-talet	73
Privatundervisning och k. h. lärarinneseminarium i Sthlm 1862—1863	74
Lärarinna vid flickskolor i Oskarshamn, Karlstad, Landskrona 1863—1881	79
Lärarinna vid småskoleseminarierna i Landskrona och Uddevalla intill år 1883	81
Lärarinna vid Stockholms folkskolor 1883—1912. Sedan vikarie	83
Skollovskoloni 1885. Lärarinna i skolkök för folkskoleflickor och lärarinne- aspiranter 1889 o. f.	85
<i>Selma Siösteen</i> : <i>Skolminnen</i>	87—121
Inledning med omramning kring avd. om Bergerska skolan: a) Hemmet i fjällbygden och den första tiden i Stockholm	87

b) Inblickar i katolska gården i Katarina i huvudstaden	90
Elev i Bergerska och Widgrenska skolorna i Sthlm 1867—1874	89
Lärjunge i Normalskolan och kungl. h. lär.-sem. 1875—1880	94
Flickskolelärarinna i Lund och Norrköping 1880—1891	100
Guvernans i Madrid; åter lärarinna i Norrköping 1891—1900	106
Föreståndarinna i Vänersborg och Klippan 1900—1908	111
Föreståndarinna för flickläroverket i Enköping 1900—1923; hyllning för D:r Westerlund 1/5 1922	114
Skolföreståndarinnan Gerda von Friesen: Skolminnen	122—149
Systrarnas hemundervisning i Hökhuvud 1864 o. f.	122
Elev i »klosterskolan» i Uppsala till sommaren 1874	124
Lärjunge i Ahlinska skolan och K. h. lär.-sem. 1874—1880	127
Skolföreståndarinna i Norrköping 1880—1896	136
Skolföreståndarinna i Djursholm 1896—1914	141
Skolföreståndarinnan Anna Uggla: Skolminnen	150—183
Privatinformation i Gillberga; privatskolor och småskolor i Arvika	150
Privatläroverk i Örebro. Guvernantskap i Rö, Roslagen	155
Elev vid k. högre lärarinneseminarief. Lärarinna i Kristinehamn	158
Lärarinna i Ateneum och i Almquistiska samskolan	165
Skolföreståndarinna vid Lyceum	169
Leonore Odencrants, f. Ekman: Skolår och fortbildning i Göteborg 1867 —1879	185—188
I Elementarläroverk för flickor 1867—1872	185
Föreläsningskurser, engelska och tyska 1872—1879	188
Seminarieföreståndarinnan Esther Jacobson: Hem, flickskola, seminarier 189—194	
Hemundervisning i Strömsholm 1884—1890	190
Elev och lärarinna vid Schwartzska skolan 1890—1909	190
Lärjunge vid K. h. och folkskoleseminarium i Sthlm 1908—1910	193
Lärarinna och förestånd. vid Upps. småskoleseminarium till 1917	193
Fru Viola Chambert: Södermalms högre läroanstalt f. flickor	194—199
Några notiser ur skolans tidigare öden. Rossanderska kursen med foto. Rektor R. Törnebladhs Prolog vid invigningsfesten den 7/9 1882	194
Småttingar. Natur och konst	197
Bänkarnas gagn för vänskap, växt- och katekesbetyg	198
Fröknarna Sandberg, Larsson och Myrberg samt skolfesterna	198
ANTECKNINGAR till Fru Lagerwalls och Fr. Brolinsons minnen ...	200—214
» Fröknarna Siösteens och von Friesens minnen	215—218
» Fru Odencrants' och Fröken Ugglas minnen	68
C. Erinringar om lärd privat- eller hemundervisning.	
Landshövding D. Tilas: Självbiogr. anteckningar 1712—1732	219
Historikern P. O. Bäckström: Självbiogr. anteckningar 1812—1834	228
Minnen av och om guvernanter (nedteckn. 1924 o. f.)	230
NÅGRA ORD TILL SIST. Upprop av B. Rud. Hall	238
MEDDELANDEN OM INNEHÅLL I OCH INBINDNING AV ASU ... I—VIII	

Årsböcker i svensk undervisningshistoria.

De med antikva tryckta siffertalen beteckna böckernas nummer i serien ASU; boktitlarna se avd. VII. I nära nog varje volym beröras olika stift, läroverk, församlingar, gebit etc.

På de tomma raderna kan läsaren efter hand införa nya uppgifter.

I—III Topografiskt uppställd förteckning å innehållet i volymerna 1 o. f.

I Acta etc. rörande hela Sverige eller större delen därav.

4	7	9	11	22	31	Sveriges allmänna läroverksstadgor. I band 4 finnas 1611 och 1649 års skolordningar även i nysvensk översättning.
22	Anvisningar och Råd till Lärare, om... Skol-Ordningen... 1820.					
1	Om Sveriges första läroverksstadga.					
13	Sveriges allmänna folkskoleseminariestadga 1842 (i folkskolestadgan s. å.).					
41	Sveriges folkskoleseminariestadgor 1862, 1865 m. fl. statuter rör. sem.					
41	Första småskoleseminariestadgan 1897.					
13	Folkskolestadgorna 1842—1921.					
45—46	Folkpedagogiska utlåtanden avgivna å tjänstens vägnar					
39	Källförteckning till svenska pedagogikens historia.					

II Urkunder, vilkas innehåll är lokalt bestämt eller begränsat inom Sverige

A. Uppsala stift. AI Uppland inklusive Stockholm.

5	Joh. Rudbeckii akademiska högtidstal, i nysvensk översättning.					
49	M. G. de la Gardies förslag rörande exercitieakademi i Uppsala					
15	53	Minnen från Upps. univ. av K. F. Karlson, D. Tilas, Langenberg				
52	Minnen från Upps. univ. av J. M. Lindblad och B. A. Finell					
10	Joh. Rudbeckii kompletteringskurser vid Uppsala universitet (i övers.)					
17	49	52	Adliga privatstudier (Lagerbielke, Leijonhufvud m. fl.)			
44	Acta: Thenstedts, Fribyggaresällskapets, Afzelii, Nordings, Hillska o. a. privatläroverk i Sthlm, C. O. Ramströms humanistiska Lyceum i Uppsala.					
53	Minnen från privatlvk: i Sthlm Almquists, Arctanders, Ateneum, Bergers, Birath-Krooks, Lyceum, Schwartz', Söderm. h. läroanst. f. fl., Widgrens					
53	D:o: Thelins, »Klostret» och Nisbeths i Uppsala; Djursholms, Enköpings					
34	37	Stockholm: Gamla gymnasiet.				31: Norra latin och Norra real
37	Maria Ivk					
52	Gamla gymnasiet, Norra latin, Ladugårdslands läroverk					
53	Hemundervisning i Hökhuvuds prästgård och å Beateberg i Rö					

- 52 53 K. högre lärarinneseminariet och den därmed förenade Normalskolan
 40 Uppsala h. a. läroverk
 38 47—48 53 Stockholms statliga folkskoleseminarium
 41 47—48 Uppsala folkskoleseminarium
 47—48 53 Uppsala småskoleseminarium

- 19 Ärkebiskop Paulini visitationsresor i Roslagen 1641
 21 23 30 35 Kyrkodisciplin i ärkestiftet inklusive Härnösands och Luleå
 stift (jfr. vol. 19, 27)

- Folkskolor: vol. 2 Upplands-Lena 6 Danmark, Vallby
 36 Bälinge, Junkil, Järlåsa, Skuttunge, Akerby
 38 Stockholm, Uppsala, Ornö, Simtuna 53 Stockholm
 44 Norrtälje, Uppsala 51 Morkarla, Sigtuna, Veckholm
 55 Almunge, Fasterna, Funbo, Gottröra, Skokloster, Stavby, Tierp, Vittinge

A2 Gästrikland.

- 34 37 40 50 52 Högre allmänna läroverket i Gävle
 32 44 Brändströms affärsbetonade språkläroverk i Gävle
 6 Folkskolor i Gävle och Hamrånge
 21 23 30 35 Folkundervisning och folkdisciplin under medeltiden

A3 Hälsingland.

- (50) 52 Läroverket i Söderhamn 50 Läroverket i Hudiksvall
 53 Samskolan i Bollnäs 41 47—48 Småskoleseminarium i Bollnäs
 6 51 Undervisning i och donation till folkskolan i Voxna
 6 folkskolan i Bollnäs
 21 23 30 35 Om folkdisciplin och folkundervisning under medeltiden

B Linköpings stift B1 Östergötland

- 40 Linköpings högre allmänna läroverk
 53 Norrköpings nya läroverk för flickor
 49 Förslag och påbud om adlig fostran 1600, 1693
 41 47—48 Folkskoleseminariet i Linköping
 51 Småskoleseminarium i Linköping
 21 35 Folkdisciplin 55 Arbetsliv och hemfostran
 38 51 55 Folkskola etc. i Vikingstad 38 Motala landsförsamling, Vist
 35 38 Ö. Stenby (även »Lärarens okända grav» i vol. 38 avser Ö. Stenby
 och är avfattad av A. Vernborg). 55 Ulrika

B2 Smålandsdelen av Linköpings stift.

- 21 35 Folkdisciplin under medeltiden 38 Folkskola i Lofta, Tryserum, Vena
 47—48 Småskoleseminarium i Eksjö

C Skara stift

- 34 40 52 Läroverket i Skara 49 Adlig hemuppfostran på Kavlås
 44 Privat skola i Borås 53 D:o å Weland; Vänersborgs flickläroverk

- 47—48 Folkskoleseminarium i Skara
 35 Folkpedagogiska stiftsstatuter c:a 1615, 1642, 1647
 Folkskolor: vol. 8 12 Tädene 12 Norra Björke
 36 Dimbo, Gudhem, Karleby, Larv, Malma, Sandhem, Slöta, Trävattna, Tun,
 Ullene, Vättilösa, Önum
 51 Bitterna pastorat, Edåsa, Malma, Varola, Vättilösa

D Strängnäs stift. D1 Södermanland.

- 34 37 52 Strängnäs läroverk 15 Nyköpings läroverk
 17 49 52 Adlig fostran 44 Konows kadettinternat i Mariefred
 53 Petris internat i Sorunda
 41 47—48 Folkskoleseminarium i Strängnäs
 47—48 Småskoleseminarium i Malmköping
 21 23 30 35 Domslut, folkbildning, uppfostran och folkundervisning.
 53 Hem- och privatundervisning i Sorunda och Strömsholm
 53 Konfirmandundervisning i Sorunda 55 Folksk.: Eskilstuna, L. Mellösa
 Folkskolor: vol. 12 Husby-Rekarne 38 6 (s. 9—20) Västra Vingåker
 8 Strömsholm, Västerhaninge, Västerljung, Västra Vingåker
 36 Nyköping (jfr 47—48), Runtuna, Tumbo 53 Sorunda

D2 Närke

- 15 37 52 Örebro allmänna läroverk 24 26 40 Askersunds läroverk
 17 Adlig privatfostran (Schola Rhalambiana i Örebro)
 52 53 Risbergska flickskolan i Örebro
 47—48 Småskoleseminarium i Örebro
 21 23 30 35 Domslut, folkuppfostran, folkundervisning.
 19 Biskop Zebrazynti visitationsacta 1641
 Folkskolor: vol. 2 Snavlunda 38 Tysslinge

E Västerås stift E1 Hela Västerås stift.

- 10 Till Johannes Rudbeckii karakteristik; acta med kommentar
 19 21 23 30 35 Bellinus, Rudbeckius, Guthræus om kyrkotukt, folkunder-
 visning etc.

E2 Västmanland

- 34 37 53 Högre allmänna läroverket i Västerås
 41 47—48 Folkskoleseminariet i Västerås 47—48 Småskole-dito i Västerås
 51 Tärna folkhögskola 1875—1910, biografiska minnen.
 Folkskolor: vol. 2 Skultuna 36 Hällefors 51 Västerås, Kumla 55 Falun
 53 Folkliga privatskolor i Västerås

E3 Dalarne

- 47—48 Folk- och småskoleseminarierna i Falun
 Folkskolor: vol. 6 Dala Husby 8 Garpenberg 12 Garpenberg, Älvdalen
 36 Floda, Näs 44 Falun, Avesta 51 Boda, Orsa, Rättvik 55 Ljusnarsberg

F Växjö stift (före sammanslagningen med Kalmar stift)

- 14 34 40 Högre allmänna läroverket i Växjö
 15 Läroverket i Jönköping 37 Läroverket å Visingsö
 41 47—48 Folkskoleseminariet i Växjö och dess föregångare
 47—48 Småskoleseminarierna i Växjö och Vetlanda
 52 Folkkultur och sedlighet i Markaryd, Himeryd, S. Hestra, Vrigstad, Nydala, Gränna, Björkö, Navelsjö
 Folkskolor: vol. 3 Gällaryd, Järstorp, Västerum, Alem 6 Huskvarna, Åsheda
 51 Vrigstad 12 Odensjö 36 Korsberga, Nässjö, Västra Torsås 55 Jät
 14 Agunnaryd, Blädinge, Byarum, Forserum, Hallaryd, Huskvarna, Lekaryd, Lekeryd, Lidhult, Odensjö, Rogberga, Rydaholm, Svartorp, Tofteryd, Unnaryd, Villstad, Vislanda, Värnamo.
 23 30 Kyrkodisciplin. 55 Katekesstriden; Arbetsliv

G Lunds stift. G1 Skåne

- 52 Universitetet i Lund 40 Lunds h. a. läroverk
 53 Flickläroverk i Lund och Landskrona; samskolan i Klippan
 28 41 47—48 51 Folkskoleseminariet i Lund och dess föregångare i stad och på land
 41 47—48 (51) Småskoleseminariet i Lund 53 D:o i Landskrona
 52 Adel, menighet, kyrka och folkskola i Skartofta 55 Yrkeslära i Lund
 16 Borgeby, Hammarlöv, Landskrona, Lundatrakten, Remmarlöv, Skivarp, Ö. Sallerup 6 Strö, Kyrkheddinge 55 Hällestad
 29 Andrarum, Benestad, Bjäresjö, Dalby, Fru Alstad, Genarp, Gumlösa, Hästveda, Lövestad, Näsum, Röke, Strövelstorp, Vinslöv, Västra Hoby, Västra Strö, Önnestad, Ystadtrakten. Samt ett flertal skoldistrikt sammanfattningsvis ur inspectorssynpunkt.
 51 Balkåkra, Göddelöv, Osby, Sövestad, Ystad 38 Borrby, Frenninge, Ö. Hoby

G2 Blekinge

- 44 Wirganders sjökadettskola och Henschen-Ullstens gossläroverk i Karlskrona
 36 Folkundervisning i Asarum, Backeryd, Kristianopel 55 Arbetsliv

H Göteborgs stift.

- 53 Gbgs Högskolas förberedelsestadier; Elementarlvtkt f. fl. i Gbg
 51 Schillerska realgymnasiet; Gnistan — båda i Göteborg
 49 Adeln om privatlärare och läroverksinspektion.
 41 47—48 Statens folkskoleseminarium i Göteborg
 53 Småskoleseminarium i Uddevalla
 35 Folkpedagogiska statuter för hela stiftet 1610, 1663
 Folkskolor: vol. 36 Göteborg, Hisingen, Jörlanda 38 Göteborg 55 Hishult
 6 Göteborg, Alvshög 51 Lerum, Marbäck

I Kalmar stift

- 34 H. a. läroverket i Kalmar 53 Flickläroverk i Oskarshamn
 3 47—48 Kalmar folkskoleseminarium 47—48 Småskoleseminarium i Kalmar
 Folkskolor: vol. 3 Löt, Borgholm, Kalmar
 36 Fliseryd, Högsby, Långemåla, Torsås 55 M. Fröbergs arbetsliv

K Karlstads stift.

- 34 H. a. läroverket i Karlstad
 53 Flickläroverk i Karlstad, Kristinehamn, Arvika, Privatinformation i Gillberga
 53 Filipstads bergsskola
 41 47—48 Folkskoleseminariet i Karlstad
 47—48 Småskoleseminarium i Karlstad
 Folkskolor: vol. 2 Fryksände 12 Kroppa och Sillerud 36 Botilsäter
 38 Gillberga, Ny, Steneby, Varnum, Väse
 51 Kroppa, Lungsund, Ölme 53 Arvika

L Härnösands stift (jfr Uppsala och Luleå stift)

- 34 37 52 Härnösands högre allmänna läroverk 52 Sundsvalls läroverk
 37 40 Läroverket på Frösö 52 Östersunds läroverk
 41 47—48 Härnösands folkskoleseminarium 41 Säbrå småskoleseminarium
 21 35 Folkuppfostran och folkundervisning i stiftet i dess helhet
 Folkskolor: vol. 38 Lit, Torp, Nordingrå, Härnösand 53 Åre
 51 Frostviken, Nätra, Säbrå 55 Borgsjö, Lövånger, Torp
 55 Gunnarskog, Töcksmark, Östervallskog

M Luleå stift (jfr Uppsala och Härnösands stift)

- 52 Högre allmänna läroverken i Luleå och Umeå
 41 Motion om folkskoleseminarium i Piteå
 21 35 Folkukt och folkundervisning i hela stiftet
 36 51 Nederluleå och dess folkskola. 51 Burträsk, Vilhelmina

N Visby stift

- 41 Allmänna läroverket i Visby
 28 41 47—48 Folkskoleseminariet i Visby
 35 Folkundervisning och folkuppfostran i hela stiftet
 Folkskolor: vol. 8 Levide 51 Grötlingbo, Färö, Levide
 38 Bunge, Dalhem, Ejsta 36 Havdhem, Hall

III Acta m. m. rörande f. d. svenska bygder och rör. utlandet i övrigt

- 27 Folkpedagogiska stiftsstatuter från Tyskland, Balticum och Finland.
 17 33 47—48 Böcker av Erasmus Roterdamus; Ratich, Comenius; Grove
 42—43 Urval av Z. J. Cleve, Dressler, Niemeyer, Schwarz, Diesterweg, Stuve
 46 Reimarus 6 Finländska folkskolor
 49 Brev från Mobergs och Ruuths resor i Västeuropa 1784—1787.
 34 37 40 44 Interiörer och minnen från Vasa, Abo eller Borgå läroverk
 1 19 21 23 30 ta i vissa delar ingående hänsyn till utländska föregångare

IV, V Urkunder, utredningar och minnen rör. ämneskretsar och personer

- Jfr dels planerna för inbindning, dels bok- och prislstan.
 5 10 23 30 och partiellt 19 21 Johannes Rudbeckius
 53 Minnen av och om privatlärare och familjelärarinnor
 55 C. Nyréns och M. Fröbergs minnen från hemfostran och arbetslivet 1730—1840

VI Följande särtryck finnas till salu (hos red.; postgiro 58001)

- Ur 48 Grove och Eneroth om *fria* folkskolor och *fria* högskolor. 64 s. 75 öre
 » 49 Nils Hufvudson Dals reformplan 1725. 10 sidor. 25 öre
 » » P. Rudbeckii barnbok (rarissima) för Skyttarne. Duodesf. 16 s. Kr. 1: 50
 » 50 Olof H:son Forssell och Hudiksvalls läroverk. 25 s. 50 öre
 » 51 Folkets egen pedagogik. Frågesvar i Landsmålsarkivet. 73 s. Kr. 1: 25
 » » Levi Johansson Föräldrar och barn i Frostviken, Jämtland. 18 s. 50 öre
 » » Examen i Ruskeby folkskola. Illustrerad. 11 sidor. 50 öre
 » 52 Läroverksadjunkt B. A. Finell Hågkomster. 60 s. 1 kr.
 » » Läroverksadjunkt G. A. Ringselle Lärare vid Örebro lvk. 53 s. 1 kr.
 » 53 Skolföreståndarinnan Selma Siösteen Flickskoleminnen. 36 s. 1 kr.
 » » Skolföreståndarinnan Gerda von Friesen Flickskoleminnen. 28 s. 1 kr.
 » » Skolföreståndarinnan Anna Ugglå Flickskoleminnen. 36 s. 1 kr.

[För Årsböckers tryckningskassa slutsäljas Hall Rudbeckius I (biografi och om Västerås läroverk); d:o II: folkuppfostran I—III och hans storkatekes i facsimile (duodes) för 2 kr. stycket (boklädspris 3, 6 resp. 10 kr.)]

VII Bok- och prislsta för årg. I—XVII = häft. 1—52.

De som ingått i Föreningen för svensk undervisningshistoria erhålla ASU av D:r R. Hall, Inedalsg. 7 A Sthlm (giro 58001) mot årsavg. (5 kr.) + 60 öres porto + event. pfsk. avg. 25 öre; årg. I—XVII för 60 kr.; I—XI utom vol. 2 o. 3 35 kr., XII—XVII 25 kr.; vol. 1 5 7—52 å 2: 50; 53 o. f. 3 kr. Andra betala för årg. I—XVII 65 kr., för I—XI utom 2 3 6 35 kr.; XII—XVII 30 kr.; 2: 70 kr. st. för n:r 1 5 7—52; i regel kr. 3: 50 för häft. 53 o. f.

- Årg. I (1921): 1. B. Rud. Hall, Om Sveriges första läroverksstadga. 156 sidor. Kr. 3: —.
 2. Fryksände, Lena, Skultuna, Snavlunda, Vålinge skolhist. 78 s. Kr. 2: —.
 3. Självbiografier av folkskollärare I—IV. 75 sid. Kr. 1: 50.
 4. 1561, 1611 och 1649 års läroverksstadgar (även övers.). 191 s. Kr. 3: 50.
 Årg. II (1922): 5. Johannes Rudbeckii akademiska högtidstal översatta. 156 sid. Kr. 3: —.
 6. Lankasterskolor (i V. Vingåker, Dala-Husby, Huskvarna, Valleberga, Göteborg, Hamrånge, Åsheda, Wallby o. s. v.). 187 sidor.
 7. 1693, 1724, 1807 års läroverksstadgar. 124 sidor. Kr. 3: —.
 Årg. III (1923): 8. Folkundervisning i Garpenberg, Levede, Strömsholm, Tädene, V. Vingåker, Västerhaninge, Västerljung. 187 s. Kr. 3: —.
 9. 1820 års allmänna läroverksstadgar. 117 sidor. Kr. 3: —.
 10. Till Rudbeckii karakteristik. Urkunder; kommentar. 96 sidor. Kr. 3: —.
 Årg. IV (1924): 11. 1856 och 1859 års läroverksstadgar. 125 sidor. Kr. 3: —.
 12. Ur Husby-Rekarne, Kroppa, N. Björke, Älvdalens, Silleruds, Odensjö, Tädene och Garpenbergs skolhistoria. 156 sidor. Kr. 3: —.
 13. Sveriges allmänna folkskolestadgar 1842—1921. 124 sidor. Kr. 3: —.
 Årg. V (1925): 14. Ur Växjö stifts folkundervisningshistoria 1795—1865. 190 sidor. Kr. 3: —.
 15. K. F. Karlson, K. Thunander, Minnen från Örebro, Ny- och Jönköpings läroverk samt Uppsala universitet. 99 sidor. Kr. 3: —.
 16. Ur Malmöhus läns folkundervisningshistoria. 190 sidor. Kr. 3: —.
 Årg. VI (1926): 17. Erasmi Gyldene Bok, Matthiæ adelsskoleböcker. 108 sidor. Kr. 3: —.
 18. Agardh, Fryxell m. fl., Enhetsskoletankar. 156 s. Kr. 3: —.
 19. B. Rud. Hall, Acta till folkdisciplinerings hist. I. 156 s. Kr. 3: —.
 Årg. VII (1927): 20. Oskar I, Geijer, Wallin m. fl., Enhetsskoletankar. 140 s. Kr. 3: —.
 21. B. Rud. Hall, Acta till folkdisciplinerings hist. II. 157 s. Kr. 3: —.
 22. 1878 års läroverksstadgar. 1820 års Anvisningar. 160 s. Kr. 3: —.
 Årg. VIII (1928): 23. B. Rud. Hall, Rudbeckii kyrkodisciplin m. förebilder I. 208 s. Kr. 3: —.
 24. Askersunds goss- och flickläroverk. Acta 1812—1816. 128 s. Kr. 3: —.
 25. Eneroths pedagogik. Valda uttalanden. Med biografi. 128 s. Kr. 3: —.
 Årg. IX (1929): 26. Askersunds goss- och flickläroverk. Acta 1817—1859. 128 s. Kr. 3: —.
 27. Folkpedagogiska stiftsstatuter. I: Tyskl., Balt., Finl. 144 s. Kr. 3: —.
 28. Om Lunds och Visby folkskoleseminarier. Illustr. 148 s. Kr. 3: —.
 Årg. X (1930): 29. Skånska folkskolor. Minnesteckningar m. III. 164 s. Kr. 3: —.
 30. B. Rud. Hall, Rudbeckii kyrkodisciplin m. förebilder II. 224 s. Kr. 3: —.
 31. 1905 års läroverksstadgar. Recensioner. III. 120 s. Kr. 3: —.
 Årg. XI (1931): 32. Almquist, Cramér, Kryger, Siljeström Enhetsskoletankar. 160 s.
 33. Gustav II Adolf, Skytte, Ratich, Comenius Reformpedagogik. 192 s.
 34. Penalism vid läroverken. Källskrifter, skildringar. 148 s. Kr. 3: —.
 Årg. XII (1932): 35. Folkpedagogiska stiftsstatuter. II: Rikssvenska stift. 128 s. Kr. 3: —.
 36. Hågkomster från folkskola o. folkundervisning. Illustr. 180 s. Kr. 3: —.
 37. Läroverksminnen. Illustrerad. 176 s. Kr. 3: —.
 Årg. XIII (1933): 38. Hågkomster från folkskola o. folkunderv. Ny följd. III. 160 s. Kr. 3: —.
 39. Källförteckning t. sv. pedagog. historia 168 s. Kr. 3: —.
 40. Läroverksminnen. Ny följd. 152 s. Kr. 3: —.
 Årg. XIV (1934): 41. Seminarierna; Pedagog. källskrifter XII. 200 s. Kr. 3: —.
 42—43. Eneroths pedagogiska tanke-miljö. 304 s. Kr. 6: —.
 Årg. XV (1935): 44. Manliga privatläroverk; Ped. källskr. VI. 192 s. Kr. 3: —.
 45—46. Folkped. utlåtanden; Ped. källskr. X. Bil. Eneroth. 312 s. Kr. 6: —.
 Årg. XVI (1936): 47—48. Seminarieminnen. Bilaga: Eneroths skolsystem. 336 s. Kr. 6: —.
 49. Adelsöners fostran; Pedagogiska källskrifter II. 160 s. Kr. 3: —.
 Årg. XVII (1937): 50. Acta till Hudiksvalls läroverks historia. 200 s. Kr. 3: —.
 51. Hågkomster från folksk. o. folkunderv. III. Ruskeby. 160 s. Kr. 3: —.
 52. Läroverk och livsverk. Personliga minnen. 216 s. Kr. 3: —.

VIII Plan för inbindning av ÅSU

De som köpa eller skicka serien, kunna t. v. få den bunden i starkt, av Stockholms stadsbibliotek gillat biblioteksband. Färgen kan rekvirenten uttala önskemål om. Underserien Pedag. källskrifter bindes *icke* separat. — 1820 års Anvisningar i ÅSU 22 insattes sist i band I. — Välj mellan följ. *tre alternativ!*

A. 17 band à kr. 2:25; *årgångsvis*, i genomsnitt 469 sidor. Ryggtitel: »Årsböcker i svensk undervisningshistoria. 1—4. Årg. 1921. Band I.» Etc.

B. 12 band à kr. 2:50; *efter innehållet*, grupperat i band om c:a 600 sidor. — I avvaktan på nya böckers utgivande lämnas obundna tills vidare dels de nedan ej nämnda, dels, om rekvirenten tillåter, band VII, XI, XII. Här uttagas bokomnämmanden och frågelistor till framtida bindning samt ges på bandets rygg meddelanden om häftes- och bandnummer samt innehåll.

1) häftenas nummer	2) innehållets art	3) bokbandets n:r	Sido- antal
ASU 4 7 9 11 22 31	Läroverksstatuter	Band I	800
» 15 37 40 52	Läroverksminnen I	» II	643
» 44 24 26 53 (17? 49?)	Privatläroverk m. m.	» III	704
» 41 28 47 48	Seminarier	» IV	608
» 18 20 32	Enhetsskoletankar	» V	456
» 25 42—43 (bil. i 46 48)	Olof Eneroth I	» VI	536
» 2 8 12	Folkskolehistorik m. m. I	» VII	422
» 14 16 29	Folkskolehistorik m. m. II	» VIII	454
» 3 6 36 38 51 (55?)	Folkskoleminnen m. m.	» IX	762
» 19 21 23 30	Kyrkodisciplin	» X	745
» 27 35 45 46 13	Folkpedag. stadgor m. m.	» XI	646
» 1 5 10 33	1500- och 1600-talen	» XII	600

Med detta alternativ är förbunden den olägenheten att något häfte kan komma, som man skulle velat ha in i ett tidigare bundet band. När bokserien upphör, kan man ju binda ensamstående häften i ett band »Varia» samt två eller flera besläktade häften i *ett* band, som på ryggen förses med ifrågasvarande titel. — Inom parentes satta boknummer med frågetecken beteckna att man *kan* binda dem där eller ock vänta tills ny grupp av därmed befryndat slag blir färdig till inbindning.

B. Först 7 bokband à kr. 2:75, med två årgångar i varje. Sidoantalet blir 967 i band I; 805 i b. II; 809 i b. III; 911 i b. IV; 928 i b. V; 984 i b. VI o. VII vardera. Resten torde böra bindas *årgångsvis* (jfr ovan A): årg. XV 504 s., XVI 496, XVII 576 s. (à kr. 2:25 pr band).